

EUROPEAN CONFERENCE

Conference Proceedings

V International Science Conference
«Priority directions of science
development»

February 06 - 08, 2023
Hamburg, Germany

PRIORITY DIRECTIONS OF SCIENCE DEVELOPMENT

Abstracts of V International Scientific and Practical Conference

Hamburg, Germany

(February 06 – 08, 2023)

UDC 01.1

ISBN – 9-789-40365-690-8

The V International Scientific and Practical Conference «Priority directions of science development», February 06 – 08, Hamburg, Germany. 342 p.

Text Copyright © 2023 by the European Conference (<https://eu-conf.com/>).

Illustrations © 2023 by the European Conference.

Cover design: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© Cover art: European Conference (<https://eu-conf.com/>).

© All rights reserved.

No part of this publication may be reproduced, distributed, or transmitted, in any form or by any means, or stored in a data base or retrieval system, without the prior written permission of the publisher. The content and reliability of the articles are the responsibility of the authors. When using and borrowing materials reference to the publication is required. Collection of scientific articles published is the scientific and practical publication, which contains scientific articles of students, graduate students, Candidates and Doctors of Sciences, research workers and practitioners from Europe, Ukraine and from neighboring countries and beyond. The articles contain the study, reflecting the processes and changes in the structure of modern science. The collection of scientific articles is for students, postgraduate students, doctoral candidates, teachers, researchers, practitioners and people interested in the trends of modern science development.

The recommended citation for this publication is: Liashenko O., Parashchuk N. Social preferences and sustainable development. Abstracts of V International Scientific and Practical Conference. Hamburg, Germany. Pp. 52-55.

URL: <https://eu-conf.com/ua/events/priority-directions-of-science-development/>

TABLE OF CONTENTS

AGRICULTURAL SCIENCES		
1.	Дроздовський А.Б., Огородник Н.З. ПОТЕНЦІАЛ ВИРОЩУВАННЯ СИДЕРАЛЬНИХ КУЛЬТУР	12
2.	Ольхович О.П., Клименко В.Р., Таран Н.Ю. МОРФОМЕТРИЧНІ ПОКАЗНИКИ ПРОРОСТКІВ МІКРОЗЕЛЕНІ ЗА ОСВІТЛЕННЯ ФІТОЛАМПОЮ	16
3.	Остапчук О.С., Соваков О.В. РОЗВИТОК ТРАВ'ЯНОЇ РОСЛИННОСТІ НА ЗРУБАХ В УМОВАХ СВІЖИХ ГРАБОВИХ ДІБРОВ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ	19
4.	Сіщук М.М., Кацуляк Ю.Д., Бродович Р.І. ПЕРСПЕКТИВА ВВЕДЕННЯ У КАРПАТСЬКІ ЛІСИ ТЕХНІЧНО-ЦІННОГО ЛИСТЯНОГО ДЕРЕВНОГО ВИДУ ЕКЗОТА ДУБА ПІВНІЧНОГО	23
ARCHITECTURE, CONSTRUCTION		
5.	Кушнарєва Г.О., Фролов О.С., Радченко І.Г. ЯВИЩЕ АКУСТИЧНОЇ ЕМІСІЇ ПРИ ОЦІНЮВАННІ ПОШКОДЖЕНЬ ЕЛЕМЕНТІВ КОНСТРУКЦІЙ ДЕРЕВ'ЯНИХ СПОРУД	29
6.	Сергієнко Ю.В., Годун Т.М., Трофимчук Ю.Є. РОЗРАХУНКОВО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ОЦІНКА ПАРАМЕТРІВ ЕКСПЛУАТАЦІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ РУХОМИХ СПОРУД	35
7.	Симонов С.І., Пузачова А.С. 3D-МОДЕЛЮВАННЯ ПРИ РЕКОНСТРУКЦІЇ БУДІВЕЛЬ	38
ART HISTORY		
8.	Головенко Т.М., Бондарчук Ю.С., Савчук О.І. ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТНОГРАФІЧНОГО КОСТЮМУ КАРПАТ: ГУЦУЛЬЩИНА ТА БУКОВИНА	40
CHEMISTRY		
9.	Букет О.І., Бутенко О.С., Лінючева О.В. ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНИЙ ЕЛЕКТРОХІМІЧНИЙ СЕНСОР КИСНЮ ДЛЯ ВОДНОГО СЕРЕДОВИЩА	45

10.	Виговська І.А., Самсоні-Тодоров О.О., Яременко В.О. ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ АЕРОЗОЛЬНИХ СИСТЕМ ПРИ ДІЇ ЕЛЕКТРОФІЗИЧНИХ ФАКТОРІВ	47
ECONOMY		
11.	Liashenko O., Parashchuk N. SOCIAL PREFERENCES AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT	52
12.	Бондаренко Н.М., Гавриленко О.В. ОБЛІКОВІ ВИКРИВЛЕННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВУ ЗВІТНІСТЬ	56
13.	Боцман Ю.О. ВІЙСЬКОВІ ОБЛІГАЦІЇ У ПІДТРИМЦІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ	59
14.	Журавльова І.В. СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ІТ- КОМПАНІЙ УКРАЇНИ	62
15.	Колодійчук А.В. СЕРВІСНО-КОМУНІКАЦІЙНА ТА МЕДІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА ВПРОВАДЖЕННЯ ІКТ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ	68
16.	Кравченко В.П. РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГАХ	73
17.	Кузенко Т.Б. СТРУКТУРНО - ФУНКЦІОНАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ АНАЛІЗУ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА	76
18.	Семененко О., Кузнецов О., Харитонов К. ЩОДО ВИБОРУ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ВОЄННО- ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ	79
19.	Семененко О., Гразіон Д, Москаленко І. АНАЛІЗ ВОЄННИХ ВИТРАТ КРАЇН-УЧАСНИЦЬ ВІЙН ТА ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ У ПЕРІОД 1940-2017рр.	85

20.	Шепель Т.В., Куликовська С.В. ВПЛИВ РОСІЙСЬКО - УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ВИМУШЕНУ МІГРАЦІЮ УКРАЇНЦІВ	95
GEOLOGY		
21.	Ішков В.В., Козій Є.С., Озерянська К.Т. МІНЕРАЛЬНИЙ СКЛАД ДРІБНИХ УРОЛІТІВ ІЗ КОЛЕКЦІЇ ПРОФЕСОРА БАРАННИКА С.І.	99
HISTORY		
22.	Щур І.Ф. ПЕТРО БОЛБАЧАН – ВИЗНАЧНИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ДІЯЧ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1918 РОКІВ	107
JOURNALISM		
23.	Сиваківський Я., Імбіровська-Сиваківська Л. ФУНКЦІОНУВАННЯ ЖУРНАЛІСТИКИ У ЧАС ВІЙНИ: ЗМІНА ВЕКТОРУ ТА ПАРАДИГМИ ДІЯЛЬНОСТІ	114
JURISPRUDENCE		
24.	Вереша Р.В. НАУКОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ПІДСТАВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ	117
25.	Лупач К.О., Булик І.Л. ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ	121
26.	Проневич О.С., Проневич Т.М. СУЧАСНА ДОГМА ІНТЕРЕСУ В ПРАВІ: ЦІННІСНА ОСНОВА ТА БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ	124
27.	Синиціна Ю., Лук'яненко О. ІНТЕРНЕТ КОМУНІКАЦІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ	131
MANAGEMENT, MARKETING		
28.	Kuzmenko K. СТРАТЕГІЧНІ РІШЕННЯ ЩОДО ПОЖВАВЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	139

29.	Telnov A.S., Reshmidilova S.L., Martynova A.S. MARKETING MANAGEMENT IN THE SALES ACTIVITIES OF THE ENTERPRISE	141
30.	Panasiuk Y. THE MAIN FEATURES OF THE MARKETING CONSULTANTS IN THE XXI CENTURIES	145
31.	Zhmudenko V., Diachenko M. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ	149
32.	Примачова Н.М. ЗАКОН ПАРКІНСОНУ В ЦІНІ БЮРОКРАТІЇ У СИСТЕМІ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ	152
33.	Сабырбек Ұ.А., Қонарбай Ұ.Т. ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ПЕРСОНАЛДЫ БАСҚАРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ	155
34.	Серветник Д.В., Ткаченко О.В. АКТУАЛЬНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В НАДАННІ ОПТОМЕТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ	160
35.	Сотниченко Л.Л., Станєва Я.М. СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СТАНОМ ПОРТІВ ВІДНОСНО ПАРАМЕТРІВ РИНКУ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ	163
36.	Стахов А.Ю. ІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ РИНКУ МОРСЬКОЇ ТОРГІВЛІ	167
37.	Стахов С.Ю. ОБУМОВЛЕНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПАРАМЕТРІВ ОКРЕМИХ ТРАНСПОРТНИХ КОМПЛЕКСІВ	169
MEDICINE		
38.	Kyrychenko A., Khanyukova I., Sanina N. CHILD DISABILITY IN UKRAINE	172
39.	Vysochyna I.L., Kramarchuk V.V. PARENTING STYLE AND RECURRENT RESPIRATORY INFECTIONS IN CHILDREN, IS THERE A CONNECTION?	175

40.	Bielikova Y., Mohamed Ayman Abdelwahed Ibrahim Mohamed, Khadidja Ahmat Saleh Hassan THE RELATIONSHIP OF THE ALANINE IN SERUM AND INDICATORS OF HEART RATE VARIABILITY IN POSTINFARCTION PATIENTS WITH INSULIN RESISTANCE	178
41.	Данилюк І.О., Славко О.В., Демочко Г.Л. ВИКОРИСТАННЯ БОТУЛОТОКСИНУ У РІЗНИХ СФЕРАХ МЕДИЦИНИ	183
42.	Кандаленко О.О., Зубенко С.В., Демочко Г.Л. ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЛАСТИЧНОЇ ХІРУРГІЇ	185
43.	Моїсєєва Н.В., Власова О.В., Рябушко М.М. КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ТЕРАПІЇ БРОНХО-ЛЕГЕНЕВИХ ТА ПСИХОПАТОЛОГІЧНИХ ВРАЖЕНЬ	190
44.	Харківська Д., Клименко Г., Демочко Г. ЗНАЧЕННЯ ГІСТОПАТОЛОГІЇ ПРИ ВІТІЛІГО	192
45.	Юрценюк О.С., Лащак В.В., Напрєєнко О.К. ДИНАМІКА ПСИХІЧНОГО СТАНУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ	194
PEDAGOGY		
46.	Stoliarchuk H. ANALYSE VON METHODEN ZUR BEWERTUNG DER WIRKSAMKEIT BESTEHENDER ONLINE-TESTSYSTEME IN DEUTSCH ZUR UNTERSTÜTZUNG REAL LEARNING	197
47.	Ussenova A., Assanova D. PROJECT-BASED LEARNING (PBL) METHOD IN TEACHING ENGLISH	200
48.	Зайцева Ю., Турбай О., Барановська М. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ СПОРТИВНИХ ІГОР	203
49.	Ковальчук Н.В., Чепурна Н.О., Курнишова Є. ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ	207

50.	Ластовецька І.Ю. МЕДАГРАМОТНІСТЬ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ "ХІМІЯ"	209
51.	Лю Чженьянь ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ХОРОВОГО ДИРИГЕНТА	215
52.	Маєв А.П. ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ	217
53.	Мотайло Г.В. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ	221
54.	Савченко Л.Л., Савченко Д.Р., Тертишник Т.А. РОЗВИТОК ТВОРЧІСТЬ ТА КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ	224
55.	Смокович Т., Зиско В. МУЗИЧНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА	230
56.	Сторчай Т.А. РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА СУЧАСНИХ УРОКАХ НУШ	235
57.	Стражнікова І.В. ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ОПЕРАЦІЙНО- ДІЯЛЬНІСНОГО КОМПОНЕНТУ У РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ (XIX – 30-X РР. XX СТ.)	237
PHARMACEUTICS		
58.	Трутаєв С.І., Барановський О.О. АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗРОБКИ ТВЕРДОЇ ЛІКАРСЬКОЇ ФОРМИ ДЛЯ УСУНЕННЯ СИМПТОМІВ ЗАХИТУВАННЯ ТА НУДОТИ	241
PHILOLOGY		
59.	Kiyko S. AD-HOC-GENERIERUNG INTERNETBASIERTER KORPORA FÜR FACHWÖRTERBÜCHER	244

60.	Башук Н.П. РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗУ БАТЬКА В УКРАЇНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ ПАРЕМІОЛОГІЇ	249
61.	Дьоміна Н.Ю., Савілова Л.В. ІЛЛОКУТИВНА СИЛА ТА ПЕРЛОКУТИВНИЙ ЕФЕКТ МОВЛЕННЄВИХ АКТИВ СХВАЛЕННЯ ТА ЗАОХОЧЕННЯ	252
62.	Карпенко С.Д. ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОГО КАЗКОЗНАВСТВА: ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ	255
63.	Попчук М.А. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ ЛЕКСИЧНОГО МАТЕРІАЛУ СТУДЕНТАМИ ВНЗ	260
64.	Умрихіна Л.В. СТРУКТУРНА ТИПОЛОГІЯ БАЖАЛЬНИХ ОДНОСКЛАДНИХ КОНСТРУКЦІЙ	263
65.	Чудовська Т.С., Гращенко В.В. ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВИХ КОНСТРУКЦІЙ У СПІЛКУВАННІ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)	267
66.	Шевців Г.М. СИМВОЛІКА ЧИСЛА ЯК МІСТИЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ АВТОПРЕДСТАВЛЕННЯ Й.-В. ГЕТЕ	270
PHILOSOPHY		
67.	Мартиненко О.П. ПРОТЕСТАНТСЬКА ЕТИКА І ДУХ СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ	275
POLITICS		
68.	Ророн О. DIGITALIZATION OF THE ACTIVITIES OF PUBLIC AUTHORITIES	278
69.	Oliinyk S. EXPANDING THE POWERS OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES AND OPTIMIZING THE PROVISION OF ADMINISTRATIVE SERVICES	281

PSYCHOLOGY		
70.	Shevchuk A. IMPACT OF THE ACTIVE WARFARE ACTIONS INSIDE THE COUNTRY ON THE EMPLOYEES PRODUCTIVITY	284
71.	Іванов Є.В. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ ІЗ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ	285
72.	Салимова Г.Е., Тоқсанбаева Н.Қ., Салимова К.Б. ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ КОНФОРМДЫ МІНЕЗ-ҚҰЛҚЫНДАҒЫ МОТИВАЦИЯЛЫҚ ФАКТОРЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ	289
73.	Талет А.Н., Тоқсанбаева Н.Қ. ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТАҒЫ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ КОПИНГ-СТРАТЕГИЯСЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУ	296
TECHNICAL SCIENCES		
74.	Bondar A., Linyucheva O., Byk M. COULUMBIC EFFICIENCY OF THE NEGATIVE ELECTRODE OF AN ALL-IRON REDOX FLOW BATTERY	302
75.	Drobiazko A.A., Linyucheva O.V., Byk M.V. MIRROR COATINGS FOR MILITARY OPTICAL DEVICES	307
76.	Marchuk V.S., Laribi F., Jakduwa U.H. RESEARCH OF THE PROTECTION LEVEL AGAINST VULNERABILITIES OF THE IOT TELECOMMUNICATION NETWORK WITH INTEGRATION OF FOG CLOUDING AND CLOUD COMPUTING TECHNOLOGIES	310
77.	Antoshchenkov R., Cherepnov I., Kolokolnikov V. THE CHOICE OF THE OPTIMAL METHOD OF DIAGNOSTICS OF THE HUMAN BODY IN THE SPHERE OF MEDICINE OF DISASTER	313
78.	Kolosovskyi Y., Linyucheva O., Kosohin O. ELECTROCHEMICAL SYSTEM OF REGENERATION CELL BASED ON FE/H ₂ COUPLE FOR FLOW BATTERY	316
79.	Блащук С.М., Чекунова О.М., Щербак О.В. ТЕЛЕПАТІЯ ЯК НОВИЙ ВИД КОМУНІКАЦІЇ ДЛЯ ПЕРЕДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ	321

80.	Купер І.М. ПІДВИЩЕННЯ НАФТОВИЛУЧЕННЯ НА ЗАВЕРШАЛЬНІЙ СТАДІЇ РОЗРОБКИ НАФТОВИХ РОДОВИЩ	324
81.	Підвашецький Г., Забалуєв А., Ущиповський Д. ЕЛЕКТРОХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НІКЕЛЕВИХ ПОКРИТТІВ ПІСЛЯ КОРОЗІЙНОЇ ОБРОБКИ В КОНЦЕНТРОВАНИЙ ОЦТОВІЙ КИСЛОТІ	327
82.	Рубель А.О., Кураєва А.В. ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗРОБКА КОНСТРУКЦІЙ БАГАТОЧАСТОТНИХ ПОГЛИНАЧІВ ВІБРАЦІЇ КАНАТНО- ПРОФІЛЬНИХ ПРОВІДНИКІВ	329
TOURISM		
83.	Pohrebniak L.V. THE INFLUENCE OF MODERN EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES ON THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY IN THE POST-WAR UKRAINE	334
84.	Chaika T. THE PROBLEM OF CLASSIFICATION OF INTERNATIONAL TOURISM FUNCTIONS	337
VETERINARIAN		
85.	Гаврюшенко О.О., Гонтарь А.М., Северин Р.В. АНАЛІЗ ПОШИРЕННЯ ІНФЕКЦІЙНОЇ БУРСАЛЬНОЇ ХВОРОБИ У ПТАХІВНИЧИХ ГОСПОДАРСТВАХ УКРАЇНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СЕРОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ	339

ПОТЕНЦІАЛ ВИРОЩУВАННЯ СИДЕРАЛЬНИХ КУЛЬТУР

Дроздовський Андрій Борисович,
студент факультету агротехнологій та екології,
Львівський національний університет природокористування

Огородник Наталія Зіновіївна,
доктор ветеринарних наук, професор,
завідувач кафедри тваринництва і кормовиробництва,
Львівський національний університет природокористування

Широке застосування азотних добрив у системі інтенсифікації землеробства спричиняє такі негативні наслідки як інтенсивна мінералізація гумусу та значне зменшення вмісту органічних речовин у ґрунті, що є безпосереднім чинником втрати потенціалу врожайності сільськогосподарських культур й деградації земель [1, 2]. З метою забезпечення надходження органічних речовин в ґрунт та відновлення його родючості в агрономії застосовують різноманітні системи деструкції поживних решток, використовують органічні добрива, у післяжнивний період проводять посіви сидеральних культур, котрі слугують «зеленим добривом» [3].

За умов сьогодення, з огляду на дефіцит органічних добрив, більшість господарств змушена шукати шляхи їх одержання. Водночас сидеральні культури є куди більш доступним джерелом забезпечення органічними речовинами, аніж гній [4]. При цьому, їх впровадження у виробництво не вимагає значних матеріальних витрат, порівняно з вартістю органічних добрив.

Використання сидератів має цілу низку переваг. Серед них – припинення й убезпечення земель від розвитку ерозійних процесів, захист ґрунтів від перегрівання, збереження вмісту у них вологи, пригнічення росту бур'янів [5]. Усе це досягається за рахунок створення суцільного стеблостою сільськогосподарських культур. До позитивних властивостей використання сидератів також належить розпушування та структурування важких ґрунтів внаслідок активного галуження кореневої системи, а для всіх бобових культур – накопичення атмосферного Нітрогену [1]. Сидерати запобігають вимиванню рухомих форм мінеральних сполук з шарів ґрунту та завдяки кореневим виділенням сприяють розчиненню важкодоступних речовин [4]. Їх застосування є чинником зменшення засоленості ґрунтів.

Найбільш широкого використання на сьогодні набули сидеральні культури, що здатні у короткі терміни нагромаджувати значну вегетативну масу. Проте у якості сидератів можна використовувати будь-які культури, що забезпечують нагромадження вегетативної маси у необхідні строки.

На практиці найчастіше використовуються такі культури як фацелія, редька олійна, гірчиця біла, озимий ріпак, горох, люпин, конюшина, люцерна, овес, жито, соняшник та гречка [6]. Варто зазначити, що відповідно до основної

культури, котру планується вирощувати на певній ділянці, необхідно підбирати такі сидерати, які не мають спільних із нею захворювань та шкідників [3]. Тобто слід використовувати культури, які належать до різних родин, щоб у подальшому уникнути цих ризиків. Винятком можна вважати фацелію, котра не відноситься до жодної з родин, представлених серед використовуваних у землеробстві культурних рослин, до того ж вона не уражається відомими збудниками хвороб [5].

За використання сидератів варто враховувати особливості як окремих родин, так і кожної культури зокрема. Властивість бобових культур завдяки симбіотичній азотфіксації нагромаджувати значну кількість атмосферного Нітрогену буде найбільш корисною, перш за все, за їх вирощування на ґрунтах, бідних на цей елемент [1, 3].

Однією із найбільш перспективних культур для сидерації можна вважати люпин [7]. Зазвичай використовують такі види люпину:

- Люпин білий;
- Люпин вузьколистий;
- Люпин жовтий.

По справжньому важко переоцінити дану культуру, адже такі властивості як швидкі темпи росту – забезпечують формування значних обсягів вегетативної маси уже за 40-50 діб [2]. Коренева система даної культури здатна проникати у ґрунт на глибину до 2 метрів [4]. До того ж ця культура поєднує у собі здатність засвоювати важкорозчинні сполуки Калію та Фосфору, що сприяє їх доступності для наступних культур у сівозміні. Коефіцієнт використання ФАР люпину сягає 4,8 %, тоді як конюшина, вика, овес й низка інших культур здатна використовувати лише 1,98-2,74 % [7].

При заорюванні вегетативної маси люпину у фазі сизих бобів у ґрунт надходить 190,0-230,0 кг/га Нітрогену, 50,0-70,0 кг/га P_2O_5 та 160,0-190,0 кг/га K_2O [2]. Проте це далеко не найвищі показники, згідно досліджень J. Strommera, люпин здатний накопичувати до 600,0 кг/га біологічного Нітрогену. Однак вказані показники базуються лише на реалізації максимального потенціалу цієї культури, за умов близьких до ідеальних та за повного циклу її вегетації. Звичайно це свідчить про великі потенціальні можливості даної культури.

Високий вміст Нітрогену сприяє швидкій мінералізації решток люпину, що не потребує додаткового залучення з ґрунту Нітрогену, як це відбувається з мінералізацією решток, бідних на Нітроген та багатих на Карбон [7]. Цей чинник характеризує дану культуру як таку, що здатна швидко забезпечувати ґрунт доступними формами поживних речовин. Своєю чергою, накопичення гумусу вказаною культурою є незначним, за рахунок активації природних мінералізаційних процесів. Проте, якщо основною ціллю є збільшення запасів гумусу, люпин можна успішно використовувати у сумішах з іншими сидератами – з метою досягнення потрібного в ґрунті балансу Нітрогену та Карбону.

Не менш перспективною родиною рослин, що широко використовуються в якості сидератів є хрестоцвіті культури [4]. Представники даної родини невибагливі до умов вирощування, характеризуються швидкими темпами

формування вегетативної маси, розвиненою стрижневою кореневою системою, здатністю засвоювати важкорозчинні сполуки Калію та Фосфору, а також можливістю висівання під час похолодання, що зумовлено їх вираженою холодо- й морозостійкістю.

Однією із найпопулярніших культур з родини хрестоцвітих, що використовуються в якості сидератів є гірчиця [8]. З цією метою застосовують такі види гірчиць:

- Гірчиця біла;
- Гірчиця жовта;
- Гірчиця чорна (французька).

Кожному з цих видів гірчиць властиві позитивні ознаки й недоліки, наприклад гірчиця біла інтенсивно нарощує вегетативну масу, для цього їй потрібні значні запаси вологи, вона має найвищу холодостійкість серед представлених видів. Також вона невибаглива до ґрунтів, проте, важко переносить вирощування на закислених та заболочених територіях [8]. Своєю чергою гірчиця жовта характеризується більш вираженою посухостійкістю, але поступається за хододостійкістю, має більш дрібне насіння, що потребує менших норм висіву. Гірчиця чорна за рахунок її низької морозостійкості – найменш популярна у використанні, проте, вона може прекрасно розвиватись на перезволожених і заболочених ґрунтах [6].

Перспектива вирощування гірчиці, як і загалом хрестоцвітих культур полягає у швидкому старті їх росту. Кореневище гірчиці проникає у ґрунт на глибину до 2 метрів, а здатність засвоювати важкодоступні форми Фосфору та Калію є вищою, ніж у бобових культур [9]. Гірчиця здатна нагромаджувати 200,0-300,0 ц вегетативної маси, при цьому, як показують дослідження А.І. Кривенко, масова частка поживних речовин в сухій речовині її решток складає: 1,93 % – Нітрогену, 0,93 % – Фосфору і 1,06 % – Калію. Порівняно з викою озимою (3,92 % – N, 0,55 % – P, 1,02 % – K) та горохом (2,41 % – N, 0,46 % – P, 0,70 % – K), масова частка нагромадження нею Фосфору і Калію є вищою [8]. Тому вирощування гірчиці може бути доцільним на ґрунтах, збіднених цими елементами, а також на територіях, де вони знаходяться у важкодоступних формах.

Враховуючи чинник швидкого росту гірчиці (50 діб), нагромадження нею поживних речовин відбувається у значно коротший період часу, ніж у вики озимої, що, своєю чергою, демонструє універсальність й потенціал даної культури як у монопосівах, так і у якості складової сумішей [4].

Ще однією родиною, що часто використовується в ролі сидератів є злакові культури. Самостійні посіви злакових культур практикуються рідко, проте, у різноманітних сумішах вони займають важливу нішу нагромаджувачів Карбону, що особливо актуально на неструктурованих, бідних на органічні сполуки ґрунтах [6].

Вище зазначене вказує на те, що для кожної агрокліматичної зони, залежно від умов та наявних потреб можна використовувати ті чи інші сидеральні посіви або цілеспрямовано створювати суміші сидератів, які б дозволили ефективно вирішувати поставлені задачі з метою покращення й відновлення стану ґрунтів

та забезпечували оптимальні умови росту і розвитку наступних культур у сівозміні.

Список літератури

1. Біологізація землеробства в умовах Правобережного Полісся України / М.С. Чернілевський, О.А. Дереча, Н.Я. Кривіч, М.Ф. Рибак. Житомир: ДАУ, 2002. 56 с.
2. <https://agrotimes.ua/article/yak-zupynyty-degradacziyu-gruntiv/>
3. Бомба М.Я. Наукові та прикладні аспекти біологічного землеробства / монографія. Львів: Укр. технології, 2004. 232 с.
4. Сидеральні культури. Практичні рекомендації / Антоненко С.С., Антоненко А.С., Писаренко В.М. та ін. Полтава: РВВ ПДАА, 2011. 31 с.
5. Доля М.М. Фітосанітарний моніторинг. М.М. Доля, Р.М. Мамчур та ін. К.: ННЦ ІАЕ, 2014. 294 с.
6. <https://e-kolosok.org/naukova-robota-roslyny-syderaty-bezpechna-al-ternatyva-mineral-nyu-dobryvam/>
7. <https://zelenasadyba.com.ua/na-gryadci/osoblivosti-vikoristannya-lyupinu-yak-sideratu.html>
8. <https://vseroste.com.ua/blog/girchitsia-vidi-navishcho-i-koli-siati>
9. <https://agroportal.ua/publishing/infografika/analiz-rynka-gorchitsy-2016>

МОРФОМЕТРИЧНІ ПОКАЗНИКИ ПРОРОСТКІВ МІКРОЗЕЛЕНІ ЗА ОСВІТЛЕННЯ ФІТОЛАМПОЮ

Ольхович Ольга Петрівна,

кандидат біологічних наук, доцент кафедри біології рослин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Клименко Віолетта Романівна,

студентка кафедри біології рослин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Таран Наталія Юріївна

доктор біологічних наук, професор кафедри біології рослин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Однією з проблем харчування, яка потребує уваги, є недостатня кількість в раціоні людини вітамінів та мінералів. Нестачу вітамінів відчуває понад дві третини жителів світу, насамперед у країнах низького економічного рівня. Одним із найкращих методів збільшити кількість вітамінів та мінеральних елементів в раціоні харчування - це включати в раціон харчування мікрозелень [1,2,3]. При вирощуванні мікрозелені, однією з умов її швидкого росту, може бути правильно підібране освітлення. Сьогодні, для забезпечення оптимальних умов вирощування мікрозелені пропонують використовувати фітолампи. Метою роботи було з'ясувати перспективність та економічну доцільність використання фітоламп для вирощування різних культур мікрогрін.

Матеріали та методи. Для дослідження було використано п'ять видів рослин, а саме руколу, горох, сочевицю, редис, коріандр. Ці культури досить часто використовують для вирощування мікрозелені.

Як субстрат для вирощування мікрозелені використовують різні субстрати [4], нами було використано капілярні або поливні мати. Це матеріал, який складається з прошитих через поліетиленову тканину джутових, поліпропіленових, акрилових, поліестерових, луб'яних та вовняних волокон. Мати добре вбирають вологу (4,5 л/м²) і розподіляють її рівномірно по всій площі, таким чином вода надходить до коренів рівномірно. Мати просочені спеціальним бактерицидним розчином, який не дає розвиватися цвілі у посівах. Перевагою матів, порівняно з килимками є те, що вони легко ріжуться ножицями і їхні краї не сатаються.

Для освітлення рослин використовували фітолампку для росту E27 LED 12W Fito GROW (Full Spectrum=9:1) (рис.2.11.), відому як фітолампку, що застосовується спеціально для стимуляції росту рослин. Усередині лампи розміщені світлодіоди, що випромінюють світло з переважанням червоного діапазону (співвідношення світлодіодів 9:1). Червоний спектр особливо

необхідний рослині на проміжній стадії вегетативного розвитку (до стадії цвітіння та дозрівання плодів). Він покращує процеси фотосинтезу. Сприяє збільшенню біомаси, прискоренню проростання. Контрольні рослини освітлювали люмінесцентною лампою денного світла, яка створює холодне світло (її спектр максимально наближений до сонячного спектру). Спектр лампи близький до денного сонячного освітлення. Це базовий варіант для штучного освітлення кімнатних рослин та розсади. Недоліком цих ламп вважають підвищену розсіяність потоку світла і низьку якість. Періодичність освітлення для контрольних та дослідних рослин становила 10 годин світла та 14 годин темряви.

Результати роботи. Спостерігаючи за ростом рослин різних культур впродовж 10 днів під денною люмінесцентною і фітолампю ми отримали результати по кожній культурі.

Рукола проросла на третій день, схожість насіння у дослідному варіанті була вищою на 15%, ніж в контрольному варіанті. Впродовж всього експерименту проростки руколи, що росли під фітолампю були вищими та мали рівніші стебла, що свідчить про кращий розвиток механічних тканин, і, ймовірно, пов'язану з цим, вищу продуктивність.

Для проростання насіння гороху також знадобилось 3 дні, проте для росту проростків люмінесцентна лампа виявилась більш сприятливою. Горох, який вирощували під люмінесцентною лампою (контроль) мав довші стебла, більші листки та більшу кореневу систему в порівнянні з дослідним зразком.

Як і з попередніми зразками, для проростання насіння сочевиці знадобилось три дні. Проростання насіння в контрольному варіанті під люмінесцентною лампою денного світла відбувалось швидше та з більшим (на 21%) відсотком проростання.

Для проростання насіння редьки знадобилось 2 дні. Вона росла швидше при застосуванні фітолампи, але коренева система була менш розвинутою, стебла більш витягнуті та мали світліше забарвлення в порівнянні з контрольними зразками, які вирощували під люмінесцентною лампою.

Для проростання насіння коріандру знадобилось найбільше часу. Проростки ми змогли помітити на 8-й день пророщування. Зразки під фітолампю були більш витягнутими та знебарвленими, так само як і у випадку з редисом.

Під час проведених досліджень нами було встановлено, що використання фітоламп для вирощування мікрозелені не завжди є доречним. Застосування фітоламп на деяких культурах (коріандр, редис) призводить до зменшення відсотку проростання насіння, затримки росту, витягування рослин, зміни забарвлення, та в цілому погіршення якості продукції.

Певні види рослин (горох, сочевиця) мали кращі показники проростання насіння, насамперед швидкість проростання, за освітлення фітолампю, інші (рукола, коріандр), навпаки, гірші, ніж за освітлення денною люмінесцентною лампою.

Висновки:

1. Освітлення фітолампами проростків гороху та сочевиці сприяло покращенню ростових показників, а руколи та коріандру, навпаки, - погіршенню.

2. Встановлено, що використання фітоламп для вирощування мікрозелені не завжди є доречним. Такі культури як рукола та коріандр добре ростуть під люмінесцентною лампою денного світла, а отже не потребують дороговартісних фітоламп.

3. Застосування фітоламп на деяких культурах (коріандр, редис) призводить до витягування рослин, зміни забарвлення (пожовтіння) та погіршення якості продукції.

4. Для промислового вирощування різних культур мікрозелені необхідно враховувати особливості їх потреб в освітленні і ретельно підбирати лампи, які сприятимуть росту рослин і покращенню їх товарних показників.

Література:

1. Бистрова Д.М., Бурак В.Г. Мікрозелень: невід'ємна складова здорового харчування // Актуальні питання економічного розвитку в сучасних умовах: збірник наукових праць за матеріалами V Усеукраїнської науково-практичної конференції .Упоряд. Т.Казакова. – Херсон, книжкове вид-во ФОП Вишемирський В.С., 2020. С.161-164.

2. Головний тренд у здоровому харчуванні в 2017 році : [Електронний ресурс] : – 2017. - Режим доступу: [phttp://vermiculite.com.ua/vermikulit_spuhenyi/54-golovnij-trend-v-zdorovomu-kharchuvanni-v-2017-rotsi](http://vermiculite.com.ua/vermikulit_spuhenyi/54-golovnij-trend-v-zdorovomu-kharchuvanni-v-2017-rotsi).

3. Корнієць, А. В., Тимощенко О.П. Вирощування мікрозелені в умовах закритого ґрунту // Новітні технології у науковій діяльності і навчальному процесі : зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф. студентів, аспірантів та молодих учених (м. Чернігів, 8-9 квіт. 2020 р.) : збірник тез доп. – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2020. – С. 417-419.

4. Ковальов М., Михайлова Д. Вплив типу субстрату на вирощування мікрозелені салату ромен в nft системах // Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Досягнення та перспективи галузі виробництва, переробки і зберігання сільськогосподарської продукції». Кропивницький: ЦНТУ. 2021. С.6-9.

РОЗВИТОК ТРАВ'ЯНОЇ РОСЛИННОСТІ НА ЗРУБАХ В УМОВАХ СВІЖИХ ГРАБОВИХ ДІБРОВ ПРАВОБЕРЕЖНОГО ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Остапчук Олександр Степанович

кандидат сільськогосподарських наук, доцент
Уманський національний університет садівництва

Соваков Олександр Вікторович

кандидат сільськогосподарських наук, доцент
НУБІП України

Ліс – складна еколого-біологічна система, біогеоценоз, у якому тісно взаємопов'язані й взаємодіють всі складові частини. Тому при його вивченні не варто обмежуватися дослідженням його окремих елементів. Так, Г. Ф. Морозов [1] зазначав, що під лісом слід розуміти не лише деревостан, а також іншу рослинність, фауну і мікроорганізми, ґрунт, гідрологію та атмосферу. Він вказував, що за характером ґрунту та типом лісу можна передбачити, який буде склад і характер надґрунтового покриву. З іншого боку, за живим надґрунтовым покривом і його складом, кількісною участю окремих видів та характером їхнього розвитку, можна зробити висновок про тип лісу та ґрунтові особливості ділянки.

Трав'яна рослинність відноситься до ряду найважливіших факторів, які визначають і регулюють видовий склад, чисельність популяцій, будову, продуктивність і біологічну стійкість лісових фітоценозів. Склад і характер надґрунтового покриву в певних кліматичних умовах визначається головним чином ґрунтово-топографічними умовами та характером лісу.

Під час оцінки типу лісу на індикаторне значення трав'яного покриву наголошували багато вчених – П. С. Погребняк [2], М. І. Гордієнко [3], Д. В. Воробйов [4], Б. Ф. Остапенко [5] та ін. Вони відмічали, що рослинний фітоценоз відіграє вирішальну роль у визначенні властивостей екотопу.

Біологічною особливістю рослин є те, що їхнє насіння за сприятливих погодних умов проростає у будь-який сезон вегетаційного періоду, особливо на зрубках та у незімкнутих культурах. Деякі трав'яні рослини сприяють розрихленню ґрунту в дібровних умовах. До них відносяться іван-чай вузьколистий (*Epilobium angustifolium* L.), копитняк європейський (*Asarum europaeum* L.), купина запашна (*Polygonatum odoratum* (Mill.) Druce.). Вони покращують його фізичні та хімічні властивості, а також позитивно впливають на біологію ґрунтів.

Кількість природного поновлення також залежить від густоти трав'яного покриву – зі збільшенням його кількості на одиниці площі зменшується кількість самосіву. За даними І. Д. Юркевича [6], кількість соснового самосіву змінюється від зімкнутості вересового покриву. Так, за його зімкнутості 0,7–0,8 було

виявлено 104,0 тис. шт. · га⁻¹ самосіву одно-п'ятирічного віку, а за зімкнутості 0,9–1,0 – 63,1 тис. шт. · га⁻¹. Найбільш негативний вплив трав'яних рослин на лісові культури проявляється у надмірному висушуванні ґрунту та пригніченні розвитку кореневих систем деревних порід. За даними В. В. Миронова [7] в звичайні за вологою роки трав'яні рослини поглинають стільки вологи з ґрунту, скільки 19-річні культури сосни звичайної. У своїх роботах О. О. Молчанов [8] посилається на те, що на ґрунтах з трав'яною рослинністю випаровування відбувається інтенсивніше, оскільки одночасно з випаровуванням значна кількість вологи витрачається на транспірацію рослинами. За даними С. Б. Ковалевського [9] трав'яні рослини споживають з ґрунту багато поживних речовин. Він зазначав, що трав'яний покрив на площі 1 га 10-річних культур сосни звичайної (*Pinus sylvestris* L.) споживає таку кількість макроелементів: азоту – 118,4 кг (у той час сосна звичайна – 10,5 кг), фосфору – 24,3 кг (3,6 кг), калію – 59,9 кг (4,8 кг), кальцію – 66,5 кг (4,5 кг). Згідно з даними Д. В. Воробйова [4], форми трав'яного покриву зрубів – це похідні трав'яного покриву в насадженнях до рубання. Зміна світлових і теплових умов, розподілу вологи від надходження опадів, підвищене випаровування з поверхні ґрунту, підвищення вологості нижчих горизонтів ґрунту за рахунок відсутності висмоктування кореневою системою деревостану призводить до зміни життєвих форм насадження, зміни рослинних угруповань. Відбуваються сукцесійні зміни рослинних фітоценозів. Динаміку розвитку трав'яної рослинності на зрубках у дібровних умовах досліджували М. І. Гордієнко [10], О. А. Бондар [11], С. І. Познякова [12] та ін.

Дослідження динаміки і структури лісових фітоценозів на зрубках проводились маршрутними та стаціонарними методами у період найконкурентнішої боротьби за виживання рослинних угруповань. За дослідженнями одно-шестирічних зрубів було виявлено різку зміну кількості родин трав'яного покриву, складу видового різноманіття та видів лісових рослин у порівнянні з культурами дуба в віці головного рубання.

Кількість трав'яних видів у складі живого надґрунтового покриву збільшилася в перший рік після головного рубання з 6 видів до 43, родин – з 5 до 21. Зі зникненням на зрубі екологічної лісової домінанти іде процес формування нелісового едифікатора та послідовна зміна фітоценозу. Трав'яний покрив на свіжому зрубі в однорічних культурах дуба звичайного представлений 43 видами трав'яних рослин, які належать до 21 родини. Найчисельнішими є види з родини Айстрових (*Asteraceae* Bersht. & J.Presl) – 23 % від загальної кількості видів). Це полин гіркий (*Artemisia absinthium* L.), осот рожевий (*Cirsium arvense* (L.) Scop.), злинка їдка (*Erigeron acris* L.), злинка канадська (*Erigeron canadensis* L.), латук дикий (*Lactuca serriola* L.) та ін. Гречкові (*Polygonaceae* Juss.) – 7 %. Це щавель кінський (*Rumex confertus* Willd.), спориш звичайний (*Polygonum aviculare* L.), горець в'юнковий (*Fallopia convolvulus* L.) та Амарантові (*Amaranthaceae* Juss.) – 7 %. Це лобода біла (*Chenopodium album* L.), лобода гібридна (*Chenopodium hybridum* L.). Свіжий зруб інтенсивно заселяється Злаковими (*Poaceae* Barnhart), які становлять 12 %. Це мишій сизий (*Pennisetum glaucum* (L.) R.Br.), плоскуха

звичайна (*Echinochloa crus-galli* (L.) P.Beauv.), пирій сизий (*Elymus hispidus* (Opiz) Melderis), тонконіг однорічний (*Poa annua* L.).

За шкалою А. А. Гросгейма життєвий стан цих видів добрий та відмінний, частота трапляння 40–60 %, розміщення поодинокі та біогрупами. На однорічному зрубі також присутні лісові, але вже не домінуючі види (15 %), – копитняк європейський, зірочник ланцетолистий (*Stellaria holostea* L.), фіалка лісова (*Viola reichenbachiana* Jord. ex Boreau.), яглиця звичайна (*Aegopodium podagraria* L.). Їх розподіл на площі поодинокий та куртинний, ярус середній – до 30 см, частота трапляння 20–60 %, життєвість задовільна, в яглиці звичайної і копитняка європейського – незадовільна. У перший рік на зрубі рослини сформували три яруси з висотами від 5 см – конюшина біла повзуча (*Trifolium repens* L.) і спориш звичайний – до 150 см – латук дикий і злинка їдка. Ценоморфи, як адаптація рослин до фітоценозу та біоценозу в цілому, у порушених формаціях займають свій спектр.

У розподілі трав'яного покриву переважають рудеральні ценофобні популяції з їх видовою насиченістю у 54 %. Домінуючі рудеральні види – осот рожевий (частота трапляння – 67 %), злинка їдка (51 %), злинка канадська (89 %), латук дикий (64 %) і горець в'юнковий (64 %). Пратанти представлені 11 видами (29 %), найпоширенішими з яких є паслін американський (*Solanum americanum* Mill.) із частотою трапляння 29 %, щавель кінський (24 %) і бромус польовий (*Bromus arvensis* L.) (21 %). Лісові трав'яні види складають 15 % ценоморфного спектру рослин, з частотою трапляння фіалки лісової – 61 %, зірочника ланцетолистого – 21 %, чистеця лікарського (*Stachys officinalis* (L.) Trevis.) – 21 %. Степова рослинність представлена 2 видами, з яких злинка їдка розміщена біогрупами, має п'ятий клас життєвості, знаходиться у першому ярусі з частотою трапляння 51 %, та тонконіг однорічний – 28 %, розміщення по площі поодинокі.

В результаті статистичної обробки отриманих даних, встановлено, що середня кількість видів на пробних площах залежить від віку зрубу. Виявлено істотне зменшення видів живого надґрунтового покриву із збільшенням його віку. При чому, істотної різниці у зменшенні видів не спостерігається між другим-третьім та п'ятим-шостим роками. За ценомофною структурою відмічено істотне зменшення лісових видів між першим-другим і четвертим-п'ятим роками, рудеральних видів – між першим-другим і четвертим-п'ятим роками. У пратантних видах рослинності відмічено істотне збільшення видового складу між першим-другим роками та суттєве зменшення між третім-четвертим роками. Істотної різниці між степовими видами не виявлено.

Список літератури

- 1 Морозов Г. Ф. Учение о лесе / Морозов Г. Ф.; ред. В. Г. Нестеров. – [7-е изд.]. – К. : Гослесбумиздат, 1949. – 455 с.
2. Погребняк П. С. Кореневі системи і ґрунтові горизонти / П. С. Погребняк // Тр. з лісової дослідної справи на Україні. – 1927. – Вип. 7. – С. 84–86.
3. Гордієнко М. І. Лісівничі властивості деревних рослин: монографія / М. І. Гордієнко, Н. М. Гордієнко. – К. : Вістка, 2005. – 816 с.

4. Воробьев Д. В. Методика лесотипологических исследований : монография / Воробьев Д. В. – [2-е изд., испр. и доп.]. – К. : Урожай, 1967. – 388 с.
5. Остапенко Б. Ф. Типологічна різноманітність лісів України. Лісостеп / Остапенко Б. Ф. – Харків : Харківський держ. аграр. ун-т, 1997. – 128 с.
6. Юркевич И. Д. Дубравы Белорусской ССР и их восстановление / Юркевич И. Д. – Мн. : Госиздат БССР, 1951. – 217 с.
7. Миронов В. В. Экология хвойных пород при искусственном возобновлении / Миронов В. В. – К. : Лесн. пром-сть, 1977. – 232 с.
8. Молчанов А. А. Формирование и рост дуба на вырубках в Лесостепи / А. А. Молчанов, В. А. Губарева. – К. : Наука, 1965. – 254 с.
9. Ковалевський С. Б. Вплив зімкнутості крон на розростання трав'яних рослин і продуктивність культур сосни звичайної / С. Б. Ковалевський // Наук. вісн. НАУ. – 2003. – № 64. – С. 218–223.
10. Гордієнко М. І. Штучні ліси в дібровах / Гордієнко М. І., Гойчук А. Ф., Гордієнко Н. М. – Житомир : Полісся, 1999. – 592 с.
11. Бондар А. О. Формування лісових насаджень у дібровах Поділля / А. О. Бондар, М. І. Гордієнко. – К. : Урожай, 2006. – 334 с.
12. Познякова С. І. Динаміка трав'яного покриву культур дуба в сухій кленово-липовій діброві / С. І. Познякова // Вісник ХДАУ. Серія «Ґрунтознавство, агрохімія, землеробство, лісове господарство». – 1999. – Вип. 4. – С. 308–313.

ПЕРСПЕКТИВА ВВЕДЕННЯ У КАРПАТСЬКІ ЛІСИ ТЕХНІЧНО-ЦІННОГО ЛИСТЯНОГО ДЕРЕВНОГО ВИДУ ЕКЗОТА ДУБА ПІВНІЧНОГО

Сіщук М.М.

к.с.-г.н., в.о. завідувачки лабораторії лісовідновлення і селекції УкрНДІгірліс

Кацуляк Ю.Д.

к.с.-г.н., с.н.с., п.н.с. лабораторії лісовідновлення і селекції УкрНДІгірліс

Бродович Р.І.

к.с.-г.н., с.н.с., п.н.с. лабораторії лісовідновлення і селекції УкрНДІгірліс

Дослідження інтродукції та адаптації деревних лісових рослин дає змогу вирішувати не лише багато теоретичних, але й практичних питань. Положеннями Рамкової конвенції про охорону і сталий розвиток Карпат та нормативно-законодавчими актами, які стосуються сертифікації лісів зазначено, що в лісогосподарську практику варто упроваджувати лише ті інтродуковані види, які достатньо випробувані в регіоні і не створюють загроз аборигенним породам та навколишньому природньому середовищу. Під час перенесення перспективних рослин у нові умови розширюється їх культурний ареал, прискорюються процеси вищо- і формоутворення, чіткіше проявляються закономірності їх мінливості й спадковості [1].

В лісових насадженнях Західної Європи упровадження нових листяних та глицевих деревних видів, значно підвищило продуктивність, технічну цінність та екологічну ефективність лісових біоценозів. Аналіз літератури та передового виробничого досвіду свідчить, що у багатьох випадках рослини місцевої флори не завжди можуть забезпечити високу продуктивність насаджень та належний рівень виконання ними інших корисних функцій. Якраз тоді інтродукцію рослин здійснюють заради цінних ознак, які не властиві аборигенним деревним видам.

Під час лісовідновлення та лісорозведення в Українських Карпатах і прилеглих територіях важлива роль відводиться упровадженню інтродукованих деревних видів, які пройшли різні етапи довготривалих випробувань у регіоні й виявили себе особливо швидкоростучими та стійкими проти впливу кліматичних аномалій (особливо вітровіїв, зсувів, повеней), шкідників і хвороб.

Чільне місце серед листяних інтродукованих деревних видів, які визнані найбільш перспективними за багатьма господарсько-цінними ознаками, займає дуб північний або дуб бореальний (*Quercus borealis Michx.*).

Дуб північний – це струнке дерево з гладкою сіро-зеленою корою та великими зубчастими декоративними листками, особливо вони виділяються осінньою порою, коли листя набуває пурпурово-червоних відтінків, є окрасою парків, зелених зон та й рекреаційно-оздоровчих лісів.

Із секції червоних дубів таких чотирьох іноземних видів як дуб червоний (*Q. rubra L.*), дуб шарлаховий (*Q. coccinea Muench.*), дуб болотний (*Q. palustris L.*), дуб північний (*Q. borealis Michx.*), набув найбільшого поширення в Українських Карпатах.

В оптимальних умовах на батьківщині на сході Північної Америки дуб північний досягає 30 м у висоту і 2 м у діаметрі та формує здебільшого шатровидну розлогу крону. Деревина цінна, з червоно-коричневим ядром, важка, але поступається дубу звичайному (*Quercus robur L.*) за своїми якостями, широко використовується в меблевому виробництві та будівництві [2].

До умов місцезростання невибагливий, утворює ліси на відкритих, рівнинних місцеположеннях і на схилах, холодостійкий. Оптимальним для нього є глибокі добре дреновані, супіщані ґрунти, але росте і на щебенуватих, піщаних. У Західну Європу завезений наприкінці XVII століття. В лісові масиви Західної України дуб північний було інтродуковано наприкінці XIX століття. Багато науковців виявили переваги дуба північного перед звичайним за швидкістю росту до 60 років [2-5]. Переваги проявляються краще в бідніших місцезростаннях, тому його доцільно вводити передусім у свіжі і вологі субори та сугруди до висоти 500 м н.р.м.

Для оцінки насаджень дуба північного в регіоні Українських Карпат ми проаналізували повидільну базу даних ВО «Укрдержліспроєкт». Виявилось, що на сьогоднішній час дуб північний на території чотирьох обласних управлінь лісового та мисливського господарства (ОУЛМГ) Івано-Франківського, Львівського, Чернівецького, Закарпатського займає площу 26451,9 га. Серед інтродуцентів у лісових масивах лісового фонду Івано-Франківського ОУЛМГ дуб північний посідає чільне місце. Площа лісових насаджень з його участю в держлісгоспах Івано-Франківського ОУЛМГ становить 8941,5 га – 33,8 %. Найбільш поширені насадження інтродуцента в ДП «Калуському ЛГ» - 3630,6 га, ДП «Івано-Франківському ЛГ» – 1308,1 та Галицькому НПП – 1150,9га.

Динаміка створення лісових культур за участю дуба північного за 22 роки по Івано-Франківському ОУЛМГ наведено на рисунку 1.

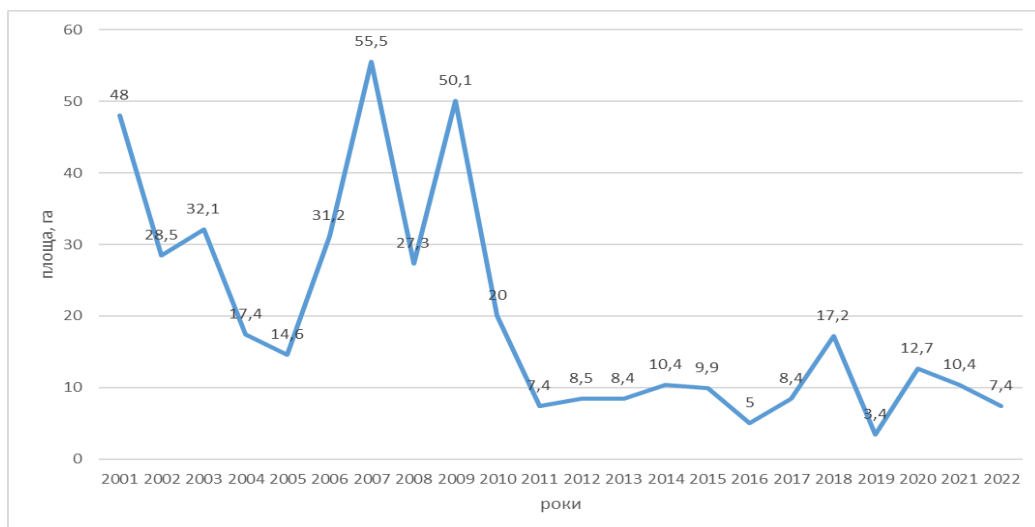

Рис.1 Динаміка створення лісових культур за участю дуба північного в Івано-Франківському ОУЛМГ

Як видно із рис. 1 найбільше дуба північного створювали в 2001 р. – 48,0 га, 2007 – 55,5 га та 2009 р. – 50,1 га, після 2010 р. кількість лісових культур із дубом північним значно зменшується і в середньому створюється лісових культур на площі 9,1 га, а в 2022р. згаданого інтродукованого виду створили ще менше – 7,4 га. За 22 роки лісових культур дуба північного по Івано-Франківському ОУЛМГ створено на площі 433,8 га.

Насадження дуба північного є найбільш поширеними на території Львівського ОУЛМГ, де його площа становить 15091,6 га – 57,1% від загальної площі даного виду в Карпатському регіоні. На першій позиції ДП «Стрийський лісгосп»- 2222,1 га, на другій ДП «Самбірський лісгосп»- 2209,0 га та третій ДП «Дрогобицький лісгосп» - 1923,8 га.

Значно менші площі займає дуб північний в Закарпатському ОУЛМГ всього 1283,3 га – 4,8% та Чернівецькому ОУЛМГ – 1135,5 га – 4,3%.

За дослідженнями науковців національного лісотехнічного університету України (м. Львів) [6] середній запас деревини на 1 га у деревостанах дуба північного становить по Закарпатському ОУЛМГ – 217,6 м³, Івано-Франківському – 221,4 м³, Львівському – 241,5 м³ та Чернівецькому – 150,9 м³, а по всьому Західному регіону України досліджень запас становить 227,9 м³/га.

Насадження дуба північного на території чотирьох обласних управлінь ростуть у багатьох типах лісу.

В Закарпатському ОУЛМГ деревостани дуба північного найчастіше зростають у вологій чистій бучині – 279,6 га та у вологій грабовій бучині – 249,8 га. На території Івано-Франківського ОУЛМГ такі насадження найбільш поширеними є у вологій грабовій судіброві – 1791,1 га, у Львівському – у вологій грабовій діброві (5523,3 га) і у вологій грабовій судіброві – 2086,3 га, а у Чернівецькому ОУЛМГ – у свіжій грабовій діброві (538,4 га).

Завдяки більшій швидкості росту дуба північного до віку 50-60 років його насадження виявляються продуктивнішими в цьому віці порівняно з деревостанами дуба звичайного.

Як свідчать дослідження в насадженнях із переважанням дуба північного, зімкненість крон тут швидко досягає 100% із абсолютним домінуванням цього виду, що вкрай негативно впливає на ріст супутників. У таких насадженнях без втручання людини майже не залишається місця для інших цінних аборигенних порід. Не випадають зі складу, хоч і пригнічені, лише ялиця біла (*Abies alba Mill.*), частково ялина європейська, смерека (*Picea abies (L.) H.Karst.*) та другорядні породи береза повисла (*Betula pendula Roth*) та осика (*Populus tremula L.*). Єдиним гідним, цінним конкурентом і супутником дуба північного в цих умовах може бути модрина європейська (*Larix decidua Mill.*). У насадженнях, де дуб північний росте в домішці, його екземпляри набагато перевищують інші породи, як за діаметром так і за висотою, мають дуже широкі, розкидисті крони, що спричиняє пригнічення і всихання сусідніх дерев інших деревних видів. Особливо потерпає у молодому віці від сусідства з дубом північним дуб звичайний, природне поновлення, якого є дуже рясним під наметом деревостанів дуба північного.

Дуб північний у даний час доволі часто культивується майже у всіх держлісгоспах рівнинної і передгірської частини Карпат. В окремих із них має місце навіть тенденція до заміни корінних насаджень дуба звичайного дубом північним, що аж ніяк не обґрунтовано з лісівничої точки зору. Відомо, що останній є цінною лісотвірною породою у суборах, сугрудах і навіть бідніших лісорослинних умовах. У більш багатих лісорослинних умовах він може бути використаний для створення лісових культур спеціального призначення (плантацій).

Матеріали наших досліджень вказують на широкий типологічний ареал сучасного культивування дуба північного (табл. 1). Він охоплює свіжі і вологі грабові, ялицеві і букові судіброви і діброви; дубово-грабові субучини і бучини і навіть грабово-букові яличини.

Таблиця 1 - Середні таксаційні показники росту виробничих лісових культур з різною дольовою участю в складі дуба північного

Дольова участь у складі культур, %	Вік, років	Середні таксаційні показники росту виробничих лісових культур у межах типів лісу (індекс типу лісу)													
		C ₂₋₃ ГД		D ₂₋₃ ГД		C ₂₋₃ ЯЦД		D ₂₋₃ БКД		C ₂₋₃ ДГБК		D ₂₋₃ ДГБК		D ₂₋₃ ГБКЯЦ	
		Н, м	D, см	Н, м	D, см	Н, м	D, см	Н, м	D, см	Н, м	D, см	Н, м	D, см	Н, м	D, см
30-40	5	1	1	2	1	2	2	-	-	-	-	3	3	-	-
	10	5	4	4	3	3	2	3	3	-	-	10	9	-	-
	20	9	10	9	9	10	9	9	8	14	15	14	13	-	-
	30	15	19	13	14	14	15	12	12	15	17	17	18	-	-
	40	-	-	16	18	-	-	16	16	-	-	19	20	-	-
	50	16	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
50-60	5	-	-	3	2	-	-	-	-	-	-	3	3	2	2
	10	6	6	5	5	5	4	5	6	-	-	12	11	3	3
	20	11	10	11	11	10	10	12	13	14	14	13	13	7	6
	30	15	16	15	17	15	16	13	15	17	16	17	18	-	-
	40	17	18	18	18	18	18	17	17	-	-	21	26	-	-
	50	-	-	19	22	-	-	-	-	-	-	-	-	22	22
70-80	5	-	-	2	1	-	-	-	-	5	4	-	-	-	-
	10	7	6	9	9	-	-	3	2	10	9	9	9	-	-
	20	6	9	11	11	9	8	9	10	15	16	15	15	8	6
	30	15	16	15	16	16	17	15	16	15	16	17	18	-	-
	40	-	-	17	18	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	50	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
90-100	5	-	-	1	1	-	-	-	-	-	-	2	2	-	-
	10	7	7	9	9	-	-	3	2	5	4	7	6	-	-
	20	11	12	14	13	8	6	12	13	15	18	15	15	10	7
	30	16	18	17	18	16	16	16	17	23	20	17	17	-	-
	40	8	22	20	22	16	16	-	-	-	-	22	26	-	-
	50	20	24	24	27	-	-	-	-	-	-	27	32	-	-

Чіткого взаємозв'язку між продуктивністю культур дуба північного і умовами їх місцезростання не виявлено. Проте найвищі показники, у більшості випадків, мають місце у свіжих і вологих дубово-грабових бучинах. Аналізуючи

таксаційні показники чистих і мішаних за складом культур дуба північного була встановлена тенденція їх зростання по мірі збільшення дольової участі останнього. Цей факт вказує з одного боку на високу конкурентноздатність цієї породи, а з другого – про недоцільність її введення в склади інших швидкоростучих порід.

Дуб північний, так як і звичайний, займає середнє місце по вимогливості до світла. Він легко переносить і навіть потребує бокового притінення. Найбільш інтенсивний ріст культур дуба північного має місце до 20-30-річного віку, після чого він уповільнюється, що свідчить про те, що це скороспіла порода і для неї може бути встановлений скорочений обіг рубання.

Насаджень дуба північного 50-річного і старшого віку у регіоні зустрічається на площі біля 10 тис.га. Стосовно технології створення культур дуба північного то вона дещо відрізняється від дубів звичайного і скельного.

З метою уточнення оптимальної початкової густоти і технології вирощування чистих за складом культур дуба північного був закладений спеціальний дослід в умовах свіжої дубово-грабової бучини (ДП «Калуське ЛГ»). У досліді використані різні схеми розміщення, а відповідно і густоти досліджуваної породи (табл. 2).

Таблиця 2 - Біометричні показники стану і росту 4-річних культур дуба північного за різних способів його культивування

Середні біометричні показники стану і росту культур	Розміщення рослин, м		
	Густота культур, тис. шт./га		
	$\frac{2 \times 1}{5,0^*}$	$\frac{3 \times 1}{3,3^*}$	$\frac{4 \times 1}{2,5}$
Приживлюваність у перший рік, %	83,7	80,0	89,1
Висота по роках, $M \pm m$, см	17,6 \pm 1,2	19,5 \pm 1,2	21,3 \pm 1,5
	22,1 \pm 1,8	27,6 \pm 1,3	25,2 \pm 1,1
	76,7 \pm 0,7	71,8 \pm 4,5	2,8 \pm 1,7
	75,8 \pm 3,5	64,0 \pm 3,3	120,0 \pm 2,0
Поточний приріст за висотою по роках, $M \pm m$, см	9,1 \pm 0,7	6,4 \pm 0,6	4,8 \pm 0,6
	9,6 \pm 0,7	8,8 \pm 0,5	9,2 \pm 0,6
	29,7 \pm 2,2	23,9 \pm 4,0	14,4 \pm 0,9
	21,4 \pm 1,3	17,1 \pm 0,6	33,8 \pm 2,5
Діаметр по роках, см	0,4	0,5	0,5
	0,8	0,7	0,6
	0,9	0,8	0,7
	0,7	0,7	1,4

*Примітка – на першому і другому варіантах досліді на четвертому році росту культур було проведено їх доповнення.

Матеріали чотирьохрічних досліджень показали, що на першому етапі росту чистих культур дуба північного, коли саджанці проходять стадію адаптації на лісокультурній площі, формують крони і кореневі системи, початкова їх густота у межах 2,5-5,0 тис.шт./га суттєвого значення не мають.

У виробничих умовах дана порода культивується чистим складом (4-6 тис. шт./га), часто її вводять кулісами шириною близько 10 м. Досвід свідчить, що для формування високопродуктивних насаджень за участю дуба північного особливу увагу слід звертати на своєчасне і якісне проведення доглядових рубань, особливо у мішаних деревостанах. Адже разом із ним можуть зростати такі цінні аборигенні види з меншою інтенсивністю росту як дуб звичайний, ялиця біла, ясен звичайний (*Fraxinus excelsior L.*), бук лісовий (*Fagus sylvatica L.*) та інші.

Отже культури дуба північного доцільно закладати на бурих лісових і дерново-підзолистих легкосуглинистих і щербенистих ґрунтах у типах умов місцезростання В₃,С₂,С₃,D₂ до висоти 500 м н.р.м.

В едатопах С₃ і D₂ його слід вводити великими куртинами разом із аборигенними породами або серед порослі другорядних порід, але у всіх випадках враховувати значну конкурентноздатність цього виду.

Заміна дуба звичайного на дуб північний не може вважатися рівноцінною. Вона може практикуватись лише у бідних умовах або при лісовідновленні в рекреаційно-оздоровчих лісах чи лісорозведенні.

Досвід культивування дуба північного в умовах Українських Карпат показав, що його можна успішно використовувати для підвищення продуктивності лісових насаджень у свіжих та вологих суборах і сугрудах де деревостани дуба звичайного відрізняються низькою продуктивністю.

Список літератури

1. Яцик Р.М., Гайда Ю.І., Случик В.М. Основи генетики й селекції лісових рослин (навчальний посібник). Тернопіль: підручники і посібники. 2012.288с.
2. Прикладовская Н.Ф. Итоги интродукции дуба северного (*Quercus borealis* Michx.) на Западе Украины: дисс. канд. с.-х. наук: спец. 06.03.01 "Лесные культуры, селекция, семеноводство и озеленение городов". М., 1979. 157 с.
3. Бродович Т. М., Бродович М. М. Деревья и кустарники Запада УССР (Атлас). – Львов: Изд. при Львов. гос. ун-те издат. объедин. "Вища школа", 1979. 250 с.
4. Івченко А. І. Історія впровадження дуба червоного. Науковий вісник. Лісівницькі дослідження в Україні. Випуск 12.4. Львів: УДЛУ, 2002. С.93 – 97.
5. Каплуновский П. С., Молотков П.И. Обогащение горных лесов. – Ужгород: Карпаты, 1966. 138 с.
6. Лавний В.В., Савчин В.М. Лісівнича оцінка насаджень дуба червоного в регіоні Українських Карпат. Мат.міжн. наук.-практичної конференції «Основні проблеми й тенденції подальшого розвитку лісового господарства в Українських Карпатах. Івано-Франківськ: НАІР, 2018. С.229-235.

ЯВИЩЕ АКУСТИЧНОЇ ЕМІСІЇ ПРИ ОЦІНЮВАННІ ПОШКОДЖЕНЬ ЕЛЕМЕНТІВ КОНСТРУКЦІЙ ДЕРЕВ'ЯНИХ СПОРУД

Кушнарьова Галина Олександрівна

кандидат технічних наук, доцент, Військова академія (м. Одеса)

Фролов Олександр Сергійович

старший викладач, Військова академія (м. Одеса)

Радченко Ірина Григорівна

викладач, Військова академія (м. Одеса)

Дерев'яні конструкції повинні надійно працювати з бігом часу всіх періодів їх нормальної експлуатації, які установлені в нормах ДБН [1] для капітальних споруд – 50 років. Нормальними умовами експлуатації є такі, при яких дерев'яні конструкції не ушкоджуються, навантаження, які діють на них, не перевищують їх несучої здатності, а температура та вологість не перевищують допустимих. При порушенні цих умов дерев'яні конструкції можуть передчасно утратити свою несучу здатність. Основні фактори, які впливають на несучу здатність конструкції: відхилення розмірів та кількості з'єднань від проектних; наявність неправильно виконаних та роз'єднаних закріплень; наявність недопустимих прогинів і виходу із площини; порушення перевантаження конструкції та недостатнє горизонтальне їх закріплення; порушення нормального температурного та вологого режимів і недопустимої вологопаротеплоізоляції; наявність зон зволоження, перегріву та осередок загнивання деревини. Перевантаження конструкцій, особливо постійним навантаженням, значно знижує надійність їх роботи і термін їх експлуатації.

При огляді необхідно стежити, щоб фактично діючі на конструкцію навантаження не перевищували нормативних. При наявності перенавантажень необхідно проведення перерахунку конструкції на дію фактичного навантаження. Вихід конструкції із площини засвідчує про недостатню міцність їх з'єднань. Температурно-вологостний режим має вирішальне значення для довговічності дерев'яних конструкцій, оскільки його порушення веде до зволоження та загнивання або перегріву та ослаблення деревини. Основна причина зволоження деревини є протікання покрівлі, порушення гідроізоляції та відсутність конденсаційного зволоження деревини. Частина дерев'яних конструкцій, які піддаються підвищеному нагріву, повинні бути ізольовані від джерел недопустимого нагріву. Під фізичним зношенням конструктивних елементів і будинку в цілому розуміють погіршення їхнього технічного стану (втрата експлуатаційних механічних та інших якостей). Внаслідок цього відбувається відповідна втрата їхньої несучої здатності. Фізичне зношення будинків об'єктивно є неминучим. Процес його збільшення протягом

нормативного строку служби нерівнозначний. На початку експлуатації (період припрацювання) фізичне зношення зростає в середньому на 1,1% за рік, під час нормальної експлуатації воно становить 0,35%, а на останньому етапі збільшується до 1,3%. До теперішнього часу накопичено численний експериментальний матеріал залежності міцності твердих тіл від часу. Ці дані примушують прийняти нове уявлення про розрив як про деякий кінетичний процес. Згідно цьому уявленню, міцність не є граничною величиною, яка носить характер деякої константи. Руйнування твердих тіл може виникнути при різних навантаженнях із швидкістю, яка обумовлена величиною прискореного напруження. Час, необхідний для повного розриву матеріалу, експоненціально убуває із збільшенням напруження.

У більшості великих міст України існує значна кількість споруд, які мають історичну та архітектурну цінність. Щоб зберегти ці споруди на довголіття, необхідно постійно одержувати подібну інформацію про стан їх несучих конструкцій для прийняття своєчасних рішень про підсилення, заміну, капітальний ремонт тощо. Дерев'яна архітектура – різновид архітектури, пов'язаний з використанням дерева (на відміну від архітектури кам'яної, де використовують кам'яні брили, цеглу, бетон тощо). Вона притаманна багатьом культурам, у яких дерево є місцевим матеріалом, доступною сировиною, культом деревини (дерев'яні ідоли), територіям, які мають лісисту місцевість тощо. В мистецтві і архітектурі деяких країн впродовж століть дерев'яна архітектура мала переважну роль.

Використання дерева логічно виникає в місцевостях, багатих лісом. Дещо легші засоби обробки сировини і наявність матеріалу спонукали до поширеного використання саме дерева. На ранішніх і середніх етапах розвитку дерев'яної архітектури характерна відсутність гідроізоляції, розвиток плісняви і недовготривалість дерев'яних споруд. Свої обмеження вносила і велика пожежонебезпека. Дерев'яні споруди добре горять, що небезпечно як в воєнні, так і мирні часи, в часи посух.

Вкрай поганим недоліком для дослідників дерев'яної архітектури є відсутність у дерев'яних споруд підмурків та фундаментів. Наявність стрічкового типу фундаментів в кам'яній архітектурі дає змогу відновити план споруди навіть після зникнення будови в стародавні часи. Дерев'яна архітектура без підмурків зникає назавжди. Тому збереження стародавніх зразків дерев'яних споруд повинно робитися негайно в скансенах чи музеях просто неба. Кількість вже існуючих музеїв дерев'яної архітектури недостатня. До переваг дерев'яної архітектури відносять дешевизну матеріалу і доступність будівельних робіт. В 20 столітті, після поширення небезпечних для здоров'я людей пластмас і штучних матеріалів, заговорили про екологічну нейтральність дерева чи благодійний вплив її на організм людини.

Найдавнішою з збережених дерев'яних церков Європи є Грінстедська церква в Британії, її датують 10 століттям нашої ери. Існує і декілька різновидів дерев'яної пальової архітектури – японська, полінезійська тощо. Дерев'яна архітектура Японії палях – стала взірцем національного типу архітектури взагалі.

Більшість збережених на сьогодні дерев'яних церков на території України розташовані в її західній частині. Абсолютна більшість дерев'яних храмів України належать парафіям УПЦ МП та УГКЦ. Лише 11 дерев'яних костелів у Львівській області належать римо-католикам, деякі храми – ПЦУ. Дерев'яні церкви в Україні є важливими духовними осередками та унікальними пам'ятниками архітектури. Історія їх мало досліджена, нею цікавляться здебільшого архітектори, а не історики. Точний період виникнення дерев'яних храмів на території України не відомий. Найімовірніше, що вони існували ще до християнства як язичницькі святилища. Багато таких святилищ було в Карпатах, де місцеві майстри обробляли деревину смереки і будували з неї домівки та храми. Існує гіпотеза, що для язичницьких жерців храми слугували також і астрономічними обсерваторіями. Тому їх будували завжди на найвищому місці. На території Галичини та Карпат налічують 10 церков, збудованих наприкінці XV століття, що збереглися. Із XVI–XVII століть в Україні збереглося близько 150-ти церков. Найбільше збережених дерев'яних храмів побудовані у XVIII–XIX століттях. У цей період дерев'яні церкви будували на Галичині, Поділлі, Гуцульщині та Наддніпрянщині і Поліссі.

У 2022 році в наслідок атак російської федерації (РФ), руйнувань зазнали вже щонайменше 116 споруд духовного значення (не враховуючи прилеглих будівель) у щонайменше тринадцяти областях України: Київській, Дніпропетровській, Донецькій, Житомирській, Запорізькій, Луганській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Сумській, Харківській, Херсонській та Чернігівській. Переважна більшість з них (91 зі 116) – православні храми. Руйнувань зазнали також мечеті, синагоги, католицькі та протестантські церкви, релігійні освітні заклади та важливі адміністративні будівлі релігійних організацій. Найбільше об'єктів, що зазнали руйнувань внаслідок вторгнення РФ в Україну, на сьогодні виявлено в Донецькій, Київській і Харківській областях (щонайменше 20 у кожній з них). Відповідно, у цих трьох областях понад половина з усіх зафіксованих нині випадків ушкоджень це сакральні споруди України. Сьомого березня через бойові дії знищено 160-річний дерев'яний храм на честь Пресвятої Богородиці у селі В'язівка Житомирської області, у селі Заворичі Броварського району Київської області в результаті обстрілів згоріла Георгіївська церква, яка була збудована ще у 1873 році.

Всі споруди повинні бути надійними та економічними при експлуатації. Під надійністю розуміють не тільки запас стійкості несучих конструкцій, а і їх захист проти біологічних руйнівників деревини, вологості, вогню, негативних дій низьких температур, вібрації та шуму. Часто експлуатаційна придатність на деяких ділянках споруд пов'язана із запасом стійкості для якого допустимий нормами прогин значення не має. Але на стінах, зведених на плитах та балках, виникають тріщини або збираються дощові та талі води, які можуть призвести до виникнення деформацій в дерев'яних конструкціях. Головна задача будівельної науки – зниження матеріалоемності в будівництві, нерозривно зв'язана із необхідністю постійного вивчення та уточнення характеристик міцності та деформативності будівельних матеріалів та конструкцій із них, а

також зміна несучої здатності конструкцій з часом та оцінка працездатності (ресурсу) при здатних силових діях. Під дією навантаження в матеріалі конструкції відбувається процес деформування, яке супроводжується появою та розвитком ушкоджень структури матеріалу, що потім призводить до руйнування. Для більш старих будівель (більше 100 років) балки крівель, перекриттів, покриттів у будь-якому випадку застарівають. Час діє не на користь будь-якій споруді. Однак є фактори, що додатково впливають негативно на міцність дерев'яних балок. Це пошкодження механічним шляхом або комахами, через вологість та надмірні навантаження виникають обвисаючі хвилеподібні деформації балок вздовж всієї довжини споруди. В описаних випадках посилення знадобиться значно раніше.

Традиційні методи дослідження будівельних конструкцій за допомогою механічних приладів, не дають можливість виявити та зареєструвати суб- і мікропроцеси, які проходять в матеріалі конструкції при дії навантажень. Тому необхідно використовувати більш точні методи дослідження, зокрема, метод акустичної емісії (АЕ). Такі методи оцінки залишкового ресурсу в даний час успішно застосовують тільки в авіації та на важливих енергетичних устаткуваннях (теплові, гідравлічні, атомні електростанції тощо). До теперішнього часу не існує методики обліку зміни ресурсу матеріалу в процесі експлуатації, тому потреба для вивчення цього процесу очевидна. Для дослідження процесів накопичення ушкоджень в матеріалі конструкції був використаний метод, який не руйнує конструкцію. Це метод акустичної емісії, який зв'язаний з розповсюдженням в матеріалі пружних хвиль, викликаних динамічною локальною перебудовою його структури.

Сьогодні явище акустичної емісії дедалі більше застосовують не лише у дослідженнях фізичних аспектів руйнування матеріалів і елементів конструкцій, а й для оцінювання ресурсу працездатності різноманітних виробів і елементів конструкцій, особливо підвищеної небезпеки і тривалого експлуатування.

Сучасні акустичні методи займають особливе місце серед неруйнівних методів дослідження і контролю стану твердого тіла. За їх допомогою вивчають фізичні властивості твердих тіл у широкому діапазоні частот пружних коливань. Розширення діапазону частот, удосконалення техніки експерименту разом з розвитком теоретичних уявлень про механізми поширення пружних коливань у кристалах призвели до того, що ультразвукові методи стали корисними, додатковими, а іноді й унікальними в дослідженнях фізики твердого тіла. Особливо корисні ультразвукові методи при дослідженнях структури та властивостей дефектів. Одночасно майже всі акустичні методи є безпечними для життєдіяльності людини. Ці методи широко застосовується у сучасних контролях якості та надійності промислових конструкцій, таких як мости, ємності високого тиску, корпуси літаків, атомних реакторів та інших об'єктів високої вартості і стратегічного значення тощо.

Перші ознаки того, що балки потрібно незабаром посилювати, це: поява вібрацій перекриття; скрип мостин при ходьбі людини з перекриття; на підлозі або стелі з'являються видимі пошкодження та прогини (монтаж підлоги на

лагах). Особливо часто зустрічаються пошкодження на балках горіщного перекриття. Цвіль на стельовій балці утворюється внаслідок протікання даху. Поява гнилих ділянок поширена у місці врубки балки у стіну. Причина – недостатня гідроізоляція у цьому місці. Балки можуть навіть обрушуватися, якщо вчасно не перейматися питаннями посилення конструкції.

Обробка результатів неруйнівного контролю ведеться з метою визначення показників, що характеризують якість виробів. Передбачається, що якісний виріб не повинен мати дефектів або ділянок, характеристики яких відрізняються від норми. Наприклад, при наявності таких дефектів, як тріщини і раковини, розшарування і внутрішні розриви, не провари і не проклеї, інформативні параметри змінюються стрибком на рік.

Автор [2] досліджувала балки із сосни прогоном 45 та 200 см, які навантажувалися двома зосередженими силами, кожна із яких прикладалась на чверть прогону від опори. Дослідження присвячено науковому обґрунтуванню правильного обліку появи та накопичення за час експлуатації пошкоджень структури матеріалу, яке призводить до зменшення дійсної робочої площі поперечного перерізу конструкції в порівнянні з початковим. При цьому знижується загальний ресурс конструкції, що не враховується при розрахунку дерев'яних конструкцій в діючих нормативних документах. При збільшенні навантаження зростає число сигналів акустичної емісії, які поступово накопичуються в зоні максимального згинаючого моменту і в місцях, де проявляється вплив поперечної сили. Оскільки, число зареєстрованих сигналів акустичної емісії (АЕ) характеризує кількість пошкоджень структури матеріалу, аналіз динаміки їх розвитку дозволяє простежити за процесами в балці. Для визначення місця появи пошкодження досліджувані балки були розділені по довжині на 100 частин. Непереривне зростання інтенсивності акустичної емісії, яке досягає пікового значення незадовго до руйнування балки є свого роду сигнал, який попереджає про небезпеку і потребує термінових мір. Другою важливою характеристикою АЕ є величина амплітуд акустичних сигналів (АС), яка характеризує розміри пошкоджень, що з'являються. Фіксуючи АС великої амплітуди (>1000 mV), ми зустрічаємося з динамічним процесом пошкодження структури матеріалу, що швидко розвивається і який призводить до руйнування конструкції. Метод акустичної емісії дає можливість спостерігати за процесом порушення структури матеріалу в період роботи його під навантаженням і є наочним і надійним інструментом контролю стану конструкції.

Висновок.

Для рішення питання про можливість подальшої експлуатації конструкції необхідно мати достатньо повну інформацію про навантаження основних, найбільш напружених елементів, протягом всього попереднього періоду експлуатації, а також про еволюцію технічного стану цих елементів. Індивідуальне прогнозування ресурсу конструкції повинне складатися з таких етапів: по перше поточний пошук дефектів, який включає огляд конструкції і реєстрацію появи пошкоджень; по друге реєстрацію та аналіз діючих навантажень та умов експлуатації, куди входить реєстрація величини

початкового розрахункового навантаження і початкових умов експлуатації, а також еволюція їх в часі; по третє реєстрація та аналіз властивостей матеріалу конструкції на міцність та деформативність на початку експлуатації та еволюції їх в часі. Після аналізу стану конструкції необхідно провести його перерахунок з обліком зміни властивостей матеріалу на основі результатів цього перерахунку та прийняти рішення про необхідність ремонту, зміцнення або заміни конструкції.

Список літератури

1. ДБН В.2.6-161:2017. Дерев'яні конструкції. Конструкції будинків і споруд. Київ: Мінрегіонбуд України. 2017. С.102.
2. Кушнарьова Г.О., Рабоча Т.В., Ісмаїлова Н.П., Радченко І.Г. Накопичення ушкоджень в основних несучих конструкціях споруд, резерв працездатності. *Науково-технічний журнал «Сучасні технології, матеріали і конструкції в будівництві»*. Вінниця, ВНТУ. Том 26 № 1 (2019). Вінниця. 2019. С.29-37.

РОЗРАХУНКОВО ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ОЦІНКА ПАРАМЕТРІВ ЕКСПЛУАТАЦІЙНОЇ НАДІЙНОСТІ РУХОМИХ СПОРУД

Сергієнко Юрій Вікторович

кандидат технічних наук, доцент кафедри архітектури
Приазовський державний технічний університет, Україна

Годун Тетяна Миколаївна

старший викладач кафедри архітектури
Приазовський державний технічний університет, Україна

Трофимчук Юлія Євгенівна

магістрантка
Приазовський державний технічний університет, Україна

Актуальність теми впровадження методики кваліметричної оцінки технологічної безпеки високонавантажених великогабаритних машин (ВВМ – РГП) у корозійних середовищах металургійних підприємств для продовження залишкового ресурсу сталевих конструкцій з урахуванням допустимих конструктивних, технологічних та експлуатаційних обмежень.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи є розробка методики оцінки технологічної безпеки споруди рудно-грейферного крана-перевантажувача за показниками довговічності, ремонтпридатності і післяремонтної несучої здатності в умовах експлуатації металургійного виробництва.

Вирішені наступні задачі:

Розробка методики контролю технічного стану ВВМ на основі процесного підходу ISO 9001.

Побудова моделей експлуатації для оцінки ремонтпридатності металоконструкцій ВВМ при корозійних впливах.

Розробка процедури забезпечення технологічних властивостей при продовженні ресурсу конструкцій.

Об'єкти досліджень – гратчасті металоконструкції високонавантажених великогабаритних машин (ВВМ – РГП), рудно-грейферного перевантажувача в умовах металургійного виробництва, що вичерпали нормативний ресурс експлуатації.

Методи досліджень – кваліметричні методи реєстрації і аналізу виникнення дефектів і пошкоджень, аналітично-експериментальна оцінка корозійного стану та розвитку пошкоджень технологічного характеру, вивчення причин і наслідків їх виникнення.

Основою методу оцінки технологічної безпеки є моніторинг та технічне діагностування експлуатаційного стану об'єкта (рис. 1).

Технологічна безпека визначається критеріями ризиків підприємницької діяльності, що характеризують ефективність підтримки якості та довговічності основних фондів при реалізації інноваційно-інвестиційної стратегії розвитку підприємства.

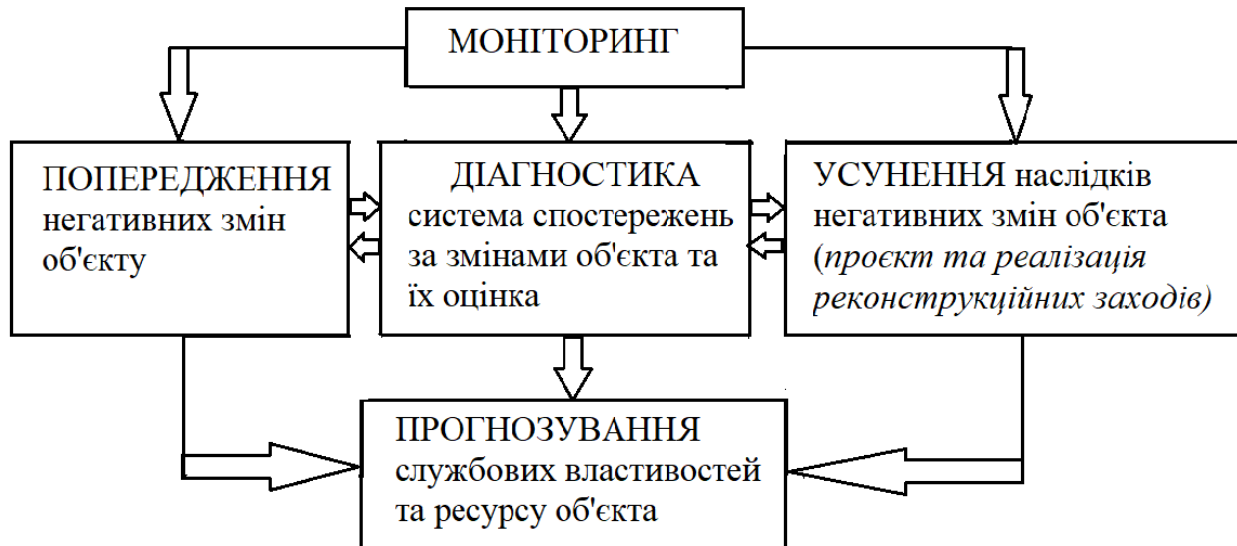

Рис. 1. Схема системи спостережень за корозійним станом під час управління технологічною безпекою

Наукова новизна отриманих результатів:

- виконана оцінка показників технологічної безпеки рухомих сталевих конструкцій високонавантажених великогабаритних машин за критеріями довговічності;
- розроблено методику ремонтпридатності і післяремонтної пристосованості в середовищах з підвищеним впливом корозійно-активних впливів;
- обґрунтовано заходи попередження аварійних ситуацій при проведенні ремонтних заходів при регламентній експлуатації конструкцій.

Виконано розрахунок в ПК ЛІРА САПР 2021 R2, методом скінченних елементів ґратчастої конструкції моста ВВМ з введенням коефіцієнту по корозійній небезпеці a_k та a_j

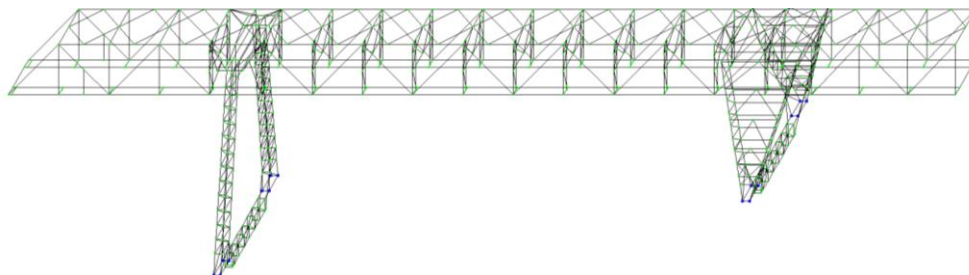

Рис. 2. Розрахункова схема ВВМ з типом металоконструкцій ґратчаста

Практичне значення отриманих результатів:

- розроблені технічні рішення підтримки роботоздатного стану перевантажувача при визначенні корозійного зносу несучих гранчастих конструкцій;
- застосовані специфікації з відновлювального ремонту вторинного захисту металоконструкцій від корозії, що дозволяють забезпечити продовження терміну служби для продовження нормативного ресурсу споруди перевантажувача;
- розроблено порядок кваліметричного моніторингу конструкцій із використанням методу аналізу чутливості для оцінки рівня технологічної безпеки промислових об'єктів;
- встановлено визначальні параметри корозійного стану (ВПКС) конструкцій, що дозволяють проводити контроль корозійного руйнування для технічного діагностування несучої здатності сталевих конструкцій високонавантажених машин.

Література:

1. Гибаленко А.Н. Защита от коррозии строительных металлических конструкций: монография / А.Н. Гибаленко // Мариуполь: ПГТУ, 2015. – 289 с.
2. Гибаленко А.Н. Диагностика коррозионной опасности металлоконструкций объектов долговременной эксплуатации / А.Н. Гибаленко // Зб. наук. праць. Українського інституту сталевих конструкцій імені В.М. Шимановського за заг. ред. О.В. Шимановського. – Київ: Сталь, 2013. – Вип. 11. – С.131 – 139.
3. Гибаленко, А. Н. Мониторинг остаточного ресурса металлоконструкций в коррозионных средах / А. Н. Гибаленко // Зб. наук. пр. Серія: галузеве машинобудування, буд-во. – Полтава: ПолтНТУ, 2015. – Вип. 3 (45). – С. 110–116
4. Korolov V. Structural survivability reserve planning based on analysis of corrosion hazard of industrial facilities/ V. Korolov, P. Korolov, , T. Godun, T. Trofimchuk // EUROCORR 2017, Prague, 04-07 September, 2017. – Paper No 82701, pp 1-8.
5. Королёв В.П. Мониторинг і діагностика будівельних металоконструкцій на основі ознак корозійної небезпеки/ В.П.Королёв, Ю.В. Селютін, І.В. Кущенко, Т.М. Годун // Проблеми корозії та протикорозійного захисту матеріалів. – Львів: Фізико-механічний інститут ім. Г.В. Карпенка НАН України, 2016. – Спец.вип.№11. – С. 276–283.

3D-МОДЕЛЮВАННЯ ПРИ РЕКОНСТРУКЦІЇ БУДІВЕЛЬ

Симонов С.І.

Доцент, кандидат технічних наук, завідувач кафедри «Архітектура»
Приазовський державний технічний університет

Пузачова А.С.

Старший викладач, аспірант кафедри «Архітектура»
Приазовський державний технічний університет

Україна у наші дні переживає агресію Російської федерації, внаслідок якої зазнає чи не найбільших знищень з Другої Світової Війни. Після закінчення руйнівної війни значна частина житлового фонду по всій Україні де ведуться бойові дії виявиться зруйнованою і перед українським суспільством постане найгостріша проблема нестачі житла. Багато українських міст та сіл, зазнали масштабних руйнувань, деякі були зовсім знищені. Після закінчення бойових дій, гостро постане проблема житла, особливо коли назад до України повернуться її громадяни. Подібні умови не підуть на користь відновленню країни і треба терміново розробляти якісь дії. Одним пунктом цих дій може бути реконструкція не повністю знищених будинків.

Сьогоднішній прогрес розвитку інформаційних технологій відкриває нові обрії. Зокрема, поточний рівень 3D-технологій дозволяє підвищити потенціал цілого ряду видів діяльності.

Однією з ключових функцій даних технологій є збереження та відтворення різних будівельних об'єктів зокрема житлових будинків. Відтворення житлових будинків за допомогою 3D-моделювання дозволяє надати інформацію в новому форматі, якому можна знайти в наші дні безліч застосувань. Віртуальна будівля показує приклад реалізації можливостей середовища тривимірного проектування для збереження часу та мінімізацію помилок, які можуть виникнути при реконструкції.

Сьогодні інформаційні технології дозволяють людині створювати цілі віртуальні простори з різним наповненням. Дані технології можуть знаходити застосування для вирішення різних завдань: створення будинків, інтер'єрів осель, реконструкції та ін. Однією з важливих завдань є реконструкція архітектурних споруд; дана операція здійснюється з метою покращити щось або вдосконалити, також реконструкція може означати відновлення початкового виду будівлі.

Частими об'єктами реконструкції є архітектурні об'єкти, що мають історичну та культурну цінність, які своїм існуванням зберігають історію не лише окремих особистостей, а й цілого регіону. Для ефективного вирішення даних завдань активно застосовується 3D-моделювання. [Бублова Н. П., Епанян В., с. 15]. При відтворенні початкового виду історичної будівлі або пам'ятника за допомогою технологій тривимірного проектування можуть використовуватися різні методи

модельовання, наприклад, модельовання за допомогою ВІМ-систем, фотограмметрії або самостійне модельовання в різних середовищах, наприклад, Blender, Maya, SketchUp та ін.

Список літератури:

1. Бублова Н. П. Методика трёхмерного компьютерного моделирования при реконструкции исторических объектов / Н. П. Бублова, В. Епанян // Регионы. Города. ракурсы и параллели: Теоретические доклады IV Всероссийской творческой лаборатории, Омск, 24–25 февраля 2016 год.

ХАРАКТЕРИСТИКА ЕТНОГРАФІЧНОГО КОСТЮМУ КАРПАТ: ГУЦУЛЬЩИНА ТА БУКОВИНА

Тетяна Миколаївна Головенко,

д.т.н., страш. досл., доц. кафедри технологій легкої промисловості,
Луцький національний технічний університет

Юлія Сергіївна Бондарчук,

к. мист., доц., доц. кафедри архітектури та дизайну,
Луцький національний технічний університет

Ольга Іванівна Савчук,

ст. гр. ЛПЗ-11, спеціальність 182 - технології легкої промисловості,
Луцький національний технічний університет

Національну свідомість світових націй можна чітко дослідити у етнічному костюмі, зокрема одязі, аксесуарах, взутті тощо. В ньому відображено естетичний ідеал, прагнення до самовираження, духовні і культурні цінності нації в цілому. У цьому сенсі український національний костюм є багатограним явищем. Адже у його образі поєднані такі риси, як слов'янська душа, східна жага до яскравих кольорів та західний прояв витонченості та елегантності [1].

Етнографічний район Карпат та Прикарпаття має історичну назву – Галичина. У X-XI ст. вона входила до складу Київської Русі, у XII ст. на цій території було Галицьке князівство, а в XIII-XIV ст. – Галицько-Волинське князівство. У пізніші часи Галичиною називалися й землі, що входили до інших держав (Польщі, Австрії). Нині Галичиною прийнято вважати території Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської, Чернівецької областей де і розміщені етнографічні групи Буковина і Гуцульщина.

Гуцули живуть у Івано-Франківській та Закарпатській області, переважно в Рахівському районі. Походження назви гуцулів досі викликає дискусії серед вчених і найпоширенішими вважають гіпотези:

- ✓ від молдавського «гуц», «гоц», що означає «розбійник»;
- ✓ у XVII - XVIII ст. серед гуцулів виявилось чимало опришків, повстанців та народних месників, які уособлювали партизанів, тобто «благородних розбійників»;
- ✓ пов'язують мовознавці цю назву з дієсловом кочувати через форми «кочул» та «гочул»;
- ✓ походження цієї назви найменування тюркського племені «уци» або давньоруського племені уличі.

Український громадський діяч, етнограф Володимир Шухевич писав: «Всім укладом свого життя, своїми нравами і звичаями гуцули відрізняються від своїх співвітчизників, що живуть у Карпатах і далі на захід. Зокрема, гуцульський костюм являє собою особливе й видатне явище, а більш за все він відзначається

великою кількістю металічних прикрас, що дуже красиво виділяються на темно-червоному фоні їхнього одягу» [2]. На рис. 1 окреслено традиційний костюм гуцулів чоловічої і жіночої статті (рис. 1).

Рисунок 1 – Гуцули в традиційному костюмі [3]

Дослідження джерел [2, 4] та аналіз рис. 1 свідчить, що чоловіки традиційно носили вишиті сорочки – вишиванки з широкими рукавами. Верхнє вбрання «сардак», що опатно декорувався вишивкою, китицями, кольоровими шнурками, гарусовими гудзиками та обшивався кольоровою ниткою по швах. Штани гуцулів вишивалися із зворотного боку яскравою вовною, а потім виверталися вишивкою наверх. Сорочку одягали поверх штанів. Поширеним чоловічим взуттям до початку ХХ ст. були «постоли» з гострими носками, виготовлені з цільного шматка м'якої телячої або свинячої шкіри.

Яскравим і особливим був жіночий костюм. Сорочки з багатою, масивною вишивкою в холодних тонах, запаски, виткані горизонтальними смугами з вовни із додаванням блискучих металевих ниток, орнаментовані, ефектно декоровані кожухи «кептарі» та «сардаки» складали основний гардероб гуцульських модниць. Безрукавний одяг найменовувався «гугля», «гуня», «манта», «чуга». Для жінок бутували на Гуцульщині самобутні «рисовані» чоботи з гофрованою нижньою частиною халяви, «онучі» та шкарпетки або «капчурі», які вишивалися по краях. Лише в гуцулів зберігся плащевидний ритуальний одяг нареченої «гугля», який нагадує давньоруське корзно (рис. 2).

Плащевидний ритуальний одяг нареченої –
«Гуґля»

Рисунок 2 – «Гуґля» – плащевидний ритуальний одяг нареченої [3]

Доповнювався костюм нетиповими гуцульськими аксесуарами (рис. 3). З часів Київської Русі збереглися жіночі «чільця», тобто налобні прикраси та «згарди» – литі з металу хрести, нанизані на ремінець. Жіночі «згарди» більше не зустрічаються в Європі. «Нараквиці» – чоловічі та жіночі прикраси у вигляді браслетів, плетених з вовни, прикрашених геометричним орнаментом [4].

Рисунок 3 – Гуцульські аксесуари [3]

Чоловіки на голові носили літній фетровий головний убір – капелюх «крисаня», який прикрашали пір'ям глухаря, різнокольоровими шнурами, штучними квітами та вовняними китицями. Зимовим чоловічим головним убором вважали «рогата шапка», виготовлена із чорної овчини. Гуцулки також носили головні «перемітки» або «убруси» (рис. 3).

Назва «Буковина» походить від назви дерева «бук», «буковий ліс» і вперше зафіксована у грамотах молдавських господарів з XIV ст. Нині південна Буковина належить до Сучавського повіту в Румунії, а її населення є нащадками волохів і слов'ян. Північна Буковина вважається територією Чернівецької області.

Різноманітний за кроєм одяг, яскраві тканини та етнічні аксесуари відображають унікальність загального костюму буковинців. В окремих прикордонних районах, у деяких аспектах костюму помітний вплив культури інших народів — молдаван та румунів, однак в більшій мірі відчутні риси українського костюма (рис. 4) [5].

Рисунок 4 – Буковинці в традиційному костюмі [3]

Чоловічий костюм на Буковині був надзвичайно колоритним, багато прикрашений різноколірною вишивкою, плетивом, аплікаціями зі шкіри, металевими пістонами. Основними елементами костюму є сорочка, виготовлена із домотканого полотна, що одягалася поверх штанів та була підперезана широким шкіряним поясом. Вузькі «холошні» штани з білого полотна вишиті на холошах. Подібними елементами костюму чоловіків-буковинців до костюму чоловіків-гуцул були капелюхи, оздоблені квітами, різноколірними стрічками та пером і кольорові торбинки через плече (рис. 4).

Не менш вираженим були жіночі костюми, які склалися із сорочок двох типів: тунікоподібна та волоська і запаски «горбатка». Запаска схожа на гуцульську, але має горизонтальний крій, подібний до молдавської «катринци». Верхній одяг – це переважно «кирея» або «манта». Дівчата заплітали коси в дрібушки, а на весіллі у молоді відтинали косу. Головний убір дівчат вінчик.

Основною відмінністю костюма на Буковині від інших регіонів було те, що жінки тут не носили керсета, а замість нього була коротенька безрукавка з перехватом на талії – «камізелька». Жіночий кожушок «кабат» - кофтоподібний одяг приталеного крою, близький до закарпатського сіряка. А в чоловічому

костюмі – «полотнянка», «мунтян», «опанча» з відлогою, що особливо не відрізнялися від подільського [5, 6].

Під час дослідження історії формування костюму Карпат було розроблено міні-макет традиційного жіночого костюму Гуцульщини з відтворенням традицій та культурної спадщини даного регіону (рис. 5).

Рисунок 5 – Авторська розробка міні-макету традиційного жіночого костюму Гуцульщини

Унікальність і особливість етнічного костюму Гуцульщини та Буковини формувалися протягом багатьох віків, що має відображення історичних та територіальних подій регіону, економічного, соціального та релігійного стану народу. Традиції в побуті, культурі та костюмі протягом століть створено предками, а нашою місією є їх збереження в повній мірі для наступних поколінь та примноження, як унікальність і ідентифікація українського народу.

Список літератури:

1. Косміна О. Ю. Традиційне вбрання українців / О. Ю. Косміна. – К. : Балтія-Друк, 2008. – Т. 1 : Лісостеп. – 160 с.
2. Гуцульщина (репринтне видання 1899—1908 рр.). / В. Шухевич. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nashformat.ua/products/gutsulschyna-repryntne-vydannya-1899-1908-rr.-929381>.
3. Українська минувшина: Ілюстрований етнографічний довідник. – 2-е вид./ А. П. Пономарьов, Л. Ф. Артюх, Т. В. Косміна та ін. К.: Либідь, 1994. – 256 с.
4. Гуцульський одяг та аксесуари. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hucul.if.ua/ua/shop/52/gutsulskij-odyag-ta-aksesuari.html>.
5. Буковина. Український костюм. Кінець XIX - початок XX ст. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://paramoloda.ua/articles/ukrayinskyu-kostyum-bukovyna/>. Ніколаєва Т. О. Історія українського костюма / Т. О. Ніколаєва. – К. : Либідь, 1996. – 176 с.

ЕКОЛОГІЧНО БЕЗПЕЧНИЙ ЕЛЕКТРОХІМІЧНИЙ СЕНСОР КИСНЮ ДЛЯ ВОДНОГО СЕРЕДОВИЩА

Букет Олександр Іванович

кандидат технічних наук, доцент
доцент кафедри технології електрохімічних виробництв
Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського

Бутенко Олександр Сергійович

аспірант кафедри технології електрохімічних виробництв
Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського

Лінючева Ольга Володимирівна

доктор технічних наук, професор
декан хіміко-технологічного факультету
Київський політехнічний інститут ім. Ігоря Сікорського

Важливість моніторингу вмісту розчиненого у водному середовищі кисню не підлягає сумніву як в агропромисловому комплексі, так і в промисловості, наприклад, для оцінки корозійної агресивності технологічних і природних водних розчинів по відношенню до основного металевого обладнання. Загальновідомо, що для названих галузей оптимальними приладами для кількісного визначення розчиненого кисню є такі, що засновані на електрохімічних сенсорах, якщо їх порівнювати з іншими типами первинних перетворювачів за комплексом притаманних властивостей, оцінюючи одночасно вартість, стабільність технічних характеристик в умовах можливих перевантажень та отруень, нижню та верхню межу вимірювань, простоту реєстрації та перетворення аналітичного сигналу.

Серед електрохімічних сенсорів зробити обґрунтований вибір між заснованими на потенціометричному або амперометричному принципі дії можна з огляду на їх переваги та недоліки: за потреби у діапазоні вимірювання шириною в кілька порядків перевагу віддають потенціометричним сенсорам, програючи в похибках визначення концентрації кисню; за потреби в стабільній нормованій похибці визначення розчиненого кисню у діапазоні концентрацій не ширше двох порядків перевагу віддають сенсорам аперометричного типу.

Поставлена задача дисертаційної роботи – розробка екологічно безпечного електрохімічного сенсора для визначення кисню на рівні його розчинності у воді з метою оцінки за результатами вимірювання придатності природних вод для дихання живих організмів або корозійної агресивності природних чи технічних вод по відношенню до основного металевого промислового обладнання. За таких умов вимірювати концентрацію розчиненого кисню необхідно у діапазоні концентрацій не вище 10 мг/л, причому, очікувана роздільна здатність

вимірювання є задовільною на рівні близько 0,1 мг/л, що цілком відповідає можливостям амперометричних сенсорів.

Відомі амперометричні сенсори кисню містять свинцевий анод, що у сучасному контексті є критичним недоліком з точки зору маркетингу. Спроби усунути свинець з електрохімічної системи електрохімічних сенсорів кисню можуть проводитися двома шляхами: першим шляхом є можливість перейти з двоелектродної системи електрохімічної комірки сенсора на триелектродну, завдяки чому всі три електроди можуть бути виготовлені з корозійностійких нетоксичних металів; другим шляхом є можливість заміни свинцю в аноді сенсора нетоксичним металом.

Триелектродні сенсори вимагають на порядки потужнішого електроспоживання від вторинних електронних пристроїв порівняно з двоелектродними, що неприпустимо для портативних киснемірів. В двоелектродних сенсорах вже було запропоновано замінити свинець на мідь [1]. Проте стабільних результатів одержати не вдалося у тому числі внаслідок її пасивації.

Теоретичний аналіз показує, що власне пасивація сама по собі не може бути неборною перешкодою для використання конкретного металу як анода амперометричного сенсора. Згідно діаграм Пурбе очевидно, що застосування свинцю з лужними електролітами спряжене з роботою анода в режимі пасивації, що зовсім не заважає функціонуванню сенсорів типу елемента Кларка. Тим більше це можливо з огляду на низькі густоти струмів анодного окиснення застосованого в сенсорах металу анода. Так розрахунки показують, що для амперометричного сенсора зі свинцевим анодом із 10 г свинцю у вигляді спіралі із стрічки розміром близько $0,5 \times 8 \times 220$ мм за умови аналітичного сигналу на рівні 5 мкА густина струму анодного окиснення складатиме порядку 10^{-7} А/см², що знаходиться приблизно на рівні струмів у пасивному стані для багатьох систем зі схильним до пасивації металом й відносно агресивним рідким середовищем.

Заплановано дослідити можливість застосування не лише міді як анода двоелектродного амперометричного сенсора кисню, але й інших електрохімічних систем «метал-водний розчин», які не показують надто швидкої корозії. Попередні теоретичні дослідження показали, що існує принципова можливість застосування навіть металів, рівноважний потенціал яких є нижчим за рівноважний потенціал водневого електроду в застосованому розчині. Такий варіант можливий, якщо чітко визначити допустиму швидкість корозії анода з водневою деполяризацією та застосувати заходи з компенсації надмірного фонового струму, спричиненого цією корозією

Список літератури

1. Buket O.I., Vashchenko O.M. Copper as a replacement of lead as an anodic material of galvanic oxygen sensor // Promising Materials and Processes in Applied Electrochemistry – 2019 : Monograph / editor-in-chief V. Z. Barsukov. Kyiv: KNUTD, 2019 – 285 p. – P. 152-160. ISBN 978-617-7506-48-4.

ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОЦЕСІВ ТРАНСФОРМАЦІЇ АЕРОЗОЛЬНИХ СИСТЕМ ПРИ ДІЇ ЕЛЕКТРОФІЗИЧНИХ ФАКТОРІВ

Виговська Ірина Анатоліївна

Аспірант,
Інститут колоїдної хімії та хімії води
ім. А.В. Думанського НАН України, м.Київ.

Самсоні-Тодоров Олександр Олегович

Кандидат технічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут колоїдної хімії та хімії води
ім. А.В. Думанського НАН України, м.Київ.

Яременко Валентин Олексійович

Кандидат хімічних наук, старший науковий співробітник,
Інститут колоїдної хімії та хімії води
ім. А.В. Думанського НАН України, м.Київ.

Одним із перспективних напрямків у вирішенні проблеми очистки водних систем, які можуть поєднати в собі підвищений рівень обробки поряд із економічною ефективністю являються комплексні фізичні методи, що базуються на застосуванні електророзрядних явищ, ультрафіолетового (УФ) опромінення та ультразвукової (УЗ) обробки. Подібні обробки водних систем обумовлені необхідністю визначення більш досконалих способів знезараження та знешкодження токсичних забруднень води і ґрунтуються на ініціюванні впливу різних кисневмісних сполук – окиснювачів (озону, пероксиду водню, гідроксильних радикалів). При цьому заслуговують на увагу способи використання аерозолів, які являють собою частинки речовини (тверді чи газоподібні) в підвішеному стані повітряного середовища, що можуть бути поширені в приземному шарі, тропосфері і стратосфері. Багатовекторність їх трансформації обумовлена тим, що вони знаходяться в постійному русі і підлягають, як фізичним процесам (диспергування, перенесення в об'ємі осадження) так і хімічним (зміна складу, розмірів, властивостей) [1].

Як відомо, аерозольні частинки присутні в приземному шарі, тропосфері і стратосфері в широкому діапазоні концентрацій. У тропосфері розрізняють три типи розподілу частинок: фонове, океанічне і континентальне. Значна частина подібних частинок утворюється в результаті хімічних реакцій між газоподібними, рідкими і твердими ядрами частинок, включаючи пари води. Однак, мінеральний пил становить найбільш численну фракцію атмосферних аерозолів, при цьому не можна виключати, особливо над водною поверхнею, і наявність в атмосфері чималої кількості біологічних частинок, у тому числі і

живих клітин: водоростей, бактерій, одноклітинних організмів, спори грибів, пилку [2].

Вирішальну роль у багатьох атмосферних процесах відіграють аерозолі (радіаційний теплообмін, облако- і осадкоутворення, її прозорість). Очевидно склад поверхневих шарів атмосфери визначає такі процеси, як наприклад, фотокаталіз в тропосфері; оскільки на зважених в повітрі частинках (ядрах) можуть концентруватися молекули води, і, отже вони мають істотний вплив у кругообігу води в природі і утворення опадів [3].

Було встановлено [3], що основний внесок у масову концентрацію атмосферних аерозолів вносять дрібнодисперсні частинки розміром до 10^{-2} мкм в межах 90-95,0%.

Заслуговує на увагу той факт, що атмосферний обсяг містить значну кількість часток мікронних і субмікронних розмірів, які служать центрами конденсації. Подібні частинки зазвичай називають ядрами конденсації. Прийнято вважати, що процес, в результаті якого в газоподібній фазі зароджуються плівки води на поверхні присутніх сторонніх частинках, явище гетерогенної нуклеації. Утворення крапель в чистому водяній парі, що вимагає величезних пересичень і не робить істотного впливу в обсязі атмосфери називається гомогенною нуклеацією. Процеси фазових переходів, при яких долається енергетичний потенційний бар'єр, типу переходів пар-рідина або рідина-лід називається процесом нуклеації.

В обсязі атмосфери представлені багато видів ядер конденсації. Деякі з ядер можуть обводнюватись при відносній вологості менше 100,0%. Відносно великими вважаються ядра конденсації, на яких можуть утворюватися хмарні краплі. У міру охолодження вологого повітря при адіабатичному підйомі відносна вологість наближається до 100%. При цьому вся кількість гігроскопічних ядер стає центрами конденсації. Якщо підйом повітряної маси триває, то завдяки охолодженню створюються умови пересичення, яке "розсмоктується" за рахунок процесів конденсації на ядрах і вже попередньо утворених крапель [4].

Необхідно відмітити, що на відміну від ліозолів заряд частинок аерозолу однакової природи і будови може відрізнятися не тільки за величиною, але і за знаком [5]. Це пояснюється характером зіткнень частинок у системах з газоподібним дисперсійним середовищем. При таких зіткненнях заряд частинок може збільшуватися, зменшуватися або нейтралізуватися повністю. Подібні зміни у часі відбуваються, як правило, випадково і мають варіанти флуктуацій. Тому електричний стан частинок аерозолу відповідає статистичним законам.

Експериментально підтверджені розрахунки показали, що заряд частинок аерозолу, за відсутності специфічної адсорбції становить всього декілька елементарних зарядів.

Важливою відмінністю аерозолів від рідких дисперсних систем являється відсутність електронейтральності системи. Необхідно також враховувати, що седиментація заряджених частинок аерозолу може супроводжуватися

нерівномірним розподілом зарядів і виникненням конвективного струму, умовленого перенесенням зарядів осідаючими частинками [6].

В реальних умовах процеси седиментації можуть бути прискорені вітром і низхідними повітряними потоками. При цьому напруженість поля може перевищувати $30,0 \text{ кВ м}^{-1}$, що відповідає пробією діелектрика (повітря) і проявляється випадками електричного розряду (блискавками) [6].

Істотно буде відмітити, що значною нестійкістю характеризуються аерозолі з найбільш великими і найбільш дрібними частинками. Перші з них нестійкі через високу швидкість седиментації їх частинок, а другі – внаслідок інтенсивного броунівського руху, який призводить до зіткнень і агрегування частинок [7].

Аналіз закономірностей розподілу вкладів різних взаємодій в однорідному полі показав, що в замкнутій системі можливі також зміни поляризаційного дипольного моменту. Так як енергія зв'язку на одну молекулу в середньому істотно не відрізняється від енергії в об'ємній фазі, то можна вважати, що подібна впорядкованість структури визначається також ентропійними характеристиками системи [8]. Це дозволяє зробити висновок про те, що вносяться електромагнітні збудження об'єму, які роблять помітний вплив на поведінку аерозольних структур.

Враховуючи певну аналогію поведінки між аерозолями і газової складової слід очікувати, що фотофоретичний рух буде сприяти процесам підвищення (або зниження) концентрації аерозольних часток в обсязі [9]. Подібні прояви дії аерозолів, здатні викликати метеорологічні та кліматичні ефекти, обумовлюють можливості перспективного управління процесом. Так в роботах [9,10] було розглянуто поведінку аерозольних часток в газовому обсязі, на який впливають електромагнітні хвилі. Виявилось, що швидкість фотофоретичного руху аерозольних часток в полі випромінювання у багато разів перевершує швидкість їх руху, обумовленого традиційним механізмом. Внаслідок цього становить інтерес можливість іонізації аерозолів, отриманих з водних систем шляхом їх активізації в електромагнітному полі шляхом УФ - опромінення.

У технології обробки води відомі способи знезараження водних систем шляхом фотокаталітичного окислення або впливу високовольтними розрядами [11]. При порівнянні експериментальних результатів з розрахунковими слід зазначити, що значення показників, отриманих експериментально, майже на порядок більше розрахункових значень. Очевидно це викликано тим, що відбувається прискорене розкладання озону в результаті впливу електромагнітного опромінення.

Процес проведення дослідних робіт визначається в першу чергу особливостями молекулярно-кінетичних властивостей аерозолів, які зумовлені значною розрядженістю системи з низькою в'язкістю дисперсійного середовища, в якому довжина вільного пробігу молекул у газі може бути більшою за розмір частинок дисперсної фази. При атмосферному тиску довжина вільного пробігу молекул газу складає близько $0,1 \text{ мкм}$, а довжина вільного пробігу рідини близько 10^{-4} мкм , тобто порівняна з їх радіусом. Тому можливість

застосування закону Стокса для опису руху сферичних частинок аерозолі набагато перевищує довжину середнього пробігу молекул, тобто, тиск достатній для того, щоб середовище можна було вважати однорідним.

Основним напрямком досліджень є вивчення процесів міжфазної взаємодії аерозольних систем при УФ-опроміненні (електромагнітному), а також визначення розмірних спектрів аерозолів і з'ясування перспектив застосування озонгідроксильних аерозольних складів для обробки водних систем шляхом впливу УФ-опромінення водного об'єму під шаром повітряної аерозольної складової в практиці проведення дезактивації домішок.

Згідно з запропонованою методикою процес очищення води здійснюється шляхом початкового впливу електричного поля на об'єм рідини, що обробляється, і шар газу (повітря), розташованого над нею. При чому постійне електричне поле при імпульсному характері зміни щільності струму обумовлює отримання озонгідроксильних аерозольних комплексів, що містять радикали $[\text{OH}^\cdot]$, $[\text{HO}_2]$ та озон [12].

Слід зазначити, що під дією УФ-променів кисень повітря частково перетворюється на фотолітичний озон. Озono-повітряна суміш розчиняється в оброблюваній воді і при цьому піддається дії УФ-опромінення з довжиною хвилі більше 210 нм. Тому для успішної практичної реалізації способу обробки води необхідно буде створити умови, за яких можливе отримання максимальної кількості фотолітичного озону над поверхнею рідини при найбільш ефективній дії ультрафіолетового випромінювання. Виходячи з чого можна зробити висновок, що кількість вакуумного ультрафіолету є провідним фактором напрацювання високоактивного окислювача безпосередньо з навколишнього середовища при фотокаталітичних реакціях - озону з навколишнього повітряного обсягу, гідроксильних і пероксильних радикалів безпосередньо з очищеної води [13].

Слід також враховувати, що випромінювання з довжиною хвилі 185 нм викликає утворення озону з молекулярного кисню, а випромінювання з довжиною хвилі 254 нм його розкладання, що значно знижує стаціонарну концентрацію озону [14].

Доцільність іонізації складу аерозолів шляхом їх активації в електромагнітному полі, що обумовлює перспективи обробки водних систем, а також дистанційного регулювання ступеня модифікації аерозольних комплексів (фракталів) для зниження антропогенного впливу на природні об'єкти.

Вплив електрополя в процесах трансформації атмосферних структур показує, що атмосферні аерозолі, особливо в промислових центрах, є продуктом складної сукупності фізико-хімічних процесів, необхідність дослідження яких диктується вимогами теорії, а також запитам практики.

Використання методів комплексного застосування електроплазмових розрядів і УФ – опромінення водного об'єму в поєднанні з впливом аерозольної суміші на основі гідроксильного складу для обробки водних систем, при імпульсному характері регулювання параметрів електрополя, дозволяє

підвищити ефективність їх очищення від важкоокислюваних органічних забруднювачів без попереднього застосування хімічних реагентів.

Список літератури

1. Чекман И.С., Сырочая А.О., Андреева С.В., Макаров В.А. Аэрозоли – дисперсные системы. Харьков: «Цифрова друкарня №1», 2013. 100 с.
2. Надточій П. П., Вольвач Ф. В., Гермашенко В. Г. Екологія ґрунту та його забруднення. Київ. Аграрна наука, 2000. 286 с.
3. Kahn R. Yu H., Schwartz S., Chin M. Atmospheric Aerosol Properties and Climate. National Aeronautics and Space Administration: Washington, DC, USA, 2009. 116 p.
4. Левченко В.Ф. Электроимпульсный метод комплексной переработки материалов. Проблемы машиностроения. Киев: Наук. думка, 1992. В. 38. С.78-86.
5. Twomey S. Aerosols, clouds and radiation. Atmospheric Environment. 1991. Part A Gen. Top. 25. P. 2435–2442.
6. Haywood J, Boucher O. Estimates of the direct and indirect radiative forcing due to tropospheric aerosols: A review. Rev. Geophys., 2000. V.38, № 4. P.513–543.
7. Martin R.V., Jacob D J., Yantosca R.M. Global and regional decreases in tropospheric oxidants from photochemical effects of aerosols. Geophys. Res., 2003. Vol. 108, № 3. P. ACH 6/1–ACH 6/14.
8. Cruzen P.S. Atmospheric aerosols: To the for front of research activities in atvospheric chemistry. IGACtivities News Letter. 1998. 11. 2-8.
9. Griffin R.J., Dabdub D., Seinfeld J.H. Secondary organic aerosol. 1. Atmospheric chemical mechanism for production of molecular constituents. Geophys. Res., 2002. V. 107, 17. P. AAC 3/1–AAC 3/26.
10. Xu J., Szyszkwicz M., Jovic B. Aerosol types and radiative forcing estimates over East Asia. Atmospheric Environment., 2016. V. 141. P. 532–541.
11. Cwiertny D.M., Young M.A., Grassian V.H. Chemistry and photochemistry of mineral dust aerosol. Annu. Rev. Phys. Chem. 2008. 59. P.27–51.
12. Metzger S., Dentener F., Pardis S., Lelieveld J. Gas/aerosol partitioning. 1. A computationally efficient model. Geophys. Res., 2002. V. 107. D16. P. ACH16/1–ACH16/24.
13. Goncharuk V.V., Samsoni-Todorov A.O., Yaremenko V.A., Vyhovskaya I.A. Prospects of electrodischarge metods of treating water systems. Chemistry and technol. water., 2014. V. 36, №. 1. P. 1–10.
14. Hallquist M., Wenger J., Baltensperger U. The formation, properties and impact of secondary organic aerosol: current and emerging issues. Atmospheric Chemistry and Physics., 2009. V. 9. P. 5155–5236.

SOCIAL PREFERENCES AND SUSTAINABLE DEVELOPMENT

Liashenko Oksana

Doctor of Economic Sciences,
Professor at the Economics Department
of Lutsk National Technical University
and a research fellow at the University of Seville.

Nazarii Parashchuk

PhD student, Lutsk National Technical University

According to the Sustainable Development Report, which tracks countries' progress across all 17 Sustainable Development Goals (SDG), for the second year in a row, the world is not making progress on the SDG overall (Sachs at al., 2022). However, some countries are rapidly transforming into sustainable societies.

The achievement of SDG is related to global welfare and requires individuals, local governments and policymakers to make impartial decisions for the welfare of the people. This requires the decision-maker to base the decision on social welfare preferences (SWP), i.e., on what is in the best interest of society rather than self-interest.

Nevertheless, traditional economic models assume self-interest as one of the most relevant motivations of agents involved in decision-making situations and that social motives only have a limited impact. This contrasts with the results of bargaining and cooperation experiments (Dreber at al., 2014) and the evidence gathered by psychologists (Tabibnia et al., 2008) and biologists (Nowack, 2006) showing that the agents' behaviour cannot be explained by the self-interest hypothesis. This has led to a large body of literature on "other-regarding preferences" or "social preferences" that tries to incorporate altruism, inequality aversion, and efficiency concerns into an analysis of individuals' decision-making processes. Prominent examples of this include the inequality aversion model by Fehr and Schmidt (1999), the equity - reciprocity-competition model by Bolton and Ockenfels (2000), and the reciprocity model by Charness and Rabin (2002). Moreover, Monroy et al. (2017) and Mármol et al. (2020) distinguished different types of agents and related them with the parameters of additive and Rawlsian preference functions, respectively, depending on the agent's attitude concerning the results of the others.

Experimental economists have investigated social preferences for individuals who make distribution decisions as uninvolved social planners (Gaertner and Schokkaert, 2011). In doing so, researchers usually assume homogenous preferences among the individuals and thereby estimate a uniform welfare function for all rather than individual social welfare functions.

As founders of the Identity Economy have proved, incorporating identity and norms yields a theory of decision-making where the social context matters (Akerlof &

Kranton, 2010). Consequently, it is essential to remember that identities and norms derive from social settings. As identities and societal conditions vary among individuals and countries, social preferences are heterogeneous. Some researchers explore such individual preferences heterogeneity when facing the tradeoff between equality and efficiency (Okun, 2015) and found different attitude groups of individuals in similar decision-making situations. Therefore, it is crucial to understand the implications of individual preferences on the tradeoff between equality and equality.

In those decision-making situations, individuals act as social planners whose own incomes are not at stake. Studies of this type of decision-making are collectively referred to in the literature as “social welfare preferences”. Traub et al. (2009) have shown that uninvolved social planners exhibit randomization preferences, while self-interested social planners generally try to avoid extreme outcomes of others. Other scientists studied individual social welfare preferences when facing a trade-off between equality and efficiency and found that individuals frequently made choices consistent with the generalized axiom of revealed preference and have a wide range of preferences for equality and efficiency (Hong, 2015).

Although self-interest influences individuals’ decisions to a degree, some research suggests that concerns about social welfare likewise figure prominently in decisions made across a wide variety of situations. For example, decision-makers’ ideological dispositions, rather than self-interest, play a central role in their attitudes toward welfare assistance (Alesina and Glaeser, 2004; Funk and Garcia-Monet, 1997; Funk, 2000). On the other side, Akerlof & Kranton (2010) proved that individual perceptions and the social context of decisions making process have a substantial impact on welfare attitude and customer choice. That is why, in our opinion, it is necessary to study individuals’ social welfare preferences in subgroups of the population in different dimensions (personal, cultural, geographical, and socio-economical).

Despite the growing literature in the field of economic growth, welfare economics and social development where the role of individual social welfare preferences is stressed, to the best of our knowledge, the values that make up this social welfare attitude at the country level have not been explained. Moreover, there are no attempts to link individual welfare attitudes with macroeconomic policies and SDGs achievement by means of modern multivariate data analysis methods.

This article emphasizes the importance of empirical test whether specific characteristics of countries’ populations (in the dimensions of social welfare attitude) are related to specific SDGs achievements. Therefore is essential to study a variety of social welfare preferences and test whether countries with a culture which can be characterized as “social welfare-oriented” move faster and are close to specific SDGs than countries that score lower on our aggregate measure of social welfare attitude.

We propose the four stages with specific objectives and methodology in order to achieve this goal.

Stage 1 aims to discuss the foundations and methods of different subfields of economics (behavioural, welfare, individual, experimental, etc.), focusing on social welfare approaches and the measurement of self-reported well-being and social welfare

attitude. By means of theoretical and qualitative methods of research, we will prove that social welfare-oriented individuals differ from other populations.

Stage 2 aims to examine policies affecting socio-economic and human development, SDG achievement and related policies through the dimension of social welfare attitude on an aggregate level in order to obtain context and response variables (environment and outcomes of social welfare preferences) on macro and global levels.

Data sets will be used for developing and testing hypotheses regarding the controversial relationships between social welfare preferences and countries' sustainable development.

Stage 3 aims to test the social welfare preferences heterogeneity through the study of global variation in social preferences among countries. For this purpose, we will collect and prepare data from the World Values Surveys, OECD Income, Wealth Distribution Databases, SDG datportal etc. Then we will apply advanced multivariate data analysis techniques (canonical correlation, ANOVA, GLM, cluster analysis, discriminant analysis, principal components analysis, correspondence analysis etc.).

Stage 4 aims to use an Exploratory Factor Analysis (EFA) to estimate and discover relationships between social welfare preferences, "social welfare" oriented country culture and SDGs achievement on the base of the design framework. Keeping in mind that some things cannot be observed directly and must be inferred from multiple indirect measurements (e.g. human experiences accessed through a variety of survey questions) we will look for complex factor combinations. EFA provides a data-driven method to optimally combine these indirect measurements to infer some number of unobserved factors.

Ideally, FA should identify how many unobserved factors the indirect measures help estimate (factor extraction), as well as accurately capture how well each indirect measure estimates each factor (parameter recovery).

Such approach will highlight combinations of theoretical and empirical approaches that together can produce robust qualitative and quantitative prescriptions for optimal policy development under a range of assumptions concerning individual social welfare preferences and their influence on the achievement of SDGs.

Our research's main expected theoretical impact will improve understanding of the linkage among differences in social welfare attitudes, SDG achievement and economic development outcomes. We will be close with some recommendations for future work in behavioural public economics and experimental economics. The methodological approach to the empirical modelling of complex system relationships in economics based on interdisciplinary analysis will enrich the practice of using applied research methods in economic sciences.

References

Akerlof, G. A., Kranton, R. E. (2010). Identity Economics: How Our Identities Shape Our Work, Wages, and Well-Being. Princeton University Press.

Alesina, A., Glaeser, E., & Glaeser, E. L. (2004). *Fighting poverty in the US and Europe: A world of difference*. Oxford University Press.

Bolton, G.E. and A. Ockenfels, 2000. "ERC: A theory of equity, reciprocity, and competition." *American Economic Review* 90, 166–193.

Bolton, G.E. and A. Ockenfels, 2000. ERC: A theory of equity, reciprocity, and competition. *American Economic Review* 90, 166–193

Charness, G. and M. Rabin, 2002. Understanding social preference with simple tests. *The Quarterly Journal of Economics* 117(3), 817–869.

Dreber A., Fudenberg D. and Rand, D.G. (2014) Who cooperates in repeated games: The role of altruism, inequity aversion, and demographics. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 98, 41–55.

Fehr, E. and K.M. Schmidt, 1999. "A theory of fairness, competition, and cooperation." *Quarterly Journal of Economics* 114(3), 817–868.

Funk, C. and P. Garcia-Monet, (1997). "The relationship between personal and national concerns in public perceptions about the economy." *Political Research Quarterly* 50, 317–342.

Funk, C.L., 2000. "The dual influence of self-interest and societal interest in public opinion." *Political Research Quarterly* 53(1), 37–62.

Gaertner, W., & Schokkaert, E. (2012). *Empirical social choice: questionnaire-experimental studies on distributive justice*. Cambridge University Press.

Hong, H., Ding, J., & Yao, Y. (2015). Individual social welfare preferences: An experimental study. *Journal Of Behavioral And Experimental Economics*, 57, 89-97. doi: 10.1016/j.socec.2015.05.002

Mármol, A., Zapata, A., Monroy, L., & Caraballo, M. (2020). When your gain is also my gain. A class of strategic models with other-regarding agents. *Journal of Mathematical Psychology*, 96, 102366. doi: 10.1016/j.jmp.2020.102366

Monroy L., Caraballo M.A., Mármol A.M., Zapata. (2017) Agents with other-regarding preferences in the commons. *Metroeconomica*, 68(4), 947-965.

Nowak M.A. (2006) Five Rules for the Evolution of Cooperation. *Science*, 314, 1560-1563.

Okun, A. (2015). *Equality and efficiency: The big tradeoff*. Brookings Institution Press.

Sachs, J., Lafortune J., Kroll, K., Fuller G., and Woelm K., (2022) *SUSTAINABLE DEVELOPMENT REPORT 2022: From Crisis to Sustainable Development: the SDGs as Roadmap to 2030 and Beyond*, Cambridge University Press . doi.org/10.1017/9781009210058

Tabibnia G., Ajay B. Satpute A.B. and Lieberman M.D. (2008). The sunny side of fairness. Preference for fairness activates reward circuitry (and disregarding unfairness activates self-control circuitry). *Psychological Science*, 19 (4), 339-347.

Traub, S., Seidl, C., & Schmidt, U. (2009). An experimental study on individual choice, social welfare, and social preferences. *European Economic Review*, 53(4), 385-400. doi: 10.1016/j.eurocorev.2008.04.002

ОБЛІКОВІ ВИКРИВЛЕННЯ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ФІНАНСОВУ ЗВІТНІСТЬ

Бондаренко Наталія Миколаївна

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічного моделювання, обліку та статистики
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Гавриленко Ольга Валеріївна

студентка факультету економіки
Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара

Основна мета створення фінансової звітності – надання інформації для кінцевих користувачів про результати діяльності підприємства та його фінансовий стан. Потреби в цій інформації варіюються залежно від самої категорії користувача. Так, наприклад, фіскальним органам необхідно зрозуміти податкові очікування, інвесторам треба оцінити доцільність інвестування в окреме підприємство. Саме тому фінансову звітність потрібно складати уважно та правильно, адже будь-яка неточність або недостовірність може мати високу ціну.

Є декілька причин фінансової неточності та недостовірності. По-перше, це так званий «людський фактор», тобто ненавмисні помилки при складанні звітності. До другого групи причин відносять вже навмисні дії осіб, котрі відповідають за формування фінансової звітності. Для запобігання появи помилок в майбутньому або ж успішного їх виправлення треба мати розуміння про ідентифікаційні ознаки викривлень та передумови їх виникнення.

Новітні дослідження податкової та фінансової звітності демонструють зниження якісних характеристик фінансової інформації. Головним «противником» дійсно достовірної фінансової інформації в будь-якій звітності, в тому числі фінансовій, є інформація, яка містить в собі викривлення або помилки [1].

Як вже зазначалось вище, причин фінансової недостовірності є декілька, а саме:

- недостатній рівень професійності виконавця;
- недбале відношення в цілому до складання звітностей, в тому числі фінансової;
- навмисне виправлення окремої інформації в звітності [2].

Перші дві причини можна вважати помилками, а останню відносять до шахрайства.

Шахрайство – навмисно неправильне відображення і представлення даних обліку і звітності службовими особами і керівництвом підприємства [3]. Використовується задля одержання переваг протизаконним та нечесним шляхом.

Помилки можуть траплятися у разі, коли:

- використовується неправильна облікова оцінка через недогляд або помилкове сприйняття фактів;
- неправильно застосовуються принципи бухгалтерського обліку під час виміру, визнання, класифікації, подання та розкриття інформації;
- відбирається та обробляється інформація в бухгалтерському обліку.

До навмисного викривлення фінансової звітності відносять:

- маніпуляції, фальсифікації та навмисні виправлення або первинних документів, які є базою звітності, або облікових засобів;
- викривлення або пропуск важливої інформації в фінансовій звітності;
- навмисне неправильне застосування принципів бухгалтерського обліку [4].

Метою навмисного викривлення фінансових даних персоналом можуть бути випадки викривлення задля ілюзії більш стійкого та стабільного підприємства, щоб отримати можливість залучити кредитні ресурси. Також сюди відноситься приховування реального стану підприємства задля ілюзії привабливого для інвестування підприємства.

Такі викривлення спрямовуються на перекручування таких груп ключових показників:

1. Викривлення показників результатів діяльності. До яких відносять: завищення доходів та прибутку, з метою запобігання падіння цін на акції, забезпечення банківського фінансування та отримання бонусів від результатів; заниження доходів та прибутку, з метою зменшення податків.

2. Викривлення показників майнового стану та розміру зобов'язань. До яких належать: приховування збитків, з метою запобігти примусового поглинання; покращення показників платоспроможності, з метою маніпуляції рішеннями кредиторів; завищення якості активів, з метою збільшення інвестиційної привабливості; заниження розміру зобов'язань, з метою створення ілюзії незалежності від позикових коштів.

Також існує окрема група викривлень, котрі є наслідком приховування незаконного привласнення активів. До них належать: завищення витрат, з метою приховати факти привласнення грошових коштів та інших активів; заниження вартості активів, з метою приховати факти підміни активів, котрі не використовуються за цільових призначенням [5].

Тобто, будь-яке викривлення особою, або групою осіб використовується для досягнення певної мети. Саме тому, аудиторі повинні розуміти цілі персоналу у використанні шахрайства, перш ніж встановити причини виникнення викривлення [6].

Зі всього вище сказаного можна зазначити, що викривлення з метою маніпулювання поведінкою потенційних інвесторів здійснюються здебільшого у напрямку показників результатів діяльності. У випадку викривлень вартості активів та розміру зобов'язань метою може бути як підвищення інвестиційної привабливості, так і залучення позикових коштів. Викривлення, які здійснюються з метою приховування незаконного привласнення активів, у більшості випадків зосереджено у напрямку завищення статей витрат і

одночасного заниження вартості активів. Починати аудиторське дослідження доцільніше з виявлення можливих потенційних цілей членів управлінського персоналу підприємства, що дозволить спрямувати аудиторські процедури на підтвердження тих показників звітності, які більш за все були невірними.

Список літератури

1. Скрипник Н.В., Скрипник М.Є., Рилєєв С.В. Класифікація викривлень фінансової інформації у звітності та їх передумови. *Інфраструктура ринку*. 2020. Випуск 43. С.455-460.
2. Облікові політики, зміни в облікових оцінках та помилки: Міжнародний стандарт бухгалтерського обліку 8. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/en/929_020.
3. Шахрайство та помилка: визначення та фактори, що їх зумовлюють. URL: https://pidru4niki.com/87829/buhgalterskiy_oblik_ta_audit
4. Рогозний С. Помилки та результати шахрайства у фінансовій звітності. URL: https://msfz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/fz000628
5. Фесенко В.В., Загорельська Т.Ю. Облікові викривлення та їх вплив на фінансову звітність. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. Випуск 5. С. 1040-1043.
6. Савин А.А., Цороев У.Б. Мотиви фальсифікації фінансової звітності і методи її виявлення в процесі аудиту. *Економіка і управління: проблеми, вирішення*. 2018. Т. 6. № 5. С. 239-242.

ВІЙСЬКОВІ ОБЛІГАЦІЇ У ПІДТРИМЦІ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Боцман Юрій Олександрович

Аспірант кафедри фінансів імені Віктора Федосова
Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана

Після початку російської повномасштабної війни проти України 24 лютого 2022 року, у березні Міністерство фінансів розпочало аукціони з продажу військових облігацій. Військові облігації - це інвестиційний інструмент підтримки державного бюджету, доступний для громадян, бізнесу та іноземних інвесторів. Кошти від облігацій, залучені в Державний бюджет України, використовуються на безперервне забезпечення фінансових потреб держави в умовах воєнного стану - соціальні та оборонні.

Випуск облігацій внутрішньої державної позики врегульовано Постановою Кабінету Міністрів України «Про розміщення облігацій внутрішніх державних позик» [1] яка передбачає, що їх емітентом виступає Міністерство фінансів України. Саме воно визначає час та обсяги випуску облігацій внутрішньої державної позики, строк їх обігу, відсоткову ставку та інші умови емісії. Міністерство фінансів України від імені держави відіграє також роль гаранта своєчасного погашення та сплати доходу за облігаціями.

Процесом розміщення облігацій внутрішньої державної позики займається Національний банк України. Він обслуговує випуск та погашення облігацій. Крім того, саме Національний банк є депозитарієм для облігацій внутрішньої державної позики, тобто установою, яка веде їх централізований облік у бездокументарній формі (зазначимо, що усі державні облігації випускаються виключно в бездокументарній формі).

Можемо виділити основні умови та особливості купівлі військових облігацій: - послуга надається фізичним особам - резидентам України; - можлива валюта Військових облігацій - гривня, долари США, євро; -максимальний обсяг придбання Військових облігацій – еквівалент 50 000 000 грн в один день; - податок на доходи фізичної особи та військовий збір не утримуються; - згідно з рішенням Національного Банку України при купівлі Військових облігацій перевірка джерел походження коштів не здійснюється; - дохід за Військовими облігаціями може бути отриманий у вигляді: процентних доходів - за процентними облігаціями або різниці між вартістю придбання та номінальною вартістю цінних паперів, що виникає при погашенні Військових облігацій; - погашення Військових облігацій та виплата доходу здійснюється у валюті облігацій в строки встановлені умовами випуску облігацій.

У Табл. 1 окреслимо наявні ставки та терміни погашення Військових облігацій.

Ставки та терміни погашення Військових облігацій

ISIN код Військових облігацій	Термін до погашення	Ставка
Гривня		
UA4000225866	3 місяці	9,5%
UA4000225791	6 місяців	10%
UA4000225668	1 рік	11%
UA4000225809	1,3 року	11%
Долар США		
UA4000225775	1 рік	3.7%
Євро		
UA4000222509	8 місяців	2.5%

Зрозуміло, що військові облігації повинні мати певні переваги щодо інших державних цінних паперів. До них ми можемо віднести: - можливість поштучного придбання (одна облігація коштує 1 000 грн); - відсутність обмежень за статусом фізичних осіб та компаній; - отримання доходу у вигляді виплати відсотків (від 11,3% до 18%); - фіксація дохідності на весь період випуску цінних паперів; - відсутність необхідності підтверджувати джерело походження коштів; - гарантія повернення від держави всієї суми вкладень; - відсутність податку на прибуток та військового збору (у той час, як дохід, отриманий від розміщення банківського депозиту, підлягає оподаткуванню); - можливість укладати угоди РЕПО під заставу облігацій.

Раніше, Постановою Кабміну Про випуск облігацій внутрішньої державної позики «Військові облігації» [2], вирішено здійснити державні внутрішні запозичення в обсязі до 400 млрд. гривень шляхом поетапного випуску облігацій внутрішньої державної позики "Військові облігації" з такими основними умовами:

- кошти зараховуються до державного бюджету;
- номінальна вартість однієї облігації - 1000 гривень;
- купонний період - один рік;
- ставка доходу - 11 відсотків річних;
- строк обігу - до 15 років.

Станом на грудень 2022 року найбільший портфель відповідних цінних паперів утримують банки – первинні дилери. Другим за обсягом є портфель військових облігацій, сконцентрований громадянами та бізнесом України, який становить: - 14 128,3 млн грн (15,8% від загального обсягу придбаних військових ОВДП, номінованих у гривні); - 199,9 млн доларів . США (22,7% від загального обсягу військових ОВДП, номінованих у доларів США); - 150,3 млн євро (52,6% від загального обсягу ОВДП, номінованих у євро). У власності нерезидентів перебуває військових облігацій на понад 1 151,7 млн грн та 2 млн доларів США.

Отже, можемо відзначити, що використання Військових облігацій дозволить спрямувати кошти на підтримку економіки у військовий час, а також на фінансування поточних військових потреб держави, а саме – підтримка Збройних сил, виплата грошового забезпечення військовим та інші потреби. Відтак, механізм випуску військових облігацій є реальною фінансовою допомогою Збройним силам України та державі під час війни, а також можливість всім охочим допомогти захисникам держави, при цьому на умовах повернення вкладених коштів з отриманням прибутку за їх користування державою.

Література:

1. Постанова Кабінету Міністрів України № 439 від 12 квітня 2022 року // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80-2001-%D0%BF#Text>
2. Постанова Кабінету Міністрів України № 156 від 22 лютого 2022 року // <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-2022-%D0%BF#Text>

СТАН І ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ ІТ-КОМПАНІЙ УКРАЇНИ

Журавльова І. В.,

д.е.н., професор, завідувач кафедри фінансів
Харківський національний економічний університет імені С.Кузнеця

В останнє десятиліття Україна стала крупним виробником ІТ-продуктів та надавачем ІТ-послуг. З 2016 р. Україна демонструвала темпи зростання ринку ІТ-послуг на рівні 20-25%. Обсяг експорту вітчизнічних ІТ-продуктів та послуг в 2020 р. вперше перевищив 5 млрд. дол. При цьому зростання обсягу реалізованої продукції, наданих послуг та виконаних робіт ІТ-сектору у 2020 р. склало 20,44% порівняно з 2019 р. Загальна сума експорту ІТ послуг з 2016 по 2020 рр. перевищила 16 млрд. дол. Саме в 2020 р. вперше відбулося перевищення експорту ІТ над експортом транспортних послуг та мінеральних продуктів, які традиційно займали вищі позиції. Слід підкреслити, що якщо загальний експорт України у 2020 році скоротився на 4.6%, то експорт ІТ-сектору показав зростання в 853 млн. дол., тобто більше, ніж на 20% за рік. А частка ІТ-послуг в загальному експорті досягла 8,3% [1].

Для українських ІТ-компаній найбільшими ринками збуту стали США - 2,007 млрд. дол, Велика Британія - 503 млн.дол та Мальта - 304 млн. дол. [1].

Хоча ІТ-сектор в Україні в період пандемії і економічної кризи у першому півріччі 2020 р. сповільнив свої зростання з 30% до 24%, але не так суттєво, як інші галузі. Проте, ІТ-компанії вже в другому півріччі 2020 р. подолали наслідки негативного впливу зовнішнього середовища за рахунок попиту на глобальному ринку, високої якості і конкурентоздатної ціни на продукти і послуги національного ІТ-сектору економіки, а в 2021 р. продовжили своє стрімке зростання.

Динаміка обсягу реалізованої продукції, товарів, послуг суб'єктів господарювання, що займаються комп'ютерним програмуванням, консультуванням, та пов'язаною з ними діяльністю та її питома вага в загальному обсязі реалізованої продукції в Україні протягом 2010-2018 рр. представлена на рисунку 1 [2].

ECONOMY
PRIORITY DIRECTIONS OF SCIENCE DEVELOPMENT

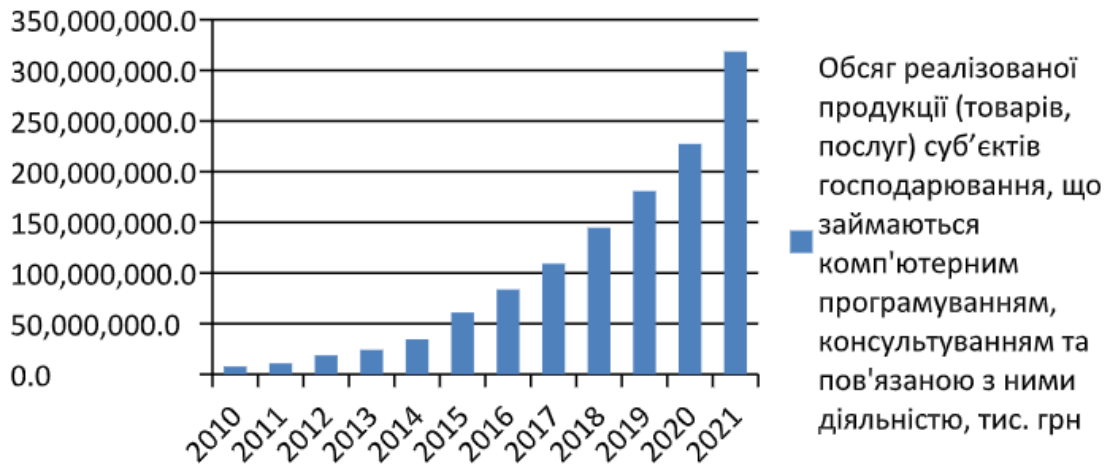

Рисунок 1. Обсяг реалізованої продукції українських ІТ-компаній в 2010-2021 рр. [2].

При цьому обсяг реалізації продукції тільки ІТ-компаній в 2021 р. склав майже 2 % в загальному обсягу реалізації продукції в Україні (рисунок 2).

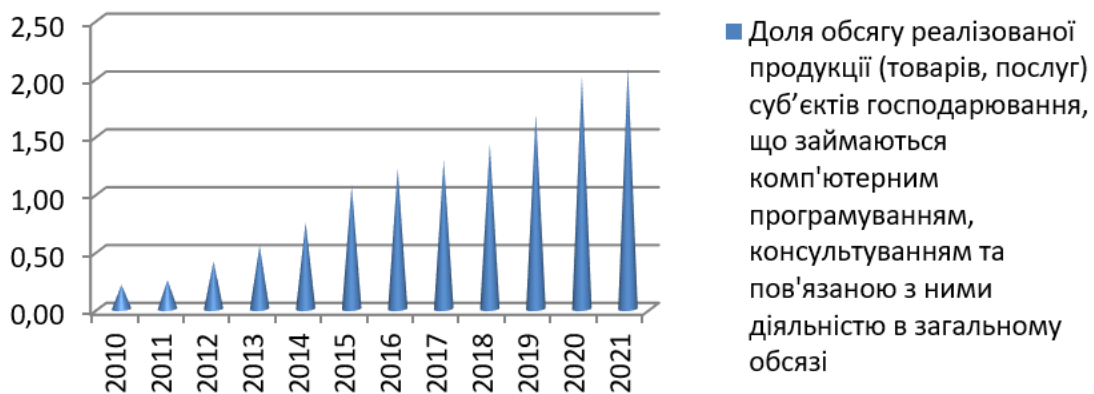

Рисунок 2. Доля реалізованої продукції українських ІТ-компаній в 2010-2021 рр. в загальному обсягу реалізованої продукції в Україні [2].

Серед чинників, що позитивно впливають на розвиток ІТ-сектору в Україні, слід назвати мінімальне втручання держави щодо регуляції ринку ІТ-послуг, наявність вибору контрактної моделі взаємодії компаній та ІТ-фахівців високий професійний рівень та висока заробітна плата українських ІТ-фахівців.

Позитивну динаміку зростання за останні 9 місяців 2022 р. зберегла тільки українська ІТ-індустрія. В умовах війни вона стала єдиною галуззю, яка стабільно генерує валютні надходження до економіки України. Національні ІТ-компанії продовжують працювати та розробляти й впроваджувати проекти, своєчасно сплачувати податки, залучати інвестиції та нових клієнтів, активно працювати на міжнародному ринку.

Обсяг ІТ-продуктів та ІТ-послуг лише за 9 місяців 2022 р. збільшився на 13% і досяг майже 5,5 млрд дол. [3].

Порівняльна характеристика структури активів в економіці України та в ІТ-компаніях наведена на рисунку 3. Слід зазначити, що в ІТ-компаніях відсутні

необоротні активи за групами вибуття, необоротні активи на 10,0 % нижче, а оборотні активи на 10,06% вищі, за аналогічні показники складових активів в цілому по Україні.

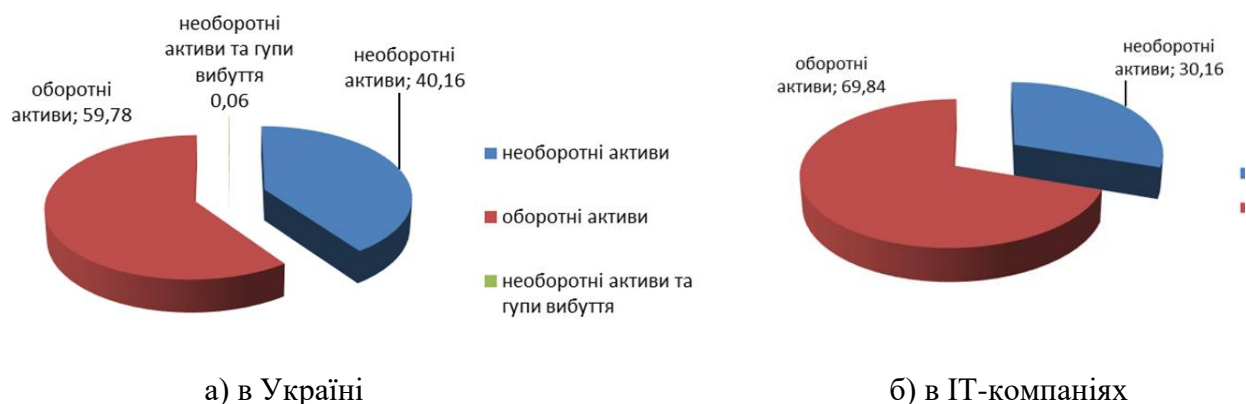

Рисунок 3. Структура активів в 2021 р. [2].

Якщо проаналізувати структуру необоротних активів в ІТ-компаніях, то слід зазначити, що і по Україні, і в ІТ-компаніях в складі необоротних активів превалюють основні засоби та нематеріальні активи, але залишкова вартість цієї складової у ІТ-компаній має нестійку тенденцію до зростання в наслідок застосування прискореної амортизації (таблиця 1).

Таблиця 1
Структура необоротних активів в 2013-2021 рр, % [2]

Роки	Україна, усього						ІТ-компанії					
	ОЗ та НМА, залишкова вартість	ІН, залишкова вартість	ДБА, залишкова вартість	НКІ	ДФІ	інші НА	ОЗ та НМА, залишкова вартість	ІН, залишкова вартість	ДБА, залишкова вартість	НКІ	ДФІ	інші НА
2013	66,33	1,23	0,33	10,23	16,94	4,95	49,44	-	0,001	14,37	33,88	2,32
2014	65,55	1,67	0,27	9,32	17,27	5,92	43,90	-	-	14,69	39,00	2,42
2015	67,21	1,21	0,21	6,86	20,36	4,15	97,57	-	-	0,54	1,56	0,33
2016	65,79	1,16	0,22	7,49	21,12	4,21	60,05	-	-	16,67	19,28	3,99
2017	64,37	1,22	0,25	9,05	20,27	4,83	61,38	-	-	18,00	16,60	4,02
2018	65,16	1,26	0,27	10,51	17,77	5,03	65,33	-	0,001	15,17	15,44	4,05
2019	67,53	1,57	0,29	10,06	15,60	4,95	70,87	-	0,001	11,55	13,47	4,10
2020	66,62	1,68	0,27	9,19	14,95	7,28	74,77	-	-	10,44	9,73	5,06
2021	67,58	1,79	0,28	9,18	14,31	6,86	64,98	-	0,01	18,09	10,64	6,29

Де ОЗ – основні засоби, НМА- нематеріальні активи, ІН – інвестиційна нерухомість, ДБА - довгострокові біологічні активи, НКІ - незавершені капітальні інвестиції, ДФІ – довгострокові фінансові інвестиції, НА - необоротні активи

Незавершені капітальні інвестиції майже у всі роки в період 2013-2021 рр. у ІТ-компаній суттєво (майже вдвічі) перевищували долю цієї складової в

структурі необоротних активів в Україні. Інвестиційна нерухомість відсутня в складі необоротних активів ІТ-компаній.

Порівняльна характеристика структури пасивів в Україні та в ІТ-компаніях представлена на рисунку 3. В структурі пасивів ІТ-компаній, на відміну від цього показника в цілому по Україні переважає власний капітал. В 2021 р. він склав 55,65 %. Для порівняння в Україні в цьому ж році власний капітал був на рівні 29,23 %. Поточні зобов'язання і забезпечення у ІТ-компаній були нижчі, ніж в цілому по Україні майже на 17 %, а довгострокові зобов'язання і забезпечення – майже на 10 %.

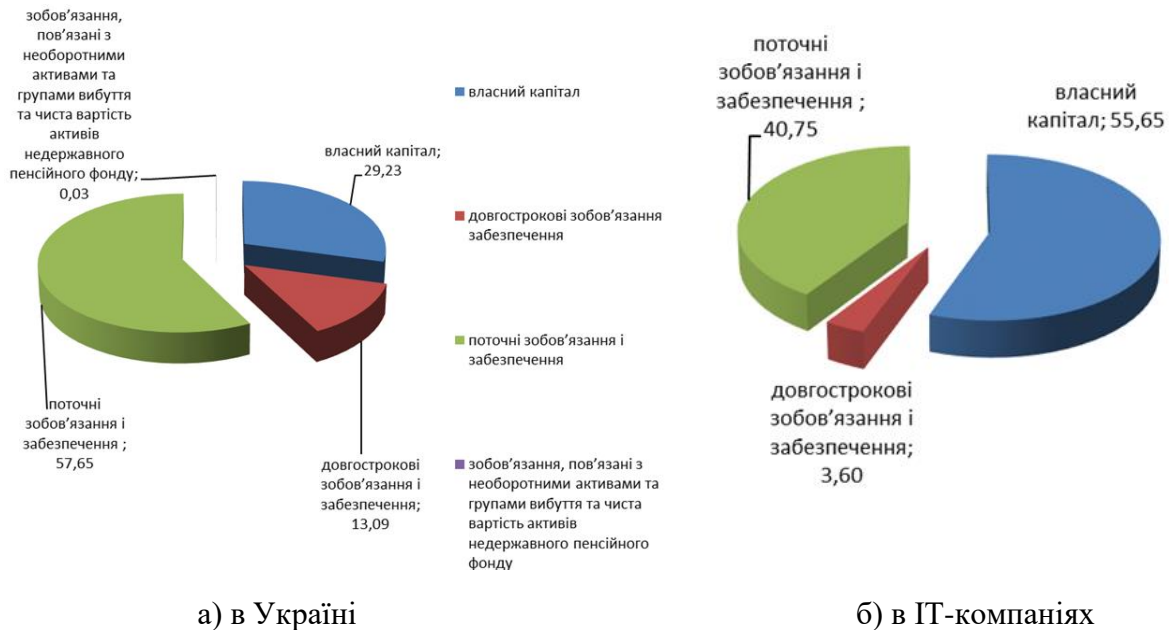

Рисунок 3. Структура пасивів в 2021 р. [2].

Порівняльна структура власного капіталу по Україні і в ІТ-компаніях в 2021 р. представлена на рисунку 4.

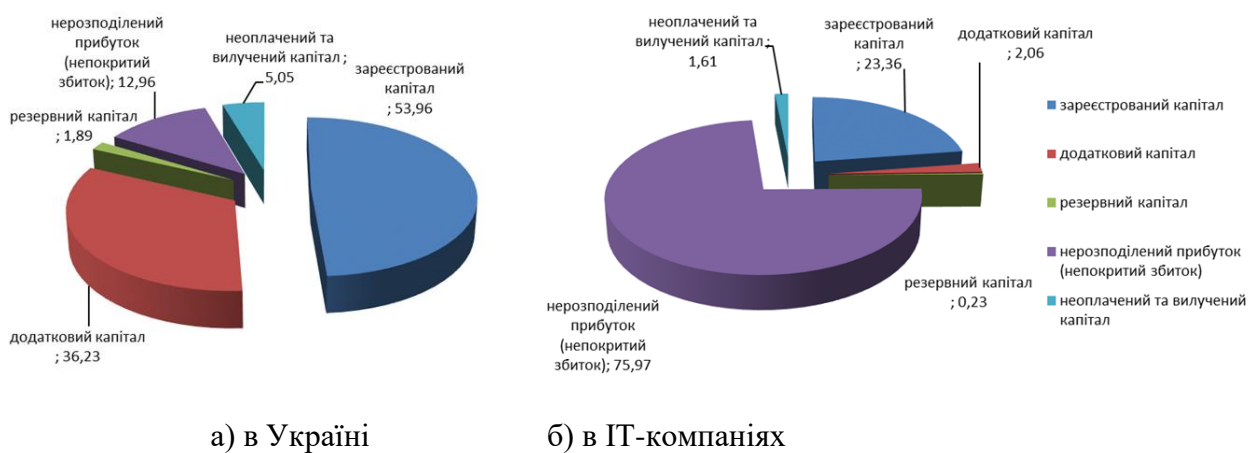

Рисунок 4. Структура власного капіталу в 2021 р. [2].

В структурі власного капіталу ІТ-компаній переважає нерозподілений прибуток – 75,97 % від усього власного капіталу, що свідчить про потужний розвиток цього сектора економіки. Доля зареєстрованого капіталу майже вдвічі менша ніж в цілому по Україні і складала в 2021 р. 23,36 %. Додатковий, неоплачений та вилучений капітал, додатковий капітал у ІТ-компаній навіть разом не перевищив 3,9 %.

Порівняльна таблиця витрат ІТ-компаній та в цілому по Україні наведена в таблиці 2.

Таблиця 2
Структура витрат в 2012-2020 рр, % [2]

Роки	За складовими витрат у % до загальних витрат по Україні					За складовими витрат у % до загальних витрат за ІТ-компаніями				
	Матеріальні витрати та витрати на оплату послуг, використані у виробництві	Амортизація	Витрати на оплату праці	Відрахування на соціальні заходи	інші витрати	Матеріальні витрати та витрати на оплату послуг, використані у виробництві	Амортизація	Витрати на оплату праці	Відрахування на соціальні заходи	інші витрати
2012	74,3	6,2	13,2	4,8	1,5	68,6	3,7	20,9	5,6	1,2
2013	72,3	7,0	14,0	5,1	1,6	64,6	5,1	22,7	6,9	0,7
2014	72,7	7,1	13,4	4,7	2,1	70,8	2,9	20,0	5,4	0,9
2015	74,2	7,0	12,1	4,0	2,7	76,9	2,4	16,5	3,6	0,6
2016	74,2	8,1	13,1	2,7	1,9	72,4	3,1	20,1	3,1	1,3
2017	75,0	7,0	13,4	2,8	1,8	73,8	3,5	19,5	2,9	0,3
2018	74,3	6,7	14,1	2,9	2,0	77,7	3,0	16,3	2,5	0,5
2019	71,4	7,3	16,0	3,3	2,0	75,0	5,0	16,3	2,8	0,9
2020	69,7	8,1	16,4	3,4	2,4	73,5	5,3	17,6	3,0	0,6

В структурі витрат ІТ-компаній зростають матеріальні витрати та витрати на оплату послуг, використані у виробництві і вони вже перевищили долю цих витрат в цілому в Україні, досягши 73,5 %. Питома вага витрат на оплату праці з 2012 по 2020 рр. має стійку тенденцію до зниження з 20,9 % до 17,6 %, на відміну від цього показника по Україні. Але поки що питома вага витрат на оплату праці в ІТ-секторі більша за цей показник в цілому по країні, але розрив суттєво скоротився.

При цьому сума сплачених ІТ-індустрією податків та зборів за дев'ять місяців 2022 р. нараховує 48 млрд грн. Навіть під час війни ІТ-сектор зміг швидко адаптуватися та здійснити диверсифікацію інтернет-провайдерів за рахунок глобальної супутникової системи “Starlink”, реорганізацію бізнес-процесів на

підґрунті заведення ключових систем в «хмару», розробити і задіяти антикризові програми, перейти на гнучкі моделі роботи.

Крім того, ІТ- компанії активно підтримують державу та армію. Серед працівників ІТ компаній поширений волонтерський рух. За участю цих фахівців створено Кібервійсько, в якому задіяно до 15%, в ВСУ - 3% ІТ-фахівців. Підтримка держави від ІТ- сектору за рахунок донатів вже перевищила 500 млн дол США.

Запровадження спеціального правового режиму для ІТ-індустрії - Дія Сіті має надати компаніям низку додаткових стимулів: спеціальний податковий режим, більш гнучкі умови працевлаштування, додаткові інструменти у сферах договірної захисту інвестицій та корпоративного управління. Зважаючи на те, що в результаті діалогу між ІТ-індустрією і владою, основні побажання галузі були враховані, реалізація Дія Сіті дійсно стане наступним кроком подальшого розвитку цифрової економіки в Україні.

Список використаних джерел

1. Офіційний сайт ІТ-Ukraine Association URL : <https://itukraine.org.ua/>.
2. Офіційний сайт Державної служби статистики України URL : <https://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Офіційний сайт Національного банку України URL : <http://www.bank.gov.ua>.

СЕРВІСНО-КОМУНІКАЦІЙНА ТА МЕДІЙНА ІНФРАСТРУКТУРА ВПРОВАДЖЕННЯ ІКТ В ЕКОНОМІЦІ УКРАЇНИ

Колодійчук Анатолій Володимирович,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту туристичного та готельно-ресторанного бізнесу,
Ужгородський торговельно-економічний інститут
Державного торговельно-економічного університету, Україна

До складу мобільно-комунікаційної інфраструктури входять транкінгові системи, системи персонального радіовиклику, супутникові геостаціонарні, середньо- та низькоорбітальні, а також високоеліптичні системи мобільного радіозв'язку. В Україні парк супутникових апаратів поповнюється завдяки зусиллям ДП КБ “Південне”, однак ці апарати не призначені для підтримки і розвитку мобільного зв'язку в нашій державі, а спрямовані на дослідження іоносфери й магнітосфери в частині їх впливу на господарську діяльність (“Січ-1”), моніторинг стану природних ресурсів Світового океану (“Океан-О”). Це показує залежність мобільного зв'язку від іноземних виробників і держав, які володіють такими супутниковими системами (французька серія штучних супутників “HotBird”, серія ізраїльських супутників зв'язку “Amos”, європейський телекомунікаційний супутник “Астра 1G”) і надають їх в користування вітчизняним операторам.

Необхідно зазначити, що певного рівня розвитку досягла й сервісно-збутова складова мобільної субінфраструктури ІКТ в Україні. Це салони зв'язку (“МТС”, “Lifecell”), мережі магазинів мобільних телефонів (“ВухоКом”, “Мобілочка”, “Жжук”, “МобіМанія”, “Гудок”, “Алло”), центри обслуговування абонентів (“МТС-Україна”, “Київстар”), сервісні центри (“Київстар”), консультативні центри телефонного обслуговування. Наприклад, достатньо розгалужена роздрібна мережа “Жжук” [5] нараховує на сьогодні вже понад 270 магазинів, розташованих у 23 регіонах України і охоплює більше 700 співробітників. Ще більша інша мережа – “АЛЛО-телеком” [14], яка представлена в 130 містах України, а її оптовий підрозділ “Цифротех” – володіє 453 магазинами і має, крім того, 174 партнери в 137 українських містах. Вищеописані мережі спеціалізованих техномаркетів “Жжук” та “Алло” становлять основу сервісно-збутової складової мобільного зв'язку на українському ринку.

Важливе місце у системі національної ІКТ-інфраструктури без сумніву посідає сервісна складова. Можна говорити про сервісну інфраструктуру нижчого та вищого рівня. Перша формувалася еволюційним шляхом через заходження на український ринок великих іноземних комп'ютерних компаній, які створили свої представництва, сервісні центри, збутові мережі, консультаційні центри, складські центри, пункти технічної допомоги. Її відзначає поліфункціональний характер організації діяльності. Це означає, що ці

всі центри комп'ютерної допомоги не є універсальними, а є переважно вузькопрофільними. У свою чергу, це дозволяє розділити сервісну інфраструктуру нижчого рівня на декілька категорій, зокрема мова йде про: 1) сервісні центри для обслуговування роботи персональних комп'ютерів; 2) сервісні центри для налаштування мережних систем і мережевого обладнання; 3) центри сервісу комп'ютерних пристроїв нового покоління (ноутбуків, нетбуків, планшетів, ультрабуків); 4) центри з обслуговування електронних носіїв даних. Територіально всі ці центри тяжіють до столиці, міст-мільйонерів, інших обласних центрів, міст обласного значення.

До першої категорії увійшли сертифіковані центри для ремонту й обслуговування продукції таких торговельних марок, як "HP", "IBM", "Toshiba", "Philips", "Asus", "Acer", "Brain", "Bravo", "Dell", "LG", "Lenovo", "IQ", "Mac", "MaxData", "NVidia", "Квазар-Мікро" та багато інших. Друга категорія сертифікованих центрів спеціалізується на продукції (маршрутизатори, блютуз-обладнання, модеми, мережеві адаптери, сервери) марок "3Com", "GetNet", "Intellinet", "Planet", "Edimax", "TP-Link", "TRENDNet", "Trust", "Datex", "Jabra", "Epson", "Porto", "Verbatim", "WesternDigital", "QNap", "D-Link" й інших. Диверсифікована й мережа третьої категорії сервіс-центрів, сюди належать центри технічної підтримки продукції брендів "GateWay", "Averatek", "BenQ", "Gigabyte", "Microstar", "Clevo", "Cytron", "Compaq", "Senso", "IconBit", "Terra", "Wexler", "MacBook", "Yakumo", "LBook", "DNS" тощо. Четверту категорію сервісних пунктів підтримки складають спеціалізовані фірми, які займаються підтримкою продукції "Adata", "Apacer", "Kingston", "Silicon-Power", "Transcend", "Patriot", "Prestigio", "FreeCOM", "Qumo", "Sven", "iRiver", "PQI", "A-Data", "iTOY", "GoodRam" та ряду інших марок. В цілому, серед найбільш успішних на сьогоднішній день діючих центрів комп'ютерного сервісу в Україні можна назвати сервісну компанію "F1Center" (м. Київ), центри "ТехноПорт", "СКА" (м. Дніпро), "ЛьвівТех", "Ноутбук Центр" (м. Львів), "NOVO" (м. Полтава), "Кенфорд-Україна" (м. Київ), "Соляріс" (м. Харків), "Транс Сервіс+" (м. Одеса), мережі "Комп'ютерна допомога" та "Remzona" (м. Київ), авторизований сервісний центр "Матрікс-Про" (м. Київ) і т.д.

Українські комп'ютерні сервіс-центри виконують низку основних функцій: 1) технічна (полягає в наданні клієнтам послуг з ремонту і післяпродажного обслуговування комп'ютерної техніки); 2) комунікаційно-координаційна (означає наявність у них оперативної комунікації з користувачами та іншими зацікавленими сторонами з приводу експлуатаційних можливостей комп'ютерів та допоміжного обладнання); 3) консультативна (надання консультацій з роботи з комп'ютерною технікою, підвищення кваліфікації програмістів); 4) маркетингово-управлінська (полягає в управлінні маркетинговим процесом на ринках ІКТ); 5) ринково-моніторингова (означає, що сервіс-центри виконують роль накопичувачів інформації щодо потенційних вразливостей комп'ютерної техніки, мережевого обладнання).

Електронна субінфраструктура ІКТ охоплює всі можливі інтернет-сервіси, які надають послуги користувачам в онлайн-режимі. До них належать послуги з

електронного урядування, фінансові онлайн-перерахунки, електронні приймальні та консалтинг-центри, інформаційні ресурси освітнього характеру, провайдери електронної пошти, послуги зворотного зв'язку з веб-представництвами компаній, соціальні інтернет-проекти (форуми, чати, соцмережі), спеціалізовані інтернет-портали електронного телебачення і радіозв'язку. Їхніми ключовими особливостями є віртуалізованість прояву та висока динамічність розвитку.

До складу фінансової субінфраструктури ІКТ увійшли банкомати, платіжні термінали (наприклад, POS-термінали на касах в супермаркетах), торговельні автомати, термінали прийому платежів за послуги (в Україні це термінали “EasyPay”, “IBOX”, “CityPay”, “QIWI”, “24NonStop”, “AlfaPay”, “Volter”), центри самообслуговування банків (“Райффайзен Банк Аваль”), кіоски самообслуговування “StarBox” (оператор “Укрсиббанк”), термінали самообслуговування ПриватБанку та термінали його партнерів “Квітка”, термінали самообслуговування “Платон” (оператор “Банк Південний”), термінали самообслуговування “М-BOX” (оператор “Мегабанк”), зали самообслуговування (оператор “Укрсоцбанк/UniCreditBank”), які включають банкомат, інформаційний кіоск, банкомат з депозитним модулем та пряму лінію телефонного зв'язку з спеціалізованим Контакт-центром банку. Всього, за даними українського Нацбанку [12], на кінець 2015 року в Україні нараховувалося 32 тис. терміналів для поповнення, при цьому половина з них, тобто 16 тис. об'єднала чотири мережі процесингових операторів – “IBOX”, “EasyPay”, “24NonStop” й “Нацкредит”. Що ж до банківських терміналів, то близько 25% з них було сконцентровано у розпорядженні ПриватБанку.

Телефонно-аналогова субінфраструктура ІКТ, незважаючи на бурхливий розвиток сучасних цифрових технологій, не втрачає свого значення і сьогодні. Крім того, саме ця складова ІКТ-інфраструктури володіє перспективами розвитку, враховуючи можливості її потенційної модернізації до вимог цифрової ери. До її складу входять як застарілі декадно-крокові та координатні автоматичні телефонні станції (АТС), так і більш сучасні – квазіелектронні, електронні аналогові та електронні цифрові АТС, а також найсучасніші – інтернет-АТС, які називаються ще ІР-РВХ і є майбутнім етапом розвитку всієї телефонно-аналогової субінфраструктури, яка поступово трансформується в телефонно-цифрову субінфраструктуру. Широке впровадження ІР-АТС дозволить інтегрувати традиційні можливості телефонного зв'язку з додатковими перевагами комп'ютеризації, зокрема з технологіями електронної пошти, консолідації різних типів інформації (текстової, графічної, аудіо тощо) під час здійснення дзвінка, мультимедійними можливостями (відеоконференції, віртуальні збори та наради і т.д.). Крім АТС, до складу телефонно-аналогової субінфраструктури ІКТ входять також таксофонні пристрої фіксованого (дротового) телефонного зв'язку, яких станом на початок 2016 року [4] в Україні нараховувалось 6685 штук в містах і 116 штук в сільській місцевості.

У складі інфраструктури інтрузії ІКТ доцільно також розглянути й медійну складову. Головною її рисою є мультимедійний характер технології побудови

субінфраструктурних одиниць цієї складової, тобто поєднання різних типів інформації, зокрема, текстової, гіпертекстової, графічної, аудіовізуальної, відеоанімаційної форм подачі і передавання інформаційного контенту. Організаційно вона містить набір електронних засобів масової інформації, котрі продукують телепрограми та інші аудіовізуальні повідомлення і забезпечують їх масове поширення серед населення, – національні та регіональні телеканали. Станом на початок 2015 року в Україні було зареєстровано [4] 1660 телерадіоорганізацій та провайдерів програмних послуг, що на 55 суб'єктів більше, ніж у 2010 році, або на 3,43%.

В той же час, за період 2010-2015 рр. кількість суб'єктів інформаційної діяльності (телеканалів) в нашій державі зросла з 77 каналів у 2010 р. до 81 каналу у 2015 р., тобто на 5,19%. Національний телеінформаційний контент наповнюють як інформаційні канали – “5-й канал”, “112Україна”, “Канал 24”, “Еспресо TV”, “UBR”, “Hromadske.tv”, “Рада”, “Соціальна країна”, “3S.TV”, “UATV” та ін., так і загальноформатні – “1+1”, “2+2”, “Ера”, “Інтер”, “Інтер+”, “НТН”, “ІСТV”, “TONIS”, “UA: Перший”, “СТБ”, “Новий канал” тощо, пізнавальні – “Мега”, “Трофей”, “Дача”, “Dobro”, “Еко-TV”, “Наука”, “Планета”, спортивні – “Sport1”, “Футбол1”, “Sport2”, “Футбол2”, просвітительські – “CNL Україна”, “Культура”, “Глас”, канали кінофіли – “Enter-фільм”, “Bolt”, дитячі – “Плюс Плюс”, “Піксель TV”, “Малятко TV”, розважальні – “ТЕТ”, “Сонце”, “Qtv”, “НЛО TV”, “КРТ”, “Zoom”, промоканали – “ViasatPromo”, “ShoppingTV”, музичні – “M1”, “M2”, “OTV”, “MusicBoxUA”, “RTI”, жіночі – “K2”, “Бігуді”, “МаххіTV”.

Канали диференціюються за чисельністю телевізійної аудиторії. Так, станом за січень 2016 року [13], на першому місці за рейтингом у трьох аудиторіях – 14-49, 50 тис.+ (11,9%), 18-54, 50 тис.+ (11,5%), 25-45, 50 тис.+ (12,5%) був телеканал “1+1”, на другому місці з результатами 8,8%, 9,8% та 8,3% знаходився телеканал “Україна”. Третє місце розділили канали “Новий” (7,8% у першій аудиторії) й “ІСТV” (7,6% та 7,9% відповідно у другій та третій аудиторіях відповідно). Крім загальнонаціональних каналів, в регіонах представлена широка мережа місцевих телеканалів: “Київ TV”, “Львів”, “ОТБ” (Харків), “Тиса1” (Ужгород), “Буковина” (Чернівці), “Херсон Плюс”, “TV-4” (Тернопіль), “ТВ-5” (Запоріжжя), “Аверс” (Луцьк), “Віта” (Вінниця), “34-канал” (Дніпро), “ОТБ Галичина” (Івано-Франківськ), “ТАК-TV” (Миколаїв), “РТС” (Суми), “Лтава” (Полтава), “Рось” (Черкаси), “ОДТ” (Одеса), “РТБ” (Рівне), “Поділля-центр” (Хмельницький) тощо.

На українському ринку представлена значна кількість інтернет-ЗМІ і даний сегмент характеризується динамічністю розвитку. За результатами моніторингового дослідження експертів “Gemius Audience”, проведеного у червні 2016 року, лідерами серед інтернет-ЗМІ за охопленням інтернет-аудиторії були портали новин “segodnya.ua” (14,46% охоплення Інтернету), “obozrevatel.com” (14,13% охоплення Інтернету) та “tsn.ua” (13,88% охоплення абонентів Інтернет-мережі).

Список літератури

1. Бойко Є. І., Горін М. П. Промисловий потенціал регіону і шляхи його структурної перебудови. *Соціально-економічні дослідження в перехідний період*: зб. наук. пр. 1996. Вип. 1. С. 276-283.
2. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Важинський Ф. А., Індус К. П. Міжнародні фінанси і фінансовий менеджмент в задачах та прикладах: навчальний посібник. Львів: Вид-во ННВК “АТБ”, 2020. 161 с.
3. Гаврилко П. П., Колодійчук А. В., Лазур С. П., Важинський Ф. А. Міжнародна економіка в таблицях, схемах, формулах, задачах і прикладах: навчальний посібник. Львів: Видавництво ННВК “АТБ”, 2019. – 258 с.
4. *Держстат України*: офіційна веб-сторінка. 2023. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. ЖЖУК – національна мережа магазинів гаджетів!: офіційна веб-сторінка. 2016. URL: http://www.zhuk.mobi/Pro_nas
6. Колодійчук А. В., Гуштан Т. В., Молнар О. С., Василюха Н. В., Чобаль Л. Ю. *Міжнародні перевезення в міжнародній економіці*: підручник. Львів: Вид-во ННВК “АТБ”, 2021. 189 с.
7. Колодійчук А. В., Молнар О. С., Домище-Медяник А. М., Смочко В. Ю., Ценклер Н. І. *Міжнародний стратегічний менеджмент*: підручник. Львів: Вид-во ННВК “АТБ”, 2022. 184 с.
8. Колодійчук А. В., Молнар О. С., Рибаківа Л. П., Ценклер Н. І., Югас Е. Ф. *Міжнародне підприємництво*: підручник. Львів: Вид-во ННВК “АТБ”, 2022. 191 с.
9. Колодійчук А. В. *Інноваційний розвиток промисловості: завдання управління при врахуванні умов недосконалої конкуренції*: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2015. 324 с.
10. Плескач В. Л., Рогушина Ю. В., Кустова Н. П. *Інформаційні технології та системи*: підручник для студ. екон. спец. К.: Книга, 2004. 520 с.
11. *Сервіс top\$dev пошуку програмістів*: офіційна веб-сторінка. 2023. URL: [https://top\\$dev.org](https://top$dev.org)
12. Термінали самообслуговування “заганяють” у банки. Forbes Україна: сайт. 18.01.2016. URL: <http://forbes.net.ua/business/1409226>
13. *Топ-телеканалів України в лютому 2016*: офіційна веб-сторінка. 2016. URL: <http://mresearcher.com/2016/03/>
14. Allo-ua: офіційна веб-сторінка. 2016. URL: http://allo.ua/about_us/#allo-telecom

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГАХ

Кравченко Вікторія Петрівна,

к.е.н., доцент

Центральноукраїнський національний технічний університет,
м. Кропивницький

Інформаційні технології відіграють важливу роль у фінансових послугах, оскільки їх значення удосконалює мережу обміну інформацією в глобальній фінансовій системі.

Головною метою створення інформаційних технологій була потреба в обміні інформацією в електронних мережах, що дозволяє досягати поставлених цілей у сфері фінансів і є запорукою ефективного управління на підприємстві.

Упровадження інноваційних інформаційних технологій на ринку фінансових послуг України є однією з найбільш актуальних сучасних тенденцій його розвитку. Це обумовлюється наявністю низки переваг від використання технологій фінансовими установами

Зокрема, йдеться про скорочення термінів надання фінансових послуг, удосконалення комунікації з клієнтами, оптимізація процесу руху інформації, спрощення фінансових операцій для споживачів і персоналу, підвищення рівня безпеки, прозорості та надійності проведення операцій. Вагомою перевагою сучасних інформаційних технологій є те, що їх застосування сприяє зростанню довіри населення до фінансових установ. Загалом, інноваційні технології спричинюють позитивний стратегічний економічний ефект, оскільки дозволяють зменшити витрати фінансових установ, залучити нових клієнтів, збільшити частку ринку та величину прибутку [1].

Найбільшого поширення в діяльності фінансових установ набули інформаційні технології штучного інтелекту, блокчейн, хмарні технології, великі дані та Інтернет речей .

За даними Google Trends, спостерігається постійне зростання інтересу до автоматизації фінансів (рис. 1). Після спалаху COVID близько 88% керівників фінансових і страхових служб повідомили про збільшення впровадження технологій ШІ 1 [2].

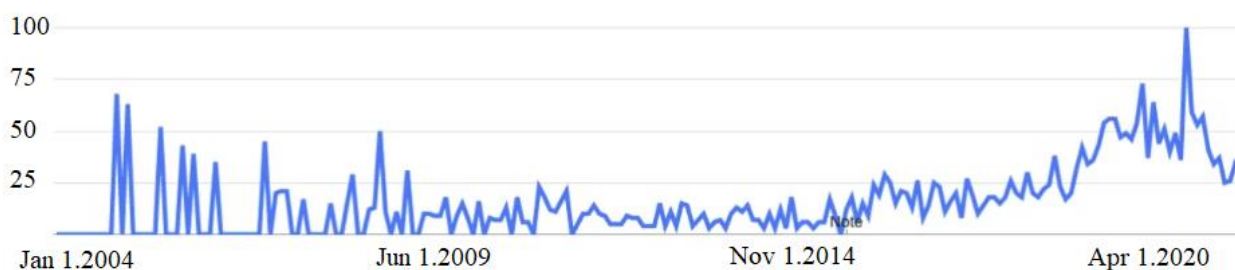

Рисунок 1. Впровадження інформаційних технологій у Європі [3]

Однією з причин щодо збільшення впровадження інформаційних технологій у 2020 році є зменшення робочого навантаження фінансових відділів на 25 000 годин роботи на рік. Для цього використовувалися наступні технології [4]:

1. RPA — це боти, запрограмовані на виконання повторюваних завдань. Роботи RPA використовуються у фінансах, тому що вони можуть зменшити навантаження на бухгалтерські команди, автоматизуючи численні завдання, такі як записи в журналі або внутрішньофірмові звірки, і вимагаючи лише остаточного перегляду від них.

2. Штучний інтелект охоплює різноманітні технології, які можна використовувати для покращення фінансових завдань, наприклад надання кредитів. ШІ використовують для прийняття швидкого фінансового рішення, щодо ефективної та точної оцінки кредитної історії заявників та обробки платежу.

3. Автоматизація робочого навантаження передбачає використання програмного забезпечення для автоматичного планування та ініціювання робочих процесів, що вимагає мінімального втручання людини.

4. Блокчейн — це розподілена книга для запису всіх децентралізованих транзакцій. У фінансах його можна використовувати для підвищення прозорості та безпеки даних, таким чином зменшуючи ймовірність шахрайського втручання. усі фінансові документи та звіти компанії можуть бути захищені блокчейном. Це зменшує можливість будь-якого працівника чи керівника вносити зміни до даних у аркушах, коли вони потрапляють у ланцюжок, оскільки вони стають миттєво перевіреними аудиторами.

5. Хмарні обчислення – це практика використання просторів для зберігання даних без локальної ІТ-інфраструктури. Ця технологія корисна для більшості рішень автоматизації, оскільки внутрішні процеси та функції не потребують локальної інфраструктури. Вся ця відповідальність покладена на розробників. Крім того, хмарні функції забезпечують цілодобовий дистанційний та онлайн-доступ для всього уповноваженого персоналу.

6. Process Mining — це аналітичний інструмент, який допомагає компаніям зрозуміти й проаналізувати швидкість і ефективність їхніх повсякденних операцій шляхом виявлення закономірностей у журналах подій процесу. Саме за допомогою інтелектуального аналізу процесів підприємства можуть виявити вузькі місця у своєму фінансовому відділі, які можна усунути за допомогою автоматизації.

7. Web scraping - засоби автоматизації призначені не лише для внутрішніх фінансових процедур. Їх також можна використовувати для інвестицій. Компанія яка хоче інвестувати в бізнес або навіть у продукт фінансової автоматизації, вона може використовувати веб-скребки, щоб отримати в Інтернеті загальнодоступні відгуки, ціни та можливості продукту. Крім того, вони можуть отримати загальнодоступні фінансові документи та інші фактори щодо інвестиційного проекту, який їх цікавить.

8. Natural Language Processing— це підсфера ШІ, яка дає комп'ютерам здатність розуміти та інтерпретувати людську мову. NLP має багато варіантів

використання у фінансах, але, найефективніший і ефективний для вилучення великих обсягів даних із різних силосів і передачі їх роботам RPA, які спеціалізуються на звітності. Потім ці боти створюватимуть періодичні фінансові звіти, такі як звіти про прибутки та збитки, податкові звіти та інші фінансові звіти.

Отже, використання інформаційних технологій дозволяє:

- прискорити та спростити процес надання фінансових послуг;
- оптимізувати структуру витрат фінансових установ;
- удосконалити систему менеджменту;
- забезпечити підвищення рівня довіри домогосподарств до фінансових установ.

Для ефективного та безпечного функціонування і розвитку інформаційних технологій у фінансових послугах необхідно дотримуватися грамотного і системного підходу, підвищувати рівень фінансової грамотності населення, формувати компетентний кадровий потенціал у сфері інформаційних технологій.

Список літератури

1. Бітнер І. В. Моделювання розвитку сучасних цифрових інноваційних технологій у банківському секторі / І. В. Бітнер, С. М. В'язовий, Н. Л. Морозова // Бізнес Інформ. – 2021. – № 5. – С. 74-81.
2. Top 10 Technologies Enabling Finance Digital Transformation in 2023. FINANCE , DIGITAL TRANSFORMATION. URL: <https://research.aimultiple.com/finance-digital-transformation/>
3. The Role of Information Technology in Financial Services// By Yash Chauhan - Last Updated on January 22, 2020 URL: <https://www.techfunnel.com/fintech/the-role-of-information-technology-in-financial-services/>
4. How Information Technology Impacts Financial Reporting. URL: <https://www.techfunnel.com/fintech/information-technology-impacts-financial-reporting/>

СТРУКТУРНО - ФУНКЦІОНАЛЬНЕ МОДЕЛЮВАННЯ АНАЛІЗУ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ ПІДПРИЄМСТВА

Кузенко Т.Б.

К.е.н., доц. кафедри фінансів
Харківський національний університет
ім. С. Кузнеця

Управління структурою капіталу підприємства є одним з найбільш складних і важливих завдань, яке полягає у знаходженні оптимального співвідношення між власним та залученим капіталом. Структура капіталу впливає на рентабельність активів і власного капіталу, фінансову стійкість та платоспроможність і остаточно формує співвідношення в ступенях прибутковості та ризику в процесі розвитку підприємства. Отже, ефективність функціонування будь-якого підприємства залежить від правильної стратегії управління капіталом підприємства, а її важливою складовою є оптимізація процесу управління структурою капіталу.

Проблеми управління структурою капіталу підприємства знайшли широке відображення у наукових працях таких вчених, як І.О. Бланк [1], О.В. Люта [2]. Переважна більшість праць присвячена теоретичним основам і методичним підходам до управління структурою капіталу, проте попри значну кількість праць присвячених проблемам управління структурою капіталу підприємств не існує однозначного підходу до визначення процесу управління структурою капіталу підприємства та форм його здійснення, що зумовлює необхідність моделювання даного процесу для кожного підприємства та його вдосконалення з урахуванням специфіки функціонування підприємства, його фінансового стану.

Структурно - функціональна модель, яка використовується з метою вдосконалення процесу управління структурою капіталу підприємства передбачає використання програмного продукту «Ramus» за стандартом IDEF0, який дозволяє описати алгоритм процесу управління за допомогою послідовно з'єднаних функціональних блоків з використанням вхідної, вихідної інформації, механізму та управління [3].

Модель «AS-IS» управління структурою капіталу підприємства, розроблена за даними підприємства, складається з наступних етапів: підготовка даних, необхідних для проведення аналізу; аналіз структури капіталу; розробка управлінських заходів щодо оптимізації структури капіталу; впровадження розробленої системи заходів та формування звітності. В ролі вхідної інформації - ресурсів, які використовуються системою - виступає баланс (звіт про фінансовий стан), звіт про фінансові результати (звіт про сукупний дохід), звіт про власний капітал та зовнішні дані.

Суть етапу «Підготовка даних, необхідних для аналізу» полягає в зборі внутрішніх та зовнішніх даних, їх обробці шляхом розрахунку агрегованих

показників фінансової звітності та систематизації - представленні інформації у вигляді, необхідному для розрахунку аналітичних показників, що використовуються для аналізу структури капіталу підприємства. Регулюється процес підготовки даних методичними рекомендаціями та положеннями щодо аналізу фінансового стану підприємства [4]. На виході формується систематизована фінансова звітність, необхідна для аналізу структури капіталу підприємства.

Наступним етапом управління структурою капіталу підприємства є аналіз структури капіталу, метою якого є визначення проблем управління структурою капіталу підприємства. Аналіз структури капіталу здійснюється бухгалтером, економістом, головним економістом та передбачає аналіз динаміки структури капіталу та оцінку показників структури капіталу попередніх років на основі систематизованої фінансової звітності підприємства, визначення проблем управління структурою капіталу. Регулюється даний етап методичними рекомендаціями та положеннями щодо аналізу фінансового стану підприємства [5]. Вихідною інформацією для цього етапу є звіт про проблеми управління структурою капіталу підприємства, який є вхідною інформацією для наступного етапу «Розробка управлінських рішень щодо оптимізації структури капіталу підприємства».

На основі даних аналізу розробляється комплекс заходів щодо покращення структури капіталу підприємства. Розробка управлінських заходів щодо оптимізації структури капіталу підприємства включає визначення, на основі проведеного аналізу структури капіталу, потреби в капіталі підприємства, визначення оптимальної структури капіталу та розробку програми оптимізації структури капіталу. Вихідною інформацією етапу «Розробка управлінських заходів щодо оптимізації структури капіталу підприємства» є програма оптимізації структури капіталу.

Процес впровадження розробленої системи заходів та формування звітності включає реалізацію розробленої програми, контроль за реалізацією, оцінку ефективності управління структурою капіталу підприємства та формування звіту. Блоком управління виступають методичні рекомендації та положення щодо аналізу фінансового стану підприємства, на основі яких здійснюється оцінка ефективності управління структурою капіталу підприємства; Закон України «Про аудиторську діяльність», яким регулюється процес контролю за реалізацією програми. Функції управління виконує бухгалтер, економіст, головний економіст та директор, а результатом даного етапу є звіт про ефективність управління структурою капіталу підприємства.

Отже, управління структурою капіталу підприємства включає підготовку даних, необхідних для аналізу; аналіз структури капіталу; розробку та реалізацію програми з оптимізації структури капіталу з метою забезпечення ефективності діяльності та фінансової стійкості підприємства. Варто зазначити, що недоліками існуючого процесу управління структурою капіталу підприємства є вузька його спрямованість. Даний управлінський процес зосереджується на проведенні горизонтального й вертикального аналізу абсолютних і відносних показників

структури капіталу та не передбачає проведення фундаментального аналізу структури капіталу, який мав би включати визначення факторів впливу на структуру капіталу, врахування ролі фінансової стратегії підприємства в управлінні структурою капіталу та перспективне управління структурою капіталу підприємства.

Список літератури

1. Бланк И. А. Управление формированием капитала . Київ : Омега–Л, Эльга, 2011. 768 с.
2. Байстрюченко Н. О. Вплив динаміки структури капіталу на фінансово-економічні результати діяльності підприємства : дис. канд. екон. наук Суми, 2015. 212 с.
3. Боронос В. Г. Формування механізму оптимізації структури капіталу та його вплив на фінансовий потенціал підприємства . Механізм регулювання економіки. 2011. №3. Т.1. С. 154-166.
4. Квасницька Р. Інструментарій та методи оптимізації цільової структури капіталу підприємства. Економіст. 2014. №5. С. 73-75.
5. Семенов Г. А. Мелешко А. В. Побудова моделі ефективного управління структурою капіталу Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. 2015. № 2 (6). С. 78–83.

ЩОДО ВИБОРУ ШЛЯХІВ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ВОЄННО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Семененко Олег
доктор військових наук професор

Кузнєцов Олександр
кандидат військових наук
Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України

Харитонов Костянтин
Генеральний штаб Збройних Сил України

Незважаючи на часткове запровадження на території України воєногостану, основні засади національної політики та побудови принципів управління у державі донині не зазнали суттєвих змін. З кінця лютого 2022 року перед урядом держави постала низка проблем, що потребували негайного вирішення. Специфіка воєногостану стала викликом для керівників управлінських органів усіх рівнів, а невідповідність до його наслідків істотно позначилася на функціонуванні системи національної безпеки та нівелювала подальший економічний розвиток у наступні декілька років.

Тому для відновлення оптимального функціонування кожної зі складових національної безпеки (особливо воєно-економічної безпеки (ВЕБ)) доцільно у найближчі терміни здійснити аналіз станів складових показників внутрішньої та зовнішньої сукупностей ВЕБ, а також розробити методичний підхід до обґрунтування вибору шляхів підвищення рівня воєно-економічної безпеки України в умовах воєнного стану з подальшим розробленням на його основі дієвих рекомендацій.

Проблеми національної безпеки та економічного зростання аналізують багато закордонних учених, але їх зосередженість на розвитку складових національної економіки як такої відвертає увагу від можливостей дослідження зовнішнього та внутрішнього аспектів розвитку кожної у сукупності.

Якщо не зупинятися на важливості виділення воєно-економічної безпеки у складі воєнної безпеки, а звернути увагу на взаємодію її двох сторін – внутрішньої і зовнішньої, – можна виявити низку проблем у сукупностях виокремлених показників (наприклад, зв'язок окремих груп між безпеками).

Особливо важливим є визначення сукупного впливу відхилень груп показників на стан кожного з видів ВЕБ.

Визначення величини допустимого відхилення є однією із основ створення концепції балансу між зовнішньою та внутрішньою безпеками ВЕБ. Перевищення допустимого відхилення між сукупностями є одним із ризиків

виникнення дисбалансу, що загрожує невиконанням певних завдань та матиме негативний вплив на загальний стан ВЕБ.

Нині саме попередження виникнення нових дисбалансових процесів між сукупностями складових кожної з ВЕБ є рушієм проведення досліджень за цим напрямом. Отже, потрібно не тільки спостерігати за динамікою виконання завдань у сукупностях для вчасного коригування цього процесу, а й контролювати рівень дисбалансу між реалізацією завдань зовнішньої та внутрішньої складових ВЕБ.

Безпека належить до базових людських потреб і є потребою дефіциту (модель Солоу). Це означає, що доки людина не почувається безпечно, вона не може належним чином дбати про потреби вищого порядку – соціальні та духовні. Потрапивши в будь-яку незнайому ситуацію, треба оцінити рівень її безпеки, а особливо є аналіз результатів досліджень у динаміці.

Особливостями дослідження є аналіз спостережень на двома напрямками – зовнішнім та внутрішнім, саме наслідки уповільнення виконання цілей кожної є причиною дисбалансу у загальній системі ВЕБ.

Наслідками дисбалансу ВЕБ можуть бути:

надання пріоритету розвитку зовнішньої / внутрішньої ВЕБ, що уповільнить виконання цілей внутрішньої / зовнішньої ВЕБ;

розтягнення у часі виконання цілей за відповідним напрямом; зниження сукупного рівня ВЕБ;

порушення у логістичній структурі забезпечення діяльності ВЕБ; виникнення проблем у досягненні визначених середньострокових та довгострокових стратегічних цілей держави тощо.

Схематично сутність дисбалансу представлено на рис. 1. Основні показники дисбалансу є:

$\phi_1 \phi_2$ – рівень балансу зовнішньої та внутрішньої ВЕБ; O – точка ідеального балансу;

O^{**} – новий перетин площин зовнішньої та внутрішньої безпеки призводить до нагромадження у сукупності невиконаних завдань; O^*O^{**} – сукупність невиконаних завдань, що впливають на рівень внутрішньої ВЕБ;

O^*b_2 – сукупність невиконаних завдань, що пов'язані із виконанням завдань внутрішньої ВЕБ та мають вплив на рівень зовнішньої ВЕБ;

b_3b_4 – порушення у структурі забезпечення належного рівня ВЕБ, що призведе до неможливості розвитку внутрішньої ВЕБ, оскільки всі ресурсні можливості спрямовані на підтримання зовнішньої ВЕБ.

Але, на жаль, за наявних реалій існування України у світі з кожним роком все більше викликів постає перед урядом держави, нівелювання котрих є вкрай важким завданням.

Одним із них стало запровадження воєнного стану у 10 областях України з 26 листопада 2018 року у зв'язку з актом збройної агресії Російської Федерації у районі Керченської протоки проти кораблів Військово-Морських Сил Збройних Сил України, загрозою широкомасштабного вторгнення в Україну збройних сил Російської Федерації.

У зв'язку із запровадженням в Україні воєнного стану з 24 лютого 2022 року тимчасово, на період дії правового режиму воєнного стану, можуть обмежуватися конституційні права і свободи людини і громадянина на всій території держави.

Особливістю нинішнього дослідження стану ВЕБ є всебічне фінансове та ресурсне фінансування України дружніми країнами-партнерами для підтримання функціонування економіки держави.

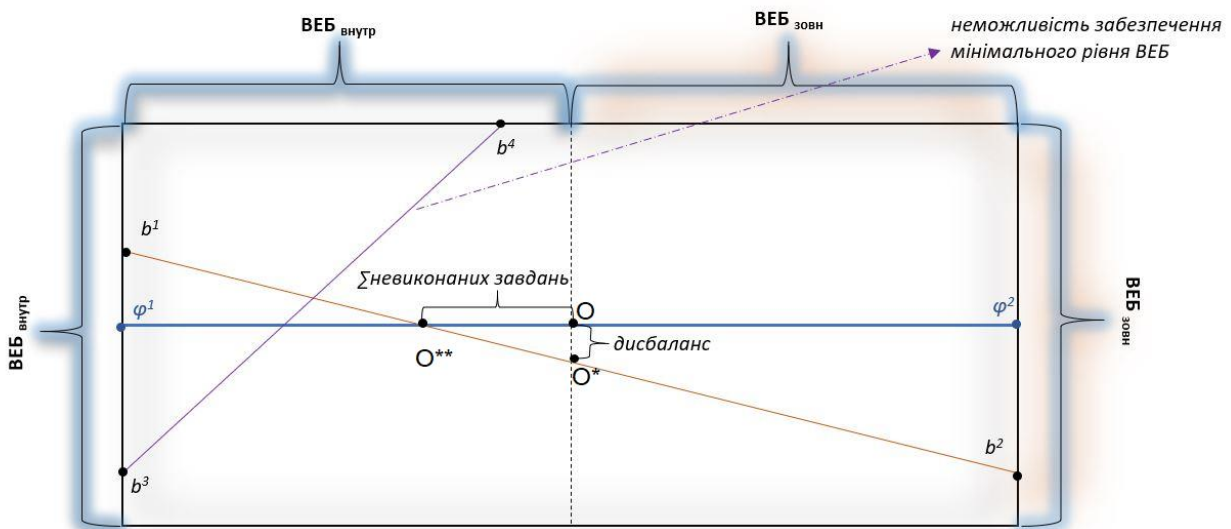

Рисунок 1– Дисбаланс між зовнішніми та внутрішніми сукупностями воєнно-економічної безпеки

На рис. 2 схематично зображено 0-ий (ідеальний) баланс між двома площинами сукупностей зовнішньої та внутрішньої ВЕБ. Відрізок CD – сукупність оптимальних значень показників внутрішньої та зовнішньої ВЕБ за відповідний час (t).

До внутрішньої складової належать такі сукупності показників:

- соціальний напрям (Σ показників ВЕБ1внутр);
- фінансовий напрям (Σ показників ВЕБ2внутр);
- управлінський напрям (Σ показників ВЕБ3внутр).

До зовнішньої складової належать такі сукупності показників:

- співпраця з країнами-партнерами (Σ показників ВЕБ1зовн);
- інвестиційний напрям (Σ показників ВЕБ2зовн);
- енергетичний напрям (Σ показників ВЕБ3зовн).

Особливістю 0-го дисбалансу є наявність кута aob в 90° між площинами. Відхилення на 8° відповідно до узагальнених даних, отриманих на основі аналізу поточної динаміки сукупностей показників, свідчить про наявність дисбалансу між зовнішньою та внутрішньою ВЕБ та проблем щодо оптимального їх функціонування.

Особливістю, яку потрібно врахувати під час аналізу станів ВЕБ, є їхня здатність протистояти новим викликам, а саме:

- втрата території з власними природними ресурсами;

втрата трудового та демографічного потенціалу;
зменшення торгового та економічного спрямування;
скорочення інфраструктурних зв'язків, логістичних схем тощо.

Визначити рівні сукупностей складових ВЕБ допомогло експертне опитування із залученням груп фахівців. Це особливий метод дослідження, у рамках такого опитування актуальна тема обговорюється з експертами, компетентними у цій сфері. Оскільки експертне опитування є кількісним методом дослідження, то чисельність експертної групи, як правило, не має значення.

Група експертів не повинна бути занадто великою, щоб була можливість сформулювати консолідовану думку в результаті проведення опитування.

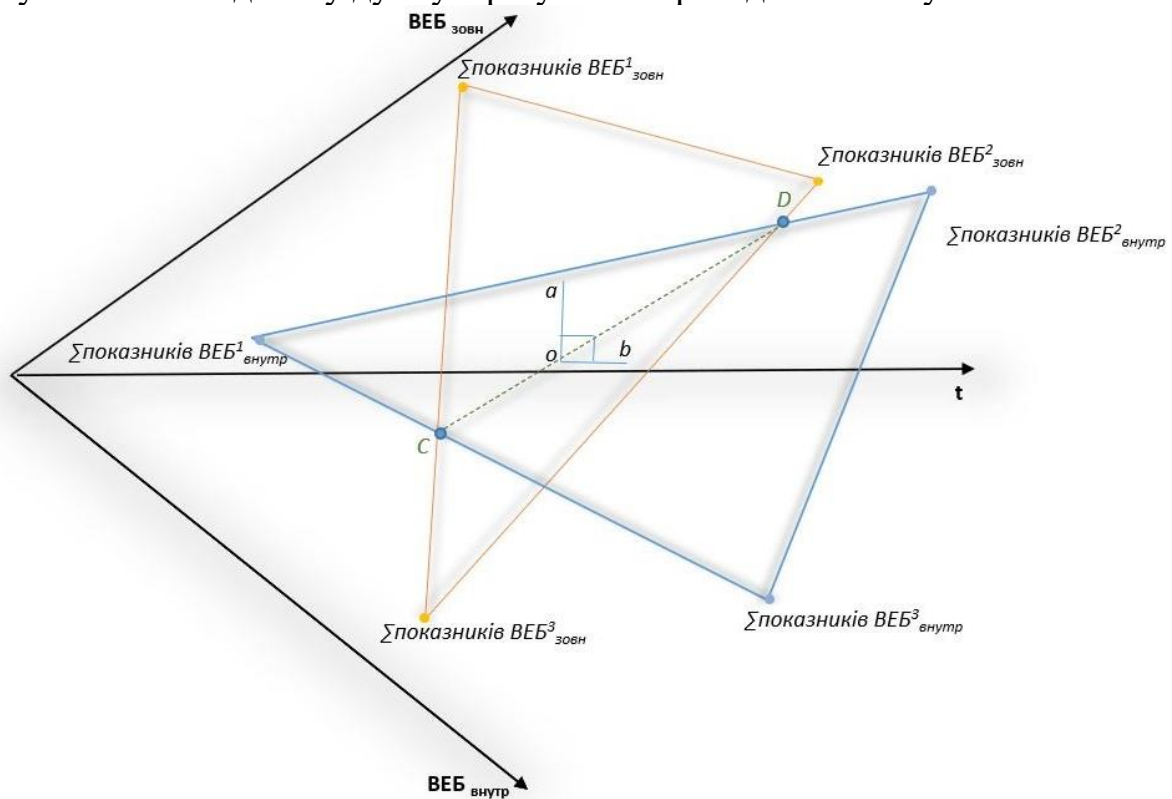

Рисунок 2 – Схематичне зображення перетину двох площин зовнішньої та внутрішньої складових ВЕБ за умови ідеального балансу

Набагато важливіший фактор – компетентність фахівців. Зазвичай спочатку складається великий список фахівців у досліджуваній сфері. Далі з них відбирають найбільш релевантні кандидатури.

Добре, коли в групі експертів є фахівці в різних сферах, які можуть розглянути обговорювану проблему з усіх боків.

У контексті воєнних дій розглядати апріорі підвищення воєно-економічної безпеки досить складно, адже виникли проблеми, що не були передбачені під час довгострокового та середньострокового планування.

До основних із них належать: блокування наших портів.

У наслідок повномасштабного вторгнення та спроб використовувати продовольство як зброю в портах України виявилися заблокованими понад 20

мільйонів тонн зерна, призначеного для експорту, зокрема для використання в межах Всесвітньої продовольчої програми ООН.

Такі дії поставили під загрозу голоду низку найбільш вразливих країн, особливо в Африці, та суттєво скоротили доходи бюджету від експорту; окупація територій, що тягне за собою: втрату земельних ресурсів та вигод для держави від них, втрату підприємств національного значення, втрату людського ресурсу, що може бути постійною (є вірогідність, що більшість евакуйованих за кордон українців не матимуть наміру повертатися на попереднє місце проживання), втрату податкових надходжень; відтік інвестицій за всіма напрямками.

Як правило, капітальні інвестиції мають випереджальну динаміку по відношенню до валового внутрішнього продукту. Тобто спочатку інвестиції, а вже потім бажане економічне зростання. Економічне зростання являє собою зростаючу здатність економіки до реалізації своїх виробничих можливостей; зниження якості освіти.

Війна змінила плани переважної більшості українських школярів, студентів та працівників освіти.

Кожному довелося рятуватися від фізичної небезпеки, а вже після цього оговтуватися та намагатися пов'язати нові реалії зі старим життям, а сам освітній процес зазнав нищівного удару, адже надання послуг через онлайн-сервіси негативно позначилося на якості навчання; відтік кадрів є серйозною проблемою, оскільки є одним із факторів уповільнення інтелектуального зростання країни.

У результаті погіршується ситуація у сфері науки, економіки, медицини тощо, що, у свою чергу, уповільнює процес розвитку держави та призводить до зменшення конкурентоспроможності економіки; воєнні дії вплинули на логістичні шляхи забезпечення ліками.

Ще до війни в Україні міжнародні логістичні компанії та перевізники шукали більш гнучкі способи вибудувати власні ланцюжки; значне збільшення кількості населення, що не може владнати свої фінансово-матеріальні потребивнаслідок поточних змін у воєнно-економічному просторі, провокує істотне підвищення соціальних виплат та нині це стає важким тягарем для держави.

Усе це унеможливило забезпечення планів середньострокового та довгострокового спрямування, змінило саму концепцію розвитку нашої держави, "перевівши рейки" зі шляху розвитку на "колію" виживання. Нині однією із основних задач є мінімізація негативних наслідків вторгнення окупантів, пошук можливостей для відновлення порушених процесів. Постає необхідність розбудувати все від самого початку, та ще й за екстремальних умов – налагодження випуску продукції, знаходження ринків збуту; надання можливостей працювати за умов воєнного стану; підтримання малого та середнього бізнесу; соціальна підтримка тих, хто втратив роботу внаслідок воєнних дій; будівництво нового житла або відновлення цілих масивів, знищених окупантами, тощо.

Отже, для підвищення рівнів ВЕБ у разі воєнного стану можна:

створити простір для безпечного розвитку вітчизняного бізнесу поза межами України;

переглянути стадії виконання завдань за різними воєнно-економічними програмами;

удосконалити трудове законодавство для громадян України, що перебувають на території країн-партнерів та працюють на вітчизняних підприємствах;

зменшити наслідки проблеми кваліфікованих працівників;

поліпшити систему забезпечення переселенців з території України за кордон робочими місцями, надати їм можливість перекваліфікації (за бажанням) на новостворених підприємствах під юрисдикцією України, а також додаткові трудові гарантії (наприклад, безоплатне місце проживання у гуртожитку);

переглянути шляхи поліпшення логістичних ланцюгів; знизити рівень корупції у державі та чітко розмежувати функції та обов'язки органів виконавчої влади;

зменшити дисбаланс між виконанням завдань зовнішньої та внутрішньої ВЕБ;

інтегрувати національний освітній процес із освітніми програмами Європейського Союзу, отримати визнання українських документів про здобуття відповідних рівнів освіти за кордоном тощо.

Наслідки воєнної агресії Російської Федерації неможна порівняти із наслідками жодної загрози, що стояла перед Україною за час її незалежності. Вони зачіпають абсолютно всі сфери забезпечення національної безпеки держави.

Зовнішня та внутрішня складові воєнно-економічної безпеки потребують втручання шляхом зменшення величини дисбалансу щодо виконання визначених цілей для підвищення стійкості функціонування воєнно-економічної безпеки загалом.

Перевищення нормальності допустимого значення кута між площинами зовнішньої та внутрішньої безпек на 01.09.2022 року є свідченням руйнівних процесів щодо забезпечення визначених середньострокових та довгострокових цілей у системі.

Подальшими дослідженнями за тематикою є розроблення рекомендацій щодо можливих шляхів підвищення сукупного рівня воєнно-економічної безпеки держави.

АНАЛІЗ ВОЄННИХ ВИТРАТ КРАЇН-УЧАСНИЦЬ ВІЙН ТА ВОЄННИХ КОНФЛІКТІВ У ПЕРІОД 1940-2017рр.

Семененко Олег
доктор військових наук професор

Гразіон Деніс
кандидат військових наук
Центральний науково-дослідний інститут Збройних Сил України

Москаленко Ігор
Національний університет оборони України
імені Івана Черняхівського

Здатність Збройних Сил (ЗС) виконувати поставлені завдання щодо захисту власної держави регламентується сукупністю економічних, політичних, науково-технічних та інших факторів, що знаходяться у тісному взаємозв'язку. Готовність ЗС України вирішувати поставлені завдання, значною мірою залежить від кількості та якості ресурсів, які виділяються на забезпечення воєнних потреб, тому формування воєнного бюджету є та завжди буде важливим питанням державної. Сьогодні перед керівництвом ЗС України та держави взагалі постає проблема пошуку раціонального балансу між оборонними витратами та економічними можливостями держави. Особливої актуальності набирає ця проблема якщо країна є учасницею воєнного конфлікту або знаходиться у стані війни з іншою державою, бо надмірні витрати на забезпечення потреб викликаних війною або воєнним конфліктом створюють складні умови щодо розвитку економіки держави та загрози для її руйнування взагалі.

Сьогодні, Україна зазнала по відношенню до себе неприхованої агресії іншої держави, яка призвела до тимчасової окупації частини території України та розпалювання війни. Тому зараз особливої актуальності в сучасних умовах розвитку України, набувають питання пошуку оптимальних показників забезпечення фінансовими ресурсами силових структур та відомств держави, які задіяні для виконання завдань оборони держави. Триваюча на території України війна вимагає додаткового фінансування воєнних витрат. Сьогодні деяка частина національної економіки вимушена працювати на задоволення воєнних потреб, які постійно коливаються та мають певні ризики щодо їх значного збільшення у разі загострення ситуації. Можливі ризики формують перед керівництвом держави необхідність створення додаткових резервних фондів на випадок загострення ситуації в конфлікті, що створює додаткове навантаження на економіку України. Тому в умовах розвитку ЗС України, що складаються сьогодні, аналіз та дослідження досвіду забезпечення участі інших країн в війнах та воєнних конфліктах різної інтенсивності є актуальною тематикою сьогодення.

Так як наявність державних ресурсів є обмежуючим фактором розвитку ЗС України, то проблеми їх достатності та безперервного надходження є одними з найважливіших. Тому в ході планування розвитку ЗС необхідно забезпечувати виконання умови щодо визначення реальності цілей (завдань), на досягнення яких орієнтований розвиток ЗС. Підґрунтям для формулювання цілей повинно бути співставлення об'єктивної оцінки можливостей та поставлених цілей. Окрім того, поставленні цілі повинні бути не тільки реально досяжні, а й найбільш оптимальними за наявних ресурсів та умов функціонування ЗС.

Деякі фахівці вважають, що формулювання цілей, що перевищують можливості є корисним, так як такі цілі можуть призвести до стимулювання розвитку. Насправді таке твердження не є однозначним, бо ресурси, які є у розпорядженні елемента системи є обмеженими і чим більше їх виділяється на забезпечення виконання однієї цілі, тим менше залишається ресурсний потенціал для задоволення інших. Тобто, формулювання нереальної для виконання цілі та виділення ресурсів на її досягнення позбавляють можливості досягнення інших – реальних для виконання цілей.

З початком війни чи воєнного конфлікту фінансова система країн-учасниць буде активно приймати участь у вирішенні загальних воєнно-економічних проблем, які пов'язані: з переорієнтуванням функціонування економіки держави до вимог її функціонування в умовах війни; концентрацією ресурсів в руках держави; матеріальним стимулюванням воєнного виробництва та зміною пропорцій між галузями національної економіки держави тощо. Участь будь-якої країни у війні та воєнному конфлікті висуває до країни та її керівництва вимогу щодо постійного, безперервного забезпечення різко зростаючих військових потреб, якщо країна бажає вийти з конфлікту переможцем. Війна або воєнний конфлікт між двома державами – це перш за все змагання їх економік, та виграє не найбільш розвинута на момент початку війни, а найбільш міцніша та стабільна. Яскравим прикладом такої війни є Велика Вітчизняна війна 1941-1945 років.

Перед її початком у 1940 році, ВВП СРСР виявився вищим ВВП Німеччини на 8%. У початковий період війни (1941-1942рр.) значний обсяг виробничих фондів СРСР потрапив під окупацію. Внаслідок цього обсяг ВВП СРСР у 1942 році в порівнянні з 1940 роком впав на 34,3% і становив усього 2/3 обсягу ВВП Німеччини. Тільки у 1945 році обсяг ВВП СРСР перевищив ВВП Німеччини (табл. 1). Усі основні перемоги до 1944 року Радянський Союз здобув, коли економічний потенціал був істотно менше німецького і це без урахування додаткової підтримки європейських союзників Німеччини окупованих нею країн. Головною перевагою СРСР була наявність достатньо значної територіальної переваги та переваги у наявності людських та природних ресурсів.

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз оборонних витрат країн-учасниць широкомасштабної війни 1941-1945рр.

Держава	Рік									Середній показник за період
	1938	1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945		
	ВВП, млрд. дол. ко курсу 1990 року									
СРСР	359	366	417	359	274	305	362	343		348,13
Німеччина	351	384	387	412	417	426	437	310		390,50
	Частка оборонних витрат									
СРСР	8,8	9,4	13,6	16,8	28,1	56,2	51,6	43,2		28,46
Німеччина	12,3	16,9	22,4	39,7	52,6	63,5	66,7	77,1		43,90
Середній показник за періоди до та під час війни										
СРСР	10,6			39,18						
Німеччина	17,2			59,92						

Перед початком війни, Німеччина вже до 1939р. провела мілітаризацію економіки, довівши частку військових витрат у ВВП до 22%. Тоді як в цей рік Радянський Союз витрачав на військові потреби лише 13,6% від ВВП і почав прискорену мілітаризацію економіки (табл. 2, рис. 1).

Таблиця 1 – Порівняльний аналіз оборонних витрат країн-учасниць широкомасштабної війни 1941-1945рр.

Держава учасниця	Назва війни (воєнного конфлікту)	Рік або період тривалості	Середній показник оборонних витрат як частка від ВВП під час війни за 5 років ВВП (1), %	Середній показник оборонних витрат як частка від ВВП за 5 років до війни ВВП (2), %	ВВП (1) / ВВП (2)
СРСР	Велика вітчизняна війна	1941-1945	39,2	9,7	4,04
Німеччина	Велика вітчизняна війна	1941-1945	59,9	10,6	5,65

Тільки у 1941-1942 роках, частка військових витрат у ВВП досягла 28%, а в Німеччині вона була вже майже у 2 рази більше – 52%. На початку 1943 року в Радянському Союзі частка військових витрат у ВВП досягла 56%, що практично відповідало німецьким - 63%.

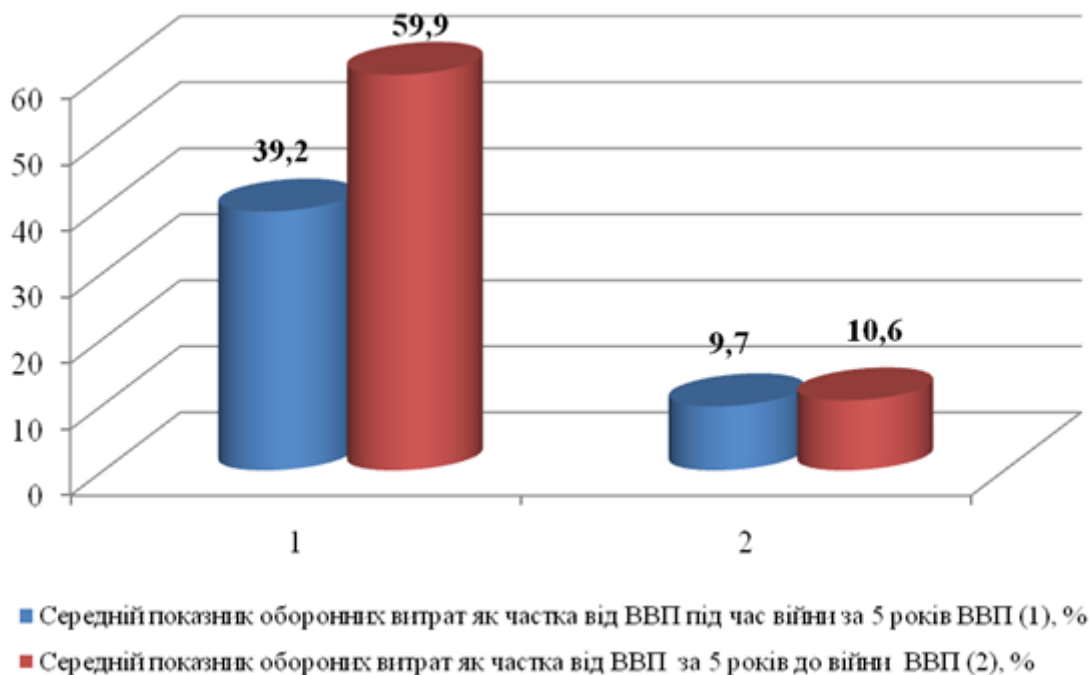

Рисунок 1 – Середні показники оборонних витрат СРСР та Німеччини до та під час Великої Вітчизняної війни, %

Але вже після, битви під Сталінградом, та настання переломного моменту в ході війни, в середні 1943 року, частка воєнних витрат від ВВП СРСР поступово почала знижуватися, та вже на початку 1945 року складала 34,9% від ВВП. Перерозподіл ВВП наприкінці війни дозволив СРСР поступово переорієнтовувати економіку держави на демобілізацію виробничих та трудових з метою відновлення її стабільності функціонування.

Результати проведеного аналізу показують, що держава, яка переходить межу у воєнних витратах під час ведення війни понад 40-50% від ВВП, має певні ризики щодо безповоротного руйнування власної економіки та програшу у війні (конфлікті). У ході війни Німеччина перетворилася в індустріально-мілітаризовану економічну систему з закритими виходами на зовнішні ринки зброї. Втрата ознак економічного розвитку та дефіцит людського ресурсу в Німеччині стала основною причиною початку її руйнування в 1942-1943 роках. Аналіз основних війн та воєнних конфліктів за період 1950-2017 років надасть можливість дослідити особливості їх впливу на економіки країн-учасниць та сформулювати часткові рекомендації щодо задоволення оборонних потреб країнами-учасницями війн (воєнних конфліктів). В якості першої досліджуваної країни оберемо країну, яка найбільшу кількість разів приймала участь у війнах воєнних конфліктах у світі. Це безперечний лідер участі у війнах та воєнних конфліктах. Наприклад, під час Другої світової війни США витратило на оборонні програми до 37,8% свого ВВП. У 1962 році, перед початком війни у В'єтнамі, США витратило на оборону 9,3% ВВП. Після закінчення війни цей показник, з урахуванням усіх прямих і непрямих витрат, не перевищував 6,2% ВВП. За оцінками ЦРУ, частка ВВП, що витрачається на оборону, США коливається з 12-го по 28 місце в світі, незважаючи на те, що за розмірами

військового бюджету США є безумовним світовим лідером. Однак є ряд чинників, які однозначно негативно відбиваються на економічному стані США. Наприклад, через війни, в яких приймає участь США – Ірак, Афганістан, збільшуються дефіцит бюджету і розміри зовнішнього боргу.

До сих пір серед економістів немає згоди в тому, яким чином участь у війні впливає на економіку країни. Так, є теорія, що США змогли остаточно перебороти Велику депресію (найбільшій економічна криза в історії країни)- завдяки своєму вступу в Другу світову війну. Під час Другої світової війни США збільшили військово замовлення на 41,4%, при цьому ВВП країни виріс на 69,1%. Війна в Кореї (1950-1951 рр.) призвела до зростання військових замовлень на 8% та зростання ВВП на 10,5%. Війна у В'єтнамі (1965-1967) дозволила військово-промислому комплексу США збільшити обсяг державних замовлень на 1,9%, а ВВП виріс на 9,7%. Однак Війна з Іраком 1991р. призвела до падіння ВВП на 1,3%, незважаючи на те, що військово замовлення зросло на 0,3%. Нині існують економісти, які доводять, що війна в Іраку також позитивно вплинула на економіку США та, зокрема, дозволила зменшити рівень безробіття: відомо, що в період з 2003 по 2008 рр. темпи зростання економіки країни були досить високими, а безробіття низьким. Інша група експертів не менше аргументовано доводить, що війна завжди знижує життєвий рівень населення і в довгостроковій перспективі завдає значної шкоди економіці.

Вони нагадують, наприклад, що війна, яку США вели у В'єтнамі в 1960-і роки, відгукнулася інфляцією і рецесією в економіці США початку 1970-х. Вторгнення Іраку в Кувейт (1991р.) та участь в цьому конфлікті Сполучених Штатів перервало економічне зростання США, що тривало майже 8 років. В табл. 3 наведені загальні відомості щодо частки оборонних витрат від ВВП різних країн світу, які в той чи інший час були учасниками різних війн та воєнних конфліктів. Для проведення порівняльного аналізу використовувався середній показник частки оборонних витрат від ВВП країни за період тривання війни (конфлікту), та середній показник частки оборонних витрат за попередні п'ять (або за наявністю інформаційної бази) років до конфлікту. Наведені в табл. 3 та рис. 2, рис. 3, показники характеризують у скільки разів зростали оборонні витрати країни у воєнний час відносно мирного часу. З отриманих результатів проведеного дослідження видно, що найбільші оборонні витрати має Ізраїль. Ці витрати обумовлені перебуванням країни в стані хронічного воєнного конфлікту. Але загострення воєнної обстановки не відбивається критично на економічних показниках держави. Оборонні витрати під час участі Ізраїлю в воєнних конфліктах та війнах збільшувалися усього в середньому в 1,5 разів, що є достатньо адекватним реальним економічним можливостям держави.

Лідерами за показниками частки оборонних витрат від ВВП держави у мирний час є США, Ізраїль, Велика Британія, Франція, та Росія. Участь цих країн у війнах та воєнних конфліктах не відбивається визначальним чином на показниках збільшення частки оборонних витрат від ВВП.

ECONOMY
PRIORITY DIRECTIONS OF SCIENCE DEVELOPMENT

Таблиця 2 – Показники оборонних витрат країн-учасниць війн та воєнних конфліктів (1945-2017рр.)

№	Держава учасниця	Назва війни (воєнного конфлікту)	Рік або період тривалості	Середній показник оборонних витрат як частка від ВВП під час конфлікту, %	Середній показник оборонних витрат як частка від ВВП до конфлікту (за 5 років), %
1	США	війна в Кореї	1950 -1953	10,4	6,9
2	Франція	війна за незалежність Алжиру	1954-1962	7,4	3,6
3	Ізраїль	Шестиденна війна	1967	16,8	14,5
4	США	війна у В'єтнамі	1965 -1975	7,9	5,8
5	Ізраїль	війна Ізраїлю з арабськими країнами (Сирія та Єгипет)	1973	27,9	15,6
6	Туреччина	греко-турецький конфлікт на Кіпрі	1974	3,3	1,8
7	Греція	греко-турецький конфлікт на Кіпрі	1974	4,9	1,4
8	Велика Британія	війна з Аргентиною за Фолклендські острови	1982	5,6	3,1
9	Аргентина	війна з Аргентиною за Фолклендські острови	1982	7,5	4,5
10	Мавританія	воєнний конфлікт на етнічному підґрунті (прикордонний конфлікт)	1989 – 1991	3,9	0,9
11	Сенегал	воєнний конфлікт на етнічному підґрунті (прикордонний конфлікт)	1989 – 1991	2,3	0,74
12	Хорватія	воєнний конфлікт викликаний виходом Хорватії зі складу Югославії	1992-1995	9,5	1,8
13	Росія	перша Чеченська війна	1994 – 1996	4,3	2,6
14	Індія	Каргильська війна (прикордонний конфлікт)	1999	3,9	0,89
15	Пакистан	Каргильська війна (прикордонний конфлікт)	1999	4,4	1,05
16	Сербія	Косовська війна – воєнний конфлікт між албанськими сепаратистами та Союзною республікою Югославія	1998-1999	4,1	1,9
17	Росія	друга Чеченська війна	1999 – 2009	5,7	3,6
18	Македонія	конфлікт в Македонії – міжетнічні зіткнення між македонськими та албанськими сепаратистськими угрупованнями	2001	6,8	1,6
19	США	Іракська війна	2003-2011	6,9	8,5
110	Україна	кофлікт в Україні (антитерористична операція)	2015-2017	3,9	1,14

ECONOMY
PRIORITY DIRECTIONS OF SCIENCE DEVELOPMENT

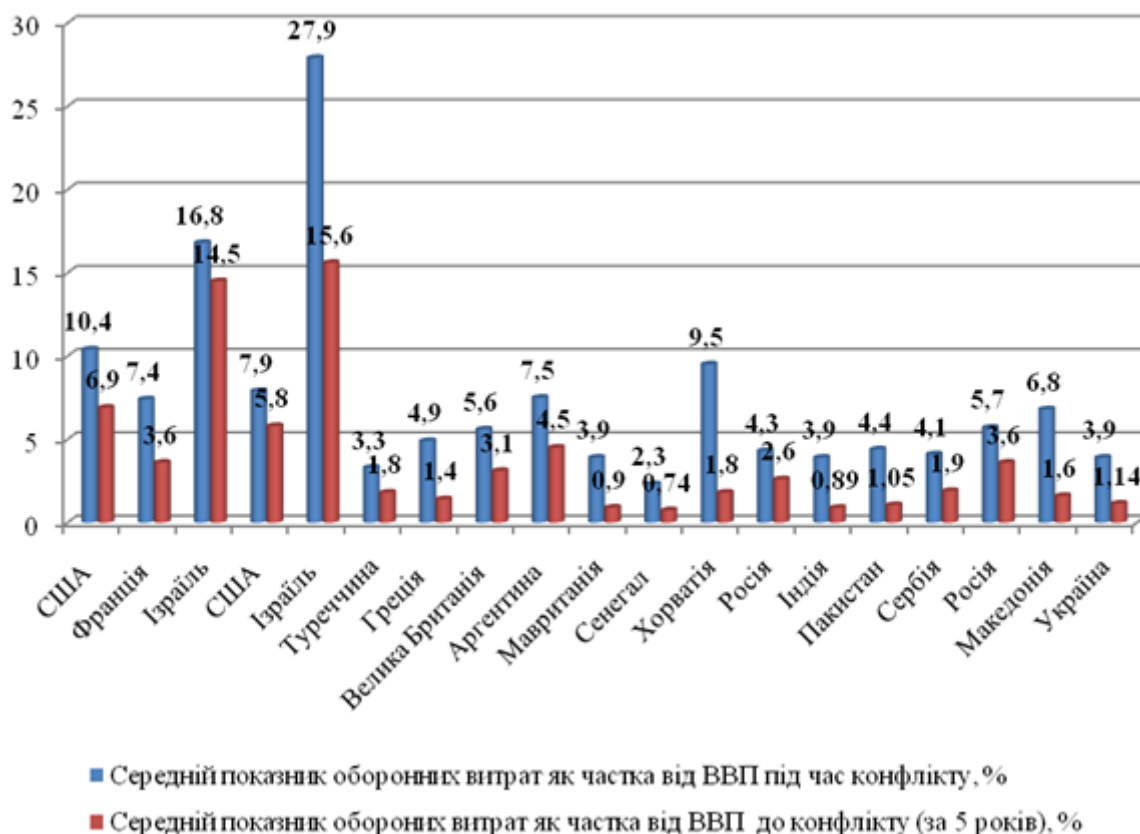

Рисунок 2 – Показники частки оборонних витрат від ВВП країн-учасниць війн (конфліктів) в воєнний час та мирний час, %

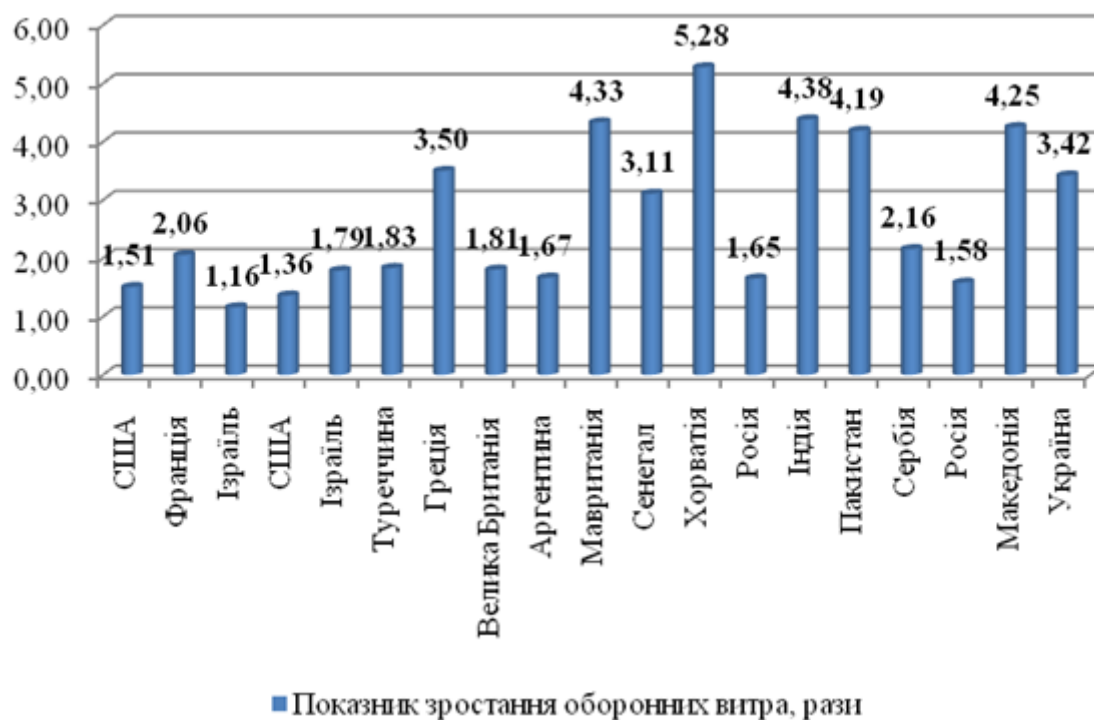

Рисунок 3 – Відношення показника оборонних витрат у воєнний час до мирного часу країн-учасниць війн (конфліктів), рази

Оборонні витрати цих країн під час їх участі у воєнних конфліктах зростають в середньому в 1,3-1,4 рази. Участь в війнах та воєнних конфліктах

менш розвинутих держав змушує ці країни витратити у період участі в конфлікті в 3-4 рази більше ніж вони витрачали у мирний час. А також участь у конфлікті сповільнює темпи економічного зростання цих держав, та негативно відбивається на показниках ВВП. Це також є причиною значних відмінностей частки витрат від ВВП в мирний час від воєнного в цих країнах.

З рис. 3 видно, що участь таких країн як Греція, Македонія, Хорватія, Індія, Пакистан, Мавританія в конфліктах та війнах змусила збільшити частку оборонних витрат від ВВП від 3,5 до 5,3 рази, що створило певний градус напруженості економіки держави, та негативно відбилося на показниках економічного зростання. Тобто держави, які не мають власної природно-ресурсної бази, та є імпортно-залежними країнами мають великі ризики створення складних економічних умов розвитку країни, що може призвести до часткової або повної деградації економіки держави, відновлення якої буде потребувати достатньо значний період часу (2-5 років).

В Україні сьогодні оборонні витрати по відношенню до середнього показники оборонних витрат за п'ять років до початку конфлікту зросли в 2,5-3,5 рази. В табл. 3 наведено динаміку ВВП та оборонних витрат України в період 2013-2017 років. Період 2013-2016 описаний показниками фактичного фінансування, а за 2017 рік згідно розподілу Державного бюджету України на 2017 рік. Аналіз наведених показників показує, що оборонні витрати найбільше зросли на початку конфлікту на сході України, тобто коли тривала його активна фаза. Оборонні витрати зросли по відношенню до 2013 року практично в 1,6 рази, а у 2014 в 2,4 рази.

Таблиця 3 – Порівняльний аналіз динаміки оборонних витрат України до та під час конфлікту на сході України

Роки (Т)	Т +1 / Т (період 2009-2013рр)			Т +1 / Т (період 2013-2017рр)		
	2009	8370		2013	15315	
2010/2014	2010	10500	1,25	2014	26483	1,73
2011/2015	2011	12707	1,21	2015	49084	1,85
2012/2016	2012	14806	1,17	2016	55500	1,13
2013/2017	2013	15315	1,03	2017	64467	1,16

Після початку реалізації «Мінських домовленостей» та закінчення активної фази конфлікту на сході України динаміка зростання оборонних потреб дещо знизилася (рис. 4), за показниками Державного бюджету України, але за показниками частки оборонних витрат від ВВП України – це зростання залишило практично аналогічні темпи. Сьогодні, оборонні витрати України за показниками потреб складають 5-6% від ВВП, а за фактично затвердженими відповідно до Державного бюджету України на 2017 рік складають – 2,48% від ВВП.

Не вирішення конфлікту на сході України в найближчі роки (1-2 роки), або загострення його буде створювати певні економічні труднощі щодо подальшого розвитку економіки, тому що навантаження на Державний бюджет з роками буде тільки збільшуватися. Темпи зростання ВВП набагато повільніші ніж темпи зростання оборонних витрат. Вже сьогодні реальні потреби оборонних витрат

держави (128 млрд. грн.) в два рази перевищують виділені Державним бюджетом кошти (64,5 млрд. грн.). Тобто держава намагається регулювати темпи зростання оборонних витрат до темпів зростання ВВП, але це негативно відіб'ється на стані ЗС України, що створить певні ризики щодо здатності їх виконувати в повному обсязі покладені на них завдання.

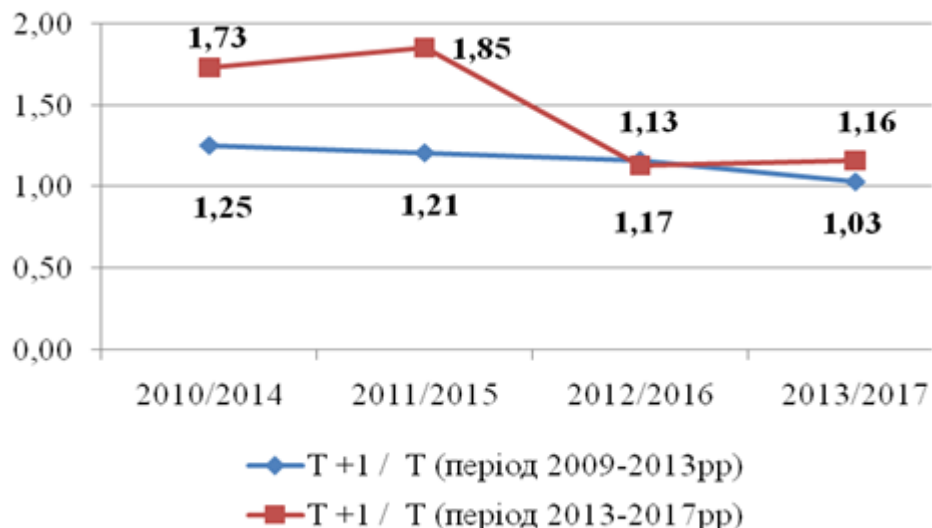

Рисунок 4 – Динаміка оборонних витрат в періоди до та під час конфлікту на сході України (відношення рік до попереднього року), рази

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз показує, що в умовах мирного часу розвиток Збройних Сил повинен здійснюватися з урахуванням можливостей та потреб економічного розвитку держави, але збільшення оборонних витрат, за умов вірного підходу, може сприяти вирішенню ряду економічних проблем щодо збільшення приросту ВВП (за рахунок ОПК), зменшення безробіття, зростання науково-технічного потенціалу тощо.

Функціонування держави в умовах невирішеності воєнного конфлікту на сході створює певні особливості функціонування її економіки, до головних з яких можна віднести: концентрацією ресурсів в руках держави; необхідність переорієнтування економіки держави до вимог її функціонування в умовах війни; стимулювання воєнного виробництва та зміною пропорцій між галузями національної економіки держави тощо.

Проведений аналіз та отримані оцінки дозволяють визначити певні критичні межі співвідношень оборонних витрат та економічних можливостей держави, якщо вона є учасницею війни або воєнного конфлікту, наприклад: частка оборонних витрат від ВВП держави, для ресурсно-незалежної країни не повинна перевищувати 40-50%, а для країн, які не мають своєї ресурсної бази (нафта, газ, метал) не повинна перевищувати 20-25% від ВВП; відношення частки оборонних витрат від ВВП під час конфлікту до мирного часу не повинно бути більше ніж 8-10 разів, а у разі участі країни у широкомасштабній війні – 15-20 разів. Не дотримання цих вимог призведе до деградації економіки та необхідності значних термінів її відновлення.

До основних напрямків проведення подальших досліджень за визначеним в статті питанням можна віднести те, що в найближчий час в Україні необхідно:

розробити методичний апарат воєнно-економічного обґрунтування раціональних обсягів фінансування оборонних витрат держави, який дозволить збалансувати потреби оборони з реальними економічними (ресурсними) можливостями держави з урахуванням макроекономічних показників розвитку держави на час обґрунтування оборонного бюджету;

створити спеціалізовану математичну макроекономічну модель обґрунтування обсягів оборонних витрат бюджету держави для фахівців ГШ ЗС України;

розробити методику оцінювання впливу оборонних витрат на економічний розвиток держави з позиції інтеграції забезпечення обороноздатності держави з економічним її зростанням (особливості функціонування оборонно-промислового комплексу);

розробити загальну методологію воєнно-економічних досліджень в ЗС України та в державі в цілому, з метою поєднання функціонування різних систем в єдиний напрямок отримання результату – ефективного розвитку ЗС України та забезпечення необхідного рівня обороноздатності держави в цілому.

ВПЛИВ РОСІЙСЬКО - УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ НА ВИМУШЕНУ МІГРАЦІЮ УКРАЇНЦІВ

Шепель Тетяна Володимирівна

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки, управління та адміністрування «Херсонський політехнічний фаховий коледж»
Національного університету «Одеська політехніка»

Куликовська Софія Віталіївна

студентка 305 групи спеціальність 242 «Туризм»
ВСП «Херсонський політехнічний фаховий коледж»
Національного університету «Одеська політехніка»

Передумови для напруження у відносинах двох сусідніх країн – України та Росії склалися не один десяток років. Вони сягають ще далі Середньовіччя, коли частини нинішніх України та Росії входили до однієї держави - Київської Русі. Російсько-українське протистояння має глибоке історичне коріння. Поглинання України, її матеріальних та людських ресурсів – одна з ключових передумов розгортання російського проекту. В українців та росіян не завжди був один шлях, що й формувало різні культури, мову, цінності. Коли обидві республіки стали окремими країнами після розпаду Радянського Союзу, з'явилася ще одна відмінність, політична. Київ, на відміну від Москви, пішов шляхом західних демократій, зі змінністю влади.

В лютому 2014 року, розпочалася нова російсько-українська війна. Російська Федерація, порушуючи норми та принципи міжнародного права, двосторонні та багатосторонні угоди, анексувала Автономну Республіку Крим, окупувала окремі райони Донецької та Луганської областей.

Після дев'ятирічного опору, 22 лютого 2022 р. країна – агресор визнала незалежність нелегітимних формувань «ДНР», «ЛНР» та території Донецької і Луганської областей, які не були підконтрольні сепаратистам. 24 лютого було здійснено віроломний напад на Україну, який призвів до масової міграції населення Української держави та появи не відомого раніше в українському суспільстві феномена багатомільйонних вимушених мігрантів, біженців, переселенців, внутрішньо переміщених осіб, шукачів притулку[1]. Для більшості громадян України напад східного сусіда став шоком.

Мільйони людей в Україні покинули свої домівки через війну. Частина з них переїхали в межах країни, інші - виїхали за кордон. Деякі громадяни українці переїжджали на певний час і вже повернулися до місць свого постійного проживання, а для деяких питання виїзду постало згодом.

Протягом першого місяця повномасштабної війни, з країни виїхали 3,6 млн людей. Найбільший міграційний рух спостерігався у проміжку з 27 лютого до 9 березня. За даний період кордон України на виїзд перетнули 1 649 088 людей. Щоденно з країни виїжджали понад 150 000 людей. Рекордний показник

було зафіксовано 6 березня - кордон перетнули 210 526 осіб [2].

Станом на кінець вересня 2022 р. статус тимчасово захищеної особи отримало понад 4 мільйони українських біженців, це порядку 68%, ще 16% знаходяться в Європі за статусом туриста, переважно в країнах Центральної Європи, а саме Молдови, Угорщині, Румунії. Туреччину українські переселенці обирають скоріше, як країну транзиту, тому на неї припадає найбільша частка від 5% українців, які взагалі не набули жодного статусу, лише 2% запросили статус біженця, це особи, що мігрували до Польщі, Чехії та Німеччини [3]. (рис.1)

Рисунок 1. – Кількість українських біженців у російсько-українській війні

Станом на 1 грудня 2022 р. з України мігрувало понад 14,5 млн. громадян, мінімум 11,7 млн. — в'їхали до країн Євросоюзу. 7,7 млн зареєстровано в Європі як одержувачів тимчасового захисту [4]. За даними Управління верховного комісара ООН у справах біженців, статус тимчасового захисту у країнах Європи до 3 січня 2023 р. отримали близько 4,9 млн українських біженців. Це близько 1% від населення країн Євросоюзу. Найбільше українців прийняли Польща (6284379 осіб), Німеччина (1003029 осіб) та Чехія (433488). Також було зафіксовано міграцію українців і на територію країни-агресора. На разі не відомо

яка чисельність виїхала туди добровільно, а яку депортували. [5] (рис.2).

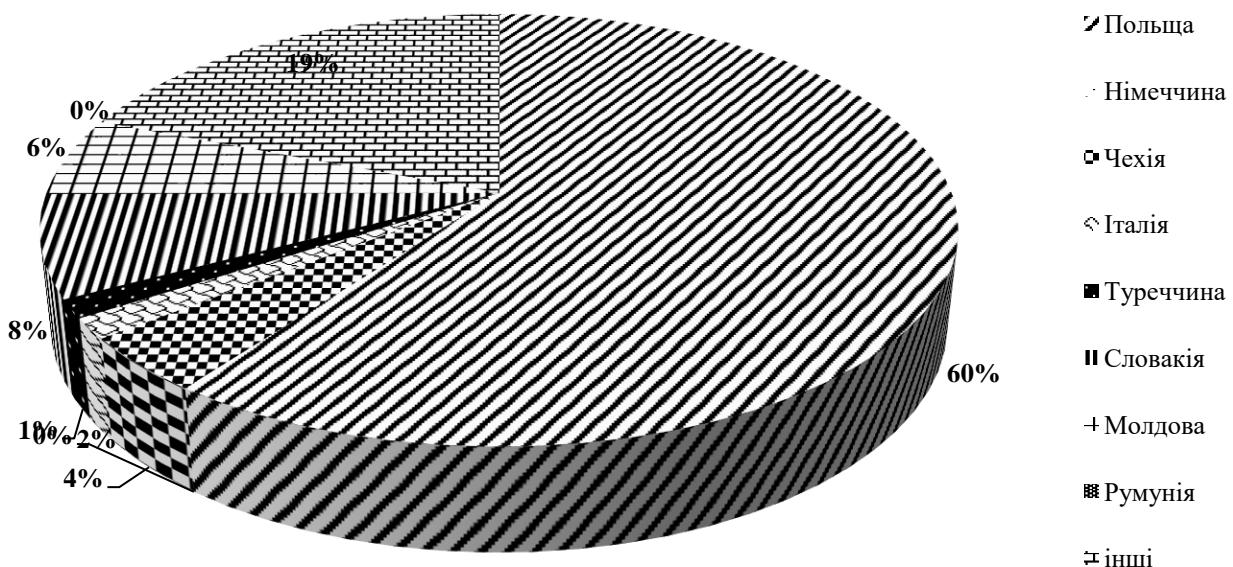

Рисунок 2 – Країни Євросоюзу, які надали притулок українцям

Через активні бойові дії й окупацію чисельність населення України зменшується. Українські біженці отримують право жити та працювати в Європейському Союзі до трьох років відповідно до плану надзвичайних ситуацій. Якщо конфлікт триватиме довго або біженці не зможуть безпечно повернутися, цей статус може бути продовжений ще на два роки.

Наразі є неможливим назвати точне відсоткове значення громадян, які повернуться до дому після закінчення бойових дій. Нестабільна ситуація в країні, спонукає українців, які вже інтегрувались за кордоном вкладати кошти в нерухомість на чужині, та думати над тим, щоб залишитися в країні на завжди.

Руйнування або знищення інфраструктури, зокрема підприємств, житлового фонду, будівель соціальної інфраструктури, безпосередньо, вплине на бажання лишитися і не повертатися в Україну. Через те, що за кордон виїхали переважно жінки, діти та підлітки, в українській державі зміниться демографічна та статево-вікова структура населення, яка внесе негативні корективи в соціально-економічне майбутнє країни.

Збільшення кількості українських мігрантів сприяє на чужині подальшому розвитку багатьох сфер економіки та розширенню економічного потенціалу. Переселенців, які потребують працевлаштування можуть вирішити проблеми нестачі робочої сили в регіонах, які не користувались попитом навіть у трудових мігрантів, окрім цього зростає попит на житло, продовольство, сферу послуг.

Лібералізація політики отриманні вищої та професійної освіти для іноземців, буде сприяти інтеграції молоді в розвиток чужих країн. Так ціле покоління молодих, кваліфікованих робітників зможуть заповнювати прогалини в економіці та сприяти як подальшому розвитку, так і зростанню ВВП далеко від Батьківщини.

Зовсім неоптимістичний сценарій для України, оскільки вона втрачає багато цінного ресурсу, кадрів які могли б допомогти в відтворенні та розвитку добробуту власної держави.

До причин, які будуть спонукати українців до повернення до дому навіть попри воєнні дії можуть бути:

- складнощі з адаптацією,
- не володіння іноземною мовою,
- неможливість знайти роботу,
- туга за домівкою та членами родини, які не мали змоги виїхати та ін.

Безумовно, культурний обмін та утворенню дружніх/партнерських відносин сприятимуть кращому розумінню культури і менталітету. Українці здобудуть освіту, отримають новий досвід, розширять горизонти та сформулюють розуміння того, якою вони хочуть бачити рідну державу. Вимушена міграція надасть новий досвід та можливість здобути як матеріальний так і духовний ресурс для покращення свого життя, та позитивних змін в країні, яку називаємо Домом.

Список літератури:

1. Найважчі міграційні кризи у світі за останні роки. Режим доступу: https://www.slovoidilo.ua/2021/11/11/infografika/svit/najvazhchi-mihraczijni_kryzy-sviti-ostanni-roky

2. Вимушена міграція в Україні. Режим доступу: <https://cedos.org.ua/topic/migration/>

3. Росія проти України – як дійшло до великої війни. Режим доступу: <https://www.dw.com/uk/rosiia-proty-ukrainy-yak-diishlo-do-velykoi-viiny/a60242572>

4. Омбудсмен розповів скільки українців виїхало за кордон. Режим доступу: <https://www.slovoidilo.ua/2022/12/01/novyna/polityka/ombudsmen-rozpoviv-skilky-ukrayincziv-vuyixalo-kordon-24-lyutoho>

5. Українські мігранти підіймають економіку Європи. Що буде з Україною без них? Режим доступу: <https://www.epravda.com.ua/publications/2023/01/10/695807/>

МІНЕРАЛЬНИЙ СКЛАД ДРІБНИХ УРОЛІТІВ ІЗ КОЛЕКЦІЇ ПРОФЕСОРА БАРАННИКА С.І.

Ішков Валерій Валерійович

кандидат геолого-мінералогічних наук, доцент
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна
старший науковий співробітник
інституту геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова НАН України, Україна

Козій Євген Сергійович

кандидат геологічних наук, директор ННЦ підготовки іноземних громадян,
Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна

Озерянська Катерина Тарасівна

студент, Національний ТУ «Дніпровська політехніка», Україна

Мінерали біогенного походження є невід'ємними елементами будови багатьох живих організмів. Поряд з генетично зумовленими утвореннями, так само широко поширені і патогенні біомінерали. До їх числа відносяться, зокрема, сечові камені – уроліти, які є закономірним наслідком розвитку сечокам'яної хвороби. З причини того, що в більшості випадків сечові камені не є моно-, а полімінеральними агрегатами, для їх коректної систематики та адекватної характеристики типу уролітіазу необхідний облік та аналіз особливостей онтогенезу всіх мінеральних складових [1-67].

Мета роботи полягає у дослідженні мінерального складу дрібних уролітів із колекції проф. Баранника С.І.

Фактологічною основою роботи були 10 зразків уролітів до 6мм довжиною, люб'язно надані професором кафедри загальної хірургії Дніпропетровського державного медичного університету Баранником С.І.

У процесі досліджень усі зразки були сфотографовані, виміряні та зважені. Після детального макроскопічного опису з них були виготовлені петрографічні шліфи, а відходи (дрібні уламки та пил) були піддані рентгенофазовому аналізу. Виготовлені шліфи досліджувалися мінералого-петрографічними методами за допомогою поляризаційного мікроскопа ПОЛАМ Р-312.

Аналіз виконаних досліджень дозволяє сформулювати наступні **основні висновки**: 1). Усі уроліти мали полімінеральний склад; 2). Ядерна частина конкрементів в одному випадку складалася з урату (сечокислый дигідрат), також в одному випадку з фосфату (колофану), в усіх інших зразках – з оксалатів (вевеліт, ведделіт); 3). Кількість органічної речовини у досліджених зразках коливалася в межах від 6,4% до 28,3%.

Список літератури

1. Ішков В.В., Козій Є.С., Труфанова М.О. Особливості онтогенезу уролітів жителів Дніпропетровської області. *Мінерал. журн.* 2020. 42, № 4. С. 50 - 59. <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.42.04.050>
2. Козар М.А., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Мінеральний склад уролітів мешканців Придніпров'я. *Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції* (Київ, 8 - 9 вересня 2021 р.). / НАН України, Інститут геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка. Київ. С.52 - 55.
3. Barannik S., Ishkov V., Barannik S. Peculiarities of structure and morphogenesis of ureatic stones in residents of developed industrial region. *The XX International Scientific and Practical Conference «Problems of science and practice, tasks and ways to solve them»*, May 24 – 27, 2022, Warsaw, Poland. 874 p. P. 350 - 354.
4. Barannik S., Ichkov V., Molchanov R., Barannik S. Signification pratique des caractéristiques de la composition et de la structure des pierres d'urée chez les résidents de la région industrielle développée. *The XXI International Scientific and Practical Conference «Actual priorities of modern science, education and practice»*, May 31 – 03 June, 2022, Paris, France. 873 p. P. 410 - 414.
5. Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості морфології органо-мінеральних утворень нирок населення міста Кам'янске. *Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції*. ДонНТУ. С. 33 – 35.
6. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. О минеральном составе уролитов жителей города Днепропетровска // *Збірник наукових праць НГУ.* – 2015. – № 47. – С. 5 – 14.
7. Ишков В. В., Светличный Э. А., Труфанова М. А. Особенности морфологии уролитов жителей города Днепропетровска // *Збірник наукових праць Національного гірничого університету.* – 2015. – №. 46. – С. 5-10.
8. Козій Є.С., Ішков В.В. (2017). Класифікація вугілля основних робочих пластів Павлоград-Петропавлівського геолого-промислового району за вмістом токсичних та потенційно токсичних елементів. *Збірник наукових праць «Геотехнічна механіка»*. (136), 74 – 86.
9. Ишков, В. В., Сердюк, Е. А., & Слипенький, Е. В. (2003). Особенности применения методов кластерного анализа для классификации угольных пластов по содержанию токсичных и потенциально токсичных элементов (на примере Красноармейского геолого-промышленного района). *Сборник научных трудов НГУ*, (19), 5-16.
10. Ishkov V.V., Koziy E.S., Lozovoi A.L. (2013). Definite peculiarities of toxic and potentially toxic elements distribution in coal seams of Pavlograd-Petropavlovka region. *Collection of scientific works of NMU*, (42), 18-23.
11. Ишков В.В., Козий Е.С. (2013). О распределении токсичных и потенциально-токсичных элементов в угле пласта сбн шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. *Матеріали міжнародної конференції «Форум гірників»*. ДВНЗ «НГУ». Дніпро. 49-55.

12. Ишков В.В., Козий Е.С. (2013). Новые данные о распределении токсичных и потенциально токсичных элементов в угле пласта с_{бн} шахты «Терновская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. *Збірник наукових праць НГУ*. (41), 201-208.
13. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О распределении золы, серы, марганца в угле пласта с₄ шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. *Збірник наукових праць НГУ*. (44), 178-186.
14. Ишков В.В., Козий Е.С. (2014). О классификации угольных пластов по содержанию токсичных элементов с помощью кластерного анализа. *Збірник наукових праць НГУ*. (45), 209-221.
15. Ишков, В. В. (2009). Кобальт и ванадий в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района Донбасса. *Науковий вісник НГУ*, (10), 48-53.
16. Ишков В.В., Нагорный В.Н. (2005). О закономерностях накопления ртути в угольных пластах Красноармейского геолого-промышленного района. *Науковий вісник Національної гірничої академії України*, (2), 84-88.
17. Ишков В.В. Мышьяк и фтор в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района // *Збірник наукових праць Національного гірничого університету № 33, т. 1. - Днепропетровск, 2009. – С. 5 - 16.*
18. Ишков В.В., Козий Е.С. Розподіл ртуті у вугільному пласті с_{7^н} поля шахти «Павлоградська» / *Наукові праці Донецького національного технічного університету, Серія: «Гірничо-геологічна». 2020. №1 (23) - 2(24). – С. 26 - 33.*
19. Козар М.А., Ишков В.В., Козий Е.С., Стрельник Ю.В. Токсичні елементи мінеральної та органічної складової вугілля нижнього карбону Західного Донбасу / *Геологічна наука в незалежній Україні: Збірник тез наукової конференції Ін-ту геохімії, мінералогії та рудоутворення ім. М.П. Семененка НАН України. 2021. – С.55 - 58.*
20. Ишков В.В., Козий Е.С. Накопление Со и Мп на примере пласта С₅ Западного Донбасса как результат их миграции из кор выветривания Украинского кристаллического щита / *Материалы XVI Международного совещания по геологии россыпей и месторождений кор выветривания «Россыпи и месторождения кор выветривания XXI века: задачи, проблемы, решения». 2021. – С. 160 - 162.*
21. Ишков В.В., Козий Е.С., Стрельник Ю.В. Результати досліджень розподілу кобальту у вугільному пласті к₅ поля ВП «шахта «Капітальна» / *Збірник праць Всеукраїнської конференції «Від мінералогії і геогнозії до геохімії, петрології, геології та геофізики: фундаментальні і прикладні тренди XXI століття» (MinGeoIntegration XXI). 2021. – С. 178 - 181.*
22. Ишков В.В., Козий Е.С. Аналіз поширення хрому і ртуті в основних вугільних пластах Красноармійського геолого-промислового району / *Вид-во ІГН НАН України. Серія тектоніка і стратиграфія. 2019. № 46. – С. 96 - 104.*
23. Ишков В.В., Козий Е.С. Деякі особливості розподілу берилію у вугільному пласті к₅ шахти «Капітальна» Красноармійського геолого-промислового району

Донбасу / Вісник ОНУ. Сер.: Географічні та геологічні науки. 2020. Т. 25, вип. 1(36). – С. 214 - 227.

24. New data about the distribution of nickel, lead and chromium in the coal seams of the Donetsk - Makiiivka geological and industrial district of the Donbas / Kozar M.A., Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Pashchenko P.S. / Journ. Geol. Geograph. Geoecology. 2020. № 29(4). pp. 722 - 730. <http://doi.org/10.15421/112065>

25. Ішков В.В., Козій Є.С. Особливості розподілу свинцю у вугільних пластах Донецько-Макіївського геолого-промислового району Донбасу / Вид-во ІГН НАН України, Серія тектоніка і стратиграфія. 2020. № 47. – С. 77 - 90.

26. Ішков, В.В., Козій, Є.С. Розподіл арсену та ртуті у вугільному пласті k₅ шахти "Капітальна", Донбас / Мінерал. журн. 2021. Вип. 43, № 4. – С. 73 - 86. <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>

27. Ішков В. В. Проблеми геохімії «малих» і токсичних елементів у вугіллі України // Наук. вісник НГА України. - № 1. – Дніпропетровськ, НГАУ, 1999. – С. 128 – 132.

28. Nesterovskyi V., Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Toxic and potentially toxic elements in the coal of the seam c_{8H} of the "Blagodatna" mine of Pavlohrad-Petropavlivka geological and industrial area. Visnyk Of Taras Shevchenko National University Of Kyiv: Geology, 88(1), 17-24. <http://doi.org/10.17721/1728-2713.88.03>

29. Ишков В.В., Лозовой А.Л. О закономерностях распределения токсичных и потенциально токсичных элементов в угольных пластах Павлоград – Петропавловского района // Наук. вісник НГА України. - № 2. –Дніпропетровськ, НГАУ, 2001. – С. 57 – 61.

30. Yerofieiev, A.M., Ishkov, V.V., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2021). Research of clusterization methods of oil deposits in the Dnipro-Donetsk depression with the purpose of creating their classification by metal content (on the vanadium example). Scientific Papers of Donntu Series: "The Mining and Geology". pp. 83-93. [https://doi.org/10.31474/2073-9575-2021-1\(25\)-2\(26\)-83-93](https://doi.org/10.31474/2073-9575-2021-1(25)-2(26)-83-93)

31. Yerofieiev, A. M., Ishkov, V. V., & Kozii, Y. S. (2021). Influence of main geological and technical indicators of Kachalivskiyi, Kulychykhinskyi, Matlakhovskiyi, Malosorochynskiyi and Sofiiivskiyi deposits on vanadium content in the oil. In *International Scientific&Technical Conference «Ukrainian Mining Forum* (pp. 177-185).

32. Yerofieiev, A. M., Ishkov, V. V., Kozii Ye, S., & Bartashevskiy, S. Y. (2021). Geochemical features of nickel in the oils of the Dnipro-Donetsk basin. Collection of scientific works" Geotechnical Mechanics". No. 160. pp. 17-30. <https://doi.org/10.15407/geotm2021.160.017>

33. Ishkov V., Kozii Ye. (2020). Distribution of mercury in coal seam c_{7H} of Pavlohradska mine field. Scientific Papers of DONNTU Series: "The Mining and Geology". № 1(23)-2(24), pp. 26-33. [https://doi.org/10.31474/2073-9575-2020-3\(23\)-4\(24\)-26-33](https://doi.org/10.31474/2073-9575-2020-3(23)-4(24)-26-33)

34. Ishkov V.V., Kozii E.S. (2017). About peculiarities of distribution of toxic and potentially toxic elements in the coal of the layer c_{10B} of the Dneprovskaya mine of

- Pavlogradsko-Petropavlovskiy geological and industrial district of Donbass. Collection of scientific works "Geotechnical Mechanics". № 133, pp. 213-227.
35. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2020). Peculiarities of lead distribution in coal seams of Donetsk-Makiivka geological and industrial area of Donbas. Tectonics and Stratigraphy. № 47, pp. 77 - 90. <https://doi.org/10.30836/igs.0375-7773.2020.216155>
36. Ishkov, V. V. Kozii, Ye. S. (2019). Analysis of the distribution of chrome and mercury in the main coals of the Krasnoarmiiskyi geological and industrial area. Tectonics and Stratigraphy. No. 46. pp. 96-104.
37. Ishkov V.V., Kozii Ye.S. (2021). Distribution of arsene and mercury in the coal seam k₅ of the Kapitalna mine, Donbas. Mineralogical Journal. № 43(4), pp. 73-86. <https://doi.org/10.15407/mineraljournal.43.04.073>
38. Ishkov, V.V., Kozar, M.A., Kozii, Ye.S., Bartashevskiy, S.Ye. (2022). Nickel in oil deposits of the Dnipro-Donetsk depression (Ukraine). Problems of science and practice, tasks and ways to solve them. Proceedings of the XXVI International Scientific and Practical Conference. Helsinki, Finland. pp. 25-26. <https://doi.org/10.46299/ISG.2022.1.26>
39. Ішков, В. В., Козій, Є. С., Киричок, В. О., & Стрельник, Ю. В. (2021). Перші відомості про розподіл свинцю у вугільному пласті k₅ поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві».
40. Ішков В.В., Козій Є.С., Капшученко Є.О., Стрельник Ю.В. (2021). Попередні дані про особливості розповсюдження нікелю у вугільному пласті k₅ поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 21 - 31.
41. Ішков В.В., Козій Є.С., Завгородня В.О., Стрельник Ю.В. (2021). Перші дані про розподіл кобальту у вугільному пласті k₅ поля ВП «Шахта «Капітальна». Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 55 - 64.
42. Ишков В. В., Чернобук А. И., Михальчонок Д. Я. О распределении бериллия, фтора, ванадия, свинца и хрома в продуктах и отходах обогащения Краснолиманской ЦОФ // Научный вестник НГАУ. – 2001. – №. 4. – С. 89-90.
43. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості впливу геологотехнологічних показників деяких родовищ на вміст ванадію у нафті. Матеріали VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Перспективи розвитку гірничої справи та раціонального використання природних ресурсів». С. 43 - 46.
44. Єрофєєв А.М., Ішков В.В., Козій Є.С. (2021). Особливості впливу основних геолого-технологічних показників нафтових родовищ України на вміст ванадію. Матеріали II Міжнародної наукової конференції «Сучасні проблеми гірничої геології та геоєкології». С. 115 – 120.
45. Ишков В.В. Некоторые особенности распределения свинца и хрома в угле основных рабочих пластов Алмазно-Марьевского геолого-промышленного района. Збірник наукових праць Національного гірничого університету. 2012. № 37. С. 321 - 332.

46. Ишков В.В. Ванадий, хром и никель в угольных пластах Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса. Збірник наукових праць національного гірничого університету. 2010. № 35. С. 17 - 31.
47. Ишков В.В., Козій Є.С. О распределении As, Hg, Be, F и Mn в угле пласта с₄ шахты «Самарская» Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района. Матеріали Всеукраїнської науково-технічної конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Молодь, наука та інновації». Дніпро: ДВНЗ «Національний гірничий університет», 2016. С. 12 - 13.
48. Ishkov V.V., Kozii Ye.S., Chernobuk O.I., Pashchenko P.S., Lozovyi A.L. (2022). Results of correlation and regression analysis of germanium concentrations with thickness and ash content of coal seam c8B of Dniprovskia mine field (Ukraine). Proceedings of the XXIX International Scientific and Practical Conference «Trends in science and practice of today», July 26 – 29, 2022, Stockholm, Sweden, pp. 95-104. <https://doi.org/10.46299/ISG.2022.1.29>
49. Ишков В. В. Основные результаты первых геолого-геофизических исследований участков днепровских порогов / В. В. Ишков, А. Л. Лозовой, Д. В. Рудаков // Науковий вісник Національного гірничого університету. – Д., 2009. – № 3. – С. 49 – 54.
50. Ишков В.В., Козій Є.С., Клименко А.Г. (2021). Особливості розподілу германію у вугільному пласті с₁ шахти «Дніпровська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 42 – 50.
51. Єрофєєв А.М., Ишков В.В., Козій Є.С. (2021). Застосування методів кластеризації до родовищ нафти за вмістом ванадію. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали IV-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 23 - 28.
52. Альохін В.І., Сахно С.В., Ишков В.В., Козій Є.С. (2021). Про першу знахідку дикіту у пісковиках з природного відслонення верхнього карбону Красноармійського геолого-промислового району Донбасу. Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДонНТУ. – С. 5 – 11.
53. Сахно С.В., Ишков В.В., Сахно А.І. Мінерал дікіт в осадових вуглевміщуючих породах Донбасу. Наукові праці ДонНТУ. Серія Гірничо-геологічна, 2019, № 1(21) - 2(22), С. 7 – 13. [https://doi.org/10.31474/2073-9575-2019-1\(21\)-\(2\)22-7-13](https://doi.org/10.31474/2073-9575-2019-1(21)-(2)22-7-13)
54. Широков О.З., Сафронов І.Л. Ишков В.В., Козій Є.С. (2020). Основи методики прогнозу стійкості вуглевміщуючих порід по комплексу геолого-геофізичних методів. Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. С. 16 – 24.
55. Ишков В.В., Козій Є.С., Найдєн К.В., Сливний С.О. (2020). Деякі особливості розподілу миш'яку у вугільному пласті с_{8в} поля шахти «Західно-Донбаська». Проблеми розвитку гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 91 – 94.
56. Ишков В.В., Козій Є.С., Івінська В.О., Снігур А.Д. (2020). Про розподіл берилію у вугільному пласті k₅ поля шахти «Капітальна» Проблеми розвитку

гірничо-промислових районів: матеріали II-ї міжнародної науково-технічної конференції. ДонНТУ. – С. 73 – 77.

57. Ишков В. В. Новые данные о мышьяке в угольных пластах Лисичанского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2013. – №. 40. – С. 19-25.

58. Ишков В. В. Особенности распределения свинца, хрома и никеля в углях основных рабочих пластов Донецко-Макеевского геолого-промышленного района Донбасса // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 39. – С. 276-282.

59. Ишков В. В. Новые данные о распределении ртути, мышьяка, берилля и фтора в угле основных рабочих пластов Павлоград-Петропавловского геолого-промышленного района // Збірник наукових праць Національного гірничого університету. – 2012. – №. 38. – С. 19-27.

60. Ишков, В. В. (2010). Мышьяк в углях Лисичанского и Красноармейского геолого-промышленных районов Донбасса. *Збірник наукових праць Національного гірничого університету*, (35 (2)), 261-271.

61. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Оценка и подсчет запасов угля в расщепляющихся и весьма сближенных пластах Львовско-Волынского бассейна // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 174.

62. Нагорный Ю. Н., Сафронов И. Л., Ишков В. В. Закономерности угленакопления в карбоне юго-восточной части Днепровско-Донецкой впадины // Горный информационно-аналитический бюллетень (научно-технический журнал). – 1999. – №. 7. – С. 175-179.

63. Ishkov, V. V., & Koziy, E. S. (2017). About peculiarities of distribution of toxic and potentially toxic elements in the coal of the layer c10 в of the Dneprovskaya mine of Pavlogradsko-Petropavlovskiy geological and industrial district of Donbass. *Collection of scientific works" Geotechnical Mechanics*, (133), 213-227.

64. Ishkov, V., & Koziy, E. (2017). DISTRIBUTION OF TOXIC AND POTENTIALLY TOXIC ELEMENTS IN THE COAL OF THE LAYER C-7 (H) OF THE " PAVLOGRADSKAYA" MINE OF PAVLOGRADSKO-PETROPAVLOVSKIY GEOLOGICAL AND INDUSTRIAL DISTRICT. *VISNYK OF TARAS SHEVCHENKO NATIONAL UNIVERSITY OF KYIV-GEOLOGY*, (4), 59-66.

65. Ишков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Аналіз зв'язку германію і ванадію у вугільному пласті с₁ поля шахти «Самарська», Україна. The V International Scientific and Practical Conference «Concepts and use of technologies in practice», November 28 – 30, London, Great Britain. pp. 77-83.

66. Ишков В.В., Козій Є.С., Чернобук О.І. (2022). Зв'язок германію із зольністю у вугільному пласті с_{10в} шахти «Дніпровська». X Міжнародна науково-практична конференція «Технології і процеси в гірництві та будівництві». ДНВЗ «ДонНТУ», м. Луцьк, 14-16 вересня 2022р. С.25-33.

67. Чернобук О.І., Ішков В.В., Козій Є.С., Козар М.А., Пащенко П.С. (2023). Встановлення особливостей розподілу германію, токсичних елементів і сірки загальної у вугільному пласті с₈^н шахти "Дніпровська". The 1th International scientific and practical conference "Current issues of science and integrated technologies" (January 10 - 13, 2023) Milan, Italy, pp.172-182.

ПЕТРО БОЛБАЧАН - ВИЗНАЧНИЙ ВІЙСЬКОВИЙ ДІЯЧ УКРАЇНСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917-1918 РОКІВ

Щур Іван Федорович

викладач історії та дисципліни «Захист України»
ВП Мукачівський фаховий коледж НУБІП України

Майже 70-річне перебування України в складі СРСР призвело до спроби перекручення української історії та забуття багатьох визначних постатей. У радянському історичному каноні не могло бути місця Українській революції та війни українського народу за свою незалежність, але існувала теза про «спільну боротьбу російських та українських робітників і селян проти буржуазної контрреволюції та іноземної інтервенції». Але якщо головних ворогів «червоної» влади, як-от Симона Петлюру, викинути з радянських підручників не було жодної можливості, то решту українських героїв просто не згадували. І одним з таких якраз був Петро Болбочан. Професійний військовик, учасник Першої світової війни, активний діяч руху з українізації російської армії, він був також одним із найуспішніших полководців Української Народної Республіки доби Центральної Ради. Вершиною його воєнного мистецтва, а заодно й однією з найбільших перемог армії УНР стала Кримська операція у квітні 1918 року.

І якраз пам'ять про українців, які меншими силами самостійно розгромили радянську владу в Криму, з особливою старанністю затирав комуністичний режим. Оригінальні тогочасні документи та перші спогади «білих» і «червоних» чудово демонструють усвідомлення ними сили українського війська. Підсумкові праці кінця 20-х рр. ХХ століття вже змішують українських та кайзерівських солдат у такі собі «німецько-гайдамацькі банди», в яких годі відрізнити одних від інших. Повоєнні роботи вже взагалі не згадують про підрозділи армії УНР, звинувачуючи у знищенні радянської республіки в Криму виключно німців. Після анексії Криму у 2014 році в Росії суттєво посилилась тенденція підмінити реальну історію півострова політичними міфами. Тож навіть сьогодні, коли і документи, і мемуари учасників Кримської операції вільно доступні дослідникам, росіяни воліють говорити про «вирішальну роль» дивізій Роберта Коша, називаючи українські частини лише «ширмою» для нібито справжніх завойовників.

Історія Кримської операції Петра Болбочана – це не тільки минуле. На жаль, це ще й актуальне сьогодення. Намагаючись виправдати анексію півострова, російська пропаганда нав'язує нам та цілому світу думку, що Україна не має до Криму жодного відношення. Проте, тріумф української зброї на півострові у квітні 1918 року наочно демонструє всю безпідставність цих тверджень.

Доцільності та своєчасності дослідження діяльності П. Болбочана додає той факт що цьогооріч виповнюється 140 років від дня його народження та 105 років від того дня, коли у 1918 році його війська прорвали більшовицькі укріплення на Чонгарі та вирушили на звільнення Криму від московської окупації.

У науковій літературі існує велика кількість досліджень присвячених Петру Болбочану та його ролі у боротьбі за українську державність. Зокрема постать полковника була предметом досліджень Іванець А., Рудько С, Сергійчук В. Грунтовним дослідженням постаті П.Болбочана є книга В. Сідака, Т. Осташко, Т. Вронської «Полковник Петро Болбочан. Трагедія українського державника». Проблематика Кримського походу П. Болбочана висвітлена в роботах Смолія В., Кульчицького С., Якубової Л., Тютенко Р., Стопчака М., Тинченко Я. та ін. Водночас необхідне поглиблене вивчення та висвітлення його діяльності з метою переоцінки та визначення його ролі та значення у подіях національно-визвольних змагань 1917-1921 рр.

Народився Петро Болбочан 5 жовтня 1883 року в селі Гіджеу, Хотинського району Бессарабської губернії (нині село Ярівка Чернівецької області) в національно свідомій сім'ї священика. Провчившись лише два роки (з 1905 р.) в Кишинівській духовній семінарії, він зрозумів, що не бажає бути священиком, як батько, і вступає до Чугуївського піхотного училища, яке закінчив у 1909 році [1]. Про патріотизм і національну свідомість майбутнього воєначальника свідчить той факт, що під час навчання у ньому він організував український гурток для поширення рідного слова. Тому вже з самого юнацтва мав добре розвинене почуття національної свідомості. На той час такі дії могли спричинити виключення або й навіть ув'язнення, але для Болбочана все закінчується лише усною доганою. Лише завдяки неабияким успіхам у навчанні йому вдається втриматися в училищі.

Одразу після училища Петро завідував мобілізаційною частиною полку. Посада вимагала військової освіченості, пунктуальності та старанності. Згодом молодого офіцера призначили начальником школи прапорщиків. 1912-го Петро Болбочан отримав чин поручика. У 1911-1912-му керує командою розвідників і ще півроку – командував кулеметним підрозділом. Напередодні I Світової його призначають полковим ад'ютантом 38-го Тобольського піхотного полку. Ця посада була пов'язана з організацією прийому та навчання молодого поповнення. Наступною метою Петра Болбочана був вступ до військово-юридичної академії, проте його планам на заваді стала I Світова війна [1].

Події Першої світової війни 1914-1915 рр. стали поштовхом до початку української військової «кар'єри» Петра Болбочана.

Упродовж першого року світової війни офіцер 38-го Тобольського полку – поручник Болбочан – узяв участь «у 37 бойових операціях, які нерідко тривали понад тиждень, а то й місяць». Був поранений і контужений. За хоробрість отримав ордени Святого Станіслава та Святої Анни 2-го та 3-го ступенів.

Після лютневої революції Болбочан активно розпочав організацію українських військових частин і допоміг у формуванні 1-го Українського полку імені Богдана Хмельницького з частин російської армії. Сформував із добровольців 5-го корпусу Південно-Західного фронту російської армії 1-й Український республіканський полк, і 22 листопада 1917 року був призначений його командиром. Проте вже на початку грудня цей полк був ліквідований за наказом корпусного солдатського комітету, що перебував під контролем

більшовиків: незважаючи на опір Болбочана, полк було роззброєно, а казарми підірвано та розбито гарматами, через що значна кількість українців загинула [2].

У січні 1918 року, напередодні більшовицької окупації столиці, Болбочан із частиною старшин з великими труднощами дістався Києва, де формує військовий підрозділ – Республіканський курінь, хоча офіційного дозволу не отримував. Саме на чолі цього куреня Петро Болбочан взяв участь у придушенні січневого повстання більшовиків у столиці. Невдовзі Республіканський курінь реорганізовано у 2-й Запорізький піший курінь і приєднано до Окремого запорізького загону. Відступаючи з Києва, загін прикривав від'їзд уряду УНР, а після відходу до Житомира Болбочана призначили губернiальним військовим комендантом Волині. Після укладення Берестейського миру Окремий запорізький загін брав участь у наступі на Київ разом із Січовими стрільцями та Гайдамацьким кошем Слобідської України, керованим Симоном Петлюрою. 2 березня 1918 року 2-й Запорізький курінь на чолі з Петром Болбочаном, випереджаючи німецькі війська, першим увійшов до Києва, який без бою залишили більшовицькі війська. Через два дні Окремий запорізький загін відправили на більшовицький фронт у авангарді німецьких військ, й невдовзі запоріжці визволили Гребінку, Лубни, Ромодан, Полтаву. У середині березня Запорізький загін реорганізовується у Запорізьку дивізію під командуванням генерала Олександра Натієва. Петра Болбочана призначають командиром 2-го Запорізького пішого полку, який став найбільшим і найкращим полком Запорізької дивізії.

Українська революція 1917-1921 рр. породила запитання: які землі повинні увійти до складу нової держави? III Універсал Української Центральної Ради (20 листопада 1917 р.), задекларував створення незалежної Української Народної Республіки (УНР), яка включала в себе всі території, населені українцями. Згідно з цим Універсалом Крим до складу УНР не ввійшов.

У програмній статті «Якої ми хочемо автономії і федерації», написаній в квітні 1917 року, Михайло Грушевський відкинув ідею українського Криму всупереч віковим політичним, економічним і культурним зв'язкам півострова з Україною, хоча співпрацювати з представниками Криму, в першу чергу з кримськими татарами, він був готовий [7].

Досить сильним у Криму був рух за українізацію війська. У Севастопольському фортечному районі розташовувалася значна залога та основна база Чорноморського флоту, який між революціями 1905-1907 і 1917 рр. комплектувався переважно з українців (до 75%). Отже в місті існувала етнічна база для розгортання національного руху.

Після Лютневої революції вийшов з підпілля гурток «Кобзар» (складався переважно з офіцерів). У березні 1917 р. він провів перші збори українських моряків, які поклали початок українізації Чорноморського флоту. Було створено Севастопольську Українську громаду, а з кінця березня почала діяти Чорноморська громада, більшість членів якої склали українські есери. На других зборах на початку квітня 1917 р. було обрано Раду Української Чорноморської громади. Делегати проголосували за оголошення Росії

демократичною федеративною республікою, за автономію України, українізацію церкви, суду, школи, армії. Процеси українізації відбувалися і в армії. В Сімферополі у складі залогової (гарнізонної) ради солдатських депутатів для культурно-освітньої роботи було утворено українську секцію. Виник Український військовий клуб ім. гетьмана П. Дорошенка на чолі з офіцером Мацьком [3].

Восени 1917 року між українським та кримськотатарським національно-революційними рухами була досягнута угода, що Київ не претендуватиме на територію півострова, відтак у III Універсалі та низці інших документів з'явилась формула: «Таврія (без Криму)». Але упродовж грудня 1917 – січня 1918 року кримські більшовики, спираючись на загітованих матросів Чорноморського флоту, захопили владу на півострові, розгромивши російські демократичні та кримськотатарські національні сили і розгорнувши проти їхніх прихильників «червоний терор».

Це змусило керівництво Української Народної Республіки переглянути своє ставлення до питання приналежності Криму. Відповідно до ухваленого 11 січня 1918 року (29 грудня 1917 р.) «Тимчасового закону про флот», УНР претендувала не тільки на всі російські військові й транспортні кораблі у Чорному та Азовському морях, але й на порти, у яких вони перебували. 27(14) лютого 1918 року український уряд почав вироблення умов мирного договору із радянською Росією, за яким Київ збирався вимагати залишити Крим під впливом України. Військовий міністр Олександр Жуковський так у своїх спогадах описав нову українську політику щодо півострова: *«Хоть і був оголошений мир без анексії та контрибуції, але економічні вимоги диктували інше. Крим по своєму стратегічному назначінню повинен на яких завгодно умовах, а належати до Української Республіки, бо Республіка без Криму, особливо без морської бази, як народившаяся дитина без серця, не може жити»* [4].

22–27 квітня 1918 року відбувся похід спеціальної групи Армії Української Народної Республіки на чолі з полковником Петром Болбочаном на Крим з метою визволення півострова від більшовиків і встановлення української влади.

10 квітня 1918 р. Запорізький корпус, за наказом військового міністра УНР Олександра Жуковського, сформував дві оперативні групи – Кримську під командуванням полковника Петра Болбочана і Донецьку під проводом полковника Володимира Сікевича (від 28.08.1922р. генерал-хорунжий). За короткий час існування Запорізький корпус став одним з найбільш боєздатних в Армії УНР. Його найкращою військовою частиною був 2-й Запорізький піший полк на чолі з полковником П. Болбочаном.

Укладачі «Історії українського війська» (І. Крип'якевич, Б. Гнатевич, З. Стефанів, О. Думін, С. Шрамченко) зазначали, що полк був міцно згуртований, «зберіг кращі традиції російської армії» і водночас «був національним полком, бо мав патріота командира». Полк був найбільшим у корпусі за чисельністю, нараховував близько 4 тис. бійців, 70-80 % яких склали професійні офіцери та представники інтелігенції [6, с. 20-21].

Перед Кримською групою поставили стратегічне завдання: випереджаючи німецькі війська, звільнити Крим від більшовиків і захопити Севастополь. Кінцевим пунктом військової операції мав стати Чорноморський флот, розташований у Севастопольській бухті, який планували включити до складу збройних сил УНР. Групі Петра Болбочана під час операції поставили також завдання захопити військове майно таврійських портів. До складу Кримської групи увійшли 2-й Запорізький піший полк, 1-й кінний полк імені Костя Гордієнка (командир полковник Всеволод Петрів), інженерний курінь, кінногірський гарматний дивізіон, три польові та одна гаубична батарея, автопанцирний дивізіон і два бронепотяги [6]. Водночас Донецька група мала наступати на Слов'янськ з метою звільнити Донбас. До її складу ввійшли 1-й і 3-й піші Запорізькі полки, 3-й Гайдамацький полк, гарматний та інженерні полки.

Відділи Кримської групи 13 квітня передислокувались до Лозової, а 14 квітня після короткого бою взяли Олександрівськ (тепер Запоріжжя), де зустрілись з відділами Українських Січових Стрільців, що з австрійським військом наступали з Правобережжя [3]. 18 квітня було взято Мелітополь.

Кримські більшовики зосередили на Перекопському перешийку 5 червоногвардійських, 3 «партизанських», 2 кавалерійські та 1 «інтернаціональний» загін з 16-20 гарматами, кулеметами, броневантажівками і аеропланами – всього до 7 тис. осіб. Берег Сиваша навпроти Чонгарського півострова прикривали 3 «революційних» і 1 кавалерійський загін із бронепоездом, гарматами та кулеметами – всього до 5 тис. осіб. На озброєнні (не рахуючи корабельного) вони мали 3 бронепоезди, кілька броневантажівок, понад 30 гармат, більше 100 кулеметів, 11,5 тис. гвинтівок та навіть аероплани.

16 квітня 1918 року Кримська група після невеликого бою зайняла залізничну станцію Олександрівська (нині – Запоріжжя), 18 квітня українські та німецькі війська одночасно увійшли у Мелітополь. Позаяк того ж дня головні сили Коша штурмували Перекоп, Болбочан вирішив пробитися в Крим іншим шляхом – через Чонгар [5].

У ніч з 20 на 21 квітня 1918 року головні сили Кримської групи зосередилися у Новоолексіївці, а авангардні частини, пройшовши весь Чонгарський півострів, вийшли до передових радянських позицій, місцями маскуючись, а місцями видаючи себе за відступаючих більшовиків. Наступний день тривала артилерійсько-кулеметна перестрілка, а у ніч на 22 квітня, випереджаючи намір більшовиків підірвати вже замінований Чонгарський міст, Болбочан наказав взяти його.

Блискавична військова операція, проведена полковником Болбочаном на Сиваші, вирішила не тільки успіх майбутньої Кримської операції, але й уберегла Кримську групу від значних втрат особового складу.

На тлі політичних помилок та військових поразок Центральної ради рейд Кримської групи виглядає блискучою військовою кампанією, яка мала неабияке геополітичне значення і незабаром забезпечила для України здобуття Чорноморського флоту. Але військовий потенціал та блискучі перемоги Кримської групи не були використані. Командир 15-ї німецької ландверської

дивізії генерал Роберт фон Кош почав вимагати припинення операцій українських частин – німці прагнули захопити кораблі Чорноморського флоту. 26 квітня вояки ландверу оточили місця дислокації українських військ та головні стратегічні пункти Сімферополя [6]. Погрожуючи застосуванням сили, німці наполягали на тому, аби полковник Болбочан вивів свою групу з території Криму.

Попри суперечливий характер і вимушене залишення завойованих позицій, переможний Кримський похід Запорізької дивізії став справжнім тріумфом українського війська, продемонстрував його здатність до реалізації складних військових операцій, виявив блискучий таланти полковника Петра Болбочана, як здібного воєначальника. Під впливом подій 29 квітня 1918 року кораблі Чорноморського флоту у Севастополі підняли українські національні прапори. Командування флоту оголосило про своє підпорядкування українському урядові. Згідно з наказом віце-адмірала Михайла Сабліна всі кораблі, портове майно і укріплення, розташовані на узбережжі ставали власністю Української Народної Республіки

Після приходу до влади гетьмана Павла Скоропадського Болбочан перебував в опозиції до нього, але не залишив служби. Влітку 1918 р. його підрозділи охороняли українсько-російський кордон на різних ділянках.

У листопаді 1918 р. полк під командуванням Болбочана одним із перших перейшов на бік Директорії УНР і був основною силою у повстанні проти гетьмана Скоропадського. Полковник підтримав антигетьманське повстання, проте висунув умову – зберегти від руйнування державний апарат, але згодом ця умова була порушена. Він категорично виступав проти спільних дій з більшовиками, вважаючи, що варто боротися лише за «самостійну демократичну Українську Республіку, а не за єдину Росію, хоч би якою вона була, монархічною чи більшовицькою». У грудні 1918 року Директорія УНР призначила Болбочана командувачем Лівобережною групою Армії УНР, яка протистояла наступу Червоної армії зі сходу. Як підкреслювали сучасники, «полковник Болбочан – найвизначніший отаман української армії того часу...».

Отже, у бурхливий та трагічний період війн і революцій 1917-1920 рр. Крим опинився на перехресті кількох національних, державних і політичних проектів, які пропонували різні, часто взаємно суперечливі підходи до вирішення кримського питання. На відміну від сучасної ситуації, коли Крим визнається міжнародним співтовариством частиною України, тоді після скинення більшовиками легітимного Тимчасового уряду на його територію претендували різні геополітичні структури. Напад Радянської Росії, перетворення більшовиками Криму на плацдарм антиукраїнських збройних дій та проголошення самостійності УНР примусили змінити її підходи до кримського питання. У лютому-квітні 1918 р. її влада взяла курс на включення Криму в сферу свого впливу і з гарантуванням прав кримським мусульманам та іншому кримському населенню.

Блискавичне взяття Криму Болбочаном стало однією з перших поразок більшовиків з часу їхнього приходу до влади. Кримська операція Армії УНР під

керівництвом Петра Болбочана продемонструвала високу бойову спроможність української армії, її здатність вирішувати складні бойові завдання, які мали неабиякий вплив на загальну військово-політичну ситуацію. Водночас вона виявила весь комплекс суперечностей між лідерами держави та фаховими військовими, які сповідували ідею розбудови постійної професійної армії як запоруки національної незалежності України.

Список літератури

1. Двічі знищений: трагічна доля українського полководця Петра Болбочана <https://versii.cv.ua/news/dvichi-znyschenyj-trahichna-dolya-ukrajinskoho-polkovodtsya-petra-bolbochana/9507.html>

2. Крим і кримське питання в роки української революції. Історія держави та права України. URL. https://pidru4niki.com/1848090143285/pravo/krim_krimske_

3. Кримський блицкриг армії Болбочана: «ІстФакт» продовжує знайомити з маловідомими сторінками нашої історії. URL. <https://uinp.gov.ua/pres-centr/novyny/krymskyu-blickryg-armiyi-bolbochana-istfakt-prodovzhuye-znauyomyty-z-malovidomymy-storinkamy-nashoyi-istoriyi-video>

4. Похід армії УНР на Крим у 1918 році та перспективи союзу з кримськими татарами. URL. <https://www.radiosvoboda.org/a/29166277.html>

5. Рудько С. Кримська операція військ Центральної Ради. *Наукові записки Національного університету Острозька академія*. Історичні науки. 2011. №17. С. 134-148.

6. Сідак В., Осташко Т., Вронська Т. Полковник Петро Болбочан: трагедія українського державника: Наукове видання. К.: Темпора, 2009. 426 с.: іл

7. Стопчак М. Кримський похід армії УНР 1918 р. в оцінці української історіографії. URL. <https://www.google.com/search?q=%D0%BA%>

ФУНКЦІОНУВАННЯ ЖУРНАЛІСТИКИ У ЧАС ВІЙНИ: ЗМІНА ВЕКТОРУ ТА ПАРАДИГМИ ДІЯЛЬНОСТІ

Сиваківський Ярослав

асистент кафедри теорії і практики журналістики
Львівський національний університет імені Івана Франка

Імбіровська-Сиваківська Лілія

асистент кафедри теорії і практики журналістики
Львівський національний університет імені Івана Франка

24 лютого 2022 року Російська Федерація розпочала повномасштабний напад на Україну з метою анексувати території, повалити державний лад та знищити суверенітет країни. На відміну від анексії Криму та окремих територій Донецької та Луганської областей, яку Росія здійснила у 2014 році, агресор розпочав бойові дії, обстріли та бомбардуванням мирних міст під своїм прапором, не намагаючись приховати свої наміри та звалити відповідальність на вигадану «третю сторону».

Українська армія, правоохоронці та добровольці здійснили подвиг, який увесь світ вважав просто неможливим: відбили наступ ворога, який мав значну перевагу в озброєнні, ресурсах та живій силі на столицю, не дали агресору захопити жодного адміністративного центру, окрім Херсона, та ефективно протидіяли росіянам по всій лінії фронту. Після цього увесь світ повірив у майбутню перемогу України та допомагає армії України наблизити цей день та завдати важких ударів силам агресора.

Робота медіа в Україні змінилася у той самий момент, як російські солдати та техніка перетнули кордон, а у мирні міста почали прилітати російські ракети. Журналісти опинилися в умовах, коли потрібно задовольняти потреби суспільства у поінформованості, але разом з тим не нашкодити виконанню завдань військовослужбовців та не видати ворогу інформацію, яка може допомогти йому досягнути своїх злочинних цілей.

На думку виконавчої директорки Інституту масової інформації Оксани Романюк, війна накладає на журналістів дуже багато відповідальності та обмежень[1]. Також варто враховувати умови підвищення робочого навантаження, адже потік інформації, яку потрібно отримати, обробити та передати аудиторії, зріс у рази. Окрім того, багато медіа опинилися у скрутному фінансовому становищі, оскільки через війну великих збитків зазнала і економіка.

У таких важких умовах українська журналістика викристалізовується як суб'єкт, який здатен самостійно визначати правила гри та вказувати недоліки західним медіа у випадках, коли виникає така необхідність. Українські медіа демонструють хороший рівень саморегуляції та горизонтального управління,

адже кожен розуміє, що наразі завдання може бути лише одним – перемога над агресором.

Вектор діяльності журналістів наразі єдиний – висвітлення війни, бойових дій, інформування населення про інформаційно-психологічні операції росіян та роз'яснення рішень влади та військових. Усім журналістам, незалежно від попереднього досвіду роботи, доводиться вивчати військові терміни та шукати способи впливу на аудиторію, щоб тримати її морально-психологічний стан у нормі.

Українські журналісти намагаються виконувати свій обов'язок перед суспільством навіть попри небезпеку, внаслідок чого у рядах медійників є втрати. Національна спілка журналістів повідомила, що внаслідок нападу Росії на Україну загинули 43 працівники медіа[2]. Згідно з верифікованими даними, під час виконання професійних обов'язків загинуло 8 журналістів. 13 працівників медіа були цивільними жертвами, 22 представники ЗМІ загинули, захищаючи Україну в лавах ЗСУ.

Парадигма діяльності ЗМІ на час війни також дещо трансформувалася, адже потрібно відповідати вимогам, які ставлять військові. Дехто розглядає заборону допуску журналістів до об'єктів після ракетного влучання або відсутність надання певної інформації як обмеження роботи журналістів [3]. Це хибна думка, адже журналісти не існують окремо від суспільства та не повинні мати особливих привілеїв, які можуть дозволити обійти обмеження, накладені військовими або правоохоронцями щодо воєнних дій. У час війни військові повинні контролювати інформаційний простір та регулювати висвітлення певних тем, інакше ворог, який володіє великою кількістю ресурсів, матиме надто багато простору для проведення інформаційно-психологічних операцій. Військовим належить долати ворога у прямому контакті, тож діяльність усіх інших сфер має бути налаштована таким чином, щоб не заважати протидії агресору на будь-якому рівні.

Зміна формату, тематики, парадигми та правил функціонування ЗМІ в умовах війни – цілком природне явище, яке має на меті завдання допомогти українській армії здолати агресора та підтримувати моральний тонус суспільства, яке також спрямовує титанічні зусилля на допомогу військовим. Обмеження, спровоковані війною, у жодному разі не повинні розглядатися як наступ на свободу слова або професійну роботу журналістів. У випадку виявлення спроб посадових осіб неправомірно перешкоджати роботі журналістів під необґрунтованим приводом таких обмежень потрібно повідомляти про такі випадки компетентні органи та розглядати кожен випадок окремо без спроб кинути тінь на роботу системи загалом. Журналісти повинні розуміти, що зловживання конкретних осіб не можуть трактуватися як помилка системи загалом. Ніхто не має права забороняти проводити розслідування та інформувати суспільство про певні порушення, але така робота також повинна проводитися у тісній взаємодії з військовими та правоохоронцями. Підрив довіри до державних інституцій – одне з головних завдань ворога, і в жодна мета не може послужити виправданням у сприянні успіху агресора на цій ділянці боротьби.

Список джерел

1. «Чи змінює війна стандарти журналістики, або Як писати про російські звірства, військові злочини й геноцид», Зміна, 12 вересня 2022 року.
<https://zmina.info/articles/ukrayinskij-zhurnalistyczi-treba-perestaty-kompleksuvaty/>
2. «Внаслідок повномасштабного вторгнення РФ загинули 43 медійники — НСЖУ», Суспільне Новини, 2 листопада 2022 року.
<https://suspilne.media/308168-vnaslidok-povnomasstabnogo-vtorgnenna-rf-zaginuli-43-medijniki-nszu/>
3. «Після 24 лютого: Яким був 2022 рік для регіональних медіа», Детектор Медіа, 6 січня 2023 року.
<https://detector.media/community/article/206764/2023-01-06-pislya-24-lyutogo-yakym-buv-2022-rik-dlya-regionalnykh-media/>

НАУКОЗНАВЧІ АСПЕКТИ ПІДСТАВИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Вереша Роман Вікторович

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального та
адміністративного права
Академії адвокатури України

Як предмет наукового дослідження і категорія науки кримінального права склад кримінального правопорушення має довгу і складну історію. Важливими етапами його дослідження були праці видатних німецьких правознавців та провідних представників науки кримінального права України. В межах цих досліджень накопичений значний масив конструктивних наукових положень (“позитивних знань”), що дало підставу окремим науковцям говорити про відносно самостійне вчення (загальне вчення) про склад кримінального правопорушення. Водночас деякі підходи щодо конкретного розуміння складу кримінального правопорушення, в тому числі концептуального характеру (сутність, юридична природа, основний кримінально-правовий зміст), принципово відрізняються між собою, а інколи і виключають один одного.

Подальше дослідження сутності складу кримінального правопорушення передбачає перш за все оцінку наведених вище підходів щодо його розуміння і на її підставі – уточнення, доповнення і, можливо, спростування відповідних конкретних характеристик. Окремими аспектами такого дослідження можуть бути наступні положення:

1) склад кримінального правопорушення у його сучасному розумінні дійсно являє собою певну модель кримінального правопорушення. При цьому як результат пізнавально-оціночної діяльності людей він поки що може існувати лише як словесна (мовна) модель. Словесна форма складу кримінального правопорушення є, так би мовити, первинною (матеріальною, “фізичною”) формою його існування, без якої неможливі будь-які інші його форми;

2) як словесна модель кримінального правопорушення його склад містить певні змістові характеристики кримінального правопорушення, виконуючи перш за все інформаційну функцію. Водночас, повністю “зняти” елемент оцінки, що мав місце при створенні складу кримінального правопорушення, такі характеристики не можуть – окремі з них мають форму так званих оціночних ознак. Під цим кутом зору склад кримінального правопорушення може розглядатись не лише як інформаційна, а і як інформаційно- оціночна модель кримінального правопорушення;

3) особливості кримінально-правового регулювання виключають можливість визнання поведінки людини кримінальним правопорушенням за якимись його загальними (“родовими”) характеристиками (наприклад, безпосередньо за рівнем суспільної небезпеки). Тому склад кримінального

правопорушення завжди містить певний мінімум його видових характеристик, а якщо різне кримінально-правове значення надається окремим різновидам кримінального правопорушення певного виду, цей мінімум доповнюється характеристиками таких різновидів. Таким чином, склад кримінального правопорушення – це завжди модель кримінального правопорушення певного виду або його окремого різновиду;

4) будучи моделлю кримінального правопорушення, а не просто поняттям про нього, склад кримінального правопорушення набуває певних властивостей системи. Ці властивості проявляються, зокрема, в тому, що його характеристики мають структурну (елементи, зв'язки між ними) та змістову (ознаки) сторони [1, с. 241–242].

Викладене вище дозволяє сформулювати наступні висновки: 1) за своєю сутністю склад кримінального правопорушення є інформаційною (інформаційно-оціночною) моделлю кримінального правопорушення певного виду або окремого його різновиду; 2) якщо така модель включається в механізм кримінально- правового регулювання, вона набуває певних правових (юридичних) властивостей, зміст яких визначається характером її взаємодії з відповідними елементами цього механізму; ці властивості зумовлюють “розщеплення” складу кримінального правопорушення на декілька відносно самостійних правових явищ, кожне з яких має свою форму існування (“юридичного буття”); 3) як компонент (елемент) змісту кримінального права склад кримінального правопорушення набирає форми специфічної нормативної юридичної конструкції, існує у вигляді юридичного складу кримінального правопорушення; 4) будучи відображеним у свідомості людей, юридичний склад кримінального правопорушення зазнає певних змін: окремі його характеристики уточнюються, конкретизуються, систематизуються; тому як компонент (“фрагмент”) індивідуальної та колективної правосвідомості склад кримінального правопорушення набирає форми своєрідної нормативно-теоретичної юридичної конструкції; 5) при визначенні кримінальної правопорушенності конкретного діяння відповідний суб'єкт обов'язково створює інформаційно-оціночну модель фактичних обставин (діяння у поєднанні з іншими юридичними фактами); якщо суб'єкт робить висновок про відповідність такої моделі певному юридичному складу кримінального правопорушення, він відтворює цю модель у відповідному процесуальному документі; така модель конкретизованих характеристик кримінального правопорушення певного виду чи окремого його різновиду набирає форми так званого фактичного складу кримінального правопорушення сторони [1, с. 243].

Якщо склад кримінального правопорушення як його словесна інформаційна (інформаційно-оціночна) модель “включається” в механізм кримінально- правового регулювання, він набуває кількох додаткових правових характеристик. Зміст кожної з них є специфічним – він визначається характером взаємодії конкретної моделі з окремими складовими (елементами) цього механізму. Відповідна специфічна правова характеристика надає такій моделі “статусу” відносно самостійного правового явища, яке, крім зазначених вище

сутнісних (змістових і структурних) характеристик, має особливу форму свого існування (“юридичного” буття).

Відповідно до пункту 22 частини першої статті 92 Конституції України виключно законами України визначаються діяння, які є кримінальними правопорушеннями, та відповідальність за них. Тому в межах правової системи України склад кримінального правопорушення як певна його словесна модель обов’язково набирає законодавчої (власне правової) форми. При цьому з урахуванням особливостей кримінального законодавства України така форма складу кримінального правопорушення має вигляд специфічної нормативної юридичної конструкції – юридичного складу кримінального правопорушення [2, 187–188]. Саме юридичний склад кримінального правопорушення має бути єдиним правовим (нормативним) орієнтиром для визнання конкретного діяння у поєднанні з іншими обставинами кримінального правопорушення певного виду чи окремим різновидом такого кримінального правопорушення [3, с. 12–14].

Як специфічна нормативна юридична конструкція юридичний склад кримінального правопорушення є об’єктом пізнання і оцінки різних людей – пересічних громадян, юристів-практиків, правознавців. В процесі пізнання та оцінки відповідні його змістові і структурні характеристики “переміщуються” у сферу свідомості зазначених суб’єктів і там обов’язково систематизуються, уточнюються, конкретизуються. В результаті цього з’являється окрема (відносно самостійна) форма складу кримінального правопорушення як певного елемента (“фрагмента”) індивідуальної і колективної правосвідомості. Важливо підкреслити: в індивідуальній і колективній правосвідомості та її “матеріалізованих” джерелах (коментарях, підручниках, монографіях тощо) склад кримінального правопорушення існує як своєрідна нормативно-теоретична юридична конструкція.

Теоретична складова такої конструкції перш за все включає загальні положення – в окремих джерелах їх називають загальним складом кримінального правопорушення, загальним поняттям про склад кримінального правопорушення тощо. Крім того, в межах теоретичної складової систематизуються, конкретизуються та уточнюються окремі видові характеристики, що передбачені у складі кримінального правопорушення певного виду чи складах окремих його різновидів.

Очевидно, що теоретична складова складу кримінального правопорушення як елемента правосвідомості може містити окремі спірні положення. Однак повністю виключити нормативний зміст і тим самим перетворити цю його форму в суто теоретичну юридичну конструкцію суб’єкт не може – певний мінімум нормативних характеристик в ній завжди залишається.

Для окремих теоретичних джерел характерне спрощене розуміння ситуації, в якій вирішується питання про кримінальну протиправність конкретного діяння. Воно зводиться, зокрема, до наступного: діяння у поєднанні з іншими юридичними фактами зіставляється з кількома юридичними складами кримінальних правопорушень (нормативними юридичними конструкціями) і з них обирається той, який найбільш повно і точно передбачає це діяння. В

дійсності зміст такої ситуації значно складніший: оскільки висновок про кримінальну протиправність діяння є результатом певних оціночно-пізнавальних процесів, що відбуваються у свідомості (правосвідомості) відповідного суб'єкта, зіставляються не реальні юридичні факти і нормативні юридичні конструкції, а певні інформаційні (інформаційно-оціночні) їх моделі як окремі складові (“фрагменти”) його (суб'єкта) свідомості (правосвідомості) [4, с. 100–101].

Якщо результатом такого зіставлення стає висновок про відповідність конкретної моделі фактичних обставин певній моделі юридичного складу кримінального правопорушення, така модель фактичних обставин відтворюється у відповідному процесуальному документі (“досудовим слідством встановлено...”; “суд встановив...”). Саме ця модель фактичних обставин, по суті, - конкретизованих видових характеристик кримінального правопорушення певного виду чи його окремого різновиду і є ще однією формою складу кримінального правопорушення – так званим фактичним складом кримінального правопорушення.

Список літератури:

1. Шапченко С. Д. Склад злочину як кримінально-правовий феномен: сутність та основні форми існування. *Вісник Академії адвокатури України*. 2009. № 1(14). С. 240–243.
2. Вереша Р. В. Кримінально-правове значення окремих положень Конституції України. *Конституційне право на працю: юридичні гарантії та судовий захист*: тези наук.-практ. конф. (Київ, 5 квітня 2012 р.) // *Вісник Академії адвокатури України*. 2012. № 3(25). С. 186–189.
3. Шапченко С. Д. Співвідношення окремих норм Конституції України та деяких положень законодавства про кримінальну відповідальність у вітчизняній правовій системі // *Круглий стіл, присвячений 80-річчю з дня народження проф. Станіслава Сергійовича Яценка: тези доп.* (23 грудня 2016 р.). Київ: Юридичний факультет КНУ ім. Т. Шевченка, 2016. С. 11–15.
4. Вереша Р. В. Поняття та підстава кримінальної відповідальності. *Право України*. 2006. № 12. С. 97–103.

ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

Лупач Ксенія Олегівна

здобувач вищої освіти 3-го курсу ННІ № 3 Національної академії внутрішніх
справ

Булик Ірина Леонтіївна

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри публічного
управління та адміністрування НАВС

Взаємодія – це той елемент спілкування, який фіксує як обмін інформацією, так й організацію спільних дій, тобто комунікація організовується під час спільної діяльності, «з приводу» неї. Якщо зв'язок спілкування (чи будь-якого аспекту) з діяльністю розривається, наслідком є миттєвий відрив розгляду всіх цих процесів від широкого соціального тла, на якому вони відбуваються, тобто відмова від вивчення змістової сторони спілкування. Єдиною умовою, за якої цей змістовий момент може бути сприйнятим, є розгляд взаємодії як форми організації певної конкретної діяльності людей [1, с. 72].

Вторгнення росії на територію України змінило як світовий порядок, так і стан захисту прав громадян України. Введення воєнного стану [2] на території України запровадило багато обмежень, а також більше обов'язків Служби безпеки України та органам державної влади щодо захисту прав і свобод громадян. Тому актуальним є дослідження особливостей забезпечення і захисту прав громадян в умовах воєнного стану.

Під національною безпекою України розуміється стан захищеності особистості, суспільства та держави від внутрішніх та зовнішніх загроз, при якому забезпечуються реалізація конституційних прав і свобод громадян України, гідні якість та рівень їхнього життя, суверенітет, незалежність, державна та територіальна цілісність, а також стійкий соціально-економічний розвиток [3, с. 81], саме в період воєнного стану це дуже важливо, оскільки оскільки надзвичайні обставини під час воєнної агресії проти України відбуваються щодня. Національна безпека включає оборону країни і всі види безпеки, передбачені Конституцією та законодавством України, насамперед державну, громадську, інформаційну, екологічну, економічну, транспортну, енергетичну безпеку, безпеку особистості [4, с. 15]. Важливо, що не всі дослідники однозначно сприймають термін «національна безпека». Так, А. Кордесман (Anthony H. Cordesman (2021) зазначає: «Для законодавства поняття «національний» надто туманне та малопродуктивне. Воно придатне більше для політичних дискусій з їхніми загальними та емоційними міркуваннями про «нації», «національності», «національні інтереси» та ін. [5].

Розглядаючи взаємодію Служби безпеки України з органами державної влади зокрема, і забезпечення національної безпеки в цілому, доцільно застосовувати комунікативний підхід, за допомогою якого систему забезпечення національної безпеки, і державної в цілому слід розглядати крізь призму двох складових елементів: державної і недержавної підсистем. Більш того, застосування даного підходу дозволяє висунути тезу про те, що загрози та небезпеки не можуть бути ліквідовані повністю, проте слід чинити на них свідомий цілеспрямований вплив та займатися розробленням комплексної теорії управління системою національної безпеки і системою забезпечення державної безпеки зокрема.

Під взаємодією підрозділів Служби безпеки України з органами державної влади під час воєнного стану слід розуміти спільну, основу на чіткому дотриманні правових норм діяльність, яка проводиться у конкретних формах, за допомогою спеціально визначених методів, узгоджених за місцем і часом, з метою протидії терористичним угрозам з боку країни агресора. СБУ та органи державної влади, які взаємодіють у сфері протидії терористичній агресії, мають спільні завдання з попередження, виявлення злочинних посягань та захисту інтересів держави.

Аналіз чинного законодавства дозволяє виділити такі завдання Служби безпеки України а також органів виконавчої влади, які в період воєнного часу є дуже схожі:

- виявлення, усунення причин та умов, що можуть привести до розвитку терористичних дій з боку російської федерації;
- захист людини і громадянина, суспільства та держави від терористичних дій з боку країни агресора;
- попередження, своєчасне виявлення та запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам безпеці України;
- мінімізація суспільно небезпечних наслідків терористичних дій та ін.

Сучасна система забезпечення національної безпеки, органічною складовою якої є Служба безпеки України, у широкому розумінні має базуватися на сукупності вже існуючих і спеціально створюваних органів, державних і недержавних структур, соціальних груп, суспільних об'єднань і громадських організацій, окремих осіб, а також специфічних правових, інформаційних, політичних, економічних та інших зв'язків між ними.

Таким чином, взаємодія Служби безпеки України з органами державної влади – це узгоджений взаємозв'язок завдань, які виникають щодо забезпечення національної безпеки цими органами, є обов'язковими для виконання, характеризуються спільними діями відповідних органів та передбачають відповідальність за їх невиконання згідно чинного законодавства.

Формами реалізації взаємодії Служби безпеки України з органами державної влади під час військових дій російської федерації проти України є:

- 1) розробка та прийняття нормативно-правових актів щодо покращення спільних дій по реалізації завдань із забезпечення національної безпеки;

- 2) надання консультативної допомоги щодо захисту України та її громадян від будь-яких загроз;
- 3) обмін досвідом щодо міжнародного забезпечення безпеки країни;
- 4) розробка та здійснення профілактичних заходів щодо забезпечення національної безпеки ;
- 5) проведення круглих столів, конференцій, дискусій щодо забезпечення національної безпеки в умовах воєнного стану.

Список літератури

1. Соціальна психологія особистості і спілкування. Поняття взаємодії: історико-теоретичний огляд : конспект лекцій. URL: http://www.upk.org.ua/load/vuzy_uchebniki_dlja_vuzov_posibniki_dlja_vnz.
2. Про введення воєнного стану в Україні. Указ Президента України № 64/2022 від 24 лютого 2022 року. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>
2. Битяк Ю.П., Байдін Ю.В. Політика національної безпеки як передумова реалізації дер-жавного суверенітету України. Актуальні проблеми сучасного міжнародного права : зб. наук. ст. за матеріалами I Харк. міжнар.- прав. читань, присвяч. пам'яті проф. М.В. Яновського і В.С. Семенова, Харків, 27 листоп. 2015 р. : у 2 ч. Харків, 2015. Ч. 1. С. 81–82.
3. І. С. Дзюбко, К. М. Левківський, В. П. Андрущенко та ін. Політологія : підручник. 2-ге вид., випр. і доп. К. Вища шк., 2001. С.415
4. Rasim M. Alguliyev, Yadigar N. Imamverdiyev , Rasim Sh. Mahmudov & Ramiz M. Aliguliyev (2020): Information security as a national security component, Information Security Journal: A Global Perspective. DOI: 10.1080/19393555.2020.1795323То. URL: <https://doi.org/10.1080/19393555.2020.1795323>Published online: 20 Jul 2020.

СУЧАСНА ДОГМА ІНТЕРЕСУ В ПРАВІ: ЦІННІСНА ОСНОВА ТА БАЗОВІ ПОЛОЖЕННЯ

Проневич Олексій Станіславович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри службового та медичного права
Навчально-наукового інституту права,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Проневич Тетяна Миколаївна,

викладач історії та правознавства
школи I-III ступенів № 219
Оболонського району м. Києва

Полісемантичною категорією «інтерес» традиційно послуговуються учасники суспільного та фахового дискурсу у контексті невпинного пошуку першооснови суспільних відносин, «першопоштовху» соціальних процесів, екзистенційного спонукального чинника суспільного життя, базису соціальної організації, рушійного імпульсу активної діяльності людини. Концепт «інтерес» належить до «вічних» дискусійних проблем юриспруденції, а поняття «інтерес» є однією із системоутворюючих категорій сучасного права, що забезпечує формування об'єктивного уявлення про спонукальні мотиви дій індивідів, соціальних спільнот, інститутів громадянського суспільства або органів публічної влади. Аксиоматично, що інтереси як соціально-правовий феномен є об'єктивним маркером демократичності, людиноцентричності та інклюзивності держави, а також базисом законотворчої, правозастосовної та правозахисної діяльності уповноважених органів публічної влади. Інтереси забезпечують спрямування волі, енергії та зусиль суб'єктів суспільних відносин у досягненні формально визначених та соціально акцептованих цілей/бажаного стану або результату. Виявлення, артикуляція, нормативне закріплення і практична реалізація легальних інтересів створює необхідне підґрунтя для максимальної самореалізації кожного індивідуума, забезпечення суспільного поступу, розбудови правової та соціальної держави. На різних рівнях українського суспільства, що перебуває у стані перманентного транзиту, триває жвава полеміка навколо визначення і закріплення стрижневих інтересів у сфері власності, господарської діяльності, забезпечення законності та правопорядку, соціального забезпечення, охорони здоров'я тощо. Забезпечення балансу/гармонізації різноспрямованих інтересів є безумовним імперативом формування соціального консенсусу, налагодження партнерської взаємодії та консолідації зусиль різних суб'єктів, активізації свідомої конструктивної діяльності кожної людини. Ефективність артикуляції та гармонізації інтересів залежить від рівня їх концептуалізації, правового закріплення та фахової адвокації інтересів різних соціальних спільнот, у першу чергу інтересів вразливих груп населення.

Підвалини догми інтересу в праві було закладено давньоримськими юристами. У подальшому теорія інтересу в праві була творчо розвинена завдяки

зусиллям глосаторів і постглосаторів, філософів доби Відродження, а також представників європейських ліберальних юридичних шкіл упродовж другої половини ХІХ – початку ХХ століття. За радянської доби було закріплено ідеологічний конструкт тотального «одержавлення» усіх сфер суспільних відносин, що унеможливило будь-які спроби обґрунтування іманентності певних інтересів суспільству, соціальним спільнотам та/або особистості. Наразі триває формування догми інтересу в праві/права легального інтересу.

Комплексний аналіз стану фахового дискурсу щодо інтересу в праві, нормотворчого процесу та судової практики дає підстави констатувати таке:

- наразі зберігається термінологічний плюралізм при доктринальному та легальному визначенні стрижневих категорій теорії інтересу в праві (у науковому обігу та законодавстві широко використовуються споріднені категорії «національний інтерес», «законний інтерес», «суспільний інтерес», «публічний інтерес», «приватний інтерес», «особистий інтерес», «муніципальний інтерес», «корпоративний інтерес», «колективний інтерес», «економічний інтерес», «підприємницький інтерес», «матеріальний інтерес», «нематеріальний/немайновий інтерес», «охоронюваний законом інтерес», «політичний інтерес», «професійний інтерес», «конфлікт інтересів» тощо);

- останнім часом позначилася тенденція нормативно-правового закріплення дефініцій, пов'язаних з визначенням окремих видів інтересу, а саме: *національних інтересів України* як життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробут її громадян (п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» [1]); *публічного інтересу* як інтересу держави, суспільства, територіальної громади, а також важливих для великої кількості осіб інтересів і потреб (п. 6 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про адміністративну процедуру» [2]); *приватного інтересу* як будь-який майновий чи немайновий інтерес особи, у тому числі зумовлений особистими, сімейними, дружніми чи іншими позаслужбовими стосунками з фізичними чи юридичними особами, у тому числі ті, що виникають у зв'язку з членством або діяльністю в громадських, політичних, релігійних чи інших організаціях (абз. 11 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції»); *потенційного конфлікту інтересів* як наявності у особи приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові чи представницькі повноваження, що може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень (абз. 8 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції»); *реального конфлікту інтересів* як суперечності між приватним інтересом особи та її службовими чи представницькими повноваженнями, що впливає на об'єктивність або неупередженість прийняття рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень (абз. 12 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [3]); *інтересу інвестора (вартість фінансування)* як витрати, пов'язані із залученням коштів на придбання ділянки землі та на її поліпшення, за припущенням, що на дату фізичного завершення розвитку об'єкт нерухомості буде проданий чи наданий в оренду з ринковим рівнем заповнюваності (абз. 9 п. 3 Методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна

у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності, затвердженої наказом Міністерства економіки України та Фонду державного майна України від 18 жовтня 2022 року № 3904/1223); *інтересу девелопера (прибуток девелопера)* як прийнятна з точки зору учасників ринку винагорода за підприємницьку ініціативу з розвитку певної нерухомості в конкретному місці на дату оцінки (абз. 10 п. 3 зазначеної вище Методики [4]); *державних інтересів* як визначених Генеральною схемою планування території України, схемами планування окремих частин території України, схемами планування окремих частин Автономної Республіки Крим, областей (районів), іншими документами державного планування державного та регіонального рівня вимог щодо переважного функціонального використання окремих територій, охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки, відновлення та сталого використання природних ресурсів, необхідності розміщення об'єктів, що мають загальнодержавне та/або регіональне значення (підпункт 6-1 п. 2 Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації, постановою Кабінету Міністрів України від 1 вересня 2021 року № 926); *інтересів суміжних територіальних громад* як визначених концепцією інтегрованого розвитку території територіальної громади, стратегією розвитку територіальної громади, містобудівною документацією на місцевому рівні планувальних рішень, що мають або можуть мати вплив на визначення планувальних рішень містобудівної документації на місцевому рівні щодо території територіальної громади, яка розробляється (підпункт 11-1 зазначеного вище Порядку [5]). Аналіз зазначеної нормотворчої практики свідчить про еклектичність методологічних підходів до дефініціювання відповідних правових категорій, що зумовлено відсутністю уніфікованого законодавчого визначення родової категорії «інтерес» (на нашу думку, контроверсійним є опосередковане визначення певного виду інтересу через апелювання до загального абстрактного поняття «інтерес»);

• вважаємо, що на сучасному етапі наукового дискурсу *інтерес* доцільно визначити як *об'єктивно зумовлену конкретною потребою суб'єкта можливість активного користуватися матеріальними та/або духовними благами/об'єктами*. Тобто залежно від критерію пріоритетності досягнення блага інтереси можуть бути класифіковані на матеріальні (відображають економічні/утилітарні потреби, спрямовані на досягнення високого рівня добробуту/підтримання високої якості життя) та духовні (пов'язані з можливістю реалізації особистісного потенціалу, досягнення суспільного визнання тощо). Людина як біосоціальна істота немислима без інтересу. Наділена суб'єктивними правами людина прагне досягти особистісного суверенітету через ініціативне та осмислене задоволення легальних інтересів у визначених законом межах. Інтерес завжди детермінується конкретною потребою в отриманні того чи іншого блага (інтерес програмує забезпечення реальної можливості задовольнити певну потребу). Визначення загальної родової категорії «інтерес» має ґрунтуватися на виокремленні осмисленої потреби як екзистенційного, безумовного та соціально акцептованого імперативу. Поняття «потреба» у широкому сенсі може тлумачитися як «усвідомлена необхідність у чомусь», «потрібність чогось», «бажання діяти певним чином», «вимоги, які необхідно задовольнити», «рушійна сила

активності» тощо. Потреба є підставою виникнення осмисленого інтересу, мета якого полягає в отриманні певного матеріального або нематеріального блага. Принагідно наголошуємо на необґрунтованості спроб ототожнення інтересу з потребами (усвідомленими чи неусвідомленими), благом/вигодою/користю або волею (тобто психічною здатністю індивіда управляти своїми вчинками та здійснювати цілеспрямований вплив на інших суб'єктів задля досягнення визначеної мети/отримання запрограмованого результату/досягнення бажаного стану);

- *співвідношення законного інтересу та суб'єктивного права.* Останнім часом фахівці особливу увагу приділяють осмисленню законного інтересу, що об'єктивно зумовлено наявністю лакун у позитивному/об'єктивному праві та поглинанням законним інтересом конгломерату правомірних інтересів, що легально не закріплені, однак мають істотне значення для окремих суб'єктів (інтереси є різноманітними, індивідуальними та мінливими, що унеможлиблює їх оперативне виявлення і легалізацію як суб'єктивних прав). Зазначимо, що поняття «законний інтерес» в Конституції України не закріплено, однак широко використовується в низці нормативно-правових актів. Наразі категорії «законний інтерес» та «суб'єктивне право» на доктринальному рівні розмежовано. Різниця між зазначеними категоріями полягає у різному ступені їх легалізації та гарантованості практичної реалізації. Законний інтерес тлумачиться як закріплена у законі можливість і правомочність діяти у межах дозволеної поведінки/простий юридичний дозвіл/«можливість фактичної властивості» користуватися певним благом з дотриманням імперативу «дозволено все, що не заборонено законом» (тобто можливістю користуватися певним благом без встановлення чітких меж дозволеної поведінки). Натомість суб'єктивне право є легально закріпленим дозволом вищого рівня/гарантованою можливістю вчиняти певні дії з дотриманням формули «дозволено все, що передбачено законом». Зміст законного інтересу полягає у можливості користуватися певним соціальним благом з метою задоволення свої потреб та можливості апелювати до уповноважених органів публічної влади за захистом у разі неправомірної інтервенції в процес реалізації законного інтересу. Законні інтереси опосередковують інтереси, реалізація яких ускладнена відсутністю належного матеріального/фінансового забезпечення, та інтереси, які легально ще не транспоновано у суб'єктивне право переважно внаслідок їх радикальної новизни, індивідуальності або унікальності/непоширеності. Законний інтерес має загальний характер (законодавчо не встановлено вимоги діяти певним чином), а суб'єктивне право має індивідуально-визначений характер (законодавчо закріплено правовий дозвіл діяти відповідно до легальних алгоритмів/адміністративних процедур). Якщо здійснення суб'єктивного права гарантовано покладанням на усіх суб'єктів суспільних відносин відповідного юридичного обов'язку, то законні інтереси мають характер правового прагнення (бажання, потягу, мрії), а тому менш юридично забезпечені. Законний інтерес прямо не забезпечується державним примусом, має диспозитивний характер, не наділений співмірною суб'єктивному праву правовою можливістю реалізації (тобто законному інтересу не кореспондує певний обов'язок суб'єкта публічної адміністрації на відміну від суб'єктивного права, що має більшу «стимулюючу силу»). Як наслідок, законні інтереси, навіть перебуваючи під охороною закону, позбавлені таких гарантій, а їх реалізація обмежена об'єктивними умовами [6].

Спільними ознаками законного інтересу та суб'єктивного права є зумовленість матеріальними та духовними потребами, формальна визначеність як правових дозволів/можливостей різного рівня гарантування, належність до об'єктів правової охорони і захисту, дизпозитивність, реалізація у формі використання. Зазначимо, що у західній правовій традиції законний інтерес тлумачиться як легальний імператив щодо використання публічною адміністрацією/адміністративними органами встановлених законом правових алгоритмів забезпечення суб'єктивних прав приватних осіб та прийняття правомірних публічно-владних рішень. Поширеною є думка про наявність підстав розглядати суб'єктивне право як «законний інтерес, забезпечений кореспондуючими обов'язками уповноважених суб'єктів владних повноважень»;

• *тотожність понять «законний інтерес» та «охоронюваний законом інтерес».* Поняття «охоронюваного законом інтересу» міститься в рішенні Конституційного Суду України від 1 грудня 2004 року у справі № 1-10/2004, де воно тлумачиться як прагнення до користування конкретним матеріальним та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного права та прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл як самостійний об'єкт судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, що не суперечать Конституції і законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загальноправовим засадам. У зазначеному рішенні Конституційного Суду України окремо наголошено, що інтерес може бути як охоронюваним законом, тобто правоохоронюваним/законним, так й незаконним, тобто таким, що не захищається ані законом, ані правом, а тому не повинен задовольнятися чи забезпечуватися, оскільки такий інтерес спрямований на ущемлення прав і свобод інших фізичних і юридичних осіб, обмежує захищені Конституцією та законами України інтереси суспільства, держави чи «всіх співвітчизників» або не відповідає Конституції чи законам України, загальновизнаним принципам права. Визнання інтересу законним/охоронюваним законом можливе лише за умови його правомірності/непротиправності [7];

• *законний інтерес як предмет судового захисту в адміністративному судочинстві.* Відповідно до ст.ст. 2 та 5 Кодексу адміністративного судочинства України передбачено, що об'єктом судового захисту в адміністративному судочинстві є законний інтерес, порушений суб'єктами владних повноважень [8]. У постанові Верховного Суду у складі суддів Касаційного адміністративного суду від 20 лютого 2019 року у справі № 522/3665/17 сформульовано загальні підходи до визначення законного інтересу як предмета судового захисту в адміністративному судочинстві. У постанові зазначено, що судовому захисту в адміністративному судочинстві підлягає законний інтерес, якому притаманні такі ознаки: має правовий характер, тобто перебуває у сфері правового регулювання; пов'язаний із конкретним матеріальним або нематеріальним благом; є визначеним – благо, на яке спрямоване прагнення, не може бути абстрактним або загальним, у позовній заяві особа повинна зазначити, який саме її інтерес порушено та в чому він полягає; є персоналізованим (суб'єктивним) – тобто належить конкретній особі (позивачу); суб'єктом порушення позивач вважає суб'єкта владних повноважень. Натомість обставинами, що свідчать про очевидну відсутність у позивача законного інтересу (а отже, й матеріально-

правової заінтересованості), є: незаконність інтересу (його суперечність Конституції, законам України, принципам права); неправовий характер вимог (вимоги не породжують правових наслідків для позивача); встановлена законом заборона пред'явлення позову на захист певного інтересу (наприклад, заборона оскаржувати рішення дисциплінарної палати Вищої ради правосуддя особою, яка подала скаргу на суддю); коло осіб, які можуть бути позивачами, прямо визначено законом, і позивач до їх числа не належить (це свідчить про відсутність матеріальної правоздатності); позивач звернувся за захистом інтересів інших осіб – держави, громади, фізичної або юридичної особи без відповідних правових підстав або в інтересах невизначеного кола осіб. Суд дійшов висновку, що у разі встановлення обставин, що свідчать про очевидну відсутність законного інтересу (матеріально-правової заінтересованості), адміністративний суд не має юрисдикції для розгляду справи і відмовляє у відкритті адміністративного провадження [9].

Резюмуючи, зазначимо, що інтерес є рушійною силою суспільного поступу, каталізатором виникнення, зміни чи припинення правовідносин у різних сферах суспільного життя, спонукальним мотивом особистісної самореалізації індивідуума. У суспільстві об'єктивно існує конгломерат різноспрямованих інтересів, носії яких прагнуть їх легалізувати, аби надати необхідної юридичної сили і забезпечити досягнення декларованої мети/результату. Природно, що охопити юридичною регламентацією усі інтереси неможливо, оскільки вони архаїзуються і втрачають актуальність, нечітко артикулюються чи недостатньо лобіюються зацікавленими суб'єктами, мають латентний характер, недооцінюються законодавцем або ж відсутні належні умови/механізми їх практичної реалізації). За постійного генерування широкого спектру нових соціально значущих інтересів перманентно існує проблема їх легалізації (розроблення і прийняття нормативно-правового акту зумовлено необхідністю вирішення гострої соціальної проблеми, що має істотне значення для окремих суб'єктів суспільних відносин, забезпечення умов для реалізації певного правомірного інтересу). «Відставання» у правотворчій сфері неминуче зумовлює лакуни у праві та необхідність апелювання до законних інтересів як простого юридичного дозволу, не забезпеченого державним примусом. Чітке визначення інтересу має безумовне прикладне значення. Правотворча діяльність ускладнена термінологічним плюралізмом при артикуляції різних видів інтересів. Спроби легального закріплення окремих категорій інтересу є еkleктичними та суперечливими. Водночас важливим джерелом формування сучасної догми інтересу в праві є судова практика. Сучасна правова доктрина ґрунтується на постулаті щодо сприйняття суб'єктивного права як легального засобу забезпечення реалізації формально визнаних і нормативно закріплених інтересів. Натомість про забезпечення законного інтересу прямо йдеться у збереження законодавчих лакун.

Література:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 25.01.2023).

2. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text> (дата звернення: 25.01.2023).

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 26.01.2023).

4. Про затвердження Методики визначення шкоди та обсягу збитків, завданих підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності внаслідок знищення та пошкодження їх майна у зв'язку із збройною агресією Російської Федерації, а також упущеної вигоди від неможливості чи перешкод у провадженні господарської діяльності: наказ Міністерства економіки України та Фонду державного майна України від 18 жовтня 2022 року № 3904/1223. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1522-22/ed20221018#n33> (дата звернення: 29.01.2023).

5. Про затвердження Порядку розроблення, оновлення, внесення змін та затвердження містобудівної документації: постанова Кабінету Міністрів України від 1 вересня 2021 року № 926. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/926-2021-%D0%BF/ed20221123#n841> (дата звернення: 29.01.2023).

6. Зміст терміну «законний інтерес». Позиція Міністерства юстиції України. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/p0046697-10#Text> (дата звернення: 29.01.2023).

7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення окремих положень частини першої статті 4 Цивільного процесуального кодексу України (справа про охоронюваний законом інтерес): рішення Конституційного Суду України у справі № 1-10/2004 від 1 грудня 2004 року № 18-рп/2004. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04#Text> (дата звернення: 31.01.2023).

8. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. - URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#Text> (дата звернення: 31.01.2023).

9. Постанова Верховного Суду у складі суддів Касаційного адміністративного суду від 20 лютого 2019 року у справі № 522/3665/17. - URL: https://verdictum.ligazakon.net/document/80167902?utm_source=jurliga.ligazakon.ua&utm_medium=news&utm_campaign=Verdictum_text&utm_content=jl01 (дата звернення: 31.01.2023).

ІНТЕРНЕТ КОМУНІКАЦІЇ ЗАКЛАДІВ ВИЩОЇ ОСВІТИ МІНІСТЕРСТВА ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ

Синиціна Юлія,

к.т.н., доцент

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Лук'яненко Олена

курсантка

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ

Сучасні технології залучення абітурієнтів до закладів вищої освіти гарантують ріст не тільки кількісного показника вступників, а ще й дозволяють підвищити їх якісний рівень. Залучення потенційних абітурієнтів за допомогою днів відкритих дверей та візитів викладачів до загальноосвітніх навчальних закладів останнім часом демонструють їх неефективність. Слід підкреслити, що застосування різних підходів для просування ЗВО, формування планів їх подальшого розвитку, оновлення асортименту пропонованих освітніх послуг, що підкріплене маркетинговими дослідженнями з урахуванням попиту на ринку праці, організація ефективної рекламної діяльності та просування освітніх послуг є головними заходами у підвищенні статусу освітнього закладу та його конкурентоспроможності на ринку.

Основою дослідження актуальних питань розвитку та функціонування ринку освітніх послуг стали роботи науковців, як-от: Т. Каленюк, Т. Боголіб, Є. Белій, Ш. Валієв, Є. Попова, Д. Клячко, Т. Оболенська, Л. Шаховська та інші. Аналіз останніх публікацій видатних вчених, з цієї проблематики показав, що питання розвитку та застосуванню інтернет комунікацій досліджували вчені: В. Д. Беннетт та О. Сегерберг, К. Вертайм та Я. Фенвік, О.В. Зозульов та К.А. Полтораєв, С.М. Ілляшенко, С.В. Нікіфорова та С.В. Совершаєва, М. Окландер та О. Романенко, М. Мерісаєв, О.Д. Станіна [1] та інші [2].

За результатами дослідження наукових праць видатних вчених визначено, що саме формування веб-сайту ЗВО є актуальним питанням щодо просування освітніх послуг на даному етапі розвитку країни.

Метою дослідження є вдосконалення теоретико-методологічних аспектів досліджень інтернет комунікації ЗВО, а саме головного інструменту веб-сайту закладів вищої освіти.

Методологічну основу наукової роботи становлять система, загальнонаукових та спеціальних методів аналізу: систематизації та узагальнення (визначення основних категорій, їх взаємозв'язку, формування висновків та пропозицій); монографічний та системно-структурний аналіз (для обґрунтування поставлених завдань); розрахунково-конструктивний (визначення шляхів розвитку процесів з урахуванням зміни взаємозв'язаних факторів); оцінно-ситуаційний (визначення якісних показників використання

сайту); графічний (візуалізація теоретичних результатів дослідження, тенденцій розвитку комунікаційних процесів); факторного аналізу (дослідження впливу факторів на результати популяризації веб-сайту ЗВО); експертного аналізу.

Об'єктом дослідження був головний інструмент інтернет-комунікації - веб-сайти закладів освіти системи міністерства внутрішніх справ України.

Вищі навчальні заклади Міністерства внутрішніх справ України (далі - МВС) є державними навчальними закладами, які підпорядковані МВС, засновані і діють згідно із законодавством України, реалізують відповідно до наданої ліцензії (ліцензій) освітньо-професійні програми підготовки фахівців за певними освітньо-кваліфікаційними рівнями, забезпечують навчання, виховання та професійну підготовку осіб з урахуванням нормативних вимог у галузі вищої освіти з метою задоволення освітніх потреб особи, суспільства і держави, а також здійснюють наукову і науково-технічну діяльність.

Сайти виконують безліч функцій, таких як інформаційна, збір думок і оцінок, розважальна, гносеологічна, культурологічна, соціальна та інші. Безперечно, що завдяки виходу в інтернет громадськість має можливість своєчасно і легко отримати необхідну інформацію, але варто відзначити, що не завжди досягається мета, яка ставилася при розробці сайту, – створення цілісного візуального образу, що дає змогу сформуванню позитивне ставлення до ЗВО. Веб-сайт ЗВО – канал комунікації, який повинен виправдовувати своє існування. Веб-сайт з позиції PR-діяльності розглядається як набір інформаційних блоків та інструментів для взаємодії з цільовими сегментами аудиторії, а саме: абітурієнти та їх батьки; студенти та курсанти; випускники ЗВО; керівництво ЗВО, адміністрація; міжнародна академічна і вузівська громадськість; роботодавці; держава в особі МОН та МВС; професорсько-викладацький склад (ПВС) і співробітники ЗВО; ЗМІ та наукові, академічні інтернет-спільноти.

Сьогодні все більше зростає роль інформаційно-соціальних технологій в освіті, які забезпечують загальну комп'ютеризацію студентів і викладачів на рівні, що дозволяє вирішувати, як мінімум, три основних завдання [1]:

– забезпечення виходу в мережу Інтернет кожного учасника освітнього процесу, причому в будь-який час і з різних місць перебування;

– розвиток єдиного інформаційного простору освітніх індустрій і присутність у ньому в різний час і незалежно один від одного всіх учасників освітнього і творчого процесу;

– створення, розвиток та ефективно використання керованих інформаційних освітніх ресурсів, у тому числі особистих користувальницьких баз і банків даних та знань студентів і педагогів з можливістю повсюдного доступу для роботи з ними.

Використання високотехнологічних комунікацій дозволяє корінним чином змінити весь простір вищої освіти, так як змушує керівників ЗВО переглянути ставлення до систем інформації та їх прозорості, що не тільки дозволяє більш чітко визначити цільові аудиторії (абітурієнти та батьки, роботодавці, студенти, викладачі), але і оптимізувати механізми державного та громадського контролю за розвитком системи вищої освіти.

Веб-сайт або сайт (англ. website, від web (веб) і site (місце)) — сукупність веб-сторінок та залежного вмісту, доступних у мережі Інтернет, які об'єднані як за змістом, так і за навігацією під єдиним доменним ім'ям. Також веб-сайт можливо розглядати як сукупність логічно зв'язаної гіпертекстової інформації, оформленої у вигляді окремих сторінок і доступної в мережі Інтернет. Базовою одиницею інтернет-ресурсу є веб-сторінка. Сукупність веб-сторінок організується у вебсайт (тобто, як правило, у кожного веб-сайта є декілька веб-сторінок), а веб-портал можна розглядати як сукупність веб-сайтів і веб-сторінок [1]. Інтернет комунікація у ЗВОЗ включає декілька основних позицій: офіційний веб-сайт ЗВО; підсайти і підрозділи головного веб-сайту; електронна пошта, соціальні мережі; технології дистанційної освіти; розміщення ЗВО рейтингах і тематичних електронних виданнях (рис. 1).

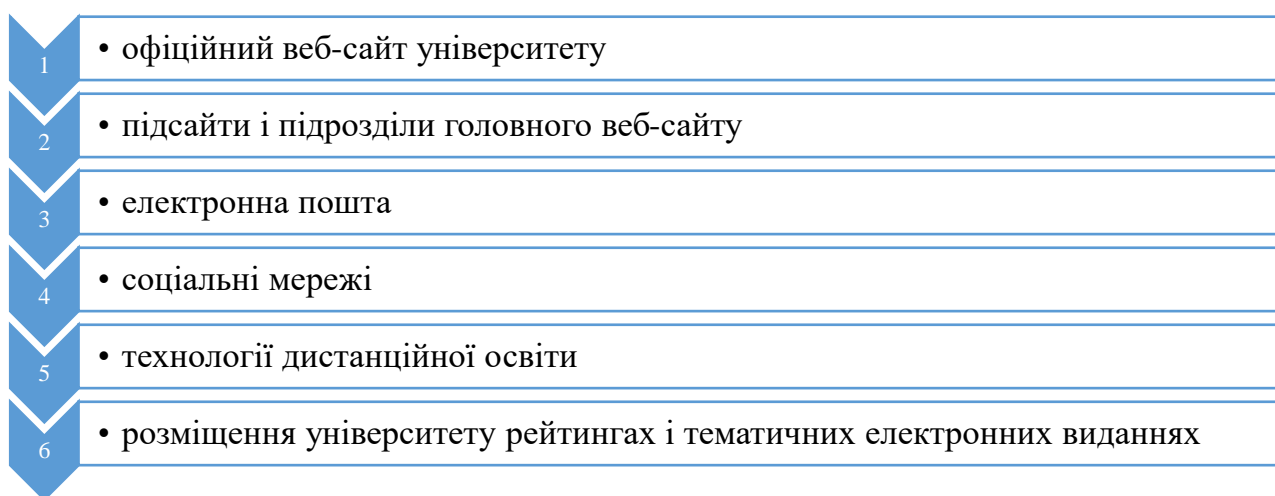

Рис.1 Основні складові інтернет комунікації ЗВО

До основних характеристик освітніх веб-сайтів належать [1]:

– зміст освітнього Інтернет-сайту – єдність всіх основних елементів (текстових і графічних) освітньої інформації, яка існує і виражена у вигляді веб-сайтів, а також єдність зв'язків цих основних елементів;

– дизайн освітнього Інтернет-сайту – процес вибору й організації графічних компонентів з метою досягнення певної мети, яка може бути або естетичною, або мати функціональне підґрунтя, а часто переслідувати обидві цілі;

– технічна реалізація освітнього Інтернет-сайту – вибір компонентів, інтегрування технологій, програмних продуктів і технічних засобів для донесення освітньої інформації до користувача;

– експлуатація освітніх Інтернет-сайтів – характеристики, що інформують про використання освітніх сайтів користувачами.

Сайт, який представляє ЗВО називається корпоративним або офіційним сайтом організації та безумовно є освітнім веб-сайтом. [1]

В сучасних умовах основним засобом інтернет комунікації ЗВО системи МІВ з цільовою аудиторією є веб-сайт.

Оскільки ЗВО системи МВС надають послуги переважно для українського населення, можна зробити висновок, що і веб-сайти орієнтовані на українського користувача.

Для порівняльного комплексного аналізу в роботі розглянуті ЗВО системи МВС України, а саме (рис. 2). :

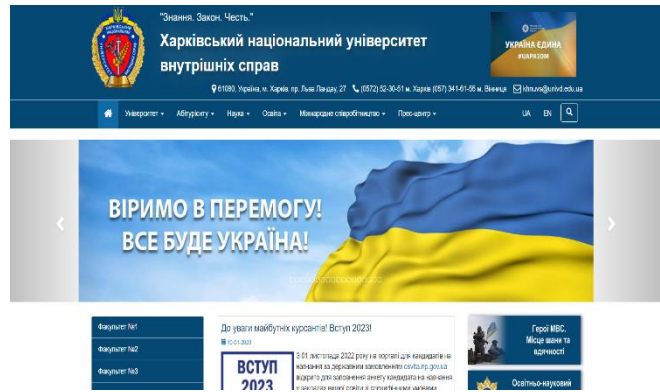
Національна академія внутрішніх справ (НАВС) Державний вищий навчальний заклад. Академія надає освітні послуги з підготовки фахівців ступенів вищої освіти бакалавра та магістра за спеціальностями «Право», «Правоохоронна діяльність» та «Психологія», ступеня магістра за спеціальністю «Публічне управління та адміністрування», а також ступенів доктора філософії та доктора наук за науковими спеціальностями «Право», «Психологія» та «Філософія» [3]. Підготовка фахівців здійснюється за денною та заочною формами навчання за державним замовленням – для Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України, на умовах окремого договору – для інших центральних органів виконавчої влади, діяльність яких спрямовується та координується через Міністра внутрішніх справ, а також фахівців за рахунок коштів фізичних або юридичних осіб.

Харківський національний університет внутрішніх справ (ХНУВС) Заклад вищої освіти системи МВС України, заснований 22 листопада 1994 року. В університеті готують фахівців за державним замовленням і госпрозрахункових засадах на денній, заочній та дистанційній формах навчання в галузях права, цивільної безпеки, управління та адміністрування, соціальних та поведінкових наук, інформаційних технологій. Діють шість факультетів із наданням ступенів вищої освіти «бакалавр» і «магістр» [4]. Заняття з курсантами, студентами та слухачами проводять 59 докторів наук і професорів, 310 кандидатів наук і доцентів. Працюють 30 кафедр, 2 науково-дослідні лабораторії, створено власні наукові школи, які займають провідні позиції в науковому середовищі та кожна з яких має значні здобутки .

Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ (ДДУВС). Багатопрофільний заклад вищої освіти системи МВС України, який охоплює всі елементи ступеневої освіти: бакалаврат, магістратуру, аспірантуру, докторантуру, систему підвищення кваліфікації та післядипломної освіти. В університеті функціонує 25 кафедр. Викладацьку, виховну, методичну й науково-дослідну діяльність здійснюють більше ніж 325 науково-педагогічних працівників, 64 відсотки яких мають наукові ступені та вчені звання. Загалом в університеті навчаються та підвищують кваліфікацію понад п'ять тисяч курсантів, студентів та слухачів за спеціальностями «Право», «Правоохоронна діяльність», «Психологія», «Економіка», «Менеджмент», «Публічне управління та адміністрування», «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії» [5].

Луганський державний університет внутрішніх справ імені Едуарда Олексійовича Дідоренка (ЛДУВС) [6]. Юридичний заклад вищої освіти IV рівня акредитації, один із провідних відомчих ЗВО, що здійснює підготовку правоохоронців та юристів.

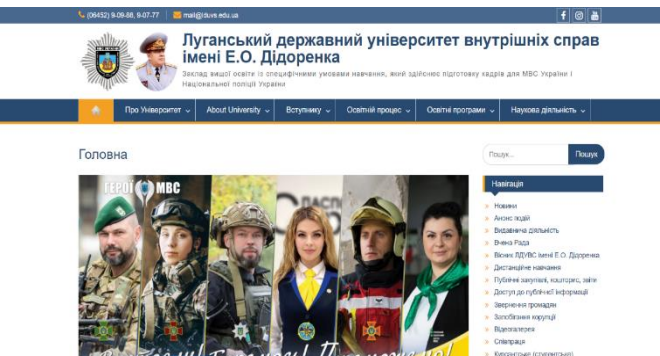
JURISPRUDENCE
PRIORITY DIRECTIONS OF SCIENCE DEVELOPMENT

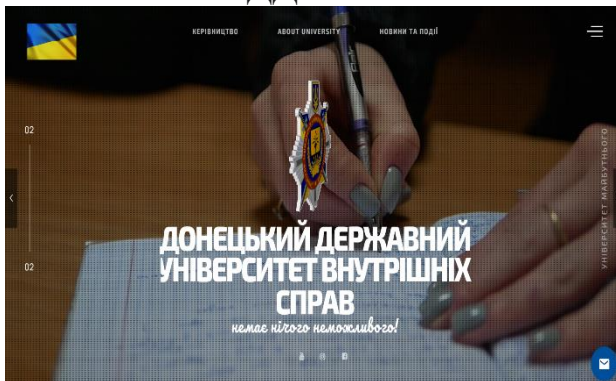
НАВС

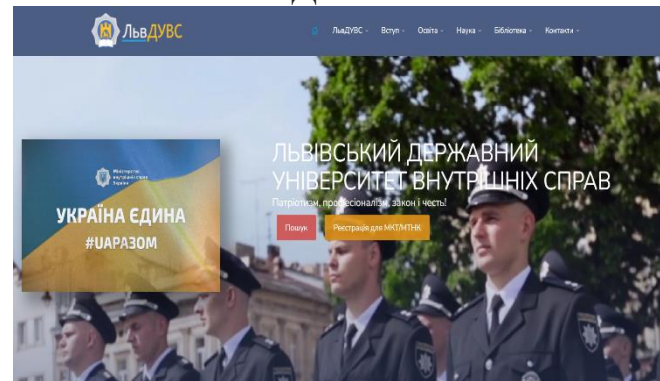
ХНУВС

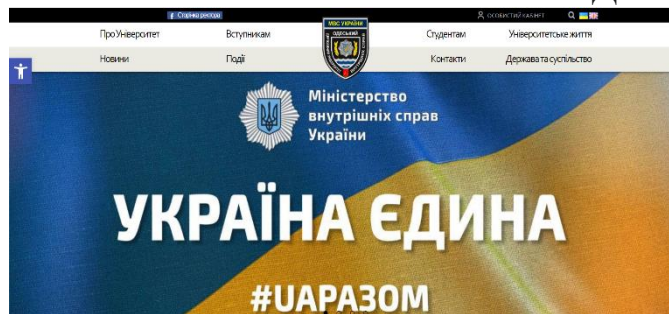
ДДУВС

ЛДУВС

ДонДУВС

ЛьвДУВС

ОДУВС

Рис. 2.– Загальний вигляд веб-сайтів ЗВО системи МВС [3-9]

Повернувшись відповідно до наказу МВС № 922 від 12.09.2016 «Про тимчасову передислокацію ЛДУВС імені Е.О. Дідоренка» на рідну Луганщину у м.Севєродонецьк, Луганський державний університет внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка продовжує здійснювати підготовку кадрів для МВС України, поліцейських та фахівців у галузі права за спеціальностями 081 «Право» та 262 «Правоохоронна діяльність» для Луганської області та інших регіонів України. Так, у поточному навчальному 2017-2018 навчальному році на денній або заочній формі навчання здобувають ступінь вищої освіти «бакалавр» 496 курсантів, студентів та слухачів, 149 студентів та слухачів – ступінь вищої освіти «магістр». Крім того, університет є центром підвищення кваліфікації кадрів для Головного управління Національної поліції у Луганській області .

Донецький державний університет внутрішніх справ (ДонДУВС). Заклад вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що готує фахівців-правоохоронців для роботи в Національній поліції та юристів, економістів, управлінців – для цивільних установ.

ДонДУВС був свідком багатьох подій: становлення, поступовий розвиток у Донецьку, передислокація до Кривого Рогу та Маріуполя у зв'язку з військовою агресією на Сході України у 2014 році та знову переміщення на початку повномасштабної війни у лютому 2022 року. Наразі Донецький державний університет внутрішніх справ продовжує свою роботу у містах Кропивницький та Кривий Ріг. ДонДУВС у статусі закладу вищої освіти нараховує більше 35 тисяч випускників, які успішно займаються улюбленою справою свого життя і будують власну кар'єру. Події на Донбасі кардинально вплинули на хід історії закладу вищої освіти, але разом з цим дали поштовх до кроку вперед і стрімкого подальшого розвитку Університету [7].

Львівський державний університет внутрішніх справ (ЛьвДУВС). Один із провідних вищих навчальних закладів освіти МВС України. Основне завдання Львівського державного університету внутрішніх справ — забезпечення кваліфікованими юристами підрозділи Національна поліція України Західного регіону України, для яких університет і здійснює комплексну підготовку фахівців, котрі скеровуються на роботу в підрозділи слідства, превентивної та кримінальної поліції [8].

Одеський державний університет внутрішніх справ (ОДУВС). Один з найстаріших навчальних закладів МВС, що має найвищий IV рівень акредитації і, на сьогоднішній день, є одним із провідних вищих навчальних закладів України у системі МВС. За час свого існування навчальний заклад пройшов славетний шлях від Одеської губернської школи підготовки молодших та старших міліціонерів, до Одеського державного університету внутрішніх справ, який сьогодні є одним із провідних вищих навчальних закладів у системі МВС. Університет знаходиться в історичному центрі м. Одеси біля мальовничого Центрального парку культури та відпочинку ім. Т. Г. Шевченка на узбережжі Чорного моря поруч зі зручною транспортною розв'язкою [9].

Проаналізувавши веб-сайти закладів вищої освіти системи МВС, можна зробити висновок, що стандартна структура веб-ресурсу включає в себе 7 головних

сторінок.. Зміст яких у більшості випадків має синонімічне значення. Це розділи, що стосуються самого університету, історії його створення, керівництва навчального закладу, інформації щодо вступу, освітньої та наукової діяльності. Обов'язковим елементом є частина сайту, де присутня контактна інформація університету. Кожна зі сторінок містить близько 7-15 додаткових розділів, де можна знайти додаткові відомості.

Веб-дизайн – це вид графічного дизайну, спрямований на розроблення й оформлення об'єктів інформаційного середовища Інтернету, покликаний забезпечити їм високі споживчі властивості й естетичні якості. Для веб-сайтів ЗВО системи МВС вибрано стандартний дизайн сайту. Такі сайти містять мінімальну кількість графіки і вважаються найпростішими. [1]

Стиль дизайну веб-сайтів ЗВО системи МВС (залежно від художнього оформлення) можливо визначити як класичний. Такий стиль містить непомітні кольори і використовується переважно освітніми сайтами. [1]

Колір – це один з найважливіших елементів веб-дизайну, що допоможе привернути увагу користувачів. Вибір правильного кольору – це маленька хитрість, чесна маніпуляція, яка допоможе утримати користувача на сайті і навіть зможе надихнути його на якісь дії. Основний колір який обрано для веб-сайтів ЗВО системи МВС – синій. За результатами дослідження Novak K. «Синій часто асоціюється з прохолодою моря і неба. Він заспокоює та знижує кров'яний тиск. Може викликати почуття довіри, безпеки, порядку і чистоти.». Даний колір використовують у великих корпорація, тому що він сприяє продуктивності і не агресивності, викликає почуття безпеки та довіри. Поєднується з білим, зеленим, бежевим. Плюси: заспокійливий колір, сприяє фізичному розслабленню, створює атмосферу безпеки і довіри. Цей колір вважається кольором креативності.».

З погляду дизайн веб-сайтів ЗВО системи МВС головна сторінка є унікальною, зі своїм особливим відображенням, яка викликає стійку асоціацію з напрямом освітнього закладу.

За технічними вимогами веб-сайти ЗВО системи МВС мають логотип, а також присутній фірмовий стиль. Визначено сфера діяльності установи, цілі.

Функціонально-модульна структура веб-сайтів ЗВО системи МВС представлена зворотнім зв'язком, слайдером (3D), публікацією новин, навігацією, паралаксом, пошуком, «Хлібні крихти», три мовні версії.

Головним є внутрішнє наповнення веб-сайтів ЗВО системи МВС. Веб-сайти ЗВО системи МВС є зручними і функціональними, має інтуїтивно зрозумілий інтерфейс, також на веб-сайтах виконано прив'язку веб-сайту до сторінок освітнього закладу в соціальних мережах що дозволяє не тільки залучити потенційних учнів, а й утримати вже наявних, зацікавивши їх можливістю спілкування і замученістю у справу.

При цьому, веб-сайти мають надійну і ергономічну систему управління, яка дозволяє співробітникам освітнього закладу максимально оперативно вносити доповнення або оновлення контенту, а розробникам – здійснювати внутрішню оптимізацію.

Використання високотехнологічних комунікацій дозволяє корінним чином змінити весь простір вищої освіти, так як змушує керівників ЗВО переглянути ставлення до систем інформації та їх прозорості, що не тільки дозволяє більш чітко визначити цільові аудиторії (абітурієнти та батьки, роботодавці, студенти, викладачі), але і оптимізувати механізми державного та громадського контролю за розвитком системи вищої освіти.

Список література:

1. Синиціна Ю., Бекішев А. Методологічні аспекти цифрової комунікації закладів вищої освіти Науковий вісник, м. Дніпро, 2021, № 3, С. 340 -348; ISSN – 2078-3566; «Index Copernicus International» «CrossRef», DOI: 10.31733/2078-3566-2021-3-340-348

https://visnik.dduvs.in.ua/wpcontent/uploads/2021/12/21_3_ua/PDF/NV-3-2021-340-348.pdf

2. Синиціна Ю.П., Станіна О.Д. Обґрунтування актуальності цифрової комунікації закладів вищої освіти : міжнар. колективна монографія (Rationalefortherelevanceofdigitalcommunicationinhighereducationinstitutions) / «DigitalEconomyandDigitalSociety» III Міжнародна конференція (28–29 травня 2021 р.) Katowice, UniversityofTechnology, Poland, 2021. 10 с. URL: <http://www.wydawnictwo.wst.pl/uploads/files/fd7b8107149ebd5a161d53e43d7ddb2d.pdf>

3. Сайт НАВС <https://www.naiou.kiev.ua/pro-akademiyu/zagalni-vidomosti/zagalna-informaciya-pro-akademiyu.html>

4. Сайт ХНУВС - <https://univd.edu.ua/>

5. Сайт ДДУВС <https://dduvs.in.ua/>

6. Сайт ЛДУВС <https://lduvs.edu.ua/>

7. Сайт ДонДУВС <https://dnuvs.ukr.education/>

8. Сайт ЛьвовДУВС <https://oduvs.edu.ua/>

9. Сайт ОДУВС <https://www.lvduvs.edu.ua/uk/>

СТРАТЕГІЧНІ РІШЕННЯ ЩОДО ПОЖВАВЛЕННЯ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ТРАНСПОРТНОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Kateryna Kuzmenko

Postgraduate in Management
National University "Odessa Maritime Academy"

Війна в Україні чинить колосальний вплив на економіку країни та усього світу. Низку негативних наслідків було спричинено й на сферу морських перевезень Чорним морем. Це відобразилось у скороченні й судно заходів у порти, й обсягів перевезень вантажів, й загалом повпливало на світове сполучення країн басейну Чорного моря. Інтеграція України через міжнародні транспортні коридори в міжнародне співтовариство значно обмежилась.

Морськими портами проходило щонайменше дві третини від загального обсягу української зовнішньої торгівлі - в січні 2022 року через них проходило в середньому півмільйона тонн вантажів за день. Уже за перші два тижні війни обсяги перевалки скоротились на 420 тисяч тонн, за даними дослідження аналітичного ресурсу GMK Center. Згідно з даними звіту Конференції ООН з торгівлі та розвитку з 24 лютого 2022 року тижнева кількість суден, що заходили до портів України, стрімко знизилась з 160 до 10.

Вкрай важливим для застереження від глобальної продовольчої катастрофи (Україна є одним з найбільших світових лідерів з експорту пшениці, ячменю та соняшникової олії), а також для повернення хоча б певного відсотку від минулих обсягів перевезень вантажів було підписання Чорноморської зернової ініціативи. "Зернова угода" передбачає вивезення зерна з українських портів "Чорноморськ", "Одеса" та "Південний", а також створення безпечних маршрутів або "зернових коридорів". Тобто передбачається, що кораблі в цих портах і коридорах не можуть бути атаковані. Так за даними АМПУ з 1 серпня по 31 грудня 2022 року через українські порти було експортовано 16 мільйонів тонн агропродукції до 40 країн світу, всього було здійснено 614 судно заходів до портів, перелічених в угоді.

Понад 70 відсотків від усіх вантажів в українських портах становила експортна продукція. З початком війни власники вантажів були змушені шукати альтернативні варіанти доставки. Деякі вантажі були транспортовані з України до Румунії автодорогою, потягом або ж баржею, а потім відправлені з румунського порту Констанца. Стратегічним напрямком розвитку стали мультимодальні перевезення.

Також альтернативою були й залишаються порти на річці Дунай – Ізмаїл, Рені, Усть-Дунайськ. Проте пропускна здатність цих портів не дозволяє їм конкурувати з одеськими та миколаївськими портами, які були задіяні для таких перевезень до початку війни. Як зазначив курівник АМПУ: «Одразу почали виникати "вузькі місця": спочатку не вистачало обладнання для перевалки, потім

виявилось, що підходи до причалів були занедбані, залізничні колії довелось відновлювати за день-два, виходили з ладу баржі».

Також великою проблемою є те, що міжнародні судновласники лякаються заходити до портів країни, у якій йде війна. Страхові ж компанії також відмовляються страхувати судна в умовах воєнного стану. Задля стабілізації ситуації наприкінці березня українським урядом було прийнято антикризове рішення покривати страхування за рахунок резервного фонду держбюджету - це поживило судноплавство і перевалку в першу чергу зернових вантажів Дунаєм.

Реалізація транспортного потенціалу України в глобальному ринку морської торгівлі повною мірою в умовах війни не передбачається можливою. Проте принципово важливим є завдання щодо розробки низки антикризових рішень аби стабілізувати ситуацію та повернути хоча б частку вантажопотоків.

Більшість аспектів, що стосувались перевезень транспортним комплексом України у мирний час, будуть відмінними від принципів побудови логістичного процесу у воєнний час. Наразі у зв'язку з блокуванням портів Україна продовжує працювати над збільшенням спроможності експорту товарів суходелом, аби відновлювати торгівлю із міжнародними партнерами. Адже єдиний вихід — це знаходити альтернативи в існуючих умовах і попри війну підтримувати та стимулювати економіку України.

Список літератури

1. Мурад'ян, А. (2021). Методика узгодженого управління підприємствами на базі транспортного вузла. Вісник Одеського національного морського університету. 2021. Вип. 64, С. 112-123. <https://doi.org/10.47049/2226-1893-2021-1-112-123>
2. Ковиліна М. О., Примачов М.Т.. Закономірності впливу глобалізаційних процесів на формування провізної спроможності флоту. Розвиток методів управління та господарювання на транспорті. 2020. 1 (70), 5-18. <https://doi.org/10.31375/2226-1915-2020-1-5-18>
3. Офіційний сайт державного підприємства «Адміністрація морських портів України». – Режим доступу: <http://uspa.gov.ua>.
4. Dykstra Don. L. (2005). Commercial Management in Shipping / Don. L. Dykstra. London UK: – Nautical Institute, 496.
5. Crammenos C. The Handbook of Maritime Economics and Business. London: LLoyd's List, 2020. 1062 p.
6. Review of Maritime Transport 2022/ Report by the UNCTAD secretariat.– New York, Geneva: UNCTAD. 2022. – 195 с.

MARKETING MANAGEMENT IN THE SALES ACTIVITIES OF THE ENTERPRISE

Telnov Anatoly Serhiyovych

Doctor of Economics, professor of the Department of Marketing
Khmelnyskyi National University
Ukraine

Reshmidilova Svitlana Leonidivna

candidate of economic sciences, associate professor of the Department of Marketing
Khmelnyskyi National University
Ukraine

Martynova Anastasia Serhiyivna

the recipient of higher education according to the educational and qualification level
of a bachelor in the specialty "Marketing"
Khmelnyskyi National University
Ukraine

Management of the sales activities of the enterprise in the conditions of increased competition in the sales markets, an increase in costs related to the sale and promotion of goods, as well as an increase in consumer demands for the quality of service for domestic manufacturers is one of the most important tasks, the effectiveness of which depends on the result of the entire enterprise.

For a manufacturing enterprise, the main element of implementation is the presence of a developed sales system, which includes logistics and transport components. The efficiency of the enterprise in general depends on the correctness of the selected product sales channels, the level of automation of the sales system, and the consistency of transport and logistics components.

In view of the above, the management of sales activities is interpreted from different angles, but most often it is considered from the standpoint of the classical approach, namely as a process of planning, organization, motivation and control of the company's sales activities, which is necessary for the formation and achievement of the sales goal. Thus, the management of sales activities is a management activity aimed at achieving the company's goals, which is related to the formation of demand for goods and services of the manufacturer (seller), their implementation with the help of intensification of the determined demand.

Among foreign scientists, there are two main concepts of defining the concept of "sales" [1]:

– in a broad sense, "sales" is the process of moving goods from the producer to the consumer, which begins with the completion of production and ends with the handover of the goods to the consumer;

– in a narrow sense, "sales" is a process that covers only the final part – the direct transfer of legal ownership of goods from the seller to the final consumer (intermediary) – sale.

The multitude of interpretations of "sales activity" allows us to identify many common features: sales activity is one of the sources of the company's competitive advantages; sales activity is aimed at the commercial completion (making a profit) of the enterprise's marketing and production activities; sales activity is a continuation of production activity; sales activities are dynamic because sales markets are dynamic in nature.

The systematization of scientific approaches to determining the content of the definition "sales activity" is reduced to consideration of the sales activity of the enterprise from the standpoint of the organization:

– trade activity – through the system of organizing the sale of goods, their delivery to the consumer and after-sales service and distribution (processes of organizing the optimal movement of products through effective distribution channels);

– marketing activity – a system of demand formation, sales promotion and organization of commodity exchange and ensuring the efficiency of product sales [2].

According to the analysis of scientific approaches to the functional filling of sales, we propose to single out three generalizing functions performed during sales activities:

– marketing, which combines market analysis, distribution and direct sales;

– logistic, which is responsible for the physical distribution (movement) of products (goods movement);

– organizational and managerial, which provides motivation and control of sales activities, organizes sales;

– other important functions for the enterprise.

When planning sales activities, it is important to determine the main factors affecting it, this is necessary in order to investigate the potential impact on it in the future.

Among the factors affecting the sale of products are [3, p. 180]:

– the company's position on the market – the company's image; funds with which the company finances sales activities; the general structure of the product range;

– seasonality of sales – changes in the volume of sales depending on the change of seasons;

– pricing – price is an important factor in the competitiveness and financial stability of the enterprise;

- clients - final buyers, dealers or intermediaries;

– personnel – the quality of training of sales, marketing, and logistics department employees;

– taxation – optimization of the tax burden;

– market factors – market capacity, market type; the number of intermediaries in the process of moving goods from the producer to the consumer;

- the level of advertising and other sales promotion measures - a product that is known on the market has a greater chance of being chosen by the end consumer;

- the impact of competition - a systematic analysis of the company's competitive position on the market will allow the company to maintain or strengthen its position on the market;

- product quality is a key indicator of the company's activity and a factor in its competitiveness;

- terms and procedure of payment – convenience and flexibility of making payments;

- supply logistics - the choice of conditions for the delivery order is quite wide, starting from the fact that the customer picks up the products himself, and ending with well-organized deliveries using optimal transport schemes.

Taking into account the proposed list of factors affecting the sale of products, we note the complexity of the process of managing the company's sales activities, which is explained by the need for mutual coordination and the implementation of a large number of measures, such as: conducting an analysis of the sales activity of the enterprise as a whole and of each distribution channel; forecasting the market situation; planning of sales volumes of the company's products according to the main range of products; preparation of a financial plan for the implementation of sales operations; selection and justification of distribution channels; establishing sales norms for each of the intermediaries of the enterprise; determination of the boundaries of the geographical markets of product sales; forecasting product sales in new markets; analysis of turnover maintenance costs for each sales channel in order to identify unprofitable types of products, unprofitable customers and sales areas; research of sales activities of competitors; development of optimal forms of material incentives, etc.

Thus, management of sales activities characterizes management functions and reflects the level of achievement of marketing, logistics and financial goals, that is, management of sales activities is a complex and multifaceted activity that requires systematic analysis and improvement.

When evaluating the sales activity of the enterprise, it is necessary to determine the methods of its research. Among such methods can be used: the comparison method, which involves comparing data from different years (or time periods), competitors, market leaders, etc.; the formal-logical method - its application by interviewing industry experts and specialists of trade enterprises makes it possible to determine the main trends of market development, competitors, own advantages and disadvantages; economic and mathematical methods based on the construction of mathematical models with a high degree of probability to determine the state and prospects of the development of the target market.

Management of sales activities of enterprises is based on the following principles: study of consumer needs, service of various categories of consumers, contractual work with stakeholders, formation of stocks of finished products, transportation of products; differentiation of product consumers depending on consumption volumes (retail, wholesale); application of modern information and communication technologies using specialized software (CRM, ERP, etc.), automated control systems (ACS), economic and mathematical methods.

The proposed methods are used in the development of indicators for evaluating the effectiveness of sales activities of enterprises.

The calculation of the overall (complex) effectiveness of the sales activity of the enterprise is connected with the definition of criteria and the formation of the necessary system of indicators, i.e. when performing the analysis of the effectiveness of the sales activity, it is necessary to calculate not only the main indicators that will make it possible to calculate the sales effect, but also other indicators that do not directly reflect this effect, however, they are no less important when evaluating the company's sales activity - they are indicators used to evaluate the company's sales performance in dynamics.

At the first stage of calculating the effectiveness of the marketing sales system, it is worth conducting an analysis in the direction from the general assessment of effectiveness to the determination of the influence of individual factors of the marketing environment. At the second stage, it is necessary to adhere to the principles of ensuring the interconnection of criteria and the system of specific performance indicators; taking into account the efficiency of the use of all types of resources; performance of stimulating functions with indicators for the purpose of determining the available reserves for the growth of sales efficiency.

The importance of managing the company's sales activities is also emphasized by the fact that the final result, the success of all the company's previous efforts aimed at making a profit, is determined in the field of sales. Adapting the sales network to the needs of buyers, the manufacturer also actively influences the buyer, thereby winning the competition.

Thus, the conducted study of the theoretical foundations of the management of the company's sales activities and the evaluation of its effectiveness proved the complexity and importance of the sales sphere for the companies as a whole.

List of references

1. Gurzhii N.G. Integrative interaction of marketing and logistics as the basis of strategic management of sales activities of enterprises on the international market / N.G. Gurzhii // Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: International economic relations and world economy. – 2017. – Issue 11. – pp. 28-32.

2. Yu. S. Zaloznova. Clarification of the concept of "sales activity of a coal-mining enterprise" / Yu. S. Zaloznova, N. V. Trushkina P Collection of scientific works "Modern approaches to enterprise management". – 2016. – No. 1. - [Electronic resource]. – Access mode: <http://spu.fmm.kpi.ua/article/view/72873/68374>

3. Obozna V. V. Analysis of the concept of "sales" and its role in the management system of an agricultural enterprise / V. V. Obozna // Scientific Bulletin of the Kherson State University. – 2017. – Issue 25.– P. 178-181.

THE MAIN FEATURES OF THE MARKETING CONSULTANTS IN THE XXI CENTURIES

Yuliia Panasiuk

Ph.D., Student

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

Abstract. Marketing consulting is a broad and imprecise category. Today, the importance of marketing consulting is underestimated. There is a lack of clear understanding of the "consulting" category and its roles. It is said that consulting is a "non-serious" science that solves current, simple issues, not global ones. The current statements are focus on the claiming the role of consultants and consulting in general. One of the points of view is that consultants make decisions based on "popular\ fashionable" models. Moreover, they provide solutions which are general and do not have specific arguments to analyze a specific topic. Some current businesses are sure that consulting is a short-term activity.

Keywords: marketing consulting, consultants, business problems, problem solver, market.

Literature Review. Analyzing the approaches to the interpretation of the concept of "consultant" and its role for business, in the second half of the 20th century, the importance of consultants was very small. Scholars explained the consultant as an unnecessary market player and something abstract. In addition, during the 19th and 20th centuries, the role of the consultant was not precisely defined. Researchers argued that consultants do not play a serious role and are not needed to solve business problems. The consultant was not a professional, but people who can create phrases (Czarniawska-Joerges, 1988). One more category is that consultants are healers who wave magic wands and instantly transform organizations (Clark & Salaman, 1996) [1]. Fincham said that that consultants are symbolic organizations.

Lately, Czarniawska-Joerges was the first who wrote that consulting is a process of change. Many people consider it doesn't work, so they even didn't want to try new view on the typical things because of complexity of its implementation [2].

In the 1998 Kubr published the closest to the current meaning of the marketing consulting. Kubr said that marketing consulting is a service provided by specially trained and qualified staff for the client organization. Consultants objectively and independently identify management problems for the client organization, analyze them and recommend options for solving these problems, and provide assistance in the implementation of solutions when required.

After Kubr's publication, scholars began to take more seriously the field of consulting and the identification of consultants as specialists. They defined the role and importance of consulting for business. For example, Gross and Kizer defines consulting as a new form of high professionalism in overseeing company management and markets in general (2006). In 2000 Saint-Martin spreads of managerial ideology on all levels of the company [3].

Moreover, Furusen defined standardization of global management discourses in 1999. It was discovered that standardization of consulting services means several options [4]:

- Creation of standard forms how it should be
- differences between internal and external audit
- non-flexibility of consultant's services because of standard frames
- presentation of the final work
- assessment of work.

Research purpose and objectives. The purpose of this study is to determine the extent to which the understanding and meaning of the concept of "marketing consulting" and the role of consultants has changed; determine the main features and functions of consultants, their role in solving problems in business and proposals for management solutions. In addition, an important component is the analysis of research by various authors, starting from the end of the 20th century and ending with modern interpretation. For this, the key subjects that implemented the concept of "consulting" in the relevant period of time were analyzed. The result of the study will be a portrait of a modern consultant and his characteristics in the implementation of consulting services for business.

Results. The greatest changes came from 2006. Consulting services become to be transformed into necessity of each business. Scientists understood that marketing consulting can't be completely standardized, because there should be a place to improvise and adapt decisions due to the business sphere and geographical features of the region: language, business culture etc.

The main changes were in the realizing the core approach of the providing consulting services. The innovative glaze was that the management consulting industry is not about standards or patterns. However, the professionalism of a consultant is determined by the presence of universal competencies, which are used to solve the problems of particular business.

It has become much more important for consultants to find non-standard solutions for problems and threats, as well as to act in conditions of uncertainty and unpredictability. Due to the fact that it is difficult to predict the future, consultants must be ready for new challenges and be able to improvise during new cases and hard times for businesses [5].

Nowadays, marketing consultant is a necessary link in the building a successful business. Without the skills of a consultant, it is impossible to solve a management problem. Comparing the role and characteristics of a consultant with the interpretation of the 20th century, topical marketing consulting specialists have acquired not only general skills and knowledge, but they are deeply expert specialists [6]. Based on the analysis of the "marketing consultant" category, it can be concluded that the portrait of a marketing consultant today looks like this [7]:

- speeds up the decision-making process
- advisor, expert
- provides external assistance in solving management problems on a temporary basis

- has specific knowledge
- knows how to describe current situation on the market and identify problems
- conducts the research
- develop the businesses
- ready to act in various roles depending on the situation
- customer-oriented person.

The main features of the marketing consultant in XXI centuries are demonstrated in the **Figure 1**.

Analyst	Expert
Analyzes large amounts of information, data and more opportunities to make changes for a business.	Has experience and knowledge in different spheres, has academic education, uses the technique.
Business-mentor	Improvisator
Manages and organizes the process of researching and finding the problem; provides management of the company verity of the decisions and implement changes.	Offers non-standard solutions, struggles with uncertainty in practice, finds effective ways to solve the problem and notice opportunities of business.

Figure 1. Features of the 21 centuries marketing consultant

Conclusions. Conclusion, the meaning of consulting in the 90s was false because of the lack of theoretical and methodological basis. In the late 1990s the theory of the consulting industry was explored and the institutional roles, functions of consultants were defined.

Standardization became not a way to provide consulting, but a way to define the competences of the consultants. An important feature of the marketing consultant's professionalism is the ability to improvise based on the experience and competencies. The task is eliminating uncertainty, to provide recommendations for making decisions and solving problem.

References:

1. Clark, T. and G. Salaman., 1996, Telling Tales Management Consultancy as The Art of Story Telling'. Paper presented to the 3rd International Workshop on Managerial and Organisational Cognition, Strathclyde University, 14-16 June.
2. Czarniawska-Joerges, B., 1988, Att handla med ord. Stockholm: Carlssons.
3. Mark A. Thomas. High-Performance Consulting Skills The Internal Consultant's Guide to Value-added Performance Thorogood. 2005. 288

4. Furusten, S. and Brunsson, B., 2000, "The Organization of Management Consulting", paper presented at the EGOS Colloquium, Subtheme The Impact of Managerial Knowledge on the Convergence of European Management Practices, Helsinki, 2-6 July 2000.

5. Management consultants as improvising agents of stability / Staffan Furusten / Scandinavian Journal of Management, September 2009, Pages 264-274.

6. Starostina A.O., Dligach A.O., Goncharova N.P., Krykavskiy E.V. Marketing: Textbook / etc.; in general ed. Starostynoi A. O. - K.: Knowledge, 2009. - c. 1070.

7. Marketing: terminological dictionary / A.O. Starostina, N.Yu. Kochkina, V.V. Zhurylo (and others) / edited by A.O. Starostyna. K.: "NVP "Interservice", 2017.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРА ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Zhmudenko Viktoriia,

Ph.D., Associate Professor
Uman National University of Horticulture

Diachenko Mykola

Ph.D., Associate Professor
Uman National University of Horticulture

З часу повномасштабного військового вторгнення російської федерації аграрний сектор України зазнав значних пошкоджень. Найбільше постраждали сільськогосподарські угіддя. Значних пошкоджень зазнала сільськогосподарська техніка, значні втрати від руйнування зерносховищ [1].

Разом з тим, суттєво зросли ціни на добрива та паливо, падіння експорту з України призвело до дефіциту зернових та соняшникової олії у світі, а для українських виробників – до зниження виручки. Так, наразі блокада портів Чорного та Азовського морів знизила експортну спроможність України приблизно з 6 млн. тонн до 8 тис. тонн, максимум 1,5 млн. тонн щомісячно. Звичайно, що таке скорочення відобразилось на доказах аграріїв, що виробляють експортну продукцію і надходження валюти в Україну.

Значних втрат аграрний сектор зазнав від відтоку капіталу за кордон, вихід іноземних компаній та їх представників з України, зменшення виручки аграріїв до рівня вимушеного згортання виробництва. Так, за різними оцінками потенційно пряма шкода агросектору склала вже на кінець 2022 року понад 6 млрд. доларів, а не пряма – понад 23 млрд. доларів США. Як повідомляє «Урядовий кур'єр» із посиланням на низку українських експертів, що наведені збитки ще не кінцеві, тобто цифра може збільшуватися.

Як відмічає виконавчий директор Північного міжрегіонального наукового центру НААН Олександр Нечипоренко, додаткові економічні втрати галузі від війни лише у 2022 році очікуються у розмірі близько 22 млрд. доларів США, а зниження доходів сільського господарства та сумісних секторів від 10 до 30%.

Центр досліджень продовольства та землекористування KSE Institute спільно з Міністерством аграрної політики та продовольства розробив аналіз «Огляд непрямих втрат від війни в сільському господарстві України». В цьому аналізі центр вказує, що збитки агросектору через падіння виробництва, блокаду портів та здорожчання вкладають не менше як 23,3 млрд. доларів США [1].

Наразі Україні необхідно приділити більше уваги створенню та реалізації перспективних інвестиційних програм підтримки інноваційного розвитку всіх галузей економіки. Це дозволить країні підвищити конкурентоздатність власного виробництва та розширити перелік технологічних можливостей.

На онлайн-зустрічі «Чи можливі інвестиції під час війни?» були представлені результати дослідження щодо індексу інвестиційної привабливості України, яке провела Європейська Бізнес-Асоціація. Результати експертного опитування свідчать, що ситуація достатньо складна. І все ж таки, напружена робота українського агросектору, який працює в умовах воєнного стану, надає певні підстави для оптимізму. Інтегральний показник індексу інвестиційної привабливості України і першій половині 2022 року становив 2,17 бала з п'яти можливих, ще пів року тому цей показник становив 2,73 бала. а найнижче значення за весь час євро майдану – 1,8 бала [2].

Повномасштабна війна стала новим і визначальним чинником впливу на рівень ділової активності й інвестиційного клімату в Україні. На сьогодні оцінка генеральними директорами інвестиційного середовища в Україні очікувано погіршилась. Відсоток CEO, які вважають його вкрай несприятливим, зріс у десять разів – з 5 до 53% за останні півроку. Ще 34% вважають його швидше несприятливим. Нейтрально оцінюють поточний інвестиційний клімат 9% директорів, і ще 4% вважають його сприятливим [2].

Так, що так негативно впливає на інвестиційний клімат в Україні? Експерти вважають, що серед багатьох чинників на першому місці є воєнна агресія проти України, на другому місці опинилась корупція, на третьому – слабка судова система. Відчутно також погіршилась оцінка піврічної динаміки інвестиційного клімату. Негативну динаміку спостерігають 79% інвесторів, ще 17% вважають, що діловий клімат не зазнав суттєвих змін. На наступні шість місяців 38% очікують подальшого погіршення ситуації, тоді як 36% вважають, що інвестиційний клімат не зазнає суттєвих змін, а 26% прогнозують покращення до кінця року.

Слід також відмітити, що попри війну, 91% компаній, що входять до ЄВА, планують і далі працювати на українському ринку, а 55% збирається інвестувати в Україну навіть у воєнний час. Зокрема, йдеться про плани інвестицій і в аграрну сферу. Зважаючи на вказані особливості сільськогосподарського виробництва, а також неможливість прогнозування перебігу війни, окрім оперативного розв'язання поточних проблем аграрного сектора. Треба поступово формувати стратегічне бачення майбутнього розвитку сільського господарства [4].

Основними напрямками забезпечення стійкості та адаптивності аграрного сектора до функціонування в умовах війни на думку Віталія Русана мають бути такі:

- максимальне залучення прямих фінансових заходів, спрямованих на підтримку господарської діяльності аграріїв, збереження ними найманих працівників, недопущення банкрутства суб'єктів господарювання;
- забезпечення збору врожаю сільськогосподарських культур;
- досягнення стійкості продовольчих систем громад шляхом стимулювання та забезпечення матеріально-технічними ресурсами (сільськогосподарська техніка, добрива, засоби захисту рослин тощо);

- перегляд формування структури посівних площ сільськогосподарських культур в напрямі її збалансування згідно з пріоритетами задоволення потреб внутрішнього ринку важливими соціальними харчовими продуктами;

- поступове відновлення технічних можливостей експорту сільськогосподарської продукції та продуктів харчування;

- розроблення Стратегії розвитку аграрного сектора шляхом збалансування структури виробництва, збільшення прибутковості капіталовкладень та землі віддачі, широкого залучення інвестицій та впровадження інновацій тощо [5].

Війна проти зовнішнього агресора – це завжди боротьба за політичну і економічну незалежність країни. Сьогодні держава стає головною дійовою особою в економічній площині. Тому державі тимчасово потрібно перейти до практично ручного управління економікою, коли держава вирішує, що саме є пріоритетом і на що має йти державна підтримка.

Головне завдання України зараз – інтенсифікувати економічні процеси на територіях, де не ведуться бойові дії. Ми бачимо перед собою тільки нашу перемогу [3]. Водночас держава має максимально стимулювати переорієнтацію економіки на підтримку армії, забезпечення оборони, відновлення і підтримання інфраструктури, забезпечення продовольчої безпеки.

Список літератури:

1. Корж А. Експерти оцінили збитки, яких агросектору вже завдало російське вторгнення. URL: <http://landlord.ua/news/eksperty-otsinyly-zbytky-iakykh-ahrosektoru-vzhe-zavdalo-rosiiske-vtorhnennia/>

2. Коцький С. Інвестиції під сиренами / *Агробізнес сьогодні*. 24.08.2022. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/podiia/item/25075-investytsii-pid-syrenamy>.

3. Данилишин Б. Як держава може підтримати бізнес в умовах війни / *Економічна правда*. 31.01.2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/03/20/684363/>

4. Богонос М. Як Україні відновити агросектор після війни. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2022/06/21/87463227/>

5. Русан В. Особливості функціонування аграрного сектора економіки України в умовах війни. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/ekonomika/osoblyvosti-funktsionuvannya-ahrarnoho-sektora-ekonomiky-ukrayiny-v-umovakh>

ЗАКОН ПАРКІНСОНУ В ЦІНІ БЮРОКРАТІЇ У СИСТЕМІ МОРСЬКОГО ТРАНСПОРТУ

Примачова Н. М.

канд. екон. наук кафедри
«ЕТ і ПМТ»

Національного університету «Одеської морської академії»

Реальна бюрократія необхідна для забезпечення самостійності і ініціатив підприємницьких структур. Але не така чисельна як в Україні. Компартії не має, а колишні будинки обкому переповнені адміністративними виконавцями. Така бюрократія націлена на доказ своєї необхідності, а не на досягнення результату [1]. Слід розрізняти пряму ціну бюрократії, яка представлена часткою витрат у бюджетах на утримання адміністрації, і емерджентну ціну – прямі втрати для населення і підприємництва при невідповідному виконанні функцій управління. Коли надмірно багато бюрократів, які не володіють знаннями про реальну організацію менеджменту та бізнесу тому, що реалізується закон концентрації влади. Надмірна монополізація влади потребує спеціальних провідників владної волі. Пряма ціна бюрократії – місячна зарплата в 200 - 400 тисяч гривень свідчить про не моральність рівні бідності в країні.

Свого часу планова система була заснована на двох умовах: безперервність роботи структур у відповідності із прийнятими параметрами для уникнення зриву системи в цілому; вимога відповідної компетентності керівництва на основі перспективності рішень. Взагалі не розглядалися можливі ризики і форми виходу системи. У цих умовах формувалася особлива бюрократія відносин.

Інша форма бюрократичної сваволі виникла у системі управління, що реалізується в Україні. По-перше, це кількісне засилля адміністративного управління. По-друге, фактично використовуються райкомівські безвідповідальні принципи. За час існування держави Україна кількість чиновників виросла більш ніж у шість раз. За період 1992 – 2020 рр. апарат чиновників виріс із 60 майже до 400 тисяч. При цьому параметри державної власності за цей же період скоротилися в 5 разів.

За цей же період суттєво підвищилася значимість інформаційних технологій, що полегшує процес менеджменту економічними відносинами. При будь-якій реформі соціально-економічних відносин кількість бюрократів зростає, а результативність падає. Достатньо порівняти параметри макроекономіки за друге десятиріччя ХХІ сторіччя. Так номінальний ВВП 2010 року дорівнював 136,4 мільярдів доларів, а в 2021 році – 155,6 мільярдів. Річне зростання було нижче за наростання боргів і витрат на утримання адміністративних структур.

У свій час черговий міністр транспортного відомства, фахівець із аграрних відносин підготував постанову про передачу відповідальності за безпеку судноплавства на начальників і капітанів портів, включаючи організацію порятунку і надання допомоги на море. Таким чином, порушився принцип

діяльності підприємницької структури, яка відрізняється чіткими функціями і націленістю на раціональне обслуговування суднопотоку порту [2].

Для транспортної індустрії основний підсумок бюрократичних рішень – це тотальна втрата транзиту. Євросоюз, у який ми так прагнемо, розробив спеціальну стратегію костерного судноплавства. У нас же воно не знаходить підтримки по бюрократичних факторах. Про чисто бюрократичний підхід, щоб показати ефективність прийнятої концепції концесії в портовому бізнесі розглядалась передача в концесію вискоефективного порту Южний. При цьому даний намір відрізнявся бюрократичною закритістю від публічної оцінки. Фонд державного майна для оцінки капітальних активів порту в сотні мільйонів гривень уклав договір з компанією, яка збиралася провести оцінку за 12 тисяч, у той час як реальна вартість робіт може перевищити мільйон гривень.

Концесія розглядається як проект підвищення ефективності портів. У той же час саме порти як державні підприємства залишаються найбільш ефективними, незважаючи на вилучення 50 - 75 відсотків прибутку в держбюджет. Після передачі в концесію або внаслідок іншої форми приватизації ці фінансові кошти виявляться в приватних руках. І це йшло з ініціативи державної влади. У той час із 100 провідних портів світу абсолютна більшість заснована на державній і муніципальній власності.

Реальний виробничий потенціал морських портів освоєний компаніями, які забезпечують економічні завдання. Вони націлені на експорт продукції різних консорціумів. Термінали не належать експортерам, тому не підлягають необхідному інвестуванню. У портах інвестиційних ресурсів по сучасній системі адміністрування та ресурсів на капітальні вкладення не вистачає.

Бюрократичні схеми по висновкам портів з урахуванням загальносистемної ефективності включають і український варіант концесійної угоди. Він не виключає передачу порту в управління і перетворення його в джерело мінімізації власних витрат, виводячи зі сфери ринку морської торгівлі. Не можна допустити і маніпулювання із вартістю капітальних активів, що передбачається залежністю концесійного платежу від рівня фондівіддачі. При цьому адміністрування не забезпечує розширення позиції на ринку.

Крім того, концесійні платежі не повинні використовуватися в якості джерела інвестування. Це кошти держави. Розвиток повинний здійснюватися за рахунок коштів концесіонера. У світовій практиці порти передаються в концесію або стивідорним компаніям, або судовласникам, які забезпечують повноту функціонального використання виробничого потенціалу.

Найвища ціна бюрократії в системі морського транспорту визначена створенням штучних структур: раніше Укрморпорт і в поточному періоді АМПУ. Для утримання так званого Державного підприємства щорічне використовується 1 млрд. гривень тобто 1/8 портових зборів, що забираються у реальних підприємств, що працюють. Саме ліквідація національних підприємств, що забезпечували ефективні гідротехнічні роботи обумовила необхідність оголошення конкурсів на днопоглиблення. Крім корупційних схем

при проведенні тендерів формуються значний відтік валютних коштів за виконання робіт, які здібні виконувати національні виробники.

До бюрократичного безграмотного наміру слід віднести пропозицію одного з Прем'єр-міністрів про створення зернового хаба на Мальті. Таким чином доходи морських портів передавались конкурентам із втратою не тільки валютних коштів, але й робочих місць. Реальні держави воліють створювати хаби на своїй території. Досить згадати Сінгапур [3]. Під час губернаторства Саакашвілі М. в Одеській ОДА виник конфлікт зі швейцарською компанією і її інвестиціями в обсязі 200 мільйонів доларів. Адміністрація обмежувала бізнес компанії внаслідок неправомірного включення адміністративних пріоритетів. Незважаючи на доцільність створення власного причалу компанії ОДА передає землі іншій фірмі, що знижувало імідж України, як учасника міжнародних комерційних проектів. Тільки Одеський апеляційний суд скасував бюрократичні рішення ОДА.

В Україні формуються дві протилежності у використанні виробничого і природного потенціалу. Там, де державні підприємства ефективні, реалізується принцип роздержавлення і приватизації. Це, як правило, робиться для певної групи громадян. З іншого боку, формуються спроби створення державних монополій, що забезпечують пріоритети вузького кола людей. Так фактично створене АМПУ. Це стосувалось і обов'язкових лоцманських операцій і платності проходу шлюзів, чого в Європі немає.

Список літератури:

1. Паркінсон С. Н. Закон Паркінсона. М.; Прогресс, 2014. 445 с.
2. Про морські порти України. Закон о портах України від 04.07.2013, № 406-VII . *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*.
3. Козка А. Сінгапур. *Aqua Marine*: 2019/2020, № 12. С. 28-29.

ҚЫЗМЕТ КӨРСЕТУ ҰЙЫМДАРЫНДАҒЫ ПЕРСОНАЛДЫ БАСҚАРУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Сабырбек Ұлзейне Асхатқызы

Э.ғ.м., оқытушы,
К.Сагадиев атындағы Халықаралық бизнес университеті

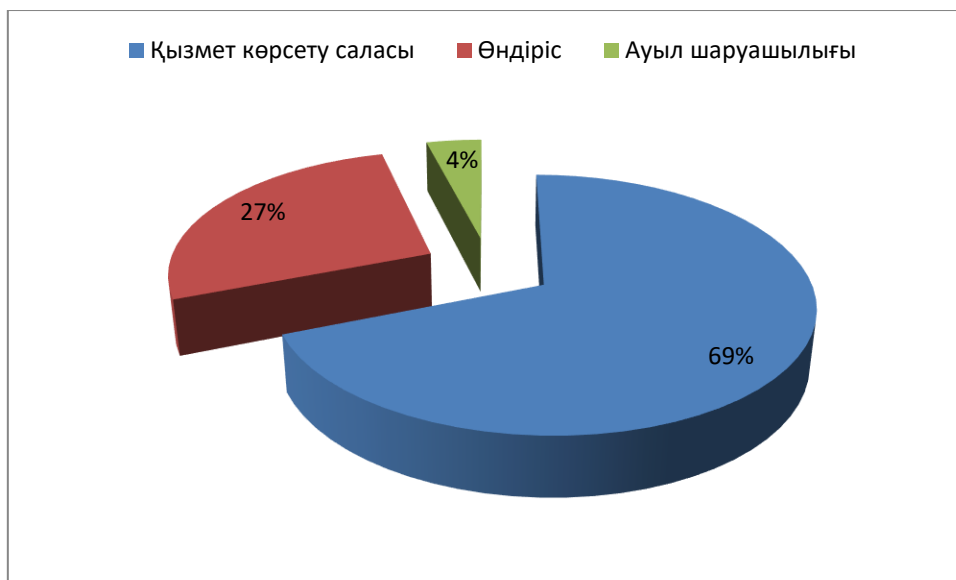
Қонарбай Ұлмекен Таукебайқызы

Э.ғ.м., оқытушы,
Ш.Мұртаза атындағы Халықаралық Тараз инновациялық институты

Аннотация: Мақалада қызмет көрсету ұйымдарындағы персоналды басқару ерекшеліктері қарастырылады, қызмет көрсету ұйымдарының ерекшеліктері және персоналды басқару жүйесіне қойылатын талаптар көрсетіледі.

Түйінді сөздер: Қызмет көрсету саласы, персонал, персоналды басқару, кәсіпорында персоналды басқару.

Қызмет көрсету саласы-қоғамдық өндіріс жүйесіндегі функционалдық мақсаты халық үшін қызметтер мен рухани игіліктерді өндіру мен сатуда көрініс табатын салалар мен қызмет түрлерінің жиынтығы. Қазіргі уақытта жиынтық ЖІӨ-дегі қызмет көрсету саласының үлесі оның жалпы көлемінің шамамен 70%-ын құрайды және тауар өндіру саласының үлесінен едәуір асады. Қызмет көрсету саласында әлемнің халқының ең көп бөлігі қызмет атқарады. Әлем халықтарының жұмыспен қамтылу көрсеткіші төменде 1-суретте көрсетілген [1].

1-сурет. Әлем халықтарының жұмыспен қамтылу көрсеткіші

Қазіргі қоғамда нарықтық басқару жүйесін дамыту жағдайында шектеулі экономикалық ресурстарды тиімді пайдалануға көбірек көңіл бөлінеді. Нарықтық жүйе өзінің ойын ережелерін оның қатысушылары үшін белгілейді

және кез-келген экономикалық қызметтің негізгі ресурсы ретінде адамға жоғары талаптар қояды.

Экономикалық саладағы постиндустриалды қоғамның инновациялық процестері қызмет көрсету саласының рөлінің артуына, осы салада жұмыс істейтіндердің саны мен ұсынылатын қызметтер спектрінің артуына әкеледі. Экономиканың осы секторының басшысы мен қызметкері нарық құрылымы мен конъюнктурасының, функционалдық міндеттерінің жиі өзгеруіне, тұрақты біліктілік сынақтарына, нарықтағы кәсіпорын үлесі үшін қатаң бәсекелестікке бейімделе білуі тиіс [2].

Ұйымның сәтті жұмыс істеуі, ең алдымен, дұрыс кадрлық стратегияны әзірлеу, кадрларды іріктеуді ұйымдастыру, қызметкерлерді ынталандыру және ынталандыру жүйесін ұйымдастыру, жанжалды жағдайларды болдырмау және т.б. Сондықтан персоналды басқарудың сауатты және ойластырылған тәсілдері көрсетілетін қызметтерге қарамастан ұйымның қызмет бағыты мен жұмыс нәтижелерін анықтайтын қызметтер саласындағы менеджменттің негізгі ерекшеліктері болып табылады. Сондықтан қызмет көрсету саласындағы персоналды басқару келесі бағыттар бойынша жүзеге асырылуы керек:

1. Қызмет сапасын басқару.

Қызметтер сапасының негізгі көрсеткіштері:

а) кәсіптік даярлық пен біліктіліктің деңгейі мен сапасын, іскерлік және кәсіптік этиканы білу мен сақтауды, басшылыққа алу қабілетін қамтитын кәсіптік қызметтер;

б) эстетикалық көрсеткіштер. Оларға қызмет көрсетуші персоналдың сыртқы түрі, сыпайылық жатады, клиенттерге қатысты әдептілік, сауатты және анық сөйлеу, құзыреттілік және ақпаратты пайдалану мүмкіндігі. Қызметкерлер клиенттің сенімі мен психологиялық жайлылығын тудыруы керек;

2. Қызмет көрсету саласындағы өнімділікті басқару. Қызмет көрсету саласындағы өнімділікті басқару қызметтің көлемі мен тиімділігін арттыру үшін әдістерді қолдануды қамтиды. Әрбір қызметкер өз клиентін мүмкіндігінше қызықтыруға тырысуы керек, осылайша оның өнімділігін арттырады және компанияға пайда әкеледі. Бірақ сонымен бірге басшылық жұмыс орнындағы қызметкерлердің өнімділігін бақылауға тырысуы керек және жағдай жақсы болмаған кезде әртүрлі жолдармен араласуы керек;

3. Қызметкерлерді ынталандыру. Кәсіпорын басшылығы тарапынан қызметкерлерді үнемі материалды және моралді түрде ынталандыру қызмет көрсету сапасына тікелей әсер етуші фактор болып табылады. Тұтынушылармен тікелей байланысқа түсіп қызмет атқаратын және оларға кәсіпорын қызметін ұсынатын адам ретінде олардың қызметке деген ынтасының болуы маңызды болып табылады. Қызмет көрсету саласы персоналының өндірістегі персоналдан айырмашылығы да осы. Адал тұтынушы қалыптастыру үшін қарапайым тұтынушыға қызмет көрсететін, адал персоналдың болуы маңызды рөл атқарады [3].

Бүгінгі таңда көптеген компаниялар өз қызметін бәсекелестердің үлкен қысымымен жүргізеді. Жылдан жылға нарық әр түрлі саладағы көптеген

компаниялармен қаныққан. Олардың әрқайсысы осы нарықта ең маңызды орынға ие болғысы келеді.

Қызмет көрсету саласының қызметкерлері өнімді сатуға тырысып қана қоймай, сонымен қатар клиентке дұрыс көзқарасты таңдай білуі керек. Жоғарыда аталған барлық аспектілерді қарастыра отырып, компанияның белгілі бір салада көшбасшы болу мүмкіндігі өте жоғары. Айта кету керек, жаңа технологияларды біртіндеп дамыту, жаңа нарықтарды игеру, әртүрлі салалардағы білімге деген қажеттілікті арттыру, зерттеуге арналған жаңа объектілердің пайда болуы, мұның бәрі әр салада жаңа мамандықтардың пайда болуына әкеледі. Осыған сүйене отырып, әр түрлі мамандықтағы сапалы қызметкерлерге деген сұраныс та өсе береді. Әр түрлі процестерді оңтайландыру, өндірістегі инновациялық технологиялар мен әзірлемелердің пайда болуы жаңа мамандарға деген сұраныстың артуына автоматты түрде ықпал етеді.

Қызмет көрсету нарығы қалыптасу сатысында тиімді даму үшін ең алдымен бәсекеге қабілеттілікті арттыру қажет. Егер қызмет көрсету саласын дамыту перспективасы туралы айтатын болсақ, онда өсу жалғасады, нәтижесінде оның толық қалыптасуына және экономикалық ресурстарды тиімді пайдалануға әкеледі. Бүкіл экономиканың инфрақұрылымының негізін құрайтын қаржылық, көліктік, телекоммуникациялық қызметтерді жетілдірудің маңызы зор. Қызметтердің әртүрлі секторлары әлеуметтік тұрақтылық факторы деп аталады, осылайша елде жұмыс орындарын ашады. Қызмет көрсету саласының дамуына үлкен әсер ететін тағы бір маңызды фактор-бұл еңбек ресурстарының сипаттамасы.

Қызмет көрсету саласындағы адами ресурстардың айрықша ерекшелігі-тұтынушымен тікелей байланыста болатын қызметкерлер операциялық және маркетингтік мақсаттарды орындау үшін жұмыс істеуі керек. Біріншіден, ол ұсынылған өнімді өндіруге көмектесуге міндетті, екіншіден, оны сатумен жиі айналысуға тура келеді. Осылайша, қызмет көрсету саласындағы компанияның қызметкері бірден бірнеше функцияларды орындайды: ол кез-келген операцияны орындайтын маман, сатушы және осы өнімнің бөлігі болып табылады.

Персоналды басқару-бұл ұйымның жалдамалы қызметкерлерінің жұмысын бақылауға және үйлестіруге бағытталған мамандандырылған қызмет. Қызмет көрсету саласының менеджментінің ерекшелігін сипаттамас бұрын, осы қызмет саласының сипаттамаларын, оның басқа салалардан, атап айтқанда, материалдық өндіріс салаларынан айырмашылығын анықтау қажет.

Қызмет көрсету саласының өзіндік ерекшеліктері, ең алдымен, қызметтердің өзіне тән ерекшеліктерінде көрінеді. Қызметтер гетерогенділігімен, материалдық емес, сақталмайтындығымен және қызмет көрсету процесінің оны тұтынудан бөлінбеуімен ерекшеленеді. Бірқатар зерттеушілер қызметтер мен өнімдерді салыстырады. Шын мәнінде, таза тауарлар мен қызметтер ғылыми абстракцияны білдіреді. Нақты сауда ұсыныстарының көпшілігі материалдық және материалдық емес элементтерді біріктіреді. Сондай-ақ, қызметтерді санаттарға бөлуге болатындығын ескеру қажет, мысалы:

- тауарлармен байланысты қызметтер,
- адам еңбегіне негізделген қызметтер,
- жабдықты қолдануға негізделген қызметтер [4].

Сонымен, қызметтердің ерекшелігі келесідей:

Қызметтердің мүмкіндігі тұтынушыға қызмет көрсету процесі тікелей басталғанға дейін күтілетін нәтижелер мен қызмет көрсету сапасын көрсетуді қиындатады. Сондықтан менеджерлер қызмет көрсету процесіне де, қызмет сапасын жанама түрде көрсететін басқа факторларға да ерекше назар аударуы керек. Қызмет көрсету саласында кейбір факторлар өндіріс салаларына қарағанда әлдеқайда маңызды. Осындай факторлардың ішінде бөлменің орналасуы мен интерьерін, жабдықтың дизайны мен ыңғайлылығын, қызметкерлердің мінез-құлқы мен сыртқы түрін, компанияның жұмыс режимін атап өтуге болады,

Қызметтердің гетерогенділігі оларды стандарттауды қиындатады. Кейбір жағдайларда стандарттау негізінен мүмкін емес. Бұл нормалар мен нормативтерге негізделген қызметкерлерді жоспарлаудың, бақылаудың және ынталандырудың өндірістік саладағы дәстүрлі әдістерін қолдануды қолайсыз етеді. Қызмет көрсету сапасын бақылау өте қиын, өйткені оған ұйымның еңбек және материалдық факторлары ғана емес, сонымен қатар белгілі бір тұтынушының жеке қалаулары да әсер етеді,

Қызмет көрсету менеджментінің негізгі проблемаларының бірі ретінде қарастырылатын қызметтердің сақталмауы. Салыстырмалы түрде тұрақты сұранысқа ие қызметтер үшін бұл мәселе онша маңызды емес, ал маусымдық қызметтер жағдайында қызметтердің сақталмауына, қор құра алмауына байланысты қызметтің тиімділігі күрт төмендейді. Компания ең жоғары сұраныс кезеңінде кірістерді алуға немесе төмен сұраныс кезеңінде қызметкерлер мен жабдықтардың тоқтап қалуын төлеуге мәжбүр,

Қызмет көрсетудің тұтынудан бөлінбеуі басшыларды тұтынушылардың қызмет көрсетуге қатысуына байланысты нақты міндеттерді шешуге мәжбүр етеді. Қызметкерлер клиенттерге мұқият және сезімтал болуы керек. Тікелей қызмет көрсетілетін клиенттерге де, басқаларға да, соның ішінде қызмет көрсету кезегін күтетіндерге де қолайлы жағдайлар жасау керек. Клиенттің сипаттамаларына байланысты факторлардан тазартылған қызметкерлердің жұмысын бақылау жүйесін құру қажет. Көптеген қызметтер тек клиенттің қатысуымен ұсынылатындықтан, мақсатты аудиторияға ыңғайлы жұмыс режимін таңдау маңызды. Әр түрлі қызметтерде тұтынушының қатысу деңгейі әр түрлі болады, бұл қолданылатын басқару әдістерінің ерекшеліктерін анықтайды [5].

Қызметтердің түрлері ғана емес, оларды ұсынатын ұйымдар да әртүрлі. Қызметтерді мемлекеттік органдар, коммерциялық емес және коммерциялық құрылымдар көрсете алады. Қызмет көрсетумен тек мамандандырылған сервистік фирмалар ғана емес, сонымен қатар өндірістік компаниялар да айналысады. Көптеген өндірістік кәсіпорындарда бүкіл бөлімдер маркетинг, дизайн, қаржы, тұтынушыларға кеңес беру және сатудан кейінгі басқа қызметтер

сияқты қызметтермен айналысады. Осылайша, қызметтің фокусы қызметтерге ауысады. Қызметтер жеке тұтынушыларға да, ұйымдардың қажеттіліктеріне де бағытталуы мүмкін. Халық табысының өсуі мен әртүрлі қызметтерге сұраныстың өсуі арасында тікелей тәуелділік бар. Бұл күнделікті міндеттерден босататын, сондай-ақ бос уақытқа байланысты қызметтерге сұраныста айқын көрінеді.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

1. Бакирова, Г. Х. Психология эффективного стратегического управления персоналом / Г.Х. Бакирова. - М.: Юнити-Дана, 2015.
2. Управление персоналом. - М.: Инфотропик Медиа, 2015.
3. Богатин, В.А. 1С:Зарплата и Управление персоналом 8.0. Самоучитель / В.А. Богатин. - М.: Триумф, 2017.
4. Булат, Р. Е. Правовые нормы и психологическое сопровождение управления персоналом в строительстве / Р.Е. Булат. - М.: Бизнес-Пресс, 2017.
5. Гордин, В. Э. Менеджмент в сфере услуг / В.Э. Гордин, М.Д. Сущинская. - М.: Бизнес-пресса, 2017.

АКТУАЛЬНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ В НАДАННІ ОПТОМЕТРИЧНОЇ ДОПОМОГИ НАСЕЛЕННЮ УКРАЇНИ

Серветник Дарина Василівна

Студентка, Національний фармацевтичний університет
м. Харків, Україна

Ткаченко Олена Валентинівна

к.фарм. н., доцент, Національний фармацевтичний університет
м. Харків, Україна

На сьогоднішній день офтальмологічні захворювання є одними з найбільш поширених хвороб у всьому світі, які спостерігаються у населення різних вікових груп і з кожним роком набувають все більш актуального значення.

За даними проведених досліджень, перспективи подальшого розвитку офтальмологічної та оптометричної індустрії обумовлюються надто низькою культурою турботи про здоров'я очей серед населення. В Україні понад 60% населення потребують корекції зору, але тільки 1-8% проходять необхідну корекцію. Тоді як поганий зір є однією з найпоширеніших аномалій і входить в ТОП-5 захворювань.

За даними ВООЗ у світі налічується не менше 2,2 мільярда випадків порушення зору або повної сліпоти. Причому понад 1 мільярд з них є наслідком відсутності профілактики або лікування. Це світова тенденція, яка, характерна й для України. Разом з тим в Україні вже багато років спостерігається стрімке погіршення зору у дітей шкільного віку. Асоціація дитячих офтальмологів України повідомляє: щороку приблизно у 250-270 тисяч учнів виявляють погіршення зору. За результатами перевірки зору, яка була проведена фахівцями оптичної мережі «ЛЮКСОПТИКА», у більше ніж 12 тис. школярів, в період з 2016-2020 року 52% дітей шкільного віку мають порушення зору.

Але незважаючи на те, що останні десятиріччя XXI століття відзначаються вагомими досягненнями у сфері охорони здоров'я, зокрема в офтальмології та оптометрії, значна частина надання медичної допомоги населенню в Україні все ж таки здійснюється на рівні, нижчому за передбачуваний.

Шляхом проведення ряду досліджень було виявлено, що значна частина клінічних процедур недоцільна та нерентабельна, а близько 25% медичних втручань є малоефективними. Згідно даних Інституту медицини США, помилки лікарів, допущені під час встановлення діагнозу і самого процесу лікування, забирають життя у майже 100 тис. пацієнтів. В Україні подібної статистики немає. Крім того, сучасна система охорони здоров'я України не відповідає тому рівню, що діє у країнах Заходу.

Слід зазначити, що галузь охорони здоров'я в Україні функціонує в умовах недостатнього фінансування, а медичне обслуговування надається із використанням застарілого обладнання та інструментарію. В умовах військової агресії усі ці нагальні потреби та проблемні питання стають дедалі гострішими і потребують суттєвих змін на законодавчому рівні. Підвищення доступності та якості надання медичних послуг, ефективності державного фінансування визначені провідними напрямками реформування медичного обслуговування в Україні, і система офтальмологічної допомоги не є винятком.

Стандартизація має першочергове значення для управління якістю та спрямована на досягнення оптимального ступеня впорядкування в охороні здоров'я шляхом розробки і встановлення вимог, норм, правил, характеристик умов, продукції, новітніх стандартизованих медичних технологій, робіт та послуг, які застосовуються в охороні здоров'я. Медичні стандарти в охороні здоров'я, як і медичні технології – поняття порівняно нові, хоча їх прототипи існували ще за часів Гіппократа. Вже тоді лікарі почали дотримуватися своєрідних еталонів виконання окремих процедур.

У зв'язку з усім вищевикладеним планується розвиток оптичного ринку шляхом: популяризації профілактичних оглядів у лікаря-офтальмолога; та пропозиції кращого сервісу та якісних доступних товарів для здоров'я зору.

З метою більш об'єктивного аналізу та подальших рекомендацій щодо вдосконалення якості обслуговування клієнтів та надання оптометричної допомоги, на базі однієї з провідних оптичних мереж було проведено внутрішній аудит, на основі якого було складено SWOT-аналіз, який показав необхідні шляхи вдосконалення Компанії, дозволив відкоригувати діяльність, а також показав положення Компанії в конкурентному середовищі. Також було проведено анкетування споживачів, оскільки нам необхідно дізнатися об'єктивний погляд клієнтів на сприйняття оптичної мережі та виявити найбільш цінні для споживача критерії, які у подальшому будуть закладені в основу для розробки пропозицій щодо підвищення якості надання офтальмологічної допомоги та обслуговування клієнтів.

Отже, проаналізувавши власне маркетингове дослідження, оцінивши SWOT-аналіз підприємства, ознайомившись із відповідною методичною літературою та on-line ресурсами можемо дійти висновку, що якість обслуговування в оптометричній сфері має досить багато проблем та недоліків: велика кількість негативних відгуків серед клієнтів, надзвичайно низька оцінка якості обслуговування, висока плинність кадрового персоналу, недостатньо сучасне медичне обладнання, відсутність технічних засобів з тимчасового відновлення електроенергії – все це впливає негативним чином на якість надання офтальмологічної допомоги населенню та потребує проведення певних коригуючих заходів з приводу покращення якості обслуговування в оптичній мережі.

На основі всіх отриманих даних, були розроблені рекомендації щодо поліпшення якості обслуговування населення з вадами зору, визначений комплекс заходів спрямований на усунення наявних недоліків Компанії та

підвищення якості надання послуг оптичної мережі, також було розроблено стандартну операційну процедуру задля впровадження єдиних підходів щодо приймання, зберігання, обліку, відпуску та списання лікарських засобів, термін придатності яких спливає або вже закінчився.

Після цього, було наведено обґрунтування щодо доцільності запропонованих змін в сфері надання медичної допомоги та якості обслуговування підприємства.

Отже, незважаючи на високу актуальність проблем, пов'язаних із наданням оптометричної допомоги населенню України, проведені дослідження вказують на недосконалість системи якості забезпечення медичної допомоги при хворобах ока, що потребує її оптимізації.

Список літератури:

1. Організація офтальмологічної допомоги. Нормативно-правове забезпечення. Навчально-методичний посібник / За редакцією проф. Рикова С.О., доц. Лаврик Н.С., доц. Шаргородської І.В., доц. Збітнєвої С.В., асист. Обухової Н.А., асист. Шпака Г.В., проф. Вітовської О.П., асист. Скрипниченко І.Д., лікаря Бакбардіної І.І. // Навчально-методичний посібник «Організація офтальмологічної допомоги. Нормативно-правове забезпечення» - ТОВ «Бібліотека «Здоров'я України», 2013. – 498 с.
2. Ковальова О. М. Волкова О. О. Проблеми формування економічної та фінансової системи функціонування лікувальних закладів в умовах реформи. Економіка, фінанси, облік та право: стратегічні пріоритети розвитку в умовах глобалізації: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції, Полтава, 20 квітня 2019 р.: в 7-ми ч. Полтава: ЦФЕНД, 2019. Ч. 6. С. 14-16.
3. Дячук Д. Д., Зделова Г. С. Оцінка готовності багатопрофільного закладу охорони здоров'я до впровадження нових організаційних форм надання офтальмологічної допомоги дорослому населенню (результати маркетингового дослідження). Клінічна та профілактична медицина. 2022. № 4(22). С. 6-11
4. Слабкий Г.О., Риков С.О., Збітнєва С.В., Троянов Д. П. Оптимізована функціонально-організаційна система спеціалізованої офтальмологічної допомоги в умовах реформування галузі охорони здоров'я. Методичні рекомендації. К.: Вид. «НОУЛІДЖ», 2013. С. 37
5. Дуфинець В. А. Обґрунтування оптимізованої системи надання офтальмологічної допомоги населенню на регіональному рівні в умовах розвитку закладів охорони здоров'я різних форм власності. Вісник соціальної гігієни та організації охорони здоров'я України. 2016. № 2 (68). С. 32-38
6. Звіт про управління : Товариство з обмеженою відповідальністю «ІНТЕРОКО» за 2021 рік. Київ : ТОВ «ІНТЕРОКО», 2022. – 17 с.
7. Кустрін Т. Б. Дивись в обидва: Лікар-офтальмолог відповів на найважливіші питання про зір. // Одеський обласний центр громадського здоров'я. – Одеса, жовтень-грудень 2020. С. 8-11

СТРАТЕГІЧНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ СТАНОМ ПОРТІВ ВІДНОСНО ПАРАМЕТРІВ РИНКУ ТРАНСПОРТНИХ ПОСЛУГ

Сотниченко Людмила Леонідівна

доктор економічних наук, професор, професор кафедри менеджменту та економіки морського транспорту Національного університету «Одеська морська академія», Україна

Станєва Яна Миколаївна

аспірант кафедри менеджменту та економіки морського транспорту Національного університету «Одеська морська академія», Україна

Морські торгові порти відносяться до складних соціально-економічних систем. Вони забезпечують ефективне використання всіх видів транспорту, раціональні транспортно-економічні зв'язки, закінчення чи продовження процесів транспортування товарів за жорстких екологічних обмежень. Водночас, необхідно зазначити, що повністю не досліджено роль морських портів у системі економічних факторів розміщення виробничих сил, не завершено дослідження характеру впливу портового комплексу на економічну та продовольчу безпеку в країні.

Морські торгові порти концентрують різні види діяльності, пов'язані з обробкою чи обслуговуванням транспортних та вантажних потоків. Вони характеризуються диференціацією рівня прибутковості. Це визначає відмінність підходів щодо параметрів та активності їх оптимізації. Тому залишається актуальною проблема досягнення максимальної інтенсивності основної експлуатаційної діяльності портової інфраструктури України, загальної нормалізованої ефективності та комплексності розвитку [1].

Місце торгового порту в логістичній товаропровідній системі зумовлюється низкою зовнішніх умов та основними цілями стратегії розвитку та забезпечення стійкості на регіональному ринку. Найважливішим чинником раціонального розвитку торгових портів залишається продуктивність чи ефективність використання економічних ресурсів підприємства.

Загальносистемне значення портової інфраструктури визначає завдання постійного розвитку виробничого потенціалу за критеріями ефективної стійкості у системі транспортного обслуговування світових господарських зв'язків. Інтенсифікація транспортних процесів та використання виробничого потенціалу як основа підвищення ефективності роботи транспортних підприємств передбачає подальшу концентрацію та спеціалізацію розвитку основних об'єктів морського транспорту. Конкурентоспроможність підприємств морського транспорту може забезпечуватися з урахуванням: вибору раціональних напрямів науково – технічного прогресу в портовому будівництві, вдосконалення організації управління, підвищення кваліфікації працівників порту і

продуктивність їх труда. Довговічність прояву закономірностей та факторів ефективного розвитку портів зумовлює комплексність завдань щодо розробки механізму адаптації до змін, що відбуваються у системі міжнародного поділу праці.

Надійна та ефективна реалізація стратегії відтворення та підтримки у нормальному стані морського транспортного комплексу передбачає наявність певної системи умов, що зумовлюють принципи, можливості та напрямки формування основного капіталу [2]. Тому завдання підтримки збалансованості розвитку національної морської транспортної системи щодо макроекономічних потреб та оптимальних сукупних результатів вимагають створення особливого механізму стимулювання розвитку торгових портів. У цьому процесі виділяється завдання концентрації інвестиційних ризиків за стратегічним напрямом розвитку.

Серед основних факторів, що визначають темпи розвитку морських транспортних підприємств, виділяються потреби та обмеженість капітальних вкладень, що певною мірою характерно і для інших комплексів національного господарства. Принципова відмінність у тому, що у морському транспорті спостерігається, з одного боку, підвищення капіталомісткості, з другого, значний вплив транспортного потенціалу країни оптимізацію позасистемних результатів. Ступінь обмеженості інвестиційних ресурсів для реалізації проектів розвитку визначають темпи нарощування транспортного потенціалу та співвідношення між інтенсивними та екстенсивними напрямками капітальних вкладень. Зазначене обмеження підвищує актуальність розробки методів, обґрунтування ефективності альтернативного виділення ресурсів. У цьому аспекті також важливою є розробка концепції державної непрямой підтримки галузі. Як критерійний підхід слід розглядати досягнення економічної безпеки зовнішньоекономічних відносин.

Система стимулювання та підтримки національних судновласників та портових комплексів має орієнтуватися за критерієм максимуму транспортного ефекту та високих темпів формування нових накопичень для подальшого фінансування чергових етапів розвитку чи диверсифікації основної функціональної діяльності вантажних терміналів [3]. На морському транспорті в умовах жорсткої конкуренції та циклічності ринка транспортних послуг велика увага має приділятися оптимізації часових параметрів реалізації нових науково-технічних рішень. В основі останніх особливе місце займають високопродуктивні типи суден та перевантажувальних комплексів, впровадження прогресивних технологічних процесів доставки вантажів та обробки транспортних засобів.

Ефективними залишаються напрями вдосконалення організації роботи та взаємодії всіх елементів транспортної системи на засадах інтермодальних повідомлень, що забезпечують прискорення доставки товарів та покращення використання потенціалу торгових портів та магістральних видів транспорту. Прогресивність технічних та організаційних рішень визначається їхньою ефективністю та економічною доцільністю. Чим більше рівень економічної

ефективності нових типів суден і перевантажувальних комплексів, то вони більш стійкі над ринком транспортних послуг.

Оцінка економічної ефективності технічного розвитку та економічного зростання підприємств морського транспорту уточнюватиме допустимі параметри капіталомісткості приросту продуктивності нового потенціалу. Приватні чи індивідуальні показники оцінки стану окремих транспортних підприємств відбивають певні параметри техніко-економічних процесів використання виробничого потенціалу та сукупності економічних ресурсів. Вони утворюють специфічні групи, орієнтовані розкриття окремих сторін реалізації цільового призначення порту чи флоту, сервісних підрозділів ринку транспортних послуг [4]:

- забезпеченості необхідними ресурсами за критеріями функціональної та економічної стійкості підприємства;
- технічний стан об'єктів, що визначають надійність експлуатаційного процесу;
- якісну характеристику діяльності підприємств;
- ступеня оновлення основного капіталу за критеріями оптимальності норми прибутку та конкурентоспроможності;
- безпеки функціонування в межах міжнародних обмежень та нормативів;
- оптимальної ресурсомісткості за критеріями економічності операторської діяльності;
- конкурентної стійкості у вибраному секторі ринку транспортних послуг.

Характер зміни та базовий рівень показників значною мірою обумовлює місце морського торгового порту на міжнародному ринку транспортних послуг, а також необхідні капітальні вкладення для реалізації проектів збереження позиції чи розширення участі у транспортному бізнесі. На вибір інвестиційної стратегії, націленої на перспективний розвиток підприємств морського транспорту, мають специфічний вплив такі параметри:

- поточна стадія бізнес-циклу у стані економічної системи загалом та у структурі фрахтового ринку, зокрема;
- стадія життєвого циклу підприємства, протягом якої реалізується інвестиційний чи господарський проект.

Цими умовами значною мірою зумовлюються варіанти дій керівників інститутів та власників основного капіталу морських транспортних підприємств. Для забезпечення економічної стійкості морської портової інфраструктури у розрахунковому періоді на основі стратегії утримання та розширення вантажної бази найважливішою умовою слід вважати підвищення якості транспортних послуг. Для цього необхідний відповідний розвиток та реалізація переваг власного виробничого потенціалу.

Список літератури

1. Результати глобального дослідження тенденціях в портової промисловості з прогнозом до 2030 року. URL: <https://www2.deloitte.com/ua/uk/pages/press-room/expert/infrastructureinterview-port-trends.html>

2. Оновлена Стратегія розвитку морських портів до 2038 року.
URL:<https://www.kmu.gov.ua/news/shvaleno-onovlenu-strategiyu-rozvitku-morskihportiv-do-2038-roku-mininfrastrukturi>

3. Руснак А. В. Чинники формування конкурентоспроможності та сталого розвитку морських портів України. Економіка та держава №2, 2020. С. 24-28.
URL : http://www.economy.in.ua/pdf/2_2021/6.pdf

4. Сенько О. В., Задерей А.Є. Особливості функціонування сегментів ринку морських перевезень. «Менеджер» Вісник Донецького державного університету управління. Серія "Економіка". Маріуполь, ДонДУУ. №2(91)'2021. С. 65-72. URL : <https://dsum.edu.ua/zhurnal-menedzher/>

ІНТЕГРАЦІЙНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ РИНКУ МОРСЬКОЇ ТОРГІВЛІ

Стахов А. Ю.,
Аспірант кафедри
«менеджмент на водному транспорті» університету
«Одеський національний морський університет»

Розмаїття формування глобалізації економічних відносин зумовлює дві тенденції. Перша – утримання відповідності жорстким обмеженням, що диктуються загальними завданнями. Друга – формування пріоритетів бізнес-структур, які використовують пріоритетні інноваційні технології. При цьому важливими є інтеграційні принципи, що відповідають високим темпам економічного зростання країн азіатського регіону. Саме це підвищує попит на промислові товари Заходу. Зазначене, зумовлюючи попит на контейнерні технології доставки товарів до місць їх споживання, фактично формує напрями інтеграції у системі ринку морської торгівлі.

Тому контейнеризація в судноплавному та портовому бізнесі залишається головним напрямом економічної стійкості не лише морського транспорту, а й світової морської торгівлі. На жаль, висока капіталомісткість цього способу обробки вантажопотоків зумовила асиметрію концентрації потенціалу в сегменті технологій.

Слід звернути увагу, що на характер глобалізації вплинула зміна так званого суспільного устрою у низці країн з 80 – 90 років ХХ століття. У основі розвитку напрямів діяльності змістилася пріоритетність економічних процесів. Соціальні завдання розглядаються як критеріальні обмеження. Тому на період кінця двадцятого та на початок двадцять першого століття припадає зміна в темпах та менеджменті світового торгового флоту [1]. Провідними чинниками світового розвитку стають техніко-виробничі аспекти. Саме вони визначили пріоритети розвитку Японії, Німеччини, а також Китаю.

Як видно із статистичних даних глобальної економіки обсяг виробництва зумовлює потреби розвитку морського транспорту. При цьому слід зазначити істотну відмінність кореляції об'ємів перевезення сухих і наливних вантажів. За період стійкого економічного розвитку глобальний ВВП показував середньорічні темпи до 5 відсотків, а попит на дедвейт досягав 8 відсотків. При цьому завдяки підвищенню техніко-економічного рівня торгового флоту і транспортабельності продукції відзначається повільніший приріст об'ємів перевезення. Звертає на себе увагу оптимізація енергоємності виробництва, що зумовлює істотний розрив темпів зростання виробництва і перевезення нафти.

Розвиток світової економіки і перспективи її зростання зумовлюють вимоги до параметрів морської транспортної індустрії, яка формує міжнародні економічні відносини і потреби розвитку наземних видів транспорту. Розвиток світової економіки відрізняється різними темпами по групах країн. Вплив світової кризи виявився також диференційованим, проте, цей процес системно

впливає на стан торгового судноплавства. Рівень зниження завантаження виробничого потенціалу торгового флоту опинився вищий за темпи падіння економіки в промислово розвинених країнах. На рівень економічного падіння господарств окремих країн істотно впливає структура виробництва і динаміка цін на сировинні ресурси. Саме тому найбільше зниження ВВП відмічене в Україні.

За даними СОТ загальний експорт продукції і послуг в 2021 році склав 69153 мільярди доларів. На європейські країни доводиться 45 відсотків світового об'єму експорту, що і визначає провідне положення в глобальних стосунках. Цим зумовлюється особлива значущість забезпечення транспортно-економічних зв'язків Європи. Тому особлива увага приділяється техніко-економічному рівню транспортних підприємств і менеджменту їх роботи. Різке зростання виробництва в Китаї і Індії підвищило роль азіатського континенту у світовому виробництві. Слід звернути увагу на успіхи Німеччини у світовому експорті. Це і зумовлює її обережність до різних конфліктів. Визначальне значення морського транспорту для оптимізації інтеграційних стратегій бізнес-структур ставить практичні завдання, пов'язані з масштабами і умовами нарощування.

У ряді морських держав торгове судноплавство відноситься до базових галузей, що забезпечують розширення експортного потенціалу. Ефективна робота морського транспорту підвищує конкурентоспроможність національного виробництва і формує доступність до світових ресурсів. Зростання морської торгівлі і досить стабільна, ефективність транспортного бізнесу зумовлює вдосконалення технологічних процесів до перерозподілу вантажопотоків по альтернативних шляхах. В умовах випереджаючого економічного зростання, незважаючи на пріоритетність традиційного маршруту, виникають альтернативні мультимодальні напрями.

Список літератури:

1. Review of Maritime Transport. Report by the UNCTAD secretariat. United Nations New York and Geneva, 2022. 174 p.
2. Сенько О. В. Організаційно-економічний механізм параметричного управління морською транспортною індустрією : монографія. Чернівці: ЧНТУ, 2019. 360 с.
3. Branch A. E Distionary of Shipping International Business Trade Terms and Abbreviations. London: WITHERBY, 2010. 953 p.

ОБУМОВЛЕНІСТЬ ФОРМУВАННЯ ПАРАМЕТРІВ ОКРЕМИХ ТРАНСПОРТНИХ КОМПЛЕКСІВ

Стахов С. Ю.,

Аспірант кафедри

«менеджмент на водному транспорті» університету

«Одеський національний морський університет»

Різномічне значення підсистем морської транспортної індустрії обумовлене забезпеченням економічної безпеки і бізнес-складової. З урахуванням відкритості пріоритетів необхідно не допускати появи асиметрії відносин. Інвестор повинен мати стійку вантажну базу, приймаючи в управління об'єкти не адекватної конкурентоспроможності. Крім того, договір в системі міжнародних вантажопотоків повинен ураховувати зовнішні обмеження щодо формування прибутку на рівні забезпечення нормалізованого стану. Необхідне розрахувати рівень додаткових коштів при формуванні спільної діяльності на базових капітальних активах. Важливе досягнення умови повного управління підприємством, вартість якого перевищує обмежений за конкурентною технологією рівень.

По-перше, важливе оцінити переваги реалізації договору про передачу суден в бербоут-чартер, за яким оператор міг отримати чистий грошовий потік. По-друге, за договором слід відзначити пріоритет власності капітальних активів, в основі будь яких відносин слід розглядати симетрію зацікавленості власника та того, хто формує володіння в певному періоді. Внаслідок чого окремі сторони договору формують прибуток і накопичують протягом тривалого часу інвестиційні ресурси.

Тільки на основі тривалої відповідності потенціалу та характеристик сегменту ринку формуються характеристики стійкості сторін за критеріями утримання позиції в умовах зростання нових обмежень. Тобто окремий проект повинен свідчити про захищеність усіх форм власності від неправомірних дій відомчих структур. Тільки в разі, коли підприємства будуть мати відповідний захист від протизаконних дій можна сформувати традиційну систему маркетингових відносин.

З урахуванням відзначеного та наявності інших погроз до стандартних принципів, цілей і механізму формування конкурентного стану морського транспортного комплексу країни відносяться:

- забезпечення рівноправності розвитку альтернативних форм власності основного капіталу;
- оптимізація управління на основі інституційних засад і дотримання пріоритету підприємницьких цінностей;
- досягнення економічно обґрунтованого техніко-економічного рівня флоту і вантажних терміналів;
- забезпечення якості транспортних послуг за критеріями міжнародних стандартів;

- досягнення паритету участі національного флоту в обслуговуванні вантажопотоків резидентів зовнішньоекономічної діяльності;
- досягнення параметрів безпеки адекватних світових стандартів;
- реалізація стратегії збалансованого розвитку всіх підрозділів національного морегосподарського комплексу;
- формування і реалізація національних програм розвитку морського транспорту (розглядання питання які відповідали б місцю України в міжнародному поділі праці).

Особливо необхідне звернути увагу на формування стратегії розвитку національних підсистем морської транспортної індустрії за пріоритетом національних інтересів. До загальносистемних принципів побудови ефективної системи розвитку національного морського транспортного комплексу слід віднести твердження: «... макроекономічні теорії повинні узгоджуватися з принципами поведінки домашніх господарств і фірм» [1, с. 21]. Саме порушення такого підходу в Україні не сприяє нормальному розвитку підприємництва, і як наслідок, країна тривалий період часу не досягала необхідних темпів макроекономічного зростання.

З урахуванням цього положення важливо акцентування уваги на чіткості транспортно-економічних розрахунків. Центром є порівняння можливих варіантів зародження і розподілу вантажопотоків. З урахуванням капіталомісткості і рівня конкуренції повинен бути обраний раціональний варіант позиціонування судновласника або торгового порту.

Важливою умовою позиціонування флоту і торгових портів в міжнародних вантажопотоки є характер реалізації експортного контролю в країні. Відповідно до міжнародних стандартів - це гарантія, перш за все, недопущення вантажопотоків, поширення яких регулюється глобальними організаціями і спеціальними інституційними умовами. В цьому аспекті національні порти входять в структури, на які можуть орієнтуватися вантажопотоки, контрольовані на основі міжнародного режиму.

В цьому аспекті з урахуванням можливих кредиторів, необхідно трансформувати підприємство в лізинговий центр. Компанія володіє істотними активами основного капіталу, який може бути використаний в якості основи фінансування кредитних операцій. Сформований, подібним чином торговий флот, може бути переданий в операторську діяльність відповідальним судновласникам.

У систему принципів управління ефективністю функціонування судноплавних компаній слід включити розробку і проходження збалансованій системі показників, бо: «Створення збалансованої системи показників ґрунтується на узгодженні стратегічного позиціонування і стратегічного напрямку розвитку» [2, с. 119]. При цьому видна необхідність відмінності понять позиціонування і напрямків розвитку. Для стратегічного позиціонування України на першому етапі становлення країни як повноцінної морської держави важлива орієнтація на параметри національної зовнішньої торгівлі.

При цьому необхідно враховувати організаційні і економічні особливості формування параметрів ринку морської торгівлі. З позиції звернення особливої форми товару - перевізного процесу, ринок виявляється висококонкурентним. Позиція окремих учасників залежить від обраної стратегії позиціонування. В цьому відношенні ринок морських перевезень, незважаючи на параметричні та цінові коливання, відноситься до досить стійких в цілому. Однак в ряді випадків потрібне регулювання різних сторін, що і здійснюється різними міжнародними організаціями.

З теоретичних позицій ринок морської торгівлі і його окремі сектори або спеціалізовані сегменти судноплавного ринку відображають відносини між вантажовласниками і судновласниками. Ця характеристика передбачає повну самостійність підприємств і вільне ціноутворення на основі співвідношення попиту і пропозиції і принципів формування ціни виробництва [3].

Одним із принципів становлення повномасштабної морської держави є формування всіх складових морегосподарського комплексу на рівні адекватності світовим стандартам. Це з початку двадцять першого століття жорстко демонструють морські держави, положення яких в кінці двадцятого століття знаходилося в такому ж стані, як і в Україні. Головним стало активне втручання уряду в систему розвитку морського транспорту.

Список літератури:

1. Сакс Дж. Д. Макроэкономика. Глобальный поход [пер. с англ.]. М.: Дело, 2016. 847 с.
2. Внедрение сбалансированной системы показателей [пер. с нем.]. М.: Альпина Бизнес Букс, 2012. 478 с.
3. Долан Р. Дж. Эффективное ценообразование. Экзамен, 2015. 416 с.

CHILD DISABILITY IN UKRAINE

Kyrychenko Alla,

Doctor of Medicine, Professor, Director
SI "Ukrainian State Research Institute of Medical and Social Problems of Disability
Ministry of Health of Ukraine"

Khanyukova Inna,

Ph.D., Head of the Scientific and Analytical Department of
Problems of Disability of children and adults
SI "Ukrainian State Research Institute of Medical and Social Disability Problems of
the Ministry of Health of Ukraine"

Sanina Nataliia,

Ph.D., Associate Professor of the Department of Internal Medicine 1
Dnipro State Medical University

According to the World Health Organization, people with disabilities make up 10% of the world's population, of which 120 million are children and adolescents. Children with disabilities are at a disadvantage compared to children without disabilities in most indicators of child well-being. The rate of child disability in developed countries is 250 cases per 10,000 children and tends to increase. The term disability from childhood was introduced in 1979 [1].

The structural and functional analysis of disability indicators showed that as of January 1, 2021, 162,214 children with disabilities under the age of 18 were registered in Ukraine, which is 2.2% of the entire child population of the country. Disability of children in separate age groups per 10,000 children of the corresponding age is: under the age of 3 - 60.1; 3–6 years – 164.4; 7–14 years – 249.8 and 15–17 years – 305.9. In 2021, 15,311 children received the status of a child with a disability for the first time, which remained stable for a long time: congenital anomalies, deformities, and chromosomal disorders were in first place; on the 2nd place - diseases of the nervous system; mental and behavioral disorders are in third place; in recent years, a change of leadership has been determined. mental and behavioral disorders are in first place by causes of disability, congenital anomalies, deformities, and chromosomal disorders are in second place, and endocrine system diseases, nutritional disorders, disorders are in third place metabolism. Such a change of leaders is probably due to a number of medical and rehabilitation, socio-economic, crisis situation in the humanitarian sphere and information and media factors. The need to prevent disability from childhood and ensure the effective rehabilitation of these contingents of persons with disabilities is due to the fact that in recent years in Ukraine for the first time, almost 17 thousand children are recognized as disabled, and among the entire child population, children with disabilities make up 2.0-2.1% [2, 3]. The indicator of disability in children most vividly illustrates a sharp decrease in the body's functional capabilities, adaptation, and protection reactions. The Government of Ukraine and the Ministry of Health of

Ukraine constantly pursue a policy to improve the condition of children with functional limitations. In connection with the changes in the state social policy regarding persons with disabilities, the introduction of international standards of assessment of life activities using the international classification of functioning, limitations of life activities and health (ICF), which is approved in Ukraine as a national classifier for the adult population, certain measures have already been made steps to reform and implement a new methodology for determining disability and rehabilitation of persons with disabilities. Similar developments and their implementation in the shortest possible time must be done for the children's population based on the biopsychosocial model, which is focused on the idea of normalizing both their own lives and their families; integration of small individuals into society and creation of an accessible environment for them [4, 5]. The specified model is the basis of the International Classification of Functioning, Limitations of Vital Activities and Health of Children and Adolescents (ICF-DP, 2007), which is universal in nature for various specialists, whose global goal is: to provide specialists and parents with a unified, conceptual, standard language; defining the framework for describing the life activities of a child with special needs; making it possible to classify the limitations of the child's vital functions with uniform codes; obtaining the ability to systematically make political and social decisions, based on statistical information, consideration of the interaction between the state of health and the factors of the context in which the individual functions.

Thus, the ICF-DP provides an opportunity for specialists of various fields to speak a single professional language, to increase their interaction, to justify the need for the use of certain aids and will contribute to the maximum realization of children in social realities, considering the request of the family and the child. The implementation of the ICF-DP will lead to a change in the methodological approaches of medical and social expertise specialists and rehabilitation specialists to the problems of children with disabilities. This approach allows for a broader view of the child's problems and more effective use of the child's available resources. Taking these principles into account will fundamentally change expert rehabilitation assistance for children.

Literature:

1. UN Convention on the Rights of the Child (edited with changes approved by Resolution 50/155 of the UN General Assembly {The Convention was ratified by Resolution VR No. 789-XII dated 27.02.91}. Optional Protocols dated 01.01.2000 dated 20.11.2014.
2. Statistical and analytical handbook. The state of health of children aged 0-17 years in Ukraine and the provision of medical care to them, edited by V.M. Zabolotko. Kyiv 2022.
3. Law of Ukraine on protection of childhood Verkhovna Rada of Ukraine Law dated 04.26.2001 No. 2402-III.
4. The procedure for determining the disability of children by medical advisory commissions, approved by Resolution No. 917 of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated November 21, 2013.

5. Main indicators of disability and activities of medical and social expert commissions of Ukraine for 2021: analytical and informational guide / Edited by R. Ya. Perepelichna, state expert of the expert group on the development of medical services of the Directorate of Medical Services of the Ministry of Health of Ukraine. - Dnipro: Accent PP, 2022. - 188 p.

PARENTING STYLE AND RECURRENT RESPIRATORY INFECTIONS IN CHILDREN, IS THERE A CONNECTION?

Vysochyna I.L.

MD, PhD, ScD, professor

Head of the Department of Family Medicine FPE and Propaedeutics of Internal
Medicine

Dnipro State Medical University

Kramarchuk V.V.

assistant professor of the Department of Family Medicine FPE and Propaedeutics of
Internal Medicine

Dnipro State Medical University

Introduction. Recurrent respiratory infections (RRIs) are a significant problem in the modern management of childhood diseases, as they have a negative impact on physical, mental and social aspects of health. Each subsequent episode of the disease leads to a decrease in the functional capacity of local immunity, deterioration of socialization due to prolonged stay at home, formation of a vicious circle with an increase in the level of stress in both children and parents [1]. About 70% of deviations in children's mental status can be explained by the child's upbringing style and temperament. On the one hand, parental care (authoritative upbringing) has a long-term contribution to reducing the risk of depressive states and suicidal thoughts in children, and on the other hand, excessive parental control (authoritarian upbringing) leads to the opposite [3]. Developmental maladjustment of children of divorced parents is not caused by the fact of divorce itself, but by other risk factors associated with it, such as interparental conflict, parental psychopathology, lowering of the socioeconomic level, inconsistency in parenting styles, parallel and conflicting co-parenting relationships [2].

Purpose: to analyze the relationship between parenting style and the disease of children with recurrent respiratory infections.

Main part. The actual study was conducted in 40 families, in 30 of them (the main group), children had recurrent respiratory diseases that fell under the criteria of the Inter-society Consensus on the 2021 «Prevention of recurrent respiratory infections» [4], 10 other families with sporadically ill children were assigned to the control group. The study was conducted in accordance with the principles of bioethics set forth in the Declaration of Helsinki "Ethical Principles of Medical Research Involving Humans", "Universal Declaration on Bioethics and Human Rights (UNESCO)".

Materials and methods. In accordance with the set goal, the following psychological methods were used in our work: "Choose the right face" (R. Temmle, M. Dorky, V. Amen), the "Tree" test (Pip Wilson), the "Family sociogram" test (E. G

Eidemiller and O. V. Cheremisin), the Spielberger-Hanin test, the Varga-Stolin parentage test. Statistical data processing was carried out using the IBM SPSS Statistics 26 package. The obtained results were considered statistically significant at a level of statistical significance (p) of less than 0.05. Since more than 90% of the data were slightly different from the normal distribution, non-parametric statistical methods were used.

Results and discussion. Study groups (families) did not have a statistically significant difference in parameters such as age and gender. When comparing the level of anxiety, mothers from the main group had a significantly higher level of personal anxiety 36.7 (SD=1.6) points compared to 30.6 (SD=1.4) points in the control group, which indicates a relatively stable personality quality with a high level of anxiety, care, emotional tension due to the action of stressful factors and can have an impact on the mental status of their children. When comparing the styles of relating to children, the main group had a higher level of the maternal model of attitude "little loser" 5.0 (SD=0.2), while in the control group it was - 2.0 (SD=0.2). High values on this scale may indicate the mother's desire to infantilize the child, attribute personal and social incapacity to it. In this regard, in the future, the mother tries to protect her child from the difficulties of life and strictly control her actions.

Correlation analysis revealed statistically significant relationships between mothers with high levels of personal anxiety (Spielberger-Hanin test) and children with RRIs who experienced social isolation, lack of motivation to study (the "Tree" test and "Family Sociogram") $r = 0.33$, $p = 0.032$; between mothers who treat the child as a "little loser" and children with RRIs who felt social isolation, lack of motivation to study ("Tree" and "Family Sociogram" test) $r = 0.25$, $p = 0.02$.

Later, in the regression analysis, certain relationships were revealed: the mother's personal anxiety was positively correlated with the status of "recurrent" diseases of upper respiratory tract (URT) in children (OR=1.067, $p < 0.001$) and the mother's attitude towards the child as a little loser was positively correlated with the status "recurrent" diseases of the URT in children (OR=1.055, $p < 0.001$); the model of relations "acceptance by the father" and "acceptance by the mother" was negatively correlated with the status of "recurrent diseases of URT in children (OR= 1.107, $p < 0.0001$ and OR=1.116, $p < 0.001$, respectively). Thus, it can be argued that healthy models - acceptance by the mother and father can have a positive contribution to the prevention of the recurrent course of acute respiratory diseases in children.

Conclusions.

1. The mother's personal anxiety increases the child's chances of developing recurrent respiratory infections in the future.

2. Healthy parenting models - acceptance by the mother and father can have a positive contribution to the prevention of the recurrent course of acute respiratory diseases in children. Parents should pay attention to this when conducting preventive interventions in the families of children with RRI.

References

1. Sahithya B. R., Raman V. (2021). Parenting style, parental personality, and child temperament in children with anxiety disorders—A clinical study from India. *Indian Journal of Psychological Medicine*, 43(5), 382-391. 10.1177/0253717620973376
2. Cohen, S. (2021). Psychosocial vulnerabilities to upper respiratory infectious illness: implications for susceptibility to coronavirus disease 2019 (COVID-19). *Perspectives on Psychological Science*, 16(1), 161-174. 10.1177/1745691620942516
3. Vysochyna I., Kramarchuk V. (2022). Clinical and anamnestic predictors of the recurrent respiratory infections in children of primary school age. *Modern stages of scientific research development*, 14, 254.
4. Chiappini E., Santamaria F., Marseglia G. L., Marchisio P., Galli L., Cutrera R., Villani A. (2021). Prevention of recurrent respiratory infections. *Italian Journal of Pediatrics*, 47(1), 1-17.

THE RELATIONSHIP OF THE ALANINE IN SERUM AND INDICATORS OF HEART RATE VARIABILITY IN POSTINFARCTION PATIENTS WITH INSULIN RESISTANCE

Yuliia Bielikova,

PhD, assistant professor of department of internal medicine #4, Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

Mohamed Ayman Abdelwahed Ibrahim Mohamed,

student of 5 th year faculty of training foreign citizens , Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

Khadidja Ahmat Saleh Hassan,

student of 5 th year faculty of training foreign citizens , Bogomolets National Medical University, Kyiv, Ukraine

ABSTRACT

The aim of the study was to determine the relationship of the ratio taurine/alanine (Tau/Ala) serum indicators of heart rate variability (HRV) in patients with postinfarction atherosclerosis (PICS) and diabetes mellitus type 2 (DM 2). Materials and methods: we examined 87 patients with PICS and DM 2 – 50 women and 37 men, median age of the patients was 65.2 years (microtile interval 61-69 years). Amino acids were determined and the ratio between them. According to the results of Holter ECG monitoring (of HMCG) evaluated HRV. Results: in patients with PICS compared with healthy individuals observed a significant decrease in the blood levels of Tau/Ala (at 51.01%, $p<0.001$). The presence of comorbid diabetes is accompanied by more significant decrease in Tau/Ala (for the accounting period 82.22%, $p<0.001$) compared to healthy individuals. Between Tau/Ala and SDNN, LF, TP, VLF power of communication has been high, between Tau/Ala and RMSSD, HF, pNN 50.%, ULF, – moderate strength. Conclusions: the lower values of Tau/Ala in the blood of patients Pxs diabetes compared with patients without disorders of carbohydrate metabolism, accompanied by a decrease in spectral and temporal parameters of HRV, but that does not mean a causal relationship, may be associated with pathogenetic mechanisms of disorders of carbohydrate metabolism and requires further research.

Keywords: myocardial infarction, diabetes mellitus type 2, taurine, alanine

INTRODUCTION

Diabetic autonomic neuropathy is a specific factor of cardiovascular complications in DM. Changes in visceral afferent fibres running from the myocardium, lead to the emergence of less favorable forms of myocardial infarction (MI) in DM. According to statistics, in diabetic patients, every third of them is characterized by arrhythmias over [1].

Violations of HRV in DM patients develop regardless of the severity of coronary atherosclerosis that is a proven fact [2]. In the case of the PICS in DM2 changes of the autonomic nervous system are particularly pronounced. Violation of the activity of afferent and efferent fibers contained NA lead sympatho-vagal imbalance, which is the basis for the emergence of life-threatening arrhythmias, as are accompanied by low HRV.

The aim of the study was to determine the relationship of the ratio Tau/Ala serum with indices of HRV in patients with PICS and DM 2.

LITERATURE REVIEW

Ventricular arrhythmias high gradations are the cause of death in almost half of patients with type 2 diabetes. This figure is almost three times higher than that in the General population and tends to increase, despite the influence of certain traditional risk factors [3]. It is therefore particularly important task of the impact on certain specific indicators that should be considered along with the recognized, in the treatment of patients with PICS and of type 2 diabetes [4].

To date accumulated a significant amount of data regarding the changes of the metabolic benefits of myocardial ischemia in the direction of amino acids and their cardoprotective and autonomic properties [5].

Taurine (Tau) inhibits the release of norepinephrine from the presynaptic endings of adrenergic fibers, reducing the activity of sympathetic nervous system (SNS). The correlation of the low content of Tau and increased SNS tone [6].

The significant role of Tau and formation as ischemic changes of the myocardium, the mechanisms of its antiarrhythmic effect was proved. The increase content of alanine (Ala), which is a competitor of Tau for penetration through the membrane of CMC is associated with increased cardiovascular risk according to the results of previous studies [7].

However, understudied, but promising is the relationship between Tau and Ala, with separate indices of HRV were not developed objective criteria for the appointment of amino acids and diagnostic and therapeutic target post-myocardial infarction patients with diabetes, the above defined need, goals and objectives of the study [8].

MATERIALS AND METHODS

There were analyzed the results of a survey of 122 patients with PICS, which, according to the presence of DM2, comprised two groups: a study with concomitant DM2 (n=87): 50 women and 37 men, median age of the patients was 65, 2 years

(microtile interval 61-69 years) and a comparison group without disorders of carbohydrate metabolism (n=35): 17 women and 18 men, median age 64.7 years (microtile interval – 64-67 years). The study involved patients with PICS and concomitant type 2 diabetes who gave appropriate informed consent.

Exclusion criteria from the study : chronic heart failure IIB – III stage according to the classification of Strazhesko-Vasilenko, acute coronary syndrome within the last 12 months, congenital and acquired heart defects, the presence of complete blockade LNPG, implanted pacemaker, AV blockade II-III grade, atrial fibrillation, autoimmune diseases, malignant cancers, expressed in kidney, liver, respiratory failure, endocrine diseases (except type 2 diabetes).

Amino acid spectrum of the blood of patients is determined by the method of chromatography (analyzer Microtechna T339). The normative value of AMC obtained based on a survey of 22 practically healthy persons of the control group (CG) matched for age and gender of examined patients: 10 men and 12 women, median age – 65, 3 years (microtile interval – 58-65, 5 years). Daily Holter ECG monitoring (of HMCG) was performed on the "Cardiosense".

In the process of data analysis HMM ECG determined the temporal and spectral indices of heart rate variability (HRV). Determined by the following time parameters: SDNN (MS) – standard deviation intervals R-R, RMSSD (MS) – standard deviation of the difference of successive NN intervals, pNN 50,% – % adjacent NN intervals, the difference between them exceeds 50 msec. Spectral parameters included: VLF (MS²) – power waves of very low frequency; ULF (MS²) – power of the waves ultra-low frequency; HF (MS²) high frequency component of the spectrum in the frequency range of 0.15-0.5 Hz; LF (MS²) low – frequency part of the spectrum in the frequency range from 0.04 to 0.15 Hz; TP, MS² – total frequency range. The statistical analysis was performed using the statistical packages SPSS, MedStat, EZR.

RESULTS AND DISCUSSION

In the study, we found that blood content of Tau in patients with FHD without DM was significantly ($p<0.001$) lower than in CG, and in patients with PICS and DM2 was lower ($p<0.05$) than in patients with FHD without diabetes. Blood levels of Ala in patients with PICS without DM2 was significantly ($p<0.001$) higher than in KG, and patients with FHD and SD higher ($p<0.001$) than in patients with PICS without diabetes. Determined that Tau/Ala in patients with PICS without diabetes is significantly ($p<0.001$) lower compared to the CG, and patients with PICS and DM2 lower ($p<0.05$), compared with patients with PICS without diabetes.

So, we found a decrease in Tau and Tau ratio/Ala, in the blood of patients with PICS compared with persons KG. Moreover, a more significant decrease in Tau and Tau/Ala is observed in patients with PICS and type DM2. The decrease in the taurine content in the blood of patients with diabetes was determined. It can be explained by the accumulation of sorbitol in the tissues upon activation of the polyol channel of glucose oxidation under conditions of hyperglycemia. On the one hand, this leads to a decrease in Tau synthesis in cells, and on the other hand, to a decrease in the activity

of glutathione reductase, and, consequently, to a decrease in the reduction of oxidized glutathione [9]. As a result, oxidative stress occurs. As a result of comparing the time parameters of HRV, we found that in the groups of patients with PICS, the indicators were significantly lower compared with the CG individuals ($p < 0.05$). Moreover, the group of patients with concomitant diabetes was characterized by a more pronounced decrease in these indicators when compared with a group of patients without impaired carbohydrate metabolism ($p < 0.05$).

The data obtained indicate the rigidity of HRV, more pronounced in patients with PICS and DM 2, compared with patients with PICS without impaired carbohydrate metabolism. An analysis of the spectral parameters of HRV revealed a significant ($p < 0.05$) decrease in power in the low-frequency range (LF) in both groups of PICS patients compared with CG, and in the group of patients with diabetes this decrease was more significant in comparison with patients without impairment carbohydrate metabolism ($p < 0.05$). Changes in the spectrum power in the high frequency range (HF) turned out to be similar to changes in the spectrum power in the low frequency range [10].

The decrease in HF in the groups of patients with PICS without diabetes was less pronounced than in the group of patients with PICS and diabetes ($p < 0.05$). Moreover, the ratio of LF/HF in patients with concomitant diabetes was within normal limits.

Correlation relationships between Tau / Ala and HRV spectral indices in patients with PICS and DM 2, $p < 0.05$.

CONCLUSION

1. In patients with PICS compared with healthy individuals observed a significant decrease in the blood levels of Tau (at 34.75%, $p < 0.001$) and Tau/Ala (at 51.01%, $p < 0.001$). The presence of comorbid diabetes is accompanied by more significant decrease in these parameters Tau (by 46.72%, $p < 0.001$) and Tau/Ala (for the accounting period 82.22%, $p < 0.001$) compared with healthy individuals, which may be associated with pathogenetic mechanisms of disorders of carbohydrate metabolism.

2. The decrease in the value of the content ratio Taurine/Alanine in the blood of patients PICS with concomitant diabetes compared with patients without disorders of carbohydrate metabolism, accompanied by a reduction of the spectral indices of heart rate variability. Between Tau/Ala and SDNN, LF, TP, VLF revealed strong positive between Tau/Ala and RMSSD, HF, pNN 50.%, ULF, – moderate strength positive correlation, which however does not mean causal relationship and further research.

References

1. Polyphenolic Compounds, Antioxidant, and Cardioprotective Effects of Pomace Extracts from Fetească Neagră Cultivar / Balea S.S., Pârvu A.E., Pop N, Marín F.Z., et.al. Oxidative manegemant and cellular longevity.2018.URL:<https://www.hindawi.com/journals/omcl/2018/8194721/>

2. Luo X., Wu J., Yan. L. Hyperglycemic stress and carbon stress in diabetic glucotoxicity: *Aging Diseases*, 2018. №7, 90–110 p.
3. Montgomery M. Mitochondrial Dysfunction and Diabetes: Is Mitochondrial Transfer a Friend or Foe: *Biology*. 2018.
4. Murakami S. Taurine and atherosclerosis. *Research Gate*. 2012. URL:https://www.researchgate.net/publication/233887511_Taurine_and_atherosclerosis.
5. Pearce N. Analysis of matched case-control studies : *BMJ.*, 2016. URL : [//www.bmj.com/content/352/bmj.i969](http://www.bmj.com/content/352/bmj.i969)
6. Piemonte L. Type 2 diabetes. *International Diabetes Federation*. 2019. URL: <https://idf.org/52-about-diabetes.html>.
7. Polyphenolic Compounds, Antioxidant, and Cardioprotective Effects of Pomace Extracts from Fetească Neagră Cultivar / Balea S.S., Pârvu A.E., Pop N, Marín F.Z., et.al. Oxidative manegemant and cellular longevity.2018.URL:<https://www.hindawi.com/journals/omcl/2018/8194721/>
8. Prevalence of arrhythmias in patients with type 2 diabetes and the role of structural changes in myocardium in their development/ Balea S.S.,Pârvu A.E., Pop N., Marín F.Z., Pârvu M. : *Diabetes&Metabolic syndrome*. 2017. № 11, P. 567–576.
9. Protective effects of taurine against renal ischemia/reperfusion injury in rats by inhibition of gelatinases, MMP-2 and MMP-9, and p38 mitogen-activated protein kinase signaling/ Cavdar Z., Ural C., Celik A., ArslanS.,*Biotechnick@Histochemistry*,2017.URL:<https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/10520295.2017.1367033>.
10. Puzin S.N., Bogova O.T., Puzin S.S. Mildronate in treatment of cardiovascular diseases. *Medical alphabet*.2018. № 2 (21), P. 35–38.

ВИКОРИСТАННЯ БОТУЛОТОКСИНУ У РІЗНИХ СФЕРАХ МЕДИЦИНИ

Данилюк Івонна Олександрівна
студентка | медичного 4 курсу 6 групи

Славко Олександра Владиславівна
студентка | медичного 4 курсу 6 групи

Демочко Ганна Леонідівна,
доцент кафедри суспільних наук
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Сучасна косметологія ефективно вирішує проблеми, пов'язані з віковими змінами. Найзатребуванішою процедурою для омолодження є ботулінотерапія

Цей токсин продукують бактерії *Clostridium Botulinum*. Існує 7 його серотипів : А, В, С, D, Е, F, G. Серотипи відрізняються один від одного за антигенним складом, на даний час використовується в клінічній практиці тільки ботулотоксини А (ВТХ-А), В (ВТХ-В).

Механізм дії такий: інгібування виходу ацетилхоліну в нервово-м'язовому синапсі, що призводить до оборотного парезу м'язів. Дія токсину продовжується 6-8 місяців, після чого ін'єкції потрібно повторювати. Кожне наступне введення потребує меншої кількості препарату і тривалість його дії збільшується. ВТХ-А зберігається в ліофілізованому вигляді у флаконах. Його можна розводити у фізіологічних розчинах з концентратами, або без них, ступінь розведення обирають в залежності від уподобань лікаря і його досвіду роботи з ВТХ. Зазвичай препарат розводять в об'ємах від 1 мл(10 Од на 0,1 мл) до 4 мл(2,5 Од на 0,1 мл). Об'єм введеного розчину має бути достатньо маленьким, щоб забезпечити принципіальне попадання в потрібні м'язи без надлишкового ефекту або дії токсину на навколишні м'язи, і водночас достатньо великим, щоб забезпечити бажаний результат.

Показанням в косметології є зменшення статичних зморшок та позбавлення обличчя певної гримаси, яка формується з віком. А також створення ліфтингового ефекту. В дерматології: лікування гіпергідрозу та вугрової хвороби. В неврології: лікування мігрені, косоокості, покращення самопочуття при дцп та фокальній дистонії.

Протипоказання.

Абсолютні: нервово-м'язові захворювання, вагітність/грудне вигодовування, міастенія та міастеноподібні синдроми, гемофілія, гострі інфекційні захворювання, герпетична інфекція, загострення хронічних захворювань.

Відносні: прийняття блокаторів кальцієвих каналів, аміноглікозидних антибіотиків - можуть потенціювати ефект; необхідність зберігання міміки по роду занять (наприклад актори), виражений птоз повік, або виворіт повіка.

Ускладнення.

Лімфостаз у зоні введення, гематоми, асиметрія, двоїння в очах, набряки, відчуття тяжкості, головний біль, (носять тимчасовий характер, за 2-3 тижні ці явища зникають). Птоз повік або брів.

У 1% населення є резистентність до введення препарату. Тобто при будь-якій кількості введеного препарату не вдається досягти бажаного ефекту, м'язи продовжують бути рухомими.

Резюмуємо.

Важко переоцінити використання ботулотоксину у всіх перерахованих сферах. Його дія безпечна та ефективна. У косметології: дозволяє енергійним людям виглядати респектабельно і відчувати себе впевнено в суспільстві, бо людина - істота соціальна, що прагне заняття відповідного положення. Ботокс гармонізує потреби та можливості особистості в його прагненні бути молодим і душею і тілом. А застосування в неврології-іноді єдиним можливо шляхом корекції.

ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ПЛАСТИЧНОЇ ХІРУРГІЇ

Кандаленко Олександра Олександрівна

студентка І медичного факультету
4 курсу 6 групи

Зубенко Сергій Володимирович

студент І медичного факультету
4 курсу 6 групи

Демочко Ганна Леонідівна,

доцент катедри суспільних наук
Харківський національний
медичний університет
Харків, Україна

Кожна людина індивідуальна і унікальна, тому усі до одного відрізняються між собою і це є абсолютно нормальним. Хтось розуміє цю, здавалося б, просту істину і сприймає себе таким, який він є, утримуючи свою самооцінку на адекватному рівні та не шукаючи в собі недоліків. А є й зворотна сторона – люди, що мають низьку самооцінку, або ж підвищену тривожність та вразливість, що сприяє «накручуванню» самому собі навіть тих недоліків, які у людини можуть бути взагалі відсутні.

Фахівці у сфері косметології, пластичної хірургії та психології вважають, що висока самооцінка є кращою за низьку, вона ефективно позначається на результатах праці та взаєминах у суспільстві.

А невдоволені собою люди рідше досягають успіху на роботі та в суспільстві через невпевненість у собі та своїх силах.

За думкою більшості населення України, пластична операція, косметична чи реконструктивна, сприяє підвищенню сприйняття та відчуття себе і вдома у дзеркалі, і у тому ж кафе, тобто в суспільстві. Але ж залишатися чесним насамперед перед самим собою є найважливішим аспектом у прийнятті рішення зробити пластичну операцію, або вже у підготовці до неї.

Перед операцією пацієнт повинен відповісти на такі питання в першу чергу самому собі:

- Чому я бажаю зробити операцію?
- Яку мету я маю?
- Чого я очікую від пластичної операції?

Виходячи з досвіду та багаторічної практики, лікарі відмічають, що до найбільш підходящих кандидатів на проведення пластичних операцій відносять дві категорії пацієнтів:

1. Перша група людей має високу самооцінку і часто турбується про естетичний бік своєї зовнішності. Для таких пацієнтів характерне прагнення

завжди щось поліпшити у собі. Післяопераційний період у такому випадку протікає добре, бо розуміння такою людиною факту, що вона стала ще кращою та красивішою сприяє підтримці бойового духу та позитивного настрою.

2. Друга група людей має фізичні недоліки і косметичні дефектами, які знижують їхню самооцінку тривалий час, особливо, якщо ці на їхній розсуд «недоліки» є в них з народження, а не набутими. Післяопераційний період цієї категорії осіб протікає повільно, оскільки вимагає значної кількості часу на відновлення довіри та підвищення сприйняття власного образу.

Ідеальний фізичний стан пацієнта, що підходить для будь-якої процедури, є не єдиним критерієм відповідності кандидата для проведення пластичної операції. Досвідчені хірурги виявляють сильно стурбованих клієнтів ще під час консультації. Деякі з них зводять роботу з такими пацієнтами до мінімуму, інші рекомендують пройти курс психологічної підготовки. Це пов'язано з тим, що на хірургічне втручання вони вирішуються, за великим рахунком, не лише через прагнення змінити зовнішність, але й через емоційні проблеми, які операція, як ми розуміємо, не виправить.

Тож існують інші причини, з яких хірург пропонує звернутися за консультацією до психолога:

1. Пацієнти, які перебувають у внутрішній кризі через смерть чоловіка, розлучення чи втрату роботи. Їхні проблеми звісно не вирішуються хірургічним шляхом. Зміна цілей таких кандидатів є першим етапом подолання кризи.

2. Пацієнти, чий очікування далекі від реальності. Прагнення отримати ніс, як у знаменитості, пов'язано з бажанням жити на публіку. Бажання відновити ідеальну зовнішність після серйозної аварії чи тяжкої хвороби. Звісно, лікарі зроблять усе можливе аби повернути людині попередній образ з найменшими відхиленнями, але ж, на жаль, бувають такі зміни, які повністю виправити просто неможливо.

3. Пацієнти, які вірять в ідеальне життя після зміни незначних недоліків їхньої зовнішності. Такі кандидати нібито ідеально підходять для проведення операції, поки не усвідомлять, що результати хірургічного втручання спроможні насамперед змінити їхню зовнішність, але ж ніяк не внутрішній стан, це не заміна сеансу у психолога, що може бути у деяких ситуаціях доречніше, ніж лягати під ніж.

4. Пацієнти, які страждають на психічні відхилення та параноїдальну поведінку. Хірургічне втручання може бути призначено у цих випадках, тільки якщо буде встановлено, що метою операції не є психоз. У подібних ситуаціях пластичний хірург працює лише за тісного контакту психіатра та пацієнта.

Незалежно від причин, кількість косметичних процедур зростає — на 34 відсотки з 2015 по 2022 рік згідно з опитуванням членів Європейської академії пластичної та реконструктивної хірургії обличчя, це збільшення було здебільшого пов'язане з нехірургічними косметичними процедурами (напр. ін'єкції ботоксу, процедури мікродермабразії, ін'єкції гіалуронової кислоти, хімічні пілінги, дермальні наповнювачі, ін'єкції жиру).

Додаткові висновки опитування 2022 року показують, що блефаропластика була найпоширенішою косметичною хірургічною процедурою, далі йдуть ринопластика та ритидектомія. Ці процедури, у свою чергу, супроводжувалися трансплантацією волосся, збільшенням губ, лазерним шліфуванням, підтяжкою чола та збільшенням грудей. Майже 80 відсотків отримувачів цих косметичних заходів були кавказцями. Що стосується поширеності певних косметичних процедур серед інших етнічних груп, то ринопластика була найбільш поширеною серед афроамериканців та латиноамериканських підгруп, тоді як блефаропластика була найбільш поширеною серед пацієнтів азійського походження. Майже 60 відсотків пацієнтів, про яких повідомили в цьому опитуванні, пройшли кілька процедур на обличчі в одному році.

Очевидно, що кількість косметичних процедур зростає. Як результат, такі пацієнти не є рідкістю в закладах первинної медичної допомоги та психіатричних закладах. Але чи багато ми насправді знаємо про психологічні проблеми, пов'язані з цими людьми? Далі хотілося б зосередитися на двох важливих психіатричних феноменах серед пацієнтів косметичної хірургії: 1) ризик самогубства серед жінок, які перенесли операцію зі збільшення грудей, і 2) дисморфічний розлад тіла (ДРТ).

Збільшення грудей і самогубство

Протягом останніх семи років серія досліджень постійно припускала підвищений ризик самогубства серед жінок, які перенесли косметичну операцію зі збільшення грудей. У єдиному доступному дослідженні вчені з США ретроспективно дослідили ризик скоєного самогубства в когорті з понад 13 000 жінок, яким зробили косметичну операцію зі збільшення грудей. Протягом періоду дослідження, в середньому приблизно через 14 років після процедури, стандартизований рівень смертності (СРС) (тобто відношення спостережуваного рівня смертності до прогнозованого рівня смертності в загальній популяції) для самогубств у цій вибірці дослідження становив 1,54 (95% точність вибірки, 1,0–2,4). Під час наступного обстеження цих учасників приблизно через п'ять років СРС для самогубства становив 1,63 (95% точність вибірки, 1,1–2,3). У проспективному дослідженні понад 3500 шведських жінок, які перенесли косметичну операцію зі збільшення грудей, виявили підвищений ризик самогубства (СРС - 2,9; 95% точність вибірки, 1,6–4,8). У дослідженнях серед фінських та датських жінок СРС після операції зі збільшення грудей становив 4,26 (95% точність вибірки, 1,56–9,26) і 3,1 (95% точність вибірки, 1,7–5,2), відповідно. Нарешті, у ретроспективному дослідженні канадських жінок, які зробили пластичну операцію зі збільшення грудей виявили СРС становив 1,73 (95% точність вибірки, 1,31–2,24). Ці висновки можуть бути пов'язані з випадковістю, враховуючи невелику абсолютну кількість смертей серед різних зразків. Однак ці дослідження включали різні методології, різні характеристики пацієнтів і різні дослідницькі групи, але всі дійшли одного висновку: існує дещо вищий ризик (трохи більше ніж у два рази, ніж у загальній популяції) самогубства серед жінок з грудними імплантатами.

Пояснення цих знахідок залишається невідомим. Однак попередні дослідження показують, що можуть існувати значні відмінності між жінками з грудними імплантатами та жінками в загальній популяції. Наприклад, було виявлено, що на відміну від жінок у загальній популяції, жінки з грудними імплантатами мають значно нижчий індекс маси тіла та більшу ймовірність куріння, більше штучних абортів і менше живонародження, нижчий рівень освіти, ранній вік при перших пологах та більше скринінгів на захворювання молочної залози. Проте інші потенційні відмінності вимагають подальшого вивчення.

Дисморфофобія та косметична хірургія

Відповідно до четвертого видання Діагностичного та статистичного посібника з психічних розладів, дисморфофобія позначається як розлад осі I (психічне захворювання), який характеризується інтенсивною стурбованістю людини уявним дефектом зовнішності. Якщо фізична аномалія дійсно присутня, то людина переймається нею явно надмірно. Як і у випадку з багатьма іншими розладами осі I, людина повинна відчувати значний дистрес та/або функціональні порушення.

Дисморфофобія зустрічається приблизно в одному відсотку загальної популяції, але, здається, є набагато більш поширеною серед пацієнтів, які звертаються за косметичною хірургією. Наприклад, в огляді літератури з косметичної хірургії Глейзер і Камінер виявили, що рівень поширеності дисморфофобії становить від 7 до 15 відсотків. Що стосується конкретних досліджень серед пацієнтів, які перенесли косметичні операції, доктор Сарвер та його колеги виявили семивідсотковий рівень поширеності дисморфофобії. В італійській вибірці виявили, що поширеність формальної дисморфофобії становила 6,3 відсотка; однак поширеність субклінічної або допорогової дисморфофобії серед цих пацієнтів становила 18,4%. Нарешті, у голландській вибірці, що складається з пацієнтів як з клінік дерматології, так і з клінік пластичної хірургії, 8,5 відсотка опитуваних страждали даним захворюванням.

Коморбідність у психіатричних хворих на дисморфофобію. Серед загальних психіатричних пацієнтів із дисморфофобією вивчали поширеність коморбідних психологічних характеристик, а також формальних психічних розладів осі I та II (фонові психопатії). Порівняно з опитуваними без дисморфофобії, психіатричні пацієнти з дисморфофобією мають вищий рівень гніву та ворожості, нижчу самооцінку та вищі рівні перфекціонізму, більшу частоту жорстокого поведіння у дитинстві, та частіші суїцидальні думки та спроби. Супутні розлади осі I (наявність психічного пруршення) включають велику депресію (74%), розлади вживання психоактивних речовин (49%), соціофобію (39%), розлади харчування (33%), і обсессивно-компульсивний розлад (30%). Очевидно, також поширені розлади осі II (наявність фонові психопатії), зокрема прикордонні, унікаючі, параноїдальні, шизотипічні та обсессивно-компульсивні розлади особистості.

Висновки

Як психіатри, так і лікарі медичної допомоги, ймовірно, стикаються зі зростаючою кількістю пацієнтів у своїй практиці, які або шукають, або пройшли пластичні операції. Два психіатричні феномени викликають потенційне занепокоєння: 1) підвищений ризик суїциду серед жінок після операції зі збільшення грудей і 2) висока поширеність дисморфофобії і пов'язаних з нею психіатричних супутніх захворювань. Сподіваємось, уважність до цих специфічних психічних розладів у пацієнтів косметичної та пластичної хірургії покращить швидку діагностику та ефективне лікування в практичних закладах.

КОМПЛЕКСНИЙ ПІДХІД ДО ТЕРАПІЇ БРОНХО- ЛЕГЕНЕВИХ ТА ПСИХОПАТОЛОГІЧНИХ ВРАЖЕНЬ

Моїсєєва Наталія Віталіївна

к.мед.н., викладач кафедри фармакології,
клінічної фармакології та фармації,
Полтавський державний медичний університет

Власова Олена Вікторівна

к.мед.н., доцент кафедри фармакології,
клінічної фармакології та фармації,
Полтавський державний медичний університет

Рябушко Микола Миколайович

к.мед.н., доцент кафедри фармакології,
клінічної фармакології та фармації,
Полтавський державний медичний університет

В сьогоdnішньому швидко мінливому світі, враховуючі бурхливі соціальні зміни, воєнні конфлікти, всесвітню пандемію, варто враховувати психоемоційний стан населення при різних коморбідних патологіях. Причому літературні дані про поширеність психопатологічних розладів при загостренні хронічної обструктивної хвороби легень (ХОЗЛ) дуже неоднорідні. ХОЗЛ та депресія мають загальні сприятливі фактори. Підходячи до вибору антидепресанту для усунення депресивних розладів у жінок з ХОЗЛ важкого ступеня перебігу необхідно враховувати ефективність та сприятливий профіль безпеки препарату. **Мета:** проведення комплексної оцінки впливу пароксетину на рівень депресивних розладів при загостренні ХОЗЛ тяжкого ступеня перебігу у жінок. **Матеріали та методи.** У дослідження включені пацієнтки з ХОЗЛ тяжкого ступеня перебігу та з депресивним розладом. Всім пацієнтам проводилася крокова проба, динамометрія м'язової сили груп м'язів та розрахунок показників відсоткового відношення м'язової сили до маси тіла, вимірювалася сила дихальних м'язів. Для оцінки рівня депресивного стану використовувалися опитувальник HADS та самоопитувач депресій CES-D. Оцінка тяжкості стану пацієнта за госпітальною шкалою тривоги та депресії (HADS). **Результати.** При загостренні ХОЗЛ тяжкого ступеня перебігу рівень депресії у пацієнток корелює з тяжкістю основних критеріїв: ОФВ1, дистанцією, що проходить у 6-хвилинному кроковому тесті, сатурацією кисню після 6-хвилинного крокового тесту, експіраторним тиском у ротовій порожнині. Підвищуються фізична активність хворих, толерантність до фізичних навантажень. Крім того, покращується функція дихання, внаслідок чого нормалізується оксигенація крові. **Висновки.** При синхронізації стандартної

терапії загострення ХОЗЛ з призначенням антидепресанта рівень депресії у пацієнток із загостренням ХОЗЛ тяжкого ступеня перебігу ефективно знижувалося. Пароксетин є обґрунтованим вибором у комплексному лікуванні коморбідності ХОЗЛ та депресивного епізоду. За даними доказової медицини, препарат демонструє високу ефективність та сприятливий профіль безпеки, при цьому не надаючи негативного впливу на перебіг обструктивного захворювання легень, що має ключове значення при лікуванні поєднаної патології.

Література:

1. Зиньковский М.Ф. Оксид азота и легочная гипертензия / М.Ф. Зиньковский // Здоровье Украины. - 2008.- №13-14. - С. 62.
2. Коноплева Л.Ф. Л.В. Оценка эффективности применения L-аргинина при легочной артериальной гипертензии различного генеза / Л.Ф. Коноплева, Л.В. Кушнир // Укр. мед. часопис. - 2013. - №1(93). - С. 115-119.
3. Фещенко Ю.І. Негоспітальна пневмонія у дорослих: етіологія. Патогенез, класифікація, діагностика, антибактеріальна терапія (методичні рекомендації) / Ю.І. Фещенко [та ін.] // Укр. хіміотерапев. ж. – 2001. – № 3 – С. 58-64.
4. Шуба Н.М. Современные подходы к лечению негоспитальных пневмоний у больных с факторами риска: матеріали III з'їзду фтизіатрів і пульмонологів України, Київ, 25-28 травня 2003 р. / Н.М. Шуба, Т.Д. Воронова // Укр. пульмонол. ж. – 2003. – №2. – С. 43-49.

ЗНАЧЕННЯ ГІСТОПАТОЛОГІЇ ПРИ ВІТІЛІГО

Харківська Дарія,

Клименко Анна,
студентки медичного факультету,

Демочко Анна,
доцент катедри суспільних наук
Харківський національний медичний університет
м. Харків, Україна

Вітіліго - поширене захворювання шкіри з депігментацією, яке відносять до набутих гіпомеланозів. На вітіліго страждають близько 0,5-2% населення у всьому світі. Захворювання характеризується утворенням на шкірі білих симетричних плям, пов'язане з порушенням функціональності меланоцитів, а також в виняткових випадках і волосяного фолікула.[1] За останні роки був досягнутий значний прогрес в патогенезі вітіліго, яке сьогодні чітко класифікується як аутоімунне захворювання. Вітіліго часто систематизують як косметичну проблему, хоча його наслідки можуть бути психологічно важкими. [2] Діагностична точність залишається актуальною та дає змогу підібрати відповідні методи лікування.

Вітіліго вважається багатofакторним захворюванням. У розвитку хвороби присутні ендогенні та екзогенні фактори. До внутрішніх факторів частіше належать: соматичні хвороби та інфекційні хвороби (системний червоний вовчак, аутоімунний тиреоїдит, інфекційні та токсичні захворювання печінки, ревматоїдний артрит), прийом лікарських засобів, що впливають на пігментоутворюючу функцію меланоцитів. До зовнішніх факторів відносять: стреси, травми та механічні пошкодження, хімічні агенти і надмірне ультрафіолетове випромінювання.[1]

Захворювання вітіліго на мікропрепараті характеризується відсутністю меланоцитів, збільшенням кількості клітин Лангерганса, епідермальною вакуолізацією, потовщенням базальної мембрани, Т-клітинним запальним інфільтратом та нервовими змінами. Ці результати можуть пояснити розвиток депігментації, але ще не повністю пояснюють причини виникнення хвороби.[3]

Механізм виникнення хвороби має декілька теорій – аутоімунну, генетичну, нейрогуморальну, аутоцитотоксичну, оксидантного стресу. На думку більшості експертів, провідне значення у пошкодженні меланоцитів та порушенні процесів меланогенезу у шкірі хворих на вітіліго надається аутоімунним механізмам. На користь цього свідчить той факт, що вітіліго часто поєднується з аутоімунними процесами. При цьому відзначається підвищений синтез тетрагідробіоптерину, кофактору тирозингідроксилази, що призводить до підвищення рівня катехоламінів. Катехоламіни конкурують з тирозином як

субстрат тирозинази і перетворюються на реактивні хінони, які в свою чергу інактивують тирозиназу і формують новий антиген, що стимулює проліферацію цитотоксичних Т-клітин – циркулюючі мелано-цитспецифічні Т-клітини.[1]

Список літератури:

1. Круглова Л. С.. Вітіліго: сучасні погляди на етіологію, патогенез та методи терапії - Текст наукової статті за спеціальністю «Клінічна медицина»
<https://cyberleninka.ru/article/n/vitiligo-sovremennye-vzglyady-na-etiologyu-patogenez-i-metody-terapii>
2. Christina Bergchvist, Khaled Ezzedine. Vitiligo: A Review - 2020;236(6):571-592.
doi: 10.1159/000506103. Epub 2020 Mar 10.
<https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32155629/>
3. Leopold F. Montes md, ms, frcpc, Jorge Abulafia md, Walter H. Wilborn phd, ms, Barbara M. Hyde mmt, Carolina M. Montes md. Value of histopathology in vitiligo - International Journal of Dermatology Volume 42, Issue 1
<https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1046/j.1365-4362.2003.01743.x>

ДИНАМІКА ПСИХІЧНОГО СТАНУ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ ВНАСЛІДОК ВІЙНИ В УКРАЇНІ

Юрценюк Ольга Сидорівна

д.мед.н., професор кафедри нервових хвороб,
психіатрії та медичної психології
Буковинський державний медичний університет,
БФ БО «Рокада»

Лащак Віктор Васильович

д.економ.н., координатор Чернівецького осередку БФ БО «Рокада»

Напрєєнко Олександр Костянтинівич

д.мед.н., професор, завідувач кафедри психіатрії та наркології Національний
медичний університет імені О.О.Богомольця

Внаслідок повномасштабного вторгнення росії в Україну громадяни з окупованих територій та районів активних бойових дій були вимушені переміщатися до відносно «спокійніших», переважно західних областей. Зокрема в Чернівецькій області перебувало понад 120 тисяч внутрішньо переміщених осіб (ВПО).

В період з березня по листопад 2022 року з дотриманням принципів біоетики та деонтології нами було проведено комплексне обстеження 720 ВПО. Застосовані методи: клініко-психопатологічний, епідеміологічний, анамнестичний, експериментально-психологічний та статистичний. Вибірка не мала суттєвих відмінностей за статевим і віковим складом.

Аналізуючи досвід та результати проведеної роботи можна виокремити певні закономірності психологічного реагування людей, які пережили критичні, кризові ситуації пов'язані з війною в Україні. Більшість осіб, що були під обстрілами, ховались в підвалах, але фізично не постраждали та відносно спокійно (без обстрілу) евакуювалися, в перші два тижні після прибуття в умовно безпечну зону (Чернівецьку обл.), мали запити на первинну психологічну допомогу і задоволення вітальних потреб, більше половини з них, не намагалися облаштуватися в місцях компактного поселення (школи, гуртожитки, садочки тощо), тому що мали надію повернутися додому найближчим часом. Особи, які втратили родичів, близьких, знайомих, втратили житло та іншу власність – приїхавши в Чернівецьку область, до місяця знаходились в стані гострої реакції на стрес: ми переважно спостерігали: синдром повторного переживання події, що проявлявся нав'язливими тривожними спогадами чи снами, кошмарами; часто ми виявляли соматичні реакції (підвищене потовиділення, прискорене серцебиття) та паніку при нагадуванні про травматичну подію. Часто спостерігали реакцію уникнення. Люди намагалися уникати думок, почуттів, розмов, місць, людей,

пов'язаних із травматичною подією. З афективних симптомів досить часто виявили підвищену збудливість, а саме, симптомами були: поганий сон, дратівливість і надмірна настороженість, спалахи гніву (з незначною провокацією або без неї). Такого роду порушення могли також виявлятися в «емоційному отупінні», стані пригніченості, роздратованості, похмурості, нездатності відчувати радість, любов, творчий підйом. Для переселенців були характерні відчуття безпорадності (особливо в перші два - три тижні). Загострювались внутрішньоособистісні конфлікти та кризи. Зазвичай, з'являлось почуття провини та сорому. Часто приступи сильної провини призводили до проявів аутоагресії (самозвинувачення, самопокарання тощо).

Частіше у підлітків та молодих жінок ми виявляли дисоціацію. Відчуття відстороненості від інших (як варіант, змінене відчуття реальності свого оточення або себе. Наприклад, бачення себе з точки зору іншого), емоційна глухість, дереалізація, деперсоналізація, дисоціативна амнезія (нездатність запам'ятати важливий аспект травматичної події).

Звертали на себе увагу такі особливості поведінки переселенців, як непередбачуваність вчинків, надлишкова розгальмованість, немотивована пильність. Інколи, навіть, зовсім невинні стимули могли викликати агресивну емоційну реакцію або переляк. Виразною була непослідовність у вчинках.

У переселенців ми часто спостерігали погіршення пам'яті, концентрації уваги, неуважність і забудькуватість. На початку роботи фіксували амнезію щодо сумних подій або, навпаки, нав'язливі спогади. Часто ВПО розповідали про дуже явні, жахливі сни. Частими були скарги на безсоння, неможливість розслабитися, так звані «рвані сни». Запахи, музика, звуки, події - будь-що могло нагадати їм про травматичні ситуації, стати тригером. Характерною була різка зміна життєвих засад: від оптимізму та безлічі планів на майбутнє до безнадії та відчаю.

Ми розуміємо, що гостра реакція на стрес викликає клінічно значущий дистрес, та як наслідок може сприяти порушенням в соціальних, професійних або інших важливих сферах функціонування. Також вона може прогресувати до посттравматичного стресового розладу (ПТСР), який можна буде діагностувати через 6 місяців, а отже вже наприкінці серпня, ми можемо очікувати значне зростання захворюваності на ПТСР серед ВПО. При появі ПТСР його форма може бути різною за гостротою і інтенсивністю, буде прямо залежати від адаптивних властивостей і персональної уразливості особистості – це підтверджується тим, що розлад спостерігається не у всіх людей, що побували в важких стресових ситуаціях.

Наразі, працюючи з ВПО, ми бачимо, що серед проблем ментального здоров'я на перший план виходять розлади адаптації (РА). РА частіше виникали в дитячому і підлітковому віці, коли людина стикається з труднощами, що грають істотну роль в стилі життя. До таких труднощів можна віднести: втрату близьких людей, важкі соматичні захворювання або розлуку.

Як правило, симптоматичні ознаки проявляються у пацієнтів через місяць після перенесення важкої стресової ситуації і можуть тривати до пів року. Це можуть бути: короткострокові психотравмуючі ситуації (сварки з друзями,

батьками, смерть близької людини); шоківі психічні травми, пов'язані з раптовим виникненням загрози для життя (чим молодша людина, тим більше шоківих ситуацій, що несуть загрозу життю з ним може відбуватися); систематичні психотравмуючі ситуації, що зачіпають ключові цінності людини (агресивне виховання, регулярні конфліктні ситуації в родині, недружне оточення, погане навчання).

Зазначимо, що ми починали роботу з кожним окремим клієнтом з налагодження контакту. Спершу ми представлялися як психологи і розповідали про нашу місію і послуги, що надаємо. Деякі з наших клієнтів-переселенців ніколи не чули про психотерапію, тож у цьому випадку ми починали з короткої сесії психоедукації, аби досягти максимальної прозорості, розуміння та згоди на психологічну консультацію або психотерапевтичне втручання. Це створювало базу для довірливих стосунків та запобігало непорозумінням та розчаруванням. Інколи, як показує досвід, варто проводити вступну неформальну зустріч з гомогенною групою потенційних клієнтів, щоб встановити перший зв'язок.

Під час індивідуальної роботи з ВПО нами спостерігались прояви образи та замкненості, пов'язані з ідеєю про те, що їх ніхто не здатен зрозуміти (ніхто з спеціалістів «не побував у їхній шкурі»). Так само спостерігались постійний неспокій, різноманітні страхи аж до параноїдних думок.

Характерною ознакою в емоційній сфері є ангедонія - нездатність повноцінно отримувати задоволення. Такі особи почуваються відчуженими від суспільства, їхні емоції притуплені, зовні вони виглядають заціпенілими, песимістично налаштованими, байдужими до навколишніх подій, іноді невмотивовано озлобленими. Емоційний стан таких пацієнтів часто також характеризується алекситимією - нездатністю вербально описати власні та чужі переживання, зниженням здатності до виявів такту, стриманості, емоційної теплоти і емпатії.

Враховуючи психологічний стан та актуальні проблеми ВПО, запити на психологічну допомогу мають тенденцію до переходу від первинної психологічної допомоги та короткострокового кризового консультування до індивідуальних психологічних та психотерапевтичних консультацій. Спочатку зазначимо, що в роботі з переселенцями ми дотримуємось загальної моделі психологічного втручання при роботі з травмованими клієнтами. Попередньою фазою втручання є фаза стабілізації, головна мета якої - сприяння входженню травмованої людини у процес відновлення. Особа, що пережила травматичні події, обережно виводиться з початкового шоківого стану, стадії заперечення і лише потім підводиться до прийняття реальності свого травматичного досвіду. Лише після цього людина є готовою до психотерапії, якщо у ній є необхідність.

Тому, на нашу думку, варто починати переформатовувати роботу психологів в кількох напрямках, а саме проводити індивідуальні консультації з елементами психотерапії (тому важливо мати психотерапевтичні компетенції, за необхідності пройти додаткове навчання). Головними завданнями є опрацювання важких стресових станів; допомога у сприйнятті змін і поверненні до життя; допомога у асиміляції та інтеграції отриманого досвіду і створенні нових життєвих перспектив.

ANALYSE VON METHODEN ZUR BEWERTUNG DER WIRKSAMKEIT BESTEHENDER ONLINE-TESTSYSTEME IN DEUTSCH ZUR UNTERSTÜTZUNG REAL LEARNING

Stoliarchuk Hanna,

Ph.D. in Economics,
Associate Professor of Foreign Languages Department
National Aerospace University «Kharkiv Aviation Institute»

Die Relevanz dieser Studie ergibt sich aus der Transformation des Systems des Fremdsprachenunterrichts in der Hochschulbildung. Die laufenden Reformen beinhalten eine Reihe von Neuerungen bei der Vorbereitung von Bachelor- und Masterstudiengängen im Hochschulsystem. Einer der obligatorischen Bestandteile der Ausbildung ist die Prüfung des Niveaus der Fremdsprachenkenntnisse der Studierenden. Das Testen hat sich längst als zuverlässige Methode zur Kontrolle der Kompetenzen von Studierenden etabliert und ist in vielen Ländern der Welt, wie den USA, England, Frankreich, Deutschland und vielen anderen, am weitesten verbreitet. In letzter Zeit wurden zahlreiche Sprachprüfungsgesellschaften gegründet, die Prüfungen in vielen Ländern der Welt anbieten. Viele ausländische Linguisten haben ihre Forschung dem Testen gewidmet [1]. Im modernen ukrainischen Bildungssystem werden Tests einerseits als objektive Methode zur Überprüfung von Wissen und Fähigkeiten anerkannt, andererseits mangelt es an der theoretischen Ausarbeitung der Besonderheiten der Prüfungssteuerung beim Fremdsprachenunterricht an einer Hochschule. Es gibt Probleme der Verletzung der akademischen Integrität während der Prüfung. Diese Probleme veranlassen die Entwicklung der adaptiven Lern- und Testsysteme der Fremdsprachenkenntnissen [2]. Wir unterstützen die Ansicht, dass: “ Adaptive Lerntechnologien unterscheiden sich sehr von «traditionellem» eLearning. Adaptive Lernsysteme identifizieren und verstehen die Lernmuster jedes Einzelnen. Inhalte und Schwierigkeitsgrad passen sich automatisch und in Echtzeit an die Bedürfnisse des Lernenden an „ [2, S. 69]. Und das Bedürfnis der Studierenden ist jetzt die Entwicklung kommunikativer Kompetenz in den Bereichen Schreiben, Lesen, Sprechen und Hören in einer Fremdsprache, die in der gleichen Zeit wie für Muttersprachler durchgeführt werden kann.

Daher können Methoden zur Bewertung der Wirksamkeit bestehender Online-Testsysteme zur Unterstützung des echten Lernens Methoden der quantitativen und qualitativen Bewertung umfassen. Wir schlagen vor, die Methode der Schlüsselindikatoren (Key Performance Indicator) zu verwenden, um die Wirksamkeit zu quantifizieren. KPI (Key Performance Indicator) ist ein Indikator für den Erfolg bei einer bestimmten Aktivität oder beim Erreichen bestimmter Ziele. Wir können sagen, dass KPI ein quantitativ messbarer Indikator für die tatsächlich erreichten Ziele bei der Entwicklung eines Fremdsprachentestsystems ist. Wir schlagen vor, bei der Verwendung dieser Technik die folgenden Arten von Schlüsselindikatoren

hervorzuheben. KPI des Ergebnisses – wie viel und welches Ergebnis wurde erzielt (z. B. die Anzahl der Tests in einer Fremdsprache in den Bereichen: Schreiben, Lesen, Sprechen, Hören, die rechtzeitig abgeschlossen wurden). Kosten-KPI – wie viele Ressourcen ausgegeben wurden (z. B. die Komplexität der Zusammenstellung von Tests). KPI des Funktionierens – Leistungsindikatoren von Geschäftsprozessen (ermöglicht es Ihnen, die Übereinstimmung des Prozesses mit dem erforderlichen Algorithmus für seine Implementierung zu bewerten, z. B. die Anzahl der Fehler beim Timing von Tests). Leistungskennzahlen sind abgeleitete Kennzahlen, die das Verhältnis zwischen dem erzielten Ergebnis und der dafür aufgewendeten Zeit charakterisieren (z. B. Leistungskennzahl von Studierenden: Teilung des Volumens der korrekt bearbeiteten Testaufgaben durch die Zeit, in der sie bearbeitet wurden). Effizienz-KPIs (Leistungsindikatoren) sind abgeleitete Indikatoren, die das Verhältnis des erzielten Ergebnisses zu den Ressourcenkosten charakterisieren (z. B. der Zeitaufwand für die korrekte Ausführung aller Testaufgaben, da dies die Kommunikationsgeschwindigkeit in einem echten Fremden trainiert Sprachumgebung).

Unter den Methoden zur Bewertung des Systems der Online-Tests der Fremdsprachenkenntnisse der Studierenden müssen die Methoden der qualitativen Bewertung berücksichtigt werden. Zum Beispiel das Modell von D. Kirkpatrick [3] zur Bewertung der Effektivität von Training.

1954 verteidigte Donald Kirkpatrick seine Doktorarbeit an der Universität von Wisconsin (USA) zum Thema „Bewertung der Effektivität von Programmmanagement“. Er schlug eine kurze Formel zur Beschreibung des Lernzyklus vor: Reaktion – Lernen – Verhalten – Ergebnisse. So können nach dem Modell von K. Kirkpatrick vier Bewertungsebenen des Systems der Online-Testung von Fremdsprachenkenntnissen unterschieden werden (Tabelle 1).

So ermöglicht Kirkpatrick's "Goal Achievement Model" Spezialisten, über das Lernen hinauszugehen. Es hilft Menschen, Pläne zu entwickeln, um Ziele zu erreichen, die bestimmte Aktivitäten oder Aktionen beinhalten (und die Leistung auf allen vier Ebenen messen). Eine schrittweise Planung, eine klare Vorstellung von Endzielen oder -ergebnissen, eine genaue Überwachung der Planaktivitäten und eine objektive Bewertung jedes Schritts im Prozess erhöhen die Erfolgswahrscheinlichkeit.

Effektives Online-Testen sollte für Studierende interessant sein, sonst werden die (selbst sehr nützlichen und wichtigen) Informationen von ihnen nicht angemessen wahrgenommen. Daher ist es für die Ersteller von Online-Tests nützlich (und notwendig), sich dem Feedback zuzuwenden, um ihre Zielgruppe besser zu verstehen und den Fernunterricht für den Studierenden angenehmer zu gestalten.

Tabelle 1

Vier Ebenen zur Bewertung der Effektivität eines Online-Testsystems
basierend auf dem K. Kirkpatrick-Modell

Die Stufen	Was wird bewertet	Die Schlüsselfragen
Stufe 1: "Reaktion"	Wie Teilnehmer auf Online-Tests reagieren	- Hat den Teilnehmern der Online-Testprozess gefallen?
Stufe 2: "Training"	Inwieweit haben die Studierenden nach Abschluss des Trainings Kenntnisse und Fähigkeiten erworben und die notwendigen Beziehungen aufgebaut	- Welche Fähigkeiten, Kenntnisse, Einstellungen haben sich nach dem Training verändert? - Wie signifikant sind diese Änderungen?
Stufe 3: "Verhalten"	Welche Gefühle verursachten Online-Tests	- Wie hoch war der Stresslevel beim Online-Testen?
Stufe 4: "Ergebnisse"	Inwieweit die Ergebnisse der Online-Tests die angestrebten Ergebnisse erreicht haben	- Haben Änderungen im Teilnehmerverhalten positive Auswirkungen auf die Online-Testergebnisse?

Daher wurden Beispiele für Methoden zur quantitativen und qualitativen Bewertung des Online-Testsystems betrachtet. Wir sind der Meinung, dass quantitative Methoden als die objektivsten angesehen werden, da alle Ergebnisse ihrer Umsetzung in Zahlen ausgedrückt werden. Qualitative oder deskriptive Methoden zur Leistungsbewertung sind abstrakt. Sie benötigen eine große Menge an Expertendaten und Fragebogendaten. Kombinierte Methoden sind daher am effektivsten, da sie sowohl deskriptive als auch quantitative Aspekte der Bewertung verwenden. Abschließend ist festzuhalten, dass die Methoden der Scoring- und Gruppierungssysteme für die weitere Forschung interessant sind.

Liste der verwendeten Quellen:

1. The Routledge Handbook of Language Testing. 2nd edition. Taylor and Francis Group, 2021. 656 p.
2. Seufert, Sabine: Zukunftsmodelle der Lernortkooperation (Meilenstein 1). 2021. 160s. URL: https://lernortkooperation.ch/wp-content/uploads/2022/02/LOK_2021_Meilenstein_2.pdf (Last accessed: 30.01.2023).
3. Kirkpatrick Donald L., Kirkpatrick James D. Implementing the Four Levels: A Practical Guide for Effective Evaluation of Training Programs. Berrett-Koehler Publishers. 2007. 168 p.

PROJECT-BASED LEARNING (PBL) METHOD IN TEACHING ENGLISH

Ussenova Akniyet,

Master`s student

E.A.Buketov Karaganda University

Assanova Dariya

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor

E.A.Buketov Karaganda University

On condition of application of modern technologies, the process of educating can become more effective and personality-oriented. The special attention I would like to spare to the method of projects, an idea is fixed in basis of that, making essence of concept "project", its pragmatic orientation on a result that can be got at a decision one or another practically or in theory meaningful problem. The method of projects is based on the idea, which is the essence of the concept "project" and on its practical direction at the result, which can be got when solving any important problem. This result can be seen, comprehend, apply in the real practical activity. To obtain such result, it is necessary to teach children independently to think, find and work out problems, attracting for this aim of knowledge from different areas, able to forecast results and possible consequences of different variants of decision. The method of projects appeared at the beginning of the century, when all the pedagogues and the philosophers tried to find ways of developing the active, independent child's thinking, in order to teach him not only to memorize and reproduce the knowledge, given at school, but to be able to put them into practice. The method of projects can be used when teaching English at any lesson, devoted to any topic, as the choice of topics in the curriculum was made taking into account its practical value for the students.

Project work is characterized as one of the most effective methods of teaching and learning a foreign language through research and communication. Different types of this method allow us to use it in all the spheres of the educational process. It involves multiskill activities which focus on a theme of interest rather than of specific language tasks.

The fundamental researches in the given field were carried out by such prominent scientists and methodologists as Legutke M., Thomas H., Heines S., Brumfit C., Hutchinson T., Fried-Booth D. and others. [3;45]

Legutke and Thomas in their book "Process and Experience in the Language Classroom" suggest and analyse three types of projects: encounter projects, which enable students to make contact with native speakers; text projects which encourage students to use English language texts, either a range of them to research a topic or one text more intensively, for example, a play to read, discuss, dramatize, and rehearse; class correspondence projects which involve letters, audio cassettes, photographs, etc. as exchanges between learners in different countries. [6;27]

Another explorer of the Project Work Method, Brumfit, in “Communicative Methodology in Language Teaching” provides the analysis of projects in which advanced adult students elect to work in groups to produce a radio programme about their own country. A range of topics, for example, ethnic groups, religion, education, are assigned to the groups, who research their topic and write and rehearse a script. [3;87]

Hutchinson in “Introduction to Project Work” dwells upon a project on ‘Animals in Danger’ for secondary school students, in which they use knowledge from Science and Geography to research threatened species, write an article, and make a poster. [9;120]

Fried-Booth in his book “Project Work” suggests a more teacher-directed example suitable for junior learners at an elementary level, in which they are asked to collect food labels or wrappings from tins, cartons, packets, etc. for a period of a week. [5;69]. These are used to create a wall display with a map of the world illustrated with the labels, which are attached to the relevant countries of origin and export with coloured threads and pins. The map is then used for oral practice and controlled writing.

Another scientist, Haines, in “Projects for the EFL Classroom” considers four types of project work, namely: informational and research projects, survey projects, production projects, and performance and organizational projects.

A project is an extended task which usually integrates language skills through a number of activities. These activities combine in working towards an agreed goal and may include planning, gathering of information through reading, listening, interviewing, discussion of the information, problem solving, oral or written reporting, display, etc.

Learners' use of language as they negotiate plans, analyse, and discuss information and ideas is determined by genuine communicative needs. At the school level, project work encourages imagination and creativity, self-discipline and responsibility, collaboration, research and study skills, and cross-curricular work through exploitation of knowledge gained in other subjects.

Successful use of project work will clearly be affected by such factors as availability of time, access to authentic materials, receptiveness of learners, the possibilities for learner training, and the administrative flexibility of institutional timetabling. The organization of project work may seem difficult but if we do it step by step it should be easy. We should define a theme, determine the final outcome, structure the project, identify language skills and strategies, gather information, compile and analyse the information, present the final product and finally evaluate the project. Project work demands a lot of hard work from the teacher and the students, nevertheless, the final outcome is worth the effort.

References:

1. Fried-Booth D. Project Work. – Oxford: Oxford University Press, 1990. – 89p.
2. Griffith, S. “Teaching English Abroad”; Oxford, 1991
3. Haines S. Projects for the EFL Classroom: Resource materials for teachers. – Walton-on-Thames: Nelson, 1991. – 108p.

4. Hutchinson T. Introduction to Project Work. – Oxford: Oxford University Press, 1996. – 400p.
5. Finegan E. Language: Its Structure and Use (3rd edition). – Oxford: Heinemann, 1999. – 158 p.
6. Stripling B., Curtis-Bey L., Commitante A., King S.H., Taveras S., Klein J.I. (2009). Project-Based Learning: Inspiring Middle School Students to Engage in Deep and Active Learning. New York: NYC Department of Education.
7. Grant M.M. (2011). Learning, Beliefs, and Products: Students' Perspectives with Project-based Learning. *Interdisciplinary Journal of Problem-Based Learning*, 5(2). doi:10.7771/1541-5015.1254.
8. Thu T.K.Le (2018). Project-based learning in the 21st century: a review of dimensions for implementation in university-level of teaching and learning.
9. Muhammad M. (2020). Promoting students' learning motivation through PBL using Muvizu in 21st century education. *Cypriot Journal of Educational Science*. 15(5). – P. 899-908. <https://doi.org/10.18844/cjes.v15i5.5120>.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВОГО СПОСОБУ ЖИТТЯ УЧНІВ СТАРШИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ СПОРТИВНИХ ІГОР

Зайцева Юлія

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Турбай Олександр

магістр факультету фізичного виховання та спорту Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Барановська Марія

магістрантка факультету фізичного виховання та спорту Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка

Відповідно до основних стратегії соціально-економічного розвитку нашої країни одним із актуальних та найважливіших завдань держави є збереження та зміцнення здоров'я дітей та молоді. Міцне здоров'я дітей та молоді є пріоритетним національним інтересом. Навіть якщо людина не має шкідливих звичок, але не займається фізичною культурою та спортом, то у неї фізичне і навіть психологічне здоров'я, а також імунітет слабший, ніж у тих, хто займається спортом.

Як відомо, здоровий спосіб життя включає не тільки відмову від шкідливих звичок та здорове харчування, не менш важлива складова здорового способу життя – регулярні та систематичні заняття фізичною культурою та спортом.

Заняття фізичною культурою та спортом є не лише ефективним способом фізичного розвитку людини, зміцнення її здоров'я, організації дозвілля та сферою спілкування й соціальної активності людей, вони також впливають і на інші сфери життєдіяльності людини: статус у суспільстві та її визнання, трудову діяльність, формування моральних та інтелектуальних характеристик та ціннісних орієнтацій тощо [1; 3; 4].

Аналіз літературних джерел показав, що для зміцнення здоров'я та запобігання хворобам необхідно розвивати в першу чергу таку фізичну якість як витривалість у поєднанні із загартуванням та іншими складовими здорового способу життя, що сприятиме захисту зростаючого організму від багатьох хвороб. Регулярні заняття фізичними вправами передбачають профілактику багатьох захворювань. Крім того, постійні, систематичні заняття спортом або фізичною культурою забезпечують позитивну залежність та покращують якість життя [2; 3].

Серед дітей, підлітків та молоді найбільш популярним видом спорту є футбол, який їм подобається, і вони захоплені. Для багатьох із них футбол – це життя, цьому вони присвячують більшу частину свого часу і пов'язують із ним

своє майбутнє. Саме тому важливо у спорті та через спорт доносити справжні цінності життя, сім'ї, країни, оскільки це впливатиме як на самих хлопців, так і на все що їх оточує.

Футбол включає елементи з кількох видів спорту – легка атлетика на короткі, середні та довгі дистанції, гімнастика (гнучкість, розтяжка), силові види спорту тощо. Саме тому, засоби футболу є ефективними для розвитку фізичних здібностей людини, для зміцнення здоров'я. Заняття футболом сприяють розвитку особистісних якостей та командного духу.

Запитуючи дітей: «Чому ви займаєтесь футболом?», то більшість школярів говорять про фізичні та технічні характеристики: індивідуальна техніка гри, командна техніка, швидкість, витривалість, спритність тощо. Однак, важливо відзначити, що на цьому користь занять футболом не закінчується. Регулярні та систематичні заняття спортом та футболом формує у підростаючого покоління життєві цінності та орієнтири – силу волі, сміливість, терпіння, вміння взаємодіяти з людьми, дружити, ставити цілі та досягати їх тощо.

Загальновідомим є важливе значення фізичного здоров'я та загальної фізичної підготовки, всебічний розвиток людини, саме цьому сприяють регулярні та систематичні заняття футболом, який впливає на всебічний розвиток підростаючого покоління: сприяє розвитку людини в колективі, дозволяє бути в єдності з оточуючими, комунікувати та співпрацювати з ними, підтримувати інших, вміти ладнати з людьми в колективі та з суперниками [1; 5].

Займаючись футболом, в учнів розвиваються фізичні якості: сила, витривалість, швидкість, гнучкість, координація рухів, вміння орієнтуватись у просторі тощо. Окрім того, відбувається формування вміння діяти на повну силу, коли не хочеться, коли втомився, коли наляканий та інше. Спортсмен вчиться керувати настроєм, хвилюванням, спроможний викликати в собі стан пожвавлення, натхнення, опановує вміння самоврядування, саморегуляції емоцій. Він робить все це свідомо, задля досягнення якнайкращого результату у змаганнях. Розвиваючись у спорті, людина розвивається всебічно [3; 4; 5].

З'ясовуючи вплив футболу на організм людини, на формування фізичних та психологічних якостей в учнів, встановлено, що під час занять у шкільних футбольних секціях регулярно проводяться теоретичні заняття з використанням відеоматеріалів, обговорення досвіду та досягнення українських та зарубіжних футбольних клубів та кращих українських та іноземних футболістів. Крім спортивних матеріалів, проводяться бесіди та перегляди відеороликів про правильний вибір у житті дітей, підлітків та молоді, з метою моральної освіти, профілактики та про шкоду згубних звичок, наслідків вживання алкоголю, наркотиків, тютюнопаління, малорухливого способу життя, легковажних стосунків тощо. Завдяки отриманню таких знань у підростаючого покоління формуються життєві цінності та звичка вести здоровий спосіб життя, щоб уберегти себе від шкідливих звичок, від вчинків, які тягнуть за собою руйнівні наслідки [1; 4; 5].

Однією з найважливіших цілей діяльності спортивних секцій з футболу є виховання здорового та позитивного покоління нашої країни, популяризуючи здоровий та активний спосіб життя за допомогою спорту та позитивних відносин до себе та оточуючого. Як зазначено вище, відвідуючи шкільні спортивні секції, окрім самих тренувань, проводяться систематичні зустрічі, спілкування на теми правильного вибору способу життя, що впливає на формування здорового способу життя, відносин з оточуючими, про патріотизм, щодо профілактики згубних звичок тощо.

Аналізуючи літературні джерела та експериментальні дані та спостереження інших дослідників [1; 2; 3; 4; 5] за підлітками та молоддю, встановлено позитивний вплив футболу як виду фізичної культури та спорту в системі фізкультурно-оздоровчої та спортивно-масової роботи навчальних закладів на формування здорового способу життя молоді і це обумовлено низкою причин:

- регулярність навчально-тренувального процесу з футболу протягом всього навчального року;
- безперервне залучення молоді до спортивно-масових заходів (зокрема, спортивних змагань);
- націленість учнів на фізичний розвиток та спортивне вдосконалення;
- реалізація здоров'язберігаючої спрямованості;
- спілкування про здоровий спосіб життя та духовно-моральні цінності; позитивний приклад самого тренера.

Отже, регулярні та систематичні заняття спортом, зокрема, футболу, сприяє не лише формуванню здорового способу життя у підростаючого покоління, а й розвитку життєвих цінностей та орієнтирів – силу волі, сміливість, терпіння, вміння взаємодіяти з людьми, дружити, ставити цілі та досягати їх; сприяє розвитку людини в колективі, дозволяє бути в єдності з оточуючими, комунікувати та співпрацювати з ними, підтримувати інших, вміти ладнати з людьми в колективі та з суперниками.

Список літератури:

1. Зайцева Ю., Гайдай В. Роль фізкультурно-спортивної діяльності у формуванні здорового способу життя учнівської молоді. *Новітні теоретико-методичні й методологічні засади розвитку фізичної культури в умовах сучасної загальноосвітньої школи* : Матеріали науково-методичного семінару. Полтава, 2015. С. 34-37

2. Зайцева Ю.В. Формування здорового способу життя учнів у позаурочний час. *Технології здоров'язбереження в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах України: проблеми та перспективи* : матеріали IV Всеукраїнської студентської науково-практичної конференції. Полтава, 2013. С. 41–44.

3. Зайцева Ю.В. Ціннісний потенціал фізичної культури і спорту як фактора формування здорового способу життя особистості. *Наукові записки*. Випуск 121. Серія: Педагогічні науки. Частина 1. Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. С. 293– 298.

4. Марчук В.В. Спортивні ігри як важливий компонент здорового способу життя Електронний ресурс. – Режим доступу: <https://vseosvita.ua/library/sportivni-igri-ak-vazlivij-komponent-zdorovogo-sposobu-zitta-215075.html>

5. Петров, О., & Петров, А. (2008). Футбол як засіб формування потреби в здоровому способі життя. *Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини, 1*. <https://doi.org/10.32626/2309-8082.2008-0.%p>

ФОРМУВАННЯ ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ У МАЙБУТНІХ ЛІКАРІВ

Ковальчук Н.В

завідувач кафедри анатомії, топографічної анатомії
та оперативної хірургії, доцент

Чепурна Н.О.

асистент кафедри, аспірантка ІВО НАПН України

Курнишова Є.

студентка І курсу, групи М2207

Реформування системи вищої освіти в Україні в бік європейських освітніх стандартів, поступово наближає нас до підготовки майбутніх фахівців нової генерації, в медичній сфері зокрема. Повномасштабне вторгнення, віялові відключення світла, непередбачувані повітряні тривоги, наслідки коронавірусної інфекції – це сучасні реалії українського суспільства і системи вищої освіти. Враховуючи автономію ЗВО України в організації освітнього процесу (відповідно до Закону України «Про вищу освіту») [1], в Київському Медичному Університеті на кафедрі анатомії людини, топографічної анатомії та оперативної хірургії використовують змішаний формат навчання -викладання, і робота анатомічного гуртка так само організована. Здобувачі освіти активно долучалися до роботи-командно створювали короткі учбові відео з теми занять, презентували їх, та викладали в соціальні мережі (facebook, Instagram). Також гуртківці самостійно викладали додаткові відеоролики, з тем занять, які винесені на самостійне вивчення і набирали переглядів та вподобайок. Окрім того, розбирали коментарі під відео, обговорювали не лише технічний аспект створення ролика, а й сам контент. Такий формат змішаної роботи для усіх учасників освітнього процесу посилює, формує лідерський потенціал у майбутніх лікарів. Командна робота, розподілення ролей, здатність виконувати не одну а декілька ролей, здатність працювати в обмежених часом умовах, стресових зовнішніх факторах, розвиток комунікативної складової – все це дозволяє формувати конкурентноспроможного фахівця на міжнародному ринку праці, здатного приймати рішення «тут і зараз», і не боятись брати на себе відповідальність за ці рішення,) [3], бути гнучкими в непередбачуваних умовах впливу зовнішніх факторів (війна, форс-мажорні ситуації. тощо). Безумовно, що всі ці фактори впливають і на психологічний аспект кожної людини-майбутнього лікаря- здатного долати виклики, співпереживати, усвідомлювати та керувати своїми емоціями, що дозволяє розвивати компоненти емоційного інтелекту (емпатія, самоусвідомлення, мотивація, соціальні навички)) [2], які безпосередньо впливають на якість освітнього процесу і дозволяють його тримати на високому рівні.

Список літератури

1. Закон України «Про вищу освіту»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18#Text>
2. Деніел Гоулман «Емоційний інтелект» 2015р. 236с.
3. Пітер Саловей, Девід Карузо «Емоційний інтелект керівника» 2020 р. 168с.

МЕДІАГРАМОТНІСТЬ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІНИ «ХІМІЯ»

Ластовецька Ірина Юріївна

викладач Новобузького коледжу
Миколаївського національного
аграрного університету

Роль медіа в суспільному житті, а отже, в освіті, постійно зростає. Вони становлять головне джерело інформації про світ, що нас оточує, створюють еталони сучасної культури, формують уподобання й переконання.

Зважаючи на значення медіа в усіх сферах сучасного життя, доцільно встановити їх категоріально-понятійний апарат. Термін «медіа» (з лат. *medium* – той, що знаходиться в середині, займає проміжну позицію) в англійській мові трактується як посередник: засіб або спосіб комунікації. Медіа – це щось, що є посередником між тим, хто надає інформацію, і тим, хто її отримує. Це середовище, засіб, проміжна стадія, оточення, те, що знаходиться в спільному користуванні. Також медіа – це різного роду предмети і пристрої, що переказують споживачам окреслену інформацію через слова, образи, звуки та уможливають виконання окреслених інтелектуальних і мануальних функцій.

Отже, єдиного трактування терміна «медіа» немає. Проте варто зауважити, що природа медіума (людини, яка є посередником; піддається навіюванню) й медіа єдина. Слово медіа часто використовують як синонім до мас-медіа або засобів масової інформації (масової комунікації). У широкому користуванні вони означають єдине середовище, яке слугує, щоб передавати будь-які дані з певною метою[7].

Хімічна медіаграмотність є дуже актуальною понад пів століття. Доволі часто на сторінках масмедіа та в телепередачах можна побачити та почути приклади хемофобії.

Так формується страх перед хімією в людей, який істотно підігривають різноманітні «експерти-невігласи».

Хемофобія — абсолютно ірраціональний страх, вона не підкріплена жодним раціональним аргументом. Більшість піддається хемофобії тільки через страх перед усім невідомим і боротися з цим можливо тільки засобами освіти, як шкільної, так і всебічної на сторінках медіа. Головним аргументом прихильників хемофобії стало твердження, що «будь-що натуральне — це корисно, а все, у чому є щось «хімічне», — шкідливо». Водночас, такі люди забувають, що все у Всесвіті складається з хімічних речовин, а хімія як наука всього лише описує перебіг процесів у ньому, і через недостатню освіченість вони вбачають лише негативний зміст у всьому, чого не розуміють. І повністю забувають, що існує безліч саме природних речовин, отруйних або токсичних для людини. До того ж, існує багато синтезованих штучно речовин, із яких виготовляють ліки, тканини, пластмаси, що аж ніяк не шкідливі для людини, ба більше, неможливо уявити без них сьогоденне суспільство. Навіть у разі документально підтвердженої

безпеки синтетичної речовини, схильні до хемофобії люди все одно віддаватимуть перевагу «натуральній» альтернативі [5].

Тому є потреба з'ясувати сучасні підходи, нові форми викладання, щоб сформувати медіаграмотність учнів та студентів при вивченні хімії. Перед викладачем хімії постають важливі нові завдання: розвинути здатність учнів та студентів свідомо та логічно використовувати хімічну інформацію із медіаджерел щодо проходження тих чи інших хімічних реакцій, фізичних та хімічних властивостей речовин, добування багатьох речовин, зокрема, в домашніх умовах, а найголовніше- створення на базі побаченого, осмисленого, проаналізованого своєї власної медіапродукції. Молоде покоління має вільний доступ до інтернет-ресурсів, вони чудово сприймають будь-яку інформацію, навіть не аналізуючи хибна вона чи істинна. Тому викладач має замислитись і правильно розтлумачити та подати факти учням і навчити у правильному руслі використовувати їх в освітньому процесі.

Отже, головний спосіб формування медіаграмотності й боротьби з хемофобією — всебічна освіта. До того ж освіта не тільки на заняттях, а також і засобами науково-популярних передач, ток-шоу із залученням справжніх експертів-науковців тощо[5].

Очевидно, не кожна людина може сформувати міцні й глибокі хімічні знання. Але, щоб відрізнити відверту хімічний фейк чи маніпуляцію в масмедіа, у багатьох випадках достатньо шкільного курсу хімії. Головне — навчити на заняттях користуватися цими знаннями й сформувати критичне ставлення до нової інформації.

Типові ознаки маніпулятивних технік:

– «Про це всі говорять». Чим більше розмов і обговорення в суспільстві викликає певна інформація, то ймовірніше, що вона фейкова.

– «Лячні слова, наявність емоційної реакції на потрібну інформацію». Мета будь-якого оратора — зробити свій виступ дуже емоційним. Адже тільки так можна досягти того, що виступ сподобається та запам'ятається. Тому новину намагаються зробити яскраво-емоційною, що спричинятиме сильний емоційний відгук від слухача (позитивний або негативний), якщо використовують занадто емоційні (лячні) слова тощо, то велика ймовірність того, що такий виступ або новину слід обміркувати пізніше повністю видаливши емоційний фон. Можливо, у такому разі продукція або ідея, яку вам хотіли нав'язати, буде вже не така приваблива та цікава.

– «Панацея від усього». Одна з ознак маніпуляції — те, що певні засоби називають універсальним. Звісно, що не існує абсолютно універсальних засобів, як не існує панацеї від усіх хвороб. Під це також підпадають випадки, коли певні люди починають наводити приклади відомих і простих речовин як начебто дієвого засобу проти певної хвороби, про що замовчує офіційна медицина. Особливо жахливо це тому, що деякі люди починають вірити в таке й припиняють вживати необхідні для них засоби, які приписав лікар[4].

– «Неправильне використання наукових термінів або надмірне використання спеціальних визначень та понять ». Якщо певна людина (науковець, експерт,

спеціаліст тощо) дійсно розуміє предмет свого виступу або допису, він здатний доступно викласти свою думку без надмірного використання наукових, маловідомих загальній спільноті термінів. Водночас шарлатан чи невіглас, навпаки, використовує терміни неправильно й безграмотно або використовує дуже багато наукових термінів, навіть безпідставно в певній ситуації, намагається надати своїм словам науковості. Також важлива частина опрацювання інформації — називати речі правильними назвами. Якщо хтось намагається ввести в оману, він часто маніпулює назвами й термінами, застосовує їх не за призначенням.

Критерії відбору та визначення ступеня довіри до інформації мають бути достатньо точними. Проте - абсолютно точні критерії для медіа або експертів навряд чи можливо визначити, але існують поради щодо цього.

Інформація має підтвердження на офіційних джерелах хімічної інформації:

- джерел, пов'язаних з IUPAC;
- рейтингових наукових журналів, а до таких належать тільки англomовні видання, так як наукову інформацію науковець не публікуватиме тільки українською чи російською мовами.
- найнадійніми, окрім фахових наукових журналів, є підручники, як шкільні, так і для вищої школи.
- надійне джерело хімічної інформації є енциклопедію «Вікіпедія», у ній матеріал підлягає рецензуванню кількома експертами, що підвищує надійність.
- електронний журнал «Хімія і хіміки»

Загальні ознаки, які свідчать про можливість довіряти публікації. Це- можливість визначити автора: прізвище, місце роботи, рівень освіти або інші відомості. Ресурс або експерт має чітко надавати інформацію. Наявність граматичних або фахових/змістовних помилок свідчить про низьку якість підготування інформації. Якщо експерт допускає фахові помилки в дрібницях, то, можливо, й весь виступ фейковий і недостовірний.

Сьогодні велика увага приділяється медіаосвіті, здатності до аналізу медіаконтенту. Тому для того, щоб учні досягли глобальних цілей у сфері медіаграмотності — розвинули інтерес до пізнання та були здатні до зміни власної думки у світлі нової інформації, ефективно спілкувалися за допомогою різних форматів медіа, а також мали здатність до рефлексії стосовно цього нового розуміння — викладачам потрібно змінити наголос з вивчення медіа на підхід до викладання медіаграмотності як інтегрованого та плідного процесу, в межах якого студенти та викладачі дізнаються нове одне від одного, як бути грамотним у медіасвіті.

У навчальному процесі важливим є не навчати студентів, чому в масмедіа можна вірити, а чому — ні, а створити таку ситуацію на занятті, щоб в студентів виникла необхідність висловити власну думку, поділитися нею, обговорити свої міркування.

Можна виділити загальні рекомендації щодо планування занять для формування критичного мислення на заняттях з хімії.

- відмовитися від загального лекційного способу викладання навчального матеріалу. Звісно, що відмовитися від занять-лекцій неможливо, але можна виділяти деякі заняття, в яких більшу увагу приділяти спілкуванню з учнями, формуванню ставлення до певної теми чи навчального матеріалу. Особливо це може бути цікаво в разі узагальнення знань або розгляду тем, опанування яких більшою мірою передбачає запам'ятовування фактичного матеріалу, наприклад: «Поширеність Сульфуру у природі», «Застосування металів» тощо. На заняттях рекомендується частіше ставити питання «як?», «чому?», щоб студенти частіше намагалися формувати власне ставлення до теми, до фундаментальних хімічних знань і усвідомлювати їх значення для явищ, із якими вони стикаються в житті. Наприклад, на занятті з вивчення хімічної рівноваги та принципу Ле Шательє можна обговорити таке питання: за час свого існування атмосфера Землі ще не досягла стану рівноваги зі Світовим океаном, ґрунтом? Як ви вважаєте, які чинники «відповідальні» за це? При вивченні теми «Харчові добавки» можна запропонувати студентам зробити власне дослідження щодо наявності та маркування харчових добавок в продуктах, що є у власному холодильнику.

- аналізувати місце певної теми в загальному курсі природничих дисциплін, у житті, у побуті. Дуже часто учні та студенти не відчують необхідності застосовувати знання, що вони здобувають на заняттях з хімії, в інших дисциплінах або у власному житті. Наприклад, вивчаючи теми на «Полісахариди. Крохмаль та целюлоза» або «Застосування органічних кислот», ми обговорюємо використання та поширеність цих речовин. Але такі питання можна ставити на багатьох інших заняттях (біології, фізики)

- використання методики перевернутого класу. Ця методика допомагає більше уваги приділити обговоренню питань, формулюванню власних висловлювань. Багато тем учні можуть опрацювати самостійно, принаймні на рівні запам'ятовування фактичного матеріалу. А набагато корисніше для глибокого розуміння цього матеріалу й аналізу значення у власному житті обговорювати його в класі. До того ж, за результатами досліджень Відкритого інституту Британії, для інтеграції медіаграмотності в сучасну освіту рекомендовано використовувати методики навчання, що передбачають вільне спілкування учнів та обговорення, зокрема:

- перевернутий клас;
- динамічне оцінювання;
- навчання через події;
- розповідь історій (нарративна педагогіка).

Активно використовувати письмові висловлювання учнів. В українській школі досить широко застосовувана практика написання учнями рефератів з різних тем. Проте, такий підхід уже давно застарів, особливо зі стрімким наповненням Інтернету різного роду рефератами. Тому слід використовувати практику написання невеличких есе або висловлювань з приводу тих чи інших тем або проблем. Особливо це стосується суспільно значущих тем, наприклад: «Проблеми використання мінеральних добрив», «Озоновий шар» тощо. Головне, щоб ці висловлювання були короткі (0,5–1 стор. тексту) і

сформульовані учнями особисто. До того ж є сенс вимагати саме коротких есе — такі твори меншою мірою спонукають учнів використати чужий текст з Інтернету і більша ймовірність, що висловлювання будуть саме особисті.

- лінгвістичний аналіз хімічних термінів. Під час вивчення нових термінів варто аналізувати їх походження, а також значення споріднених слів і термінів. Це допомагає як швидше запам'ятати новий термін, так і краще розуміти його значення. А правильно вживати наукові терміни — один із засобів формування медіаграмотності, як уже зазначено вище.

Хімія — практична наука. Здебільшого, коли згадують про практичний аспект хімії, мають на увазі, що необхідно для навчання використовувати лабораторні й практичні роботи. Передусім, вивчаючи хімію, необхідно формувати в учнів уявлення, що більшість знань у ній як науці, отримані в результаті експериментів і дослідів. Хімічні знання — це не просто закони чи теорії, про які можна прочитати в книзі, це накопичений за багато століть досвід хіміків-експериментаторів, які виконали незліченну кількість дослідів і узагальнили свої спостереження в теорії. Під час навчання хімії необхідно формувати уявлення про тісний причиново-наслідковий зв'язок між практикою і теорією:

теорія — вторинна, а практика — первинна, і вона — критерій перевірки будь-якої теорії. Так буде формуватися і аспект медіаграмотності, бо має виробитися потреба в практичній (або іншій) перевірці будь-якої інформації. Практичний підхід бажано формувати у двох напрямках. По-перше, вивчаючи будь-яку нову теорію або концепцію, варто наголошувати на історії її створення, наукових підґрунтях, на яких вона була сформульована. Наприклад, вивчаючи будову атома, варто розповісти про дослід Резерфорда і, головне, обговорити, як отримані ним експериментальні результати допомогли йому дійти саме до планетарної моделі. Або так само можна обговорити передумови формулювання Арреніусом теорії електролітичної дисоціації. І таких прикладів можна навести багато. По-друге, обов'язково слід аналізувати результати власних експериментів, отриманих під час лабораторних і практичних робіт, а також демонстраційних експериментів. Не кожен учитель проводить власноруч експерименти в кабінеті чи в учнів є можливість виконати самостійно лабораторні роботи, зважаючи на стан матеріально-технічного обладнання кабінетів хімії в сучасних школах. Проте брак обладнання чи реактивів — не привід не обговорювати експерименти. Сьогодні в інтернеті можна знайти відео для майже будь-якого досліду, а його результати обговорити після демонстрації відео[5].

Навчання медіаграмотності має дати здобувачам освіти змогу:

- розвивати здатність, знання та відношення, необхідні для аналізу способів, за допомогою яких медіа активно конструюють реальність;
- здобувати знання соціального, культурного, політичного та економічного значення цих конструкцій та цінностей, які вони розповсюджують;
- розвивати рівень оцінювання та естетичного сприйняття медіатекстів;

- декодувати медіатексти, щоб розпізнавати та оцінювати культурні цінності, практичну значущість, ідеї, що містяться в них;
- розпізнавати, аналізувати та застосовувати різноманітність технічного використання та створення медіатекстів;
- усвідомлювати, що ті, хто створюють (конструюють) медіатексти, роблять це, виходячи з багатьох мотивів (контроль, тиск, тощо) – економічних, політичних, культурних, організаційних, технічних, соціальних;
- розуміти, що кожна людина залучена до селективного та аналітичного процесу дослідження медіатекстів [3].

Медіаосвіта – це потреба часу, яка відкриває більші можливості для розвитку дитини, її інтелектуального і творчого потенціалу, здібностей, самостійного мислення. Саме в рамках медіаосвіти можливий розвиток умінь орієнтуватися в сучасних інформаційних потоках, підвищення рівня медіа грамотності студентів, зміна їхньої позиції при сприйнятті різних медіатекстів – з пасивного поглинання до критичного аналізу одержуваної інформації.

Список літератури

1. Анічкіна О. В. Можливості використання віртуальної хімічної лабораторії у формуванні експериментально-методичних вмінь студентів проводити шкільний хімічний експеримент. Актуальні проблеми державного управління, педагогіки та психології. 2015. Випуск 1 (12). Т. 2. С. 7–11.
2. Анджеєвська А. Медіаосвіта для сучасної молоді: Методичні рекомендації для вчителів та студентів педагогічних навчальних закладів / Анна Анджеєвська. – Тернопіль : Вектор, 2015. – 38 с.
3. Беляк О. Особливості розвитку медіаосвіти в Україні [Електронний ресурс] / Ольга Беляк // Гірська школа українських Карпат. – 2013. – № 8–9. – С. 31–33. – Режим доступу : [file:///C:/Users/admin/Downloads/gsuk_2013_8-9_13%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/admin/Downloads/gsuk_2013_8-9_13%20(1).pdf)
4. Беженар Г. Нові інформаційні технології у навчальному процесі сучасної школи / Георгій Беженар, Олексій Волинко // Директор школи. – 2005. – № 37 (373). – С. 13–15.
5. Григорович О. Медіаграмотність на заняттях з хімії. Навчальне видання / За редакцією Волошенюк О., Іванов В. — Київ: АУП, ЦВП, 2020. — 53 с.
6. Деркач Т. М. Інформатизація викладання хімії: від теорії до практики. Дніпро: Видво ДНУ, 2011. 245 с. 3. Концепція впровадження медіаосвіти в Україні. URL: <http://osvita.mediasapiens.ua/mediaprosvita/mediaosvita>.
7. Медіаосвіта в загальноосвітній школі : навчально-методичний посібник / О. Янкович. – Тернопіль : ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2016. – 160 с. ISBN 978-966-308-463-3

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ДІЯЛЬНОСТІ ХОРОВОГО ДИРИГЕНТА

Лю Чженьянь

Здобувачка третього (освітньо-наукового)
рівня вищої освіти
Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С.Сковороди

З безперервним прогресом суспільства, розвитком економіки, певними соціальними викликами, що відбуваються в Китаї, погляди людей усе більше звертаються до наповнення власної душевної складової через активну участь у художній творчій діяльності. Одним із засобів, який уможливорює не тільки духовне наповнення, зростання емоційної сфери, а й виступає важливим чинником об'єднання людей у спільній творчій діяльності є хоровий спів. У зв'язку з цим, у країні збільшується кількість аматорських і громадських хорових організацій, і як результат – постає проблема у підвищенні рівня їх виконавської майстерності та підготовці в КНР професійних фахівців до диригентської діяльності. Означені питання знаходять наукової розробки в дослідженнях китайських науковців.

З точки зору хорового твору, емоційна художня інтерпретація створена диригентом підпорядковується художнім засобам, вираженим композитором через музику [1]. Вона спрямовується на вдосконалення ідеального сприйняття художнього образу, формування естетичного смаку та підвищення емоційного резонансу аудиторії, з метою поєднання їх з повсякденним життям для підтримки єдності суб'єктивності та об'єктивності, для розвитку емпатії.

Головне завдання хорового диригента – надихнути уяву, викликати відповідні асоціації у співаків на емоційну художню концепцію, що міститься в хорових творах. Співаки мають осягнути зміст хорового твору та роль засобів художньої виразності й вокально-хорової культури, щоб намалювати у своїй свідомості відповідні картини, «вчутися, зануритися» в художній образ та відтворити його у власному виконанні [1;2;3].

Позитивного впливу на покращення уяви, асоціативної здатності в культурному житті та подальше поглиблення ступеня усвідомлення емоційних конотацій у хорових творах можна досягти використовуючи певні методи роботи. Стимулюванню співочого натхнення та ентузіазму співаків, підвищенню здатності співаків прислухатися до життєвих почуттів і переживань сприятиме використання диригентом порівнянь, зіставлень, заснованих на життєвих емоціях і художній практиці.

Відзначимо, що між диригентом, хоровим твором і його виконанням існує тісний зв'язок. Китайські науковці [1;2;3] відзначають, що як тільки хоровий диригент відчуває труднощі з всебічним розумінням емоційно-художньої концепції змісту хорового твору, гальмується ефективність репетиційної роботи, стає неможливим спрямування співаків на донесення до аудиторії змістовно-

художньої конотації хорового твору. Крім того, відсутність тонкого психологічного усвідомлення й уявлення художнього образу та почуття музики у диригента посилює можливість перешкоджання високохудожньому виконанню (диригуванню) хорового твору.

Студіювання робіт китайських науковців засвідчило, що результативність роботи керівника з хоровим колективом, створення захопливих вражень щодо втілення художнього образу у значній мірі залежить від ступеня проникнення диригента у внутрішні емоції художнього образу хорового твору, його здібності їх переосмислення у власній уяві, майстерності репрезентувати своє тлумачення в процесі репетицій та концертного виконання.

Список літератури

1. Лю Сюй. Коротке обговорення художнього трактування диригентом хорових творів. Музичний час і простір. 2015 №06.
2. Сунь Чжифу. Коротке обговорення художнього трактування диригентом хорових творів. Сучасна музика. 2017. №11.
3. Чень Ке. Про структурні та ієрархічні навички роботи з хоровими творами. Дослідження мистецтва. 2017. №02.

ВИКЛАДАННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ДЛЯ ДОРΟΣЛИХ: СУЧАСНІ ТРЕНДИ

Маєв Андрій Петрович,
кандидат наук з державного управління,
старший викладач кафедри суспільно-гуманітарних наук,
Одеський державний аграрний університет, Україна

Сьогодні однією з ключових компетентностей будь-якого фахівця є володіння іноземною мовою. Вона необхідна не тільки філологам та спеціалістам гуманітарної сфери, але й хімікам, математикам, біологам, лікарям та представникам інших технічних спеціальностей. Незважаючи на те, що іноземна мова не є для них основною дисципліною, у сучасному академічному середовищі це важливий засіб комунікації. Без належного рівня іноземної мови, дослідник позбавлений можливості знайомитися з іноземними публікаціями у своїй сфері, спілкуватися з колегами з інших країн. Як наслідок – він втрачає можливості для поглиблення своїх знань та професійного розвитку. Саме тому важливо забезпечувати якісну іншомовну підготовку у закладах вищої освіти.

Сьогодні відбувається реформування навчального процесу у вузах України відповідно із загальноєвропейськими вимогами до якості освіти: інформатизація освітнього простору, інтеграційні процеси у сучасній вітчизняній освіті, налагодження українськими ЗВО співпраці з європейськими навчальними закладами у сфері навчальної та наукової діяльності, студентські міжнародні обміни, можливість здобуття другої вищої освіти та навчання за магістерськими програмами за кордоном [2].

В той же час методи викладання іноземних мов поки що не повною мірою можуть задовольнити потреби суспільства та особистості. Ні для кого не секрет, що більшість випускників середньої загальноосвітньої школи, не вміє практично користуватися мовою. Після вступу до університету іноземна мова також здебільшого залишається на периферії інтересів студентів. Отже, підвищення ефективності та результативності її вивчення у закладах вищої освіти залишається актуальним.

Тривалий час у вищій школі панував добре відомий викладачам старшого покоління перекладацький метод, в основі якого був переклад текстів та опанування професійної лексики. Внаслідок цього формувалися фахівці, які, маючи певний словниковий запас, вміли читати та перекладати, але не вміли спілкуватися іноземною мовою.

Порівняно нещодавно з'явився комунікативний метод, де головним є моделювання реального, життєвого спілкування. Тож, сьогодні ситуація інша: є безліч ресурсів із натуральною мовою – так багато, що ми іноді навіть губимося в діалектах, акцентах, наріччях, говірках та інших різновидах живої іноземної мови [4].

Комунікативний метод поступово стає методичним стандартом при викладанні іноземної мови. Його практична реалізація у ЗВО означає, що формування іншомовних мовленнєвих навичок і умінь відбувається шляхом іншомовної мовленнєвої діяльності. Робочі програми дисциплін у свою чергу містять освітні компетенції, пов'язані саме з комунікацією. Простими словами – здобувачів навчають не тільки перекладати, але й спілкуватися іноземною мовою, в тому числі з професійної проблематики.

Застосування цього методу передбачає створення комунікативних ситуацій на занятті, що стимулюють спілкування. Наприклад, після опанування граматичного часу Present Simple логічно запропонувати студентам розповісти про свій типовий робочий день, або повсякденні обов'язки в офісі чи вдома, оскільки таким чином вони застосовуватимуть дієслова у зазначеному граматичному часі. Аналогічно після вивчення Narrative Tenses (минулі граматичні часи), можна описати цікаву подорож, похід до театру, або якийсь випадок із минулого. Розповідаючи, що саме і як відбулося, студенти відпрацьовуватимуть минулі часи.

Якщо вивчаються фрази для висловлювання згоди та незгоди, викладач може попросити обговорити варіанти розв'язання якогось питання (наприклад, разом узгодити меню для святкування дня народження) таким чином, щоб група дійшла згоди. Для цього студентам необхідно буде обговорювати варіанти, погоджуватися і висловлювати незгоду за допомогою фраз з уроку [3].

Специфіка іншомовної освіти полягає в тому, що майбутній фахівець оволодіває не тільки мовою іншого народу, але й вивчає найцінніше – культуру, яка має великий виховний потенціал. Виховний аспект іншомовної освіти спрямований, таким чином, на духовне збагачення й удосконалення особистості на ґрунті діалогу власної та іноземної культури [1].

Неможливо відокремити вивчення англійської мови від знайомства з творами англійських та американських письменників, історією Британії, визначними місцями Лондону, тощо. Таким чином, студенти поглиблюють свої знання, краще розуміють країну, мова якої вивчається, традиції та культуру народу.

При викладанні дорослій аудиторії доцільно уникати перекладу на рідну мову. Direct method (прямий метод) передбачає використання викладачем на етапі презентації нового матеріалу контексту, жестів, малюнків або предметів щоб допомогти студентам зрозуміти значення того, чи іншого слова. Завдяки асоціації з ситуацією, конкретним об'єктом, мінімізується вплив рідної мови, коли студенти перекладають дослівно фрази на англійську.

Як результат аудиторія глибше і більш правильно розуміє абстрактні поняття, які далеко не завжди тотожні перекладу. Наприклад, слово shocking не можна перекласти на 100%. «Шокуючий» українською завжди означає щось негативне, несподіване і неприємне. Англійською shocking – абсолютно нейтральне слово. Shocking news насправді можуть бути й приємними, але несподіваними новинами. Прямий метод дозволяє студентам розуміти і запам'ятовувати такі тонкощі значень. Крім того, є цілий пул понять і структур, які взагалі не мають еквіваленту у нашій рідній мові, наприклад, структури

Present Perfect, Causative. Правильно і глибоко їх зрозуміти допоможе аналіз контексту і використання прямого методу [3].

Часто виникає запитання, щодо ефективності домашнього завдання для дорослої аудиторії. Адже студенти у ЗВО перевантажені курсовими, рефератами та іншими видами додаткової роботи. На нашу думку, виконання домашнього завдання може бути не тільки корисним, але й цікавим. Неможливо освоїти англійську тільки на парах, за 2-4 години на тиждень. Завдання педагога – навчити студентів працювати над своєю англійською самостійно.

Основна частина вивчення мови проходить поза межами навчальної аудиторії. Це змішане навчання, яке передбачає опанування частини матеріалу в режимі реального часу з викладачем, а іншої частини – онлайн, самостійно. Основною перевагою саме самостійної роботи є певна свобода та можливість опанування онлайн матеріалу у зручній час та у зручному місці. В той же час, її ефективність можлива лише за умови перманентного моніторингу з боку викладача, можливості отримати зворотній зв'язок, поставити запитання після пройденної теми, проаналізувати помилки.

Професіоналізм викладача, його кваліфікація залишаються ключовими елементами в процесі вивчення іноземної мови. При цьому, йдеться не тільки про високий рівень володіння мовою. Не менш важливими якостями є методична та педагогічна підготовка, що дозволяють оптимально організовувати навчальний процес відповідно до конкретних умов.

Важливо розвинути інтерес до здобуття знань, ініціювати розуміння цінності вивчення іноземної мови як способу розширення життєвого та професійного простору. В цьому також полягає роль викладача. З розвитком інтернету з'явився доступ до тисяч гігабайт інформації. За кілька секунд можна знайти та завантажити підручник, книгу чи фільм будь-якою мовою. Викладач перестав бути привілейованим носієм ексклюзивної інформації. Будь-яке правило, кожна тонкість англійської мови знаходиться на відстані кліка. Студенти мають доступ до словників, перекладачів, онлайн-додатків, сайтів, де докладно розказано, як вивчати англійську.

Інформації так багато, що в ній можна потонути, так і не освоївши іноземної мови. Тому завдання викладача – не перевантажувати студента ще більше британськими підручниками та іншими аутентичними ресурсами, а допомогти розібратися в хаотичному потоці даних та побудувати індивідуальну систему вивчення мови; вибрати та порекомендувати саме ті матеріали, які допоможуть конкретній людині досягти її конкретних цілей у вивченні англійської, відсікаючи усе зайве та непотрібне.

В той же час, це в жодному разі не означає відсторонення викладача від навчального процесу. Необхідно забезпечувати постійний зворотний зв'язок. Здобувачі вищої освіти мають ставити запитання своєму викладачеві, робити пропозиції щодо адаптації програми та добору тем. Сьогодні викладач англійської мови – не лектор, а фасилітатор та співрозмовник. Він має вміти спілкуватися і будувати відносини з іншими людьми, так щоб обстановка в аудиторії була максимально доброзичливою і природною.

Минули часи директивного викладання, коли викладач своїм авторитетом подавляв будь-які спроби самостійності. Серед обов'язкових вмінь викладача є здатність здійснювати комунікацію з аудиторією, відповідати на запитання та коректно виправляти помилки. Студент – не пасивна маріонетка, яка слухає та погоджується, а повноправний учасник навчального процесу. Він сьогодні має вміти навчатися автономно, а викладач має забезпечити йому таку можливість. Якщо студент запитає про переклад конкретного слова, викладач має запропонувати йому скористатися словником. І не тому, що він не знає перекладу, а тому, що так він отримає досвід самостійного вирішення проблем. Проте, автономність – це й здатність педагога брати на себе відповідальність за те, що як студент навчається і за результат, який він отримує.

Отже, підсумовуючи зазначимо, що незважаючи на стрімкий розвиток сучасних освітніх технологій, ключовою складовою ефективного вивчення іноземної мови залишається професійна підготовка викладача та його сумлінне ставлення до своїх обов'язків. У свою чергу, передумовою результативної роботи педагога в університетській аудиторії є ефективна організація навчального процесу. Викладач має ретельно готуватися до занять, постійно розвиватися, опановувати нові сучасні методики, що є можливим за умови адекватного навчального навантаження.

На мовних курсах, не зважаючи на те, що вони працюють на комерційній основі і зацікавлені мати більше студентів, оптимальною вважається кількість 6-10 осіб у групі, а викладач має 14-24 години на тиждень. В той же час, навчальне навантаження викладача ЗВО на тиждень може перевищувати 30 годин; поширеною є практика, коли у групі з іноземної мови 16-18, або навіть більше студентів. Якщо академічна група й поділяється на підгрупи для занять з іноземної мови, то за алфавітом, хоча не складно на початку вивчення дисципліни здійснити такий поділ за результатами вхідного тесту. Це дозволить розділити студентів за рівнем володіння мовою, що позитивно вплине на ефективність роботи. Такі прості кроки, на нашу думку, сприятимуть підвищенню ефективності іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти.

Список літератури

1. Вікторова Л., Захуцька О. Система іншомовної підготовки дорослих в умовах глобалізації освіти. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/356301.pdf>
2. Кудря М. Сучасні методики викладання іноземних мов у вищій школі України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/356835673_SUCASNI_METODIKI_VIKLADANNA_INOZEMNIH_MOV_U_VISIJ_SKOLI_UKRAINI
3. Сімак Л. Як і чому працюють наші методи викладання англійської мови? [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://cambridge.ua/uk/blog/yak-i-chomu-pratsyuuyut-nashi-metodi-vikladannya-anglijskoyi-movi/>
4. Як це – сучасно викладати іноземні мови. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://nus.org.ua/view/yak-tse-suchasno-vykladaty-inozemni-movy/>

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕФОРМУВАННЯ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Мотайло Галина Валентинівна

Старший вчитель,
вчитель початкових класів
Шевченківський ліцей
Славгородської селищної ради

Модернізація початкової освіти – однієї з найважливіших ланок загальної середньої освіти, яка закладає стартовий освітній капітал особистості - дуже відповідальний процес. Такою була і думка видатного педагога В.О.Сухомлинського, який писав: « У дошкільному і молодшому шкільному віці формується характер, мислення, мова людини.»

Реформування початкової освіти, зокрема дитино центризм – це стратегічний системотворчий напрям, навколо якого можлива побудова цілісної освітньої системи із відповідними принципами, підходами, формами і методами. Цінним є те, що цей освітній орієнтир завдавався передусім суспільством, на нього звертали увагу діячі культури та мистецтва багатьох європейських країн. Він є основою побудови гуманної педагогіки із особистісною орієнтацією навчання, а відповідно діяльнісним підходом до його організації та компетентнісним – до визначення освітніх результатів. Саме на цих засадах будується дидактико-методичне забезпечення для початкової освіти.

Особливість структурування змісту програм полягає в його між предметній інтеграції та практичній спрямованості, що ґрунтується на урахуванні вікових особливостей учнів початкової школи - цілісності сприйняття і пізнання навколишньої дійсності. Це дозволило запобігти його дублюванню у різних навчальних предметах, неузгодженості термінологічного поля та створити умови для підвищення пізнавального інтересу учнів.

У питанні вибору форм, методів, технології для реалізації програмного забезпечення реформа освітнього простору базується на позиції учнів (на відміну від формування певного освітнього середовища)

Сучасне суспільство змінюється досить швидко, важко прогнозувати навіть найближче майбутнє. Тому неможливо передбачити, які знання можуть знадобитися дитині в її позашкільному житті, а які – ні. З огляду на це в сучасному закладі освіти, особливо перед учителем початкових класів, першочерговим повинно стати завдання не накопичення дитиною інформації, а розвиток мислення, вміння аналізувати ситуацію, планувати свої дії на кілька кроків вперед, адекватно оцінювати результати, самостійно здобувати та переробляти інформацію, перетворюючи знання в інструмент пізнання інших видів діяльності, вміння конструктивно взаємодіяти з іншими, тобто завдання виховання особистості.

Шкільна освіта України має досить високий рівень розвитку, проте значна кількість відомих педагогів звертають увагу на переважно відтворювальний характер сучасної освіти. Шкільні підручники та програми перевантажені другорядною інформацією. Послаблюється активність думки учнів, не створюються власні ідеї. Як результат - у школярів розвивається власна невпевненість і безпомічність у ситуаціях, де треба знайти безпринципово нову ідею.

Впродовж віків педагоги вважали, що найбільш важливо - навчити дитину думати та вчитися, а ніж надати їй певний обсяг знань. Людину, яка багато знає, можна назвати інтелектуальною, а от розумною скоріше ту, яка вміє мислити. Власне такі люди є національним багатством кожної країни.

Відповідно до загальної мети освіти, місією початкової школи є різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві.

Основні принципи початкової освіти :

1. Презумція талановитості дитини.
2. Цінність дитинства.
3. Радість пізнання.
4. Розвиток особистості.
5. Здоров'я.
6. Безпека.

В основі навчання молодших школярів перебуває взаємодія дітей і дорослих – гра, спільна праця, пізнання, спілкування. Поступово дитина стає активним учасником цього процесу. Вона спільно з учителем визначає мету, викриває нові знання, засвоює навчальні дії, експериментує, несе відповідальність за свою роботу. Тож, важливо відразу уникнути авторитарного впливу на особистість дитини, встановити й підтримати добрі стосунки, довіру у спільній діяльності. рушійною силою у навчанні молодших школярів постають пізнавальні інтереси. Організуючи будь-яку діяльність, передусім вона має викликати в учнів певну зацікавленість. Тому урок бажано будувати таким чином, щоб більша частина часу приділялася розгляду однієї теми, при чому завдання мають вибудовуватися у систему де поступово змінюється рівень завдання – від розпізнавання і репродуктивного відтворення, через групу завдань на розуміння, до завдань на застосування. Решта відходить на периферію – повторення, пропедектика вивчення нового. Учні в момент самостійного вибору завдань відчувають свою значущість, що в цілому, позитивно вплине на їхнє самоствердження, Урахування особливостей розвитку сучасних дітей у початковому процесі дозволить вибудувати систему відносин на основі довіри і розуміння. Це важливо з огляду на те, що система відносин домінує над потребою традиційного надбання знань.

Отже реформування початкової освіти на засадах системного підходу дасть змогу уникнути дублювання змісту різних навчальних предметів та відповідно перевантаження учнів, нарешті досягти узгодженості навчального і виховного процесів, створити умови для покращення стану здоров'я учнів і підвищити інтерес до навчання.

Література

1. Державний стандарт початкової освіти/2018р.
2. Закон України «Про освіту»/2017р.
3. Концепція НУШ / 14.12.2016.
4. «Початкова школа» науково-методичний журнал №6/ 2017р.
5. «Початкова школа» науково-методичний журнал №9/ 2018р.
6. Типові освітні програми для закладів загальної середньої освіти. 1 - 2клас/2018р.

РОЗВИТОК ТВОРЧІСТЬ ТА КРЕАТИВНІСТЬ ЯК СКЛАДОВІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ

Савченко Людмила Леонідівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики
дошкільної освіти
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Савченко Дарина Русланівна,

здобувачка вищої освіти
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Тертишник Тетяна Андріївна

здобувачка вищої освіти
Комунальний заклад
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Динаміка соціально-економічного розвитку суспільства, демократизація й гуманізація освіти зумовлюють необхідність визначення ефективних шляхів і засобів, що забезпечують підготовку висококваліфікованих фахівців із творчим підходом до педагогічної діяльності. Звідси актуальною проблемою сучасної психолого-педагогічної науки і практики є розвиток творчої особистості майбутніх учителів, оскільки від її вирішення значною мірою залежить якість професійної підготовки і майбутньої педагогічної діяльності студентів.

В сучасних умовах вчитель повинен володіти здатністю до творчого мислення та інноваційної діяльності, самостійності й нестандартності рішень, інтелектуальної компетентності. Тому одним із найважливіших завдань вищих педагогічних навчальних закладів на сучасному етапі є пошук найбільш ефективних і дієвих форм роботи щодо розвитку творчих здібностей майбутніх учителів, формування їхнього креативного потенціалу, підготовка до застосування елементів творчості у майбутній педагогічній діяльності.

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» визначена головна мета української освіти – створити умови для особистісного розвитку та творчої самореалізації кожного громадянина України. Пріоритетами державної політики в розвитку освіти є особистісна орієнтація освіти, формування національних та загальнолюдських цінностей, створення рівних можливостей

для здобуття якісної освіти. Домінантою в стратегії освітньої політики сьогодні стала гуманізація вітчизняної педагогічної науки й практики. Основним освітнім орієнтиром виступає повага до особи, сприяння розвитку та збагаченню її духовно-творчого потенціалу, складовими якого є природні задатки та набуті в процесі соціалізації знання та вміння, вольові передумови до активної діяльності.

Питання розвитку творчих здібностей особистості висвітлюють В. Андреев, Л. Виготський, М. Волах, Дж. Гілфорд, В. Дружинін, О. Кульчицька, А. Маслоу, О. Матюшкін, Дж. Рензулі, В. Роменець, С. Рубінштейн, Р. Стернберг, Б. Теплов та ін.; психолого-педагогічні аспекти проблеми формування творчої особистості досліджують М. Гнатко, Д. Богоявленська, Г. Костюк, О. Кульчицька, В. Моляко, Я. Пономарьов, В. Рибалка, К. Роджерс, Р. Семенової, С. Сисоева, Е. Торранс, С. Шандрук та ін. Для визначення сутності педагогічної творчості важливим є аналіз робіт В.І. Андреева, В.А. Кан-Калика, М.М. Поташника, М.Д. Нікандрова, Л.І. Рувинського, В.С. Шубинського.

Однак, аналіз першоджерел показав, що проблема формування творчої особистості педагога, розвитку його педагогічної креативності сьогодні повною мірою не вирішена. Аналіз психолого-педагогічної літератури приводить до висновку, що рівень творчої діяльності вчителя, визначається, як правило, залежно від того чи іншого конкретного напрямку його педагогічної діяльності. Так, наприклад, І.П. Раченко визначає рівні творчої діяльності учителя, щодо його вміння організовувати свою працю. М.М. Поташник виділяє їх щодо підготовки педагога до уроку чи позаурочного заходу. В.А. Кан-Калик визначає творчі рівні діяльності вчителя щодо вміння керувати засвоєнням знань через взаємодію з учнівським колективом.

Творчий потенціал особистості розглядається сьогодні вченими як складна, нелінійна, відкрита й самоорганізована система, яка визначає гуманістичну спрямованість світосприйняття, дій і вчинків, високу адаптивність, здатність до творчої самореалізації і духовного саморозвитку в просторі соціального й професійного життя. З огляду на такий зміст творчого потенціалу особистості в сучасних соціокультурних умовах, саме ціннісно-опосередкований творчий потенціал має стати головним об'єктом уваги в процесі розвитку особи. Центральною фігурою у модернізації освіти, у реформуванні освітнього процесу має стати педагог-дослідник, педагог-лідер, педагог нової формації – духовно розвинена, соціально зріла, творча особистість, компетентний фахівець, який професійно володіє всім арсеналом педагогічних засобів, постійно прагне до самовдосконалення та саморозвитку.

Високі вимоги до сучасного педагога обумовлені об'єктивними потребами суспільства, новими завданнями, які ставить перед нами життя. Сучасний педагог повинен навчити дітей системному мисленню, методам пізнання та самоорганізації, допомогти розкрити власний потенціал, стимулювати та активно використовувати творчі можливості кожної особистості.

Проблема становлення творчої особистості педагога в тій чи іншій мірі висвітлюється в наукових дослідженнях філософій, психологів і педагогів.

Ще В.В. Сухомлинський вказував, що робота вчителя – це творчість, а не буденне заштовхування у дітей готових знань. Відтак, покликання педагога – у розвитку творчих можливостей, здібностей дитини, вихованні в неї потягу до нового, формуванні творчої особистості. На думку Л. Толстого, «якщо учень в школі не навчився сам нічого творити, то і в житті він завжди буде тільки наслідувати, копіювати, оскільки мало таких, які б навчившись копіювати, вміли зробити самостійний додаток до цих відомостей».

Важливою умовою реалізації такого підходу є креативність самого педагога. Творчій особистості притаманні, насамперед, високий рівень моральної свідомості, постійний пошук оптимальних оригінальних рішень поставлених завдань, творчий стиль мислення, здатність бачити проблему, виявляти суперечності, творча фантазія, розвинена уява, прагнення досягти ефективного результату за конкретних умов праці, високий рівень загальної культури. Творча особистість педагога завжди характеризується високим рівнем креативності, яскраво вираженими особистісними якостями і здібностями, які сприяють успішній професійній діяльності.

Креативність (*лат. creation – створення, творіння*) – рівень творчої обдарованості, здібностей до творчості, які проявляються у мисленні, спілкуванні, окремих видах діяльності і становлять відносно стійку характеристику особистості [2, с.181]. Це вміння додавати дещо нове в досвід, усвідомлювати прогалини й суперечності, відмовлятися від стереотипних способів мислення.

Педагогічна праця нетворчою не буває й бути не може, тому що неповторні діти, обставини, особистість самого педагога, і будь-яке його педагогічне рішення має виходити із нестандартних дій. Національна доктрина розвитку освіти України вимагає постійного творчого зростання педагогічних працівників, створення умов для неперервного підвищення їхнього освітнього та кваліфікаційного рівнів, удосконалення педагогічної майстерності.

Розвиток творчої особистості педагога є неодмінною умовою й обов'язковою складовою його професіоналізму та компетентності.

Креативний потенціал педагога – складне явище. Він пов'язаний з його можливостями в галузі творчої педагогічної діяльності, що спрямована на розв'язання проблем практики навчання й виховання. До складу цього явища можна віднести природні задатки, здібності й набутий життєвий і професійний досвід; особистісні якості, знання, уміння й навички професійної діяльності та особистісний, індивідуальний її стиль; об'єктивно і суб'єктивно нове тощо.

Важливою професійною рисою особистості педагога є його методична вправність, під якою треба розуміти постійний творчий пошук, неперервне вдосконалення своїх знань і майстерності. Вдумливий, творчий викладач повинен здійснювати самоаналіз своїх уроків і позаурочних заходів за день, тиждень, семестр та навчальний рік, що дає змогу виявити як недоліки своєї роботи, так і внутрішні резерви.

Хороший педагог постійно шукає, раціоналізує свою діяльність. Творчість має бути рисою кожного викладача, бо педагогічна праця творча за своєю суттю.

Вона повинна поєднувати в собі науковий підхід зі справжнім мистецтвом. Як висловився А. Ірхін, підбиваючи підсумок цієї проблеми,: «Пересічний викладач викладає, хороший – пояснює, видатний – показує, великий – надихає».

Кожен творчий фахівець у своєму розвитку, за твердженням І. Раченка, проходить певні стадії: професійне становлення, шлях «спроб і помилок», особистих пошуків у професійній діяльності; стихійне самовдосконалення, яке полягає в орієнтації творчої діяльності працівника на розширення базових знань, умінь та навичок; планомірна раціоналізація особистісної творчої діяльності, що виражається у плануванні педагогом власного творчого досвіду, а також у несистемному використанні власних новацій у професійній діяльності; оптимізація процесу і результатів праці: період, коли творча діяльність не лише планується, а й на основі наукової організації праці прогнозується її розвиток.

Відомі вчені В.А. Кан-Калик та М.Д. Нікандров виділяють основні умови перетворення діяльності педагога у творчу: усвідомлення себе як творця в педагогічному процесі; усвідомлення сутності, значення і завдань власної педагогічної діяльності, її мети; сприймання вихованця як особистості в педагогічному процесі (як об'єкт і суб'єкт виховання); усвідомлення власної творчої індивідуальності.

На думку С. Сисоевої існують наступні ознаки педагогічної креативності:

- високий рівень соціальної і моральної свідомості;
- пошуково-перетворюючий стиль мислення;
- розвинені інтелектуально-логічні здібності (вміння аналізувати, обґрунтовувати, пояснювати, виділяти головне тощо) та проблемне бачення;
- творча фантазія та уява;
- специфічні особистісні якості (любов до дітей, безкорисливість, сміливість, готовність до розумного ризику в професійній діяльності, цілеспрямованість, допитливість, самостійність, наполегливість, ентузіазм);
- специфічні мотиви (необхідність реалізувати своє «Я», бажання бути визнаним, творчий інтерес, захопленість творчим процесом та власною діяльністю, прагнення досягти більшої результативності);
- комунікативні здібності;
- здатність до самоуправління;
- високий рівень загальної культури [6].

У ході наукового пошуку можна сформулювати основні ознаки творчості педагога: здатність створювати у своїй свідомості оптимістичний образ результату і досягати максимально адекватний йому на практиці; здатність бачити в досвіді інших педагогів ідеї, керуючись якими вони успішно просуваються до вершин професіоналізму, здатність розвивати в учнів прагнення до інноваційної продуктивної діяльності; вміння втілювати науку в практику.

Творчість є необхідною складовою праці педагога. Без неї неможливий педагогічний процес. Творчість педагога специфічна за своєю суттю. Він дає науковим фактам, гіпотезам, теоріям нове життя, відкриваючи їм шляхи до розуму і серця своїх учнів. При цьому творчість – необхідна умова становлення

самого педагога, його самопізнання, розвитку і розкриття як особистості. Творчість, розвиваючи здібності, формує педагогічну талановитість учителя.

Цілком зрозуміло, що для активної творчої діяльності необхідні сприятливі умови праці. Слід наголосити, що ефективно організована методична робота в закладі освіти – це один із чинників, який впливає на розвиток творчості, адже вчитель бачить суперечність між завданнями та досягнутими результатами і для ліквідації своєї незадоволеності вимушений знаходити ефективніші методи навчання та виховання.

Установлено, що на творчий розвиток педагогів також впливає сприятливий психологічний мікроклімат у колективі, адже робота у дружній команді, яка працює заради досягнення спільної мети, допомагає розкрити найкращі якості особистості.

Творчий педагог – це особистість, яка характеризується високим рівнем педагогічної креативності (креативні риси особистості й додатково сформовані мотиви, особистісні якості, здібності, які сприяють успішній творчій педагогічній діяльності), відповідним рівнем знань предмету, який викладає, набутими психолого-педагогічними знаннями, уміннями та навичками, які, за сприятливих для педагогічної творчості учителя умов, забезпечують його ефективну педагогічну діяльність із розвитку потенційних творчих можливостей учнів.

Формуванню креативної особистості майбутнього педагога у навчальному процесі сприяє застосування нетрадиційних форм і методів навчання, інноваційних технологій, тренінгів, спрямованих на розвиток творчих здібностей, розв'язання професійно орієнтованих задач, моделювання та вирішення педагогічних ситуацій, мікровикладання, творчі паузи, дидактичні, рольові і ділові ігри, діалогічні форми та методи взаємодії суб'єктів освіти, виконання дослідницьких проектів, конкурси, творчі майстерні, дискусії про проблеми сучасної школи тощо. Здійснення таких видів роботи має перевагу перед простим сприйняттям готової інформації, яка полягає в тому, що в умовах розв'язання певних проблем студент активно і творчо мислить, а це призводить не тільки до міцності та ґрунтовності знань, а й до надбання цінної розумової якості – уміння орієнтуватися в будь-якій ситуації, та самостійно знаходити шляхи вирішення незвичайної проблеми. Для їх розв'язання студент повинен уміти встановлювати зв'язок як із раніше засвоєними поняттями, термінами, закономірностями, так і з тими, які необхідно засвоїти, що сприяє формуванню у майбутнього вчителя початкових класів цілісного системного сприйняття сутності і творчого характеру педагогічної діяльності.

Розвитку креативності студентів під час навчання у педагогічному ВНЗ сприяє індивідуально-диференційований підхід до їх професійного навчання, який являє собою відбір змісту, методів і форм навчання на основі урахування індивідуально-психологічних особливостей навчальної діяльності студентів, їх соціально значимих відмінностей від інших людей, своєрідності психіки, особистих якостей та уподобань [5, с. 113].

Індивідуально-диференційована система навчання, яка ґрунтується на індивідуально-диференційованому підході, створює гнучкі умови для активного перетворення власної навчальної діяльності студентів і пристосування їх до педагогічних вимог викладачів. Кожен студент, виходячи з педагогічних вимог, які висуваються йому індивідуально-орієнтованим планом, визначає особистісну програму навчальної діяльності. Це пов'язано, насамперед, з тим, що дана система навчання забезпечує взаємозв'язок спонукуваної й регуляційної сторін поведінки за рахунок широкого використання механізмів мотивації, стимулювання успішності навчання. Цьому сприяє передбачена індивідуально-диференційованою системою відповідність пізнавального навантаження можливостям студентів, різноманітність видів навчальної діяльності, підвищення ролі самостійної роботи, установка на розвиток їх творчих здібностей [5, с. 47].

Як бачимо, педагогічна творчість відображає процес особистісної і професійної реалізації та самореалізації педагога у професійно-педагогічній діяльності. Сутність і специфіка педагогічної творчості, які обумовлюють її особливе і одиничне серед інших видів творчості, виявляються в особистісно орієнтованій розвивальній взаємодії суб'єктів навчально-виховного процесу (педагога і учня), яка зумовлена специфікою психолого-педагогічних взаємовідносин між ними і спрямована на формування творчої особистості учня і підвищення рівня творчої професійної діяльності педагога [6, с. 113].

Підсумовуючи все вище вказане, зазначимо, творча особистість учителя розвивається упродовж усієї педагогічної діяльності і є вирішальним чинником його просування до вершин педагогічної майстерності. Креативність педагога як полікомпонентне явище, що включає інноваційність, критичність мислення, інтелігентність та ерудованість, впевненість у собі і т.д., вимагає сприятливих умов для реалізації усіх її можливостей. Серед цих умов головними є комплекс оптимальних умов праці та гідна мотивація.

Список літератури:

1. Дубасенюк О. А. Креативний підхід до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. Креативна педагогіка. 2011. № 4. С. 23-28.
2. Психологічна енциклопедія /Автор-упорядник О.М. Степанов. Київ: «Академвидав», 2006. 424 с. (Енциклопедія ерудита).
3. Психологія і педагогіка життєтворчості: Навчально-методичний посібник (ред. рада: В. Даній (голова), Г.М. Несен (заст. голови), Л.В. Сохань, І.Т. Єрмаков (наук. ред). та ін. Київ: 1996. 792 с.
4. Педагогічна практика : навчально-методичний посібник / уклад. А. В. Іванченко, О. А. Дубасенюк, А. А. Сбруєва, О. Є. Антонова. Житомир : Житомир. держ. ун-т, 2005. 126 с.
5. Сидоренко Т. Творчість у діяльності вчителя. Рідна школа. 2001. №5. С.55-57.
6. Сисоєва С. Основи педагогічної творчості : підручник / С. Сисоєва. Київ : Міленіум, 2006. 344 с.

МУЗИЧНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ ПОТЕНЦІАЛ В КОНТЕКСТІ ФОРМУВАННЯ ВИКОНАВСЬКОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Смокович Тетяна,

викладач фортепіано
Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради

Зиско Віта,

викладач фортепіано
Комунального закладу вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради

Стаття присвячена актуальній проблемі формування виконавської культури в музично-інструментальній підготовці майбутніх учителів музичного мистецтва. Розкривається зміст виконавської культури майбутніх фахівців та подається структурна характеристика означеного феномену. Висвітлюються особливості фортепіанного мистецтва як культурно-історичного явища, сутність якого виражається в періодизації становлення і розвитку фортепіанного мистецтва в Україні, відображається в інтерпретаційно-виконавських засадах вітчизняної фортепіанної школи, віддзеркалюється в освітньо-виховних принципах навчання гри на фортепіано на засадах української музично-освітньої практики. Обґрунтовано важливість українського фортепіанного мистецтва в процесі формування виконавської культури майбутніх учителів музичного мистецтва.

Нині інструментально-виконавська підготовка у професійному становленні та музично-педагогічній діяльності майбутнього вчителя музичного мистецтва займає ключове місце. У цей час відбувається накопичення спеціальних та загально-естетичних знань, формуються професійні уміння та навички, розвивається специфічне творче та методичне мислення, набувається художній та музично-виконавський досвід. Саме тому проблема інструментально-виконавської підготовки студентів закладів вищої освіти залишається актуальною. Особливо важливо в цей період готувати майбутніх фахівців до професійного саморозвитку та сформуванню у майбутніх учителів музичного мистецтва інструментально-виконавську майстерність.

Формування інструментально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва в процесі професійної підготовки буде успішним за впровадження таких педагогічних умов: розвиток спрямованості студентів на удосконалення власної інструментально-виконавської майстерності шляхом

активізації самостійної діяльності в процесі роботи над художнім образом твору; набуття досвіду виконавської діяльності студентів в умовах організації контекстного навчання і концертно-виконавської діяльності в коледжі; поєднання традиційних та інноваційних підходів в процесі послідовного практично-орієнтованого розвитку інтерпретаційних умінь; забезпечення в класі з інструментальної підготовки діалогічного характеру навчальної взаємодії з урахуванням індивідуальних особливостей кожного студента. Визначені педагогічні умови формування інструментально-виконавської майстерності майбутніх учителів музичного мистецтва мають комплексний характер, тобто вони є взаємодоповнюваними. До інноваційних методів і засобів, які доцільно використовувати, в тому числі і під час занять з музичного інструменту, відносяться, насамперед, використання засобів мультимедіа, сучасних комп'ютерних технологій. Серед прийомів, які доцільно використовувати з метою розвитку інтерпретаційних умінь, визначено такі: занурення у творчість композитора за допомогою мережі Internet, прослуховування й аналіз маловідомих інтерпретацій творів, використання нотних Інтернет-бібліотек для оглядового ознайомлення з іншими творами композитора, твір якого вивчається, тощо.

Ключові слова: виконавська культура, музичне мистецтво, музично-інструментальна підготовка, педагогічні компетенції, фортепіанна школа.

The article is devoted to the actual problem of the forming of performing culture in musical and instrumental training of future music teachers. The content of the performing culture of future music teachers is revealed and the structural characteristics of the given phenomenon are presented. Features of piano art as a cultural and historical phenomenon are highlighted, the essence of which is expressed in the periodization of the formation and development of piano art in Ukraine. Also it is reflected in the interpretation and performance principles of the domestic piano school, is reflected in the educational principles of learning to play the piano on the basis of Ukrainian musical and educational practice. The importance of Ukrainian piano art in the process of forming the performance culture of future music teachers is justified.

Nowadays, instrumental and performance training in professional formation, musical and pedagogical activity of the future teacher of musical art occupies a key place. At this time, there is an accumulation of special and general aesthetic knowledge, professional skills and abilities are formed, specific creative and methodical thinking develops, artistic and musical-performance experience is acquired.

That is why the problem of instrumental and executive training of students of higher education institutions remains relevant. It is especially important during this period to prepare future specialists for professional self-development and to form instrumental and performing skills in future music teachers.

Formation of instrumental and performance skills of future music teachers in the process of professional training will be successful if the following pedagogical conditions are implemented: development of students' focus on improving their own

instrumental and performing skills by activating independent activity in the process of working on the artistic image of the work; gaining experience in students' performing activities in the conditions of the organization of contextual education and concert-performing activities in the college; combination of traditional and innovative approaches in the process of consistent practical-oriented development of interpretation skills; ensuring the dialogic nature of educational interaction in the instrumental training class, taking into account the individual characteristics of each student.

The specified pedagogical conditions for the formation of instrumental and performance skills of future music teachers are complex in nature, that is, they are complementary. Innovative methods and tools that are advisable to use, including during musical instrument classes, include, first of all, the use of multimedia tools and modern computer technologies.

Among the techniques that are advisable to use for the purpose of developing interpretive skills, the following are defined: immersion in the work of the composer using the Internet, listening and analysis of little-known interpretations of works, the use of Internet music libraries for overview familiarization with other works of the composer whose work is being studied, etc.

Keywords: performance culture, musical art, musical and instrumental training, pedagogical competences, piano school.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Проблема реалізації виховного, розвивального впливу українського мистецтва на процеси становлення творчої особистості й неординарної індивідуальності є однією з фундаментальних у педагогічній теорії та практиці. Саме у галузі музично-педагогічної освіти особливо актуальні питання розкриття освітньо-виховного потенціалу українського музичного мистецтва, з одного боку, та його використання в процесі становлення професійно й духовно розвиненої особистості вчителя музичного мистецтва – з іншого. Таким чином, висловлені позиції екстраполюються на процес музично-інструментальної підготовки майбутніх педагогів-музикантів, у яких повинен сформуватися високий рівень виконавської культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Структура виконавської культури майбутнього вчителя музичного мистецтва містить такі компоненти, що мають взаємний вплив: мотиваційно-потребовий, до складу якого увійшли інтерес до виконавської діяльності, потреба в самовираженні під час виконавської діяльності та ставлення до майбутньої професії; когнітивно-інформаційний, що містить музично-історичні та музично-теоретичні знання, поінформованість щодо музично-виконавського репертуару, а також знання вікових особливостей музичного сприймання; операційно-технологічний, що характеризується рівнем розвитку музично-виконавських та інтерпретаційно-аналітичних умінь, здатністю до художньо-педагогічної комунікації; творчодіяльнісний, що включає в себе досвід самостійної музично-пошукової діяльності, ціннісні орієнтації у сфері музики, а також творчі здібності.

У результаті ретроспективного огляду розвитку українського фортепіанного мистецтва було з'ясовано, що цей феномен є культурно-історичним явищем, котрий ґрунтується на досягненнях та взаємовпливах виконавської, педагогічної і творчої діяльності. Українське фортепіанне мистецтво винятковим чином впливає на особистість майбутнього вчителя музики на ментально-генетичному рівні. Один з аспектів розвитку українського фортепіанного мистецтва розкривається в періодизації та провідних тенденціях розвитку, а саме:

- перший період (початок – перша половина ХІХ століття) розвитку фортепіанного мистецтва в Україні відзначається аматорським, домашнім рівнем музикування;

- другий період (друга половинна ХІХ століття) знаменний становленням вітчизняної композиторської школи в освітньому просторі України;

- третій період (кінець ХІХ – перша чверть ХХ століття) вирізняється професіоналізацією всіх жанрово-стильових та виконавсько-педагогічних процесів у розвитку українського фортепіанного мистецтва;

- четвертий період (1940-50-і рр.) – збільшення популярності вітчизняної фортепіанної музики, виконавства та музичної освіти на міжнародних теренах;

- п'ятий період (1960-80-і рр.) характеризується переважанням постмодерністських стилів в українській фортепіанній школі з яскраво вираженими фольклорними традиціями;

- шостий період (90-і рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) у розвитку фортепіанного мистецтва відзначається небувалим розквітом концертної діяльності вітчизняних піаністів як на теренах України, так і за її межами.

Таким чином, представлена періодизація та провідні тенденції становлення й розвитку вітчизняного фортепіанного мистецтва можуть слугувати основою для пошуку надійних орієнтирів щодо вдосконалення виконавської підготовки майбутніх учителів музики, а саме, формування високого ступеня виконавської культури студентів-піаністів.

Висновки. Отож, українське фортепіанне мистецтво є унікальним і специфічним засобом формування у майбутніх педагогів-піаністів виконавської культури, оскільки воно винятковим чином впливає на особистість майбутнього вчителя музики на ментально-генетичному рівні. Узагальнюючи викладений матеріал, можна стверджувати про необхідність широкого пропагування творчості українських композиторів, реалізації інтерпретаційно-виконавських засад української фортепіанної школи, опори на принципи та освітньо-виховні ідеї українських педагогів-музикантів, з одного боку, та досягнення високого рівня виконавської культури студентів вищих музично-педагогічних закладів — з іншого.

Список літератури

1. Андрейко О. І. Виконавська культура скрипаля. Л. : Галицька видавнича спілка, 2013. 298 с.

2. Гусейнова Л. В. Формування готовності майбутніх учителів музики до інструментально-виконавської діяльності : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання». Ніжин, 2005. 20 с.

3. Згурська Н. М. Формування музично-виконавської культури майбутнього вчителя : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання». К., 2001. 20 с.

4. Михалюк А. М. Формування виконавської культури майбутніх учителів музики засобами українського фортепіанного мистецтва : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання». К., 2014. 20 с.

5. Побережна Л. Л. Розвиток естетичної культури студентів музично-педагогічних факультетів засобами української музики : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика музичного навчання». К., 2001. 20 с.

РОЗВИТОК КОМУНІКАТИВНИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ НА СУЧАСНИХ УРОКАХ НУШ

Сторчай Тетяна Анатоліївна

вчитель початкових класів
Шевченківський ліцей
Славгородської селищної ради

Концепція НУШ, Державний стандарт початкової освіти ставить перед учителем чітку вимогу: сприяти формуванню національно-мовної особистості, яка характеризується свідомим ставленням до мови, розвиненим мовленням, мисленням, інтелектом.

Найцікавішою та найактуальнішою темою – є формування і розвиток комунікативної компетентності учнів початкових класів.

У Державному освітньому стандарті з мови зазначено, що основна мета вивчення рідної мови полягає в мовленнєвому розвитку молодших школярів – формування вмінь висловлюватись в усіх доступних для них формах, типах і стилях мовлення. У зв'язку з цим першочергове завдання вчителя початкових класів – забезпечити формування мовленнєво-мовної компетенції учнів як основи комунікативної.

Формування мовленнєвої компетентності здобувачів освіти – одне з основних завдань учителя початкових класів як громадянина і патріота України. Мовленнєвий розвиток дитини є головним інструментом, за допомогою якого вона встановлює контакт із довкіллям, завдяки якому відбувається соціалізація дитини. У молодшому шкільному віці закладається фундамент культури мислення, мовлення і спілкування, розвиваються комунікативні здібності, пізнавальна активність, образне творче мислення. Саме початкова школа покликана сформуванню в дітей інтерес до краси і мудрості живого слова, його значущості у житті людини. Мовленнєва компетенція є однією з провідних базисних характеристик особистості. А своєчасний і якісний розвиток мовлення – важлива умова повноцінного мовленнєвого розвитку здобувача освіти.

Мовлення - найважливіший засіб комунікації, тому розвиток зв'язного мовлення являється провідним принципом навчання рідної мови, що передбачається чинною Програмою.

З приходом дитини до закладу освіти функції мовлення розширюються. Воно стає засобом засвоєння і передавання знань, формування особистості. Тому набутих у дошкільному віці мовленнєвих умінь уже недостатньо для вираження нових понять, думок, почуттів. Дитині бракує словникового запасу. Крім того, у закладі освіти доводиться давати розгорнуті відповіді, зв'язно висловлюватися перед учителем, класом. І, що найскладніше, треба вміти висловлювати свої думки в письмовій формі. Зазначені вміння стають для дитини життєво необхідними.

Комунікативна компетентність характеризується цілою низкою інших здібностей людини, що виявляються у швидкості, глибині та міцності оволодіння засобами і прийомами діяльності, такими як:

- уміння слухати, сприймати і відтворювати інформацію;
- вести діалог;
- брати участь у дискусіях;
- вести переговори;
- уміння переконувати і відстоювати свою точку зору, тобто спілкуватися;
- добре володіти усним та писемним мовленням;
- уміння формувати власну точку зору;
- уміння доводити власну позицію;
- уміння адаптуватися в мовному середовищі;
- адекватне ставлення до критики;
- вміння презентувати свій продукт;
- вміння користуватися довідковою літературою;
- здатність до відтворення інформації з елементами логічного опрацювання матеріалу.

Формування комунікативних компетентностей повинні стати предметом спеціальної уваги не лише на заняттях з розвитку мовлення, а й на інших уроках у початковій школі.

Важливо, щоб праця на уроках захоплювала здобувачів освіти, демонструвала їм величезні можливості мови щодо висловлення власних думок і почуттів. З цією метою потрібно використовувати сучасні, інноваційні методи навчання, підсилювати їх використанням комп'ютерних технологій.

Список літератури

1. Бабаєва Л.П. Предметні тижні з української мови в початковій школі. – Харків: Вид-во «Ранок», 2010
2. Вашуленко М.С. Методика навчання української мови в початковій школі. – Київ., 2010. – с. 336 – 341
3. Державний стандарт початкової загальної освіти освітньої галузі «Мови і літератури».

ІСТОРИОГРАФІЧНИЙ АСПЕКТ ВИВЧЕННЯ ОПЕРАЦІЙНО-ДІЯЛЬНІСНОГО КОМПОНЕНТУ У РОЗВИТКУ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ ЗАХІДНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ (XIX – 30-Х РР. XX СТ.)

Стражнікова Інна Василівна

доктор педагогічних наук, професор
Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника

Одним з головних компонентів дидактичного процесу є операційно-діяльнісний, який також визначають як методичний, процесуальний. Він являє собою організацію практичної навчально-пізнавальної діяльності учнів з опанування змісту освіти та має такі основні складові як принципи, методи, форми, засоби навчання. Сучасна історико-педагогічна наука значно просунулася у вивченні операційно-діяльнісного компонента розвитку педагогічної освіти у XIX – 30-х рр. XX ст. Найкраще досліджена проблема підготовки учительських кадрів на Буковині та в Галичині.

Аналіз джерельної бази засвідчує, що у сучасних дослідженнях Західного регіону України найбільш ґрунтовно досліджено методичний компонент навчання наприкінці XIX – 30-х рр. XX ст. у різномісних загальноосвітніх закладах регіону, тоді як стосовно наступних періодів у вивченні цієї проблеми залишаються істотні прогалини. Аналіз наукового доробку з даної проблеми показав, що з'ясування принципів, методів, форм, засобів навчання у загальноосвітніх закладах Буковини, Галичини, Закарпаття та певною мірою Волині у XIX – 30-х рр. XX ст. будується передусім на основі вивчення тогочасних теоретико-дидактичних напрацювань учених і педагогів, різномісної навчальної літератури (підручники, посібники тощо), законодавчо-нормативних актів владних і адміністративних структур, конспектів уроків учителів та учнів різних типів навчальних закладів тощо. Типовим й історично обумовленим є апелювання науковців до зарубіжних ідей і теорій, передусім реформаторської педагогіки, які справили значний вплив на розвиток дидактичних основ навчання у Західному регіоні України за вказаного періоду.

При вивченні операційно-діяльнісного компонента у дидактичному процесі загальноосвітніх закладів західноукраїнського регіону другої половини XIX – першої половини XX ст. спостерігаємо зміщення уваги науковців на з'ясування методів навчання та намагання їх систематизувати, класифікувати, пояснити їхню сутність й особливості застосування за тогочасних освітніх реалій. Меншою оригінальністю вони відзначаються при аналізі форм і засобів навчання, хоча також відстежують тенденції й особливості їх розвитку за різних періодів. Наявна історико-педагогічна література дозволяє стверджувати, що найґрунтовніше досліджено операційно-діяльнісний компонент початкової освіти, порівняно із середньою, професійною та іншими ланками й складниками освітньої системи.

Щоправда, залишаються відмінності у рівні осмислення цієї проблеми стосовно окремих західноукраїнських регіонів.

Так, окремі організаційно-методичні аспекти підготовки вчителів для початкової і середньої школи Буковини розкриваються у працях Л. Кобилянської [1], О. Пенішкевич [2; 3; 4], І. Петрюк [5]. Зокрема О. Пенішкевич показала, що за австрійського періоду у Чернівецькій учительській гімназії та Чернівецькому університеті панували догматичні, консервативні методи і форми навчання, викладачі додержувалися чітко визначених схем уроків і лекцій, уся методика викладання будувалася за суворими, безапеляційними правилами. Така ж ситуація панувала у системі підвищення кваліфікації вчителів, де поряд з курсовою підготовкою, як і в Галичині, важливе місце займала самоосвіта. Автор узагальнює методичні поради видатних педагогів краю щодо її удосконалення [6, с. 111-120.].

Аналіз історико-педагогічних, мистецтвознавчих, історичних досліджень про розвиток мистецької освіти на західноукраїнських землях у ХІХ – 30-х рр. ХХ ст. показав, що лише окремі автори глибоко і предметно вивчали операційно-діяльнісний компонент процесу навчання. В якості прикладу відзначимо роботу Я. Мельничук, яка відзначається системним підходом до висвітлення організаційних засад, методів, форм навчання музики у народних, середніх загальноосвітніх та музично-професійних школах Буковини наприкінці ХVІІІ - на початку ХХ ст. [7]. Відстежуючи їхню еволюцію у контексті впливів європейської та вітчизняної педагогічної науки і музичного мистецтва, автор виявила й схарактеризувала методи навчання співу в народних школах краю: синтетичний (використання нотної грамоти), аналітичний (спів на слух почутої мелодії), цифровий (визначення висоти і довжини ноти за допомогою цифр). Головна особливість організації хорових занять у середніх навчальних закладах, на думку вченої, полягала у застосуванні диференційованого підходу: для кожної групи підбиралася відповідна система навчальних завдань, вправ, що забезпечували удосконалення хорової майстерності учнів. Докладно з'ясована тенденція до оновлення на межі ХІХ-ХХ ст. форм музичної освіти шляхом організації театральних вистав, виступів хорових учнівських колективів на шкільних святах і недільних богослужіннях, використання співу під час прогулянок, ігор, проведення музично-декламаторських вечорів тощо.

Прозоре уявлення про науково-методичне та організаційно-педагогічне забезпечення освітнього процесу в народних школах Буковини у ХІХ – на початку ХХ ст. дають напрацювання О. Пенішкевич. Виходячи з аналізу праць відомих педагогів І. Бордейного, О. Вільмана, М. Гаврищука, М. Кордуби, О. Поповича, вона схарактеризувала усталену практику викладання одним учителем усіх предметів, що забезпечувало його наступність і зв'язок між різними дисциплінами, але негативно позначалося на рівні опанування учнями кожної з них. Щоб нейтралізувати таке становище вчителям необхідна була методична допомога, яку, як з'ясувала дослідниця, надавали публікації у періодичних виданнях. Вже на межі століть в освітянській періодиці порушувалися питання про елементи педагогічної техніки вчителя (постава,

вираз обличчя, вдача, настрій, чистота мови, зовнішній вигляд). Було виявлено й чимало інших корисних для сьогодення підходів і порад до ведення уроків, які будувалися на засадах гуманізму та сприяли підвищенню його ефективності [4, с. 108-132].

Проаналізувавши тогочасні посібники із загальної методики та з часткових методик викладання в середній школі, О. Пенішкевич доводить, що багато сучасних дидактичних ідей також сягають коріннями XVIII-XIX ст. Ця позиція деталізується через розкриття особливостей викладання предметів гуманітарного (іноземні мови, пропедевтика філософії, історія, ін.) та природничо-математичного (арифметика, геометрія, ботаніка, зоологія, мінералогія, фізика, хімія, географія) циклів. Вчена наголошує, що методичні засади їх вивчення у теорії і практиці середніх шкіл Буковини мали виразну розвиваючу і практичну спрямованість, а сам процес навчання мав забезпечувати зв'язок навчального матеріалу з життям та потребами майбутньої суспільної діяльності. При цьому, визнається, що у той час ще не була сформульована ідея випереджального навчання щодо рівня розвитку дитини, а школа ще не мала цілісної концепції її розумового розвитку [4, с. 133-154].

Характеризуючи підручники для народних шкіл Буковини XIX – початку XX ст. Л. Кобилянська виходить зі схожої із Б. Ступариком позиції, згідно з якою вони стали об'єктивним відображенням позитивних і негативних тенденцій, притаманних шкільництву зазначеного періоду. З'ясувавши, що основною книгою у навчальному процесі була читанка, яка мала енциклопедичний характер і забезпечувала учнів необхідним мінімумом знань, вчена схарактеризувала навчальну літературу, яка використовувалася у вивченні німецької мови, математики, історії, Закону Божого тощо. У такому ракурсі розкривається методика роботи з нею, приміром у змісті навчальних книг з основ грамоти була виявлена еволюція від буквоскладного до звукового методу навчання, а більшість книг будувалися за принципом виховуючого навчання тощо [1, с. 15-16.].

Таким чином, спеціальні комплексні праці з вивчення операційно-діяльнісного компонента доволі схожі у структурно-змістовому відношенні, адже поява та еволюція педагогічної науки завжди детермінувалася низкою загальних і специфічних соціокультурних чинників, тож у наукових рефлексіях представляється як поступальний процес ускладнення й удосконалення її змістового наповнення.

Список літератури:

1. Кобилянська Л. І. Становлення і розвиток українських народних шкіл на Буковині (70-ті рр. XVIII – початок XX століття): *автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки”*. Івано-Франківськ, 1998. 17 с.

2. Пенішкевич Д. І., Тимчук Л. І., Ковальчук І. В. Чернівецький університет як центр підготовки кадрів на Буковині. *Матер. доп. міжн. наук.-практ. конф. «Університетська педагогічна освіта як шлях гуманізації суспільства»*. Київ, 1999. С. 219-223.

3. Пенішкевич О. І. Зміст і методичне забезпечення шкільної освіти на Буковині (XVIII – початок XX століття): *навч. посіб.* Чернівці: ЧНУ імені Юрія Федьковича, 2001. 220 с.

4. Пенішкевич О. І. Розвиток українського шкільництва на Буковині (XVIII – початок XX ст.). Чернівці: Рута, 2002. 520 с.

5. Петрюк І. М. Становлення і розвиток загальної середньої освіти на Буковині (кінець XVIII – початок XX ст.): *автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки”*. Івано-Франківськ, 1998. 17 с.

6. Пенішкевич О. Підвищення кваліфікації підготовки кадрів на Буковині в кінці XIX — на початку XX століття. *Науковий вісник Чернівецького ун-ту: зб. наук. пр.* Вип. 122: Педагогіка і психологія. Чернівці: Рута, 2005. С. 111-120.

7. Мельничук Я. М. (Вишпінська) Становлення та розвиток музичної освіти на Буковині (кінець XVIII – початок XX століття): *дис... канд. пед. наук: 13.00.01*. Чернівці, 2009. 303 с.

АКТУАЛЬНІСТЬ РОЗРОБКИ ТВЕРДОЇ ЛІКАРСЬКОЇ ФОРМИ ДЛЯ УСУНЕННЯ СИМПТОМІВ ЗАХИТУВАННЯ ТА НУДОТИ

Трутаєв Сергій Ігорович,

кандидат фармацевтичних наук, доцент,
доцент кафедри технологій фармацевтичних препаратів
Національний фармацевтичний університет, Україна

Барановський Олександр Олександрович

Студент, V курс
Національний фармацевтичний університет, Україна

З симптомами захитування та нудоти зіштовхується багато людей при використанні того чи іншого виду транспорту. Відчуті ознаки захитування можна не лише в автомобілі, а й на літаку, на кораблі та на інших видах наземного транспорту або навіть дитячих атракціонах. Насправді йдеться про одне й те саме явище. Незалежно від того де проявилися її ознаки, на воді, в повітрі, в наземному транспорті, фахівці називають його кінетоз, що означає хворобу руху.

Ознаки захитування та нудоти, виникають через невідповідність відчуттів нашого тіла тому, що сприймає наш мозок. Рідини внутрішнього вуха рухаються разом із транспортом, очі бачать предмети, в динамічному русі, але при цьому м'язи перебувають у спокої. Наш мозок просто не розуміє, що відбувається. Прикладом також може бути каюта на яхті, яка, в даному випадку, є замкнутим простором, є відчуття качки на воді, що повторюються, але предмети навколо нерухомі – знову невідповідність, яку мозок інтерпретує як неправильні імпульси [1].

Ці неприємні відчуття можуть усуватися згодом і без використання лікарських засобів, проте їх появу легко усунути та використати переїзд, чи подорож, чи час розваги з дітьми на атракціонах із задоволенням. Сучасні дослідження показують можливість застосування сировини на основі натуральних компонентів, що буде ефективним та безпечним для передвчасного усунення цих небажаних симптомів.

Актуальним є застосування кореневища імбиру в різних формах: у сирому вигляді, висушений та подрібнений в порошок, екстракти на його основі. За таких ознак є найбільш легким застосування препаратів з використанням сухого екстракту. Така лікарська форма буде мати найбільш легкий та прийнятний спосіб застосування, оскільки імбир має пекучий смак, який не всі люблять [2].

Найбільшу популярність імбир набув з давніх часів у китайській та індійській медицині для лікування багатьох недугів, особливо пов'язаних з шлунково-кишковим трактом. За оцінками науковців рослина використовується в народній медицині, тільки Європи більш 2000 років, і на даний час входить до фармакопей різних країн.

За літературними джерелами визначено, що з імбиру виділено та ідентифіковано понад 160 компонентів. Кореневище імбиру містить до 4 % ефірної олії, основний вміст якої складається з сесквітерпеноїдів (альфа-зінгіберен, зінгіберол, бета-бісаболен і альфа-фарнезен). Найбільш характерні сполуки, які також надають пекучий смак є гінгероли, основним компонентом яких є 6-гінгерол. Ця група сполук складається з гомологічних молекул з різною довжиною ланцюга, наприклад, 8-гінгерол та 10-гінгерол. Під час обробки гінгероли частково перетворюються на шогооли, які можуть далі метаболізуватися до парадолів [3].

Різні доклінічні та клінічні дослідження показують, що імбир має властивості здатні усувати неприємні відчуття захитування та нудоти різної етіології, зокрема протиблювотну дію проти різних блювотних стимулах [4-6].

Також показана можливість застосування препаратів імбиру для зменшення нудоти в гострій фазі хіміотерапії у пацієнтів із раком молочної залози [7-9].

Ще одним важливим напрямком клінічних досліджень є застосування для профілактики нудоти, пов'язаної з вагітністю. Систематичний огляд приводить аналіз 6 подвійних сліпих рандомізованих досліджень, у яких імбир використали для більш ніж 600 жінок з ранковою нудотою, яка викликана вагітністю. 2/3 досліджень вказують на переваги імбиру в порівнянні з плацебо, решта, що імбир був таким же ефективним, як і стандартне лікування [15]. Однак, на даний час, його використання під час вагітності та лактації не має достатньої доказової бази, тому не рекомендується застосування у цей особливий період.

З отриманих сучасних даних, щодо можливості застосування імбиру лікарського для усунення захитування та нудоти, є актуальним розробка твердої лікарської форми з сухим екстрактом на його основі.

References:

1. Vasculoprotective effects of ginger (*Zingiber officinale* Roscoe) and underlying molecular mechanisms / Chao Li, Jie Li, Feng Jiang et al. // *Food Funct.* – 2021. – Vol.12. – P. 1897-1913.
2. A recent update on the multifaceted health benefits associated with ginger and its bioactive components / Run-Hui Ma, Zhi-Jing Ni, Yun-Yang Zhu, et al. // *Food Funct.* – 2021. – Vol.12. – P. 519-542.
3. Protective effect of ginger (*Zingiber officinale*) against PCB-induced acute hepatotoxicity in male rats / Khedher Ahd, Sabah Dhibi, Sarra Akermi, et al. // *RSC Adv.* – 2019. – Vol. 9. – P. 29120-29130.
4. A review of the gastroprotective effects of ginger (*Zingiber officinale* Roscoe) / Raghavendra Haniadka, Elroy Saldanha, Venkatesh Sunita, et al. // *Food & function.* – 2013. – Vol. 4. – P. 845-55.
5. Ginger in the prevention of nausea and vomiting: a review / P. L. Palatty, R. Haniadka, B. Valder, et al. // *Crit Rev Food Sci Nutr.* – 2013. – Vol. 53(7). – P. 659-669.

6. Medicinal plants as antiemetics in the treatment of cancer: a review / R. Haniadka, S. Popouri, P. L. Palatty, et al // *Integr Cancer Ther.* – 2012. – Vol. 11(1). – P. 18-28.

7. The effect of ginger (*Zingiber officinale*) on chemotherapy-induced nausea and vomiting in breast cancer patients: A systematic literature review of randomized controlled trials / Saneei Totmaj A, Emamat H, Jarrahi F, Zarrati M. // *Phytother Res.* – 2019. – Vol. 33(8). – P. 1957-1965.

8. Ginger (*Zingiber officinale*) and chemotherapy-induced nausea and vomiting: a systematic literature review / W. M. Marx, L. Teleni, A. L. McCarthy, et al. // *Nutr Rev.* 2013. – Vol. 71(4). – P. 245-54.

9. Effect of ginger on acute and delayed chemotherapy-induced nausea and vomiting: a pilot, randomized, open-label clinical trial / Panahi Y, Saadat A, Sahebkar A, et al. // *Integr Cancer Ther.* – 2012. – Vol. 11(3). P. 204-11.

10. Marx W. Is ginger beneficial for nausea and vomiting? An update of the literature / W. Marx, N. Kiss, L. Isenring. / *Curr Opin Support Palliat Care.* – 2015. – Vol. 9(2). – P. 189-95.

AD-HOC-GENERIERUNG INTERNETBASIERTER KORPORA FÜR FACHWÖRTERBÜCHER

Kiyko Svitlana

Prof. Dr. phil., Leiterin des Lehrstuhls für Germanistische,
Allgemeine und Vergleichende Sprachwissenschaft,
Nationale Juri-Fedkovych-Universität Czernowitz

In der vorliegenden Studie handelt es sich um die *Ad-hoc*-Generierung internetbasierter Korpora beim Zusammenstellen des deutsch-ukrainischen Wörterbuchs für industrielle Automation mit dem Umfang ca. 16 000 Begriffe (Кійко, ШКОЛЬНА 2019). Das Ziel des Wörterbuchs ist, die Übersetzung aus dem Deutschen ins Ukrainische für die wichtigsten Begriffe der industriellen Automation vorzulegen, um sie später in den Unterrichtsprozess einzubinden.

Der Begriff „Industrielle Automation“ bedeutet die Automatisierung der Produktion und Logistik und umfasst somit Lösungen für umfangreiche Fertigungssysteme, Steuerungs- und Materialflusssysteme sowie für die zugehörigen Logistikprozesse in unterschiedlichen Branchen der Industrie. Das Leistungsspektrum der industriellen Automation reicht von der Sensorik über die Steuerungstechnik, die Rechnersysteme und Netzwerke bis zu den kompletten Lösungen in den Bereichen Fertigungsleittechnik, Materialfluss, Logistik und MES-Systeme sowie deren Integration in die Unternehmens EDV. Solche innovative Automatisierungskonzepte erfordern ein radikales Umdenken. Im Mittelpunkt steht nicht mehr die Anlage oder Komponente, sondern der Mensch, der bei seinen Automatisierungsaufgaben effizient unterstützt werden soll, unter anderem auch fachsprachlich. Vor allem für die Ukraine, die sich technisch an Deutschland orientiert und mehrere gemeinsame Projekte sowohl mit deutschen Unternehmen, als auch Technischen Universitäten unterstützt, sind gut ausgebildete Fachkräfte mit guten Deutschkenntnissen gefragt. Kooperation und Koordination der technischen Einsatzmittel ist von einer gemeinsamen Sprache und einer einheitlichen Anwendung von Fachlexik in hohem Maße beeinflusst, besonders in der Zeit, wenn Automation boomt.

Die Vielfalt technischer Begriffe und organisatorischer Bezeichnungen, nationaler und internationaler Abweichungen auf dem Gebiet der industriellen Automation machen ein zweisprachiges Nachschlagewerk erforderlich. Ziel des Wörterbuchs ist es, die grundlegende Terminologie der industriellen Automation zuverlässig, aktualisiert, genau und eindeutig darzustellen. Mit dem deutsch-ukrainischen Wörterbuch der industriellen Automation soll effizient auf die kommunikativen Bedürfnisse der Benutzer reagiert werden.

Vom Projekt ausgehend ist es wichtig die Zielgruppe, d.h. die zukünftigen Nutzer dieses Wörterbuches, genauer zu beschreiben. Das Wörterbuch für industrielle Automation zielt auf den regelmäßigen Gebrauch sowohl durch Studierende der technischen Fachrichtungen, als auch durch die Führungskräfte entsprechender Unternehmen hin. Das Wörterbuch wendet sich an Ingenieure, Konstrukteure, Entwickler, Systemintegratoren, aber auch an Verantwortliche in Produktions-

betrieben, die sich mit der Konstruktion und Entwicklung der eigenen Maschinen und Anlagen befassen, und ist als ein Hilfsmittel zum praktischen Nutzen bei der Übersetzung der Fachausdrücke gedacht. Die wichtigsten Begriffe der industriellen Automation aus diesem Wörterbuch werden später in den Unterrichtsprozess eingebunden und stellen somit eine Grundlage für das Lehrwerk DaF für angehende technische Mitarbeiter im Bereich der industriellen Automation dar.

Für das Erstellen des Wörterbuchs soll zunächst eine umfangreiche Sammlung von Stichwörtern (ca. 10 000 Fachbegriffe) aus dem Bereich der industriellen Automation und den mit diesen verzahnten Sachgebieten entstehen. Der Umfang des Wörterbuchs ergibt sich zwangsläufig aus dem außerordentlich weit gefächerten Gebiet der industriellen Automation. Es umfasst eine ganze Reihe von Fachrichtungen und Schwerpunkten:

1. Leit- und Verfahrenstechnik (leittechnische Architekturen, verfahrenstechnische Anlagen, Steuerung und Regelung in der Verfahrenstechnik);
2. Steuerungstechnik (speicherprogrammierbare und verteilte Steuerungen);
3. Montagetechnik (mechanische und hydraulische Pressen, Schraubsysteme, Systeme für Niet-, Dicht- und Prüftechnik, Komplettsystemlösungen);
4. Zuverlässigkeit und Sicherheit (Gefährdungs- und Risikobeurteilung bei verfahrenstechnischen Anlagen, sicherheitstechnische Maßnahmen und deren Anforderungen sowie Verfahren zur Bestimmung von Ausfall-Wahrscheinlichkeiten);
5. Industrielle Robotik (Vor- und Rückwärtskinematik, Denavit-Hartenberg-Konvention und Parametrierung von Rotationen);
6. Kommunikationssysteme in der Automatisierungstechnik;
7. Automatisierte Messsysteme (typische Integration von Messsystemen) (<https://www.fet.at/de/lvas/52>).

Die Einarbeitung in bestimmte Fachgebiete der industriellen Automation stützt sich auf umfangreiche Textkorpora, vor allem auf antriebsspezifisches Fachwissen Online (<https://www.habiger.com/index.php/uebersicht.html>), Fachlexikon Openautomation (https://www.etz.de/759-0-Fachlexikon.html?article_id=759&clang=0), Vorschriften, Normen, Regelwerke und Bestimmungen usw. Unter Rückgriff auf grundlegende Begriffe des Fachgebietes wird im ersten Schritt eine Wortliste im Umfang von ca. 300 Einträgen erstellt. Dazu werden v.a. Inhaltsverzeichnisse, Fachgebietsübersichten sowie Glossare aus Lehrwerken des betreffenden Lehrgebietes, Indizien aus Monographien etc. genutzt. Dabei muss man auf die Ausgewogenheit der jeweils zu berücksichtigenden Disziplinen des Fachgebietes achten.

Für das vorliegende Projekt sind folgende Korpuskriterien von Bedeutung:

1. **Größe.** Nach der Methode von S. Sharoff ist ein Korpus entwickelbar, das etwa 10-15 Mio. Wörter bzw. ca. 40 000 Textdokumente umfasst (Sharoff 2006: 75). Eine daraus zu erstellende Häufigkeitsliste soll zur Ableitung eines Fachwortschatzes von etwa 10 000 Einträgen genutzt werden.

2. **Gewichtung.** Durch die Abfrage von vier per Zufall kombinierten Suchbegriffen während der Korpusgenerierung (Sharoff 2006: 70) wird sichergestellt, dass vorrangig Seiten geliefert werden, die zusammenhängende Texte wie Leitartikel, Zeitungs-

berichte, Meldungen etc. enthalten. Der Kontaminierung des Korpus durch Listen, Tabellen u. ä. wird damit in beschränktem Maße vorgegriffen, eine zusätzliche Aufbereitung des Korpus ist dennoch notwendig (z.B. zur Entfernung von Duplikatseiten).

Die Länge der einzelnen Texte bzw. Textsegmente kann ggf. reglementiert werden, um die Ausgewogenheit verschiedener Texttypen im Hinblick auf deren Umfang sicherzustellen. Der Umfang des Textes wird z.B. im Brown-Korpus durch eine Obergrenze von 2 000 Wörtern pro Text festgelegt (Bergenholtz 1989: 148); das Uppsala-Korpus enthält ca. 600 Texte mit bis zu 5 000 Wortstellen (Lönngren 1993: 14). S. Sharoff (2006: 72) setzt eine Textlänge von ca. 3 000 bis 4 000 Wortstellen an.

Anschließend wird mithilfe von Internetsuchmaschinen fachsprachliches Material zusammengestellt. Aus der Wortliste werden nun, der *BootCAT*-Methode folgend (vgl. Baroni /Bernardini 2004: 2), automatisch Einträge zu Anfragen an Internet-Suchmaschinen kombiniert. Die entsprechende Vorgehensweise sieht so aus:

- a) pro Abfrage werden nach dem Zufallsprinzip vier Schlüsselwörter aus der Wortliste kombiniert;
- b) für ein fachgebietsspezifisches Korpus mit einem Umfang von ca. 100 Mio. Wörtern setzt Sharoff ca. 1000 Anfragen an (Sharoff 2006a: 2);
- c) die gefundenen Texte werden in das Korpus aufgenommen.

Diese zwei Schritte können automatisiert über verschiedene Korpustools wie z.B. das am Institut für Maschinelle Sprachverarbeitung (IMS) der Universität Stuttgart entwickelte und frei zugängliche Annotierungsprogramm *TreeTagger* (<http://www.ims.uni-stuttgart.de/projekte/corp-lex/TreeTagger/>; <http://www.cis.uni-muenchen.de/~schmid/tools/TreeTagger/>) ablaufen.

Um eine höhere Ergebnisquote fachgebietsrelevanter Texte zu erzielen, wird die Textauswahl auf bestimmte Quellen, z.B. auf die oben erwähnten Online-Sammlungen vom Automations- und antriebsspezifisches Fachwissen, Online Fachlexikone, Vorschriften, Normen, Bestimmungen, aber auch auf fachspezifische Newsgroups beschränkt. In die Liste werden demnach ungeklärte, auch durch umfangreiche Recherche im Wörterbuch bzw. im Sprachgebrauch kaum belegte Lexik, fachgebietsfremde Terminologie bzw. Lexik, umgangssprachlich markierte Lexik, Archaismen und Historismen, Eigennamen nicht aufgenommen.

Das nach diesen Kriterien generierte Korpus wird im zweiten Schritt aufbereitet.

Die automatische Aufbereitung des Korpus umfasst die Umwandlung sämtlicher Textcodierung in einen einheitlichen Zeichensatz sowie die anschließenden Duplikatsuche und -entfernung. In der ersten Segmentierungsphase werden als Token auch Zeichen bzw. Zeichenfolgen einbezogen, die keine Wörter darstellen, z. B. Interpunktionszeichen, Abkürzungen, Sonderzeichen und Zahlen.

In einem nächsten Schritt folgt die Wortarterkennung (*part-of-speech tagging*), meist in Kombination mit der Lemmatisierung (*lemmatization*). Dieser Schritt erfolgt mithilfe von Korpustools, z.B. automatischer Wortarterkennung und Zurückführung sämtlicher Wortformen auf deren Grundform. Dafür eignet sich das frei zugängliche Morphologie-System MORPHY (<http://morphy.wolfganglezius.de/download/>), das speziell für die deutsche Sprache entwickelt wurde (Lezius 2000; Rapp / Lezius 2001). Dieses Programm enthält für jede Wortklasse ein eigenes Unterlexikon und verfügt

über einen eigenen Algorithmus für die Lemmatisierung und Generierung, was eine eindeutige und fehlerfreie morpho-syntaktische Analyse und Kategorisierung erlaubt.

Anhand von Thesauri werden Hyponyme bzw. Hyperonyme jeweiliger Fachwörter überprüft. Unter Rückgriff auf Fachlexika, Glossare, Terminologiedatenbanken usw. werden Verweise auf Synonyme, Antonyme und Paronyme erstellt. Die Erweiterung der fachsprachlichen Lexik durch allgemeinsprachliche Wortschätze dient der Anpassung an Lernerbedürfnisse. Für die Erstellung von Lehrbüchern ist es auch sinnvoll, produktive semantische Affixe in den Bestand des Fachwortschatzes aufzunehmen, um Sprachlernern eine eigenständige Erschließung unbekannter Lexik zu ermöglichen. Zum Zwecke der Erstellung von Lehrbüchern werden typische Bildungsmuster von Mehrworttermini ermittelt und eine Liste der relevantesten Mehrworttermini erstellt.

Lexikographische Darstellung hängt jeweils von der geplanten Mikrostruktur des Wörterbuchs und betrifft die linear geordnete Menge der Angaben, die auf das Lemma folgen. Den Hauptteil der Mikrostruktur bildet der Bedeutungsteil mit Definitionen und Bedeutungserklärungen, syntaktischen und semantischen Abhängigkeiten von Kontextpartnern sowie Nennung von Synonymen und Antonymen (Schlaefer 2002, 85-88).

Bei dem Aufbau des Wörterbucheintrags ist die wichtigste Aufgabe, die optimale Struktur des Wortartikels für das vorhandene Material zu finden, um dem Leser einen maximal schnellen Überblick über die Übersetzungsmöglichkeiten der Fachtermini zu gewährleisten. Der Wörterbucheintrag muss somit leserfreundlich und überschaubar sein. Das Fachwörterbuch wendet sich in erster Linie an ukrainischsprachige Benutzer und ist vom Deutschen her konzipiert. Darum erfolgt die alphabetische Anordnung nach den deutschen Stichwörtern. Zuerst wird also das deutsche Stichwort angegeben, dann folgen ukrainische Übersetzungsäquivalente(n).

Am Ende wird das Wörterbuch mit einem alphabetischen Verzeichnis der ukrainischen Lemmata versehen, um dem Benutzer den Zugriff auf das ukrainische Lemma zu ermöglichen.

Die Evaluierung dient einerseits der Feststellung, inwieweit die häufigsten bzw. relevantesten Termini der aktuellen deutschen Fachsprache der industriellen Automation im Wörterbuch repräsentiert sind, andererseits der Beurteilung des lexikographischen Aufbereitungsgrades des Wörterbuchs. Dafür werden qualitative Kriterien herangezogen, und zwar:

- 1) linguistische Angaben (grammatische und lexikalische Angaben hinter den Lemmata, in einigen Fällen phonetische Angaben, z.B. Betonungskennzeichnung);
- 2) lexikographische Angaben (Zugriffstruktur, Hierarchisierung, Notwendigkeit und Benutzerfreundlichkeit der Angaben);
- 3) enzyklopädische Angaben (Behandlung der polysemen Wörter, Verweise auf synonymische Lemmata, ggf. Antonymverweise, Fachgebietenkennung etc.);
- 4) Nutzerfreundlichkeit.

Die endgültige Evaluierung erfolgt erst nach einer intensiven Nutzung des Wörterbuchs im Lehrprozess. Sie ergibt unter Umständen die Notwendigkeit einer Revision des Wörterbuchs, z.B. die Aufnahme der nicht abgedeckten Termini oder die

Beseitigung der lexikographischen oder enzyklopädischen Lücken zum Zwecke der besseren Nutzerfreundlichkeit.

Literaturverzeichnis

1. Кійко С.В., Школьна Н.О. *Німецько-український словник термінів промислової автоматизації*. Чернівці: Букрек, 2019. 378 с.
2. Baroni M., Bernardini S. *BootCat: Bootstrapping Corpora and Terms from the Web*. 2004: sslmit.unibo.it/~baroni/publications/lrec2004/bootcat_lrec_2004.pdf; 08.01.2023
3. Bergenholtz H., Mugdan J. Korpusproblematik in der Computerlinguistik: Konstruktionsprinzipien und Repräsentivität. In: I. Bátori, W. Lenders, W. Putschke (Hrsg.): *Computational Linguistics, Computerlinguistik. An International Handbook on Computer Oriented Language Research and Applications. Ein internationales Handbuch zur computergestützten Sprachforschung und ihrer Anwendungen*. Berlin / New York: de Gruyter, 1989. S. 141-149.
4. Lezius W. Morphy – German Morphology, Part-of-Speech Tagging and Applications. In: Heid, Ulrich / Evert, Stefan / Lehmann, Egbert / Rohrer, Christian (eds.): *Proceedings of the 9th EURALEX International Congress*. Stuttgart: Universitätsverlag, 2000. Pp. 619-623.
5. Rapp R., Lezius W. Statistische Wortartenannotierung für das Deutsche. In: *Sprache und Datenverarbeitung*. 2001. 25(2). S. 5-21.
6. Sharoff S. Creating General-Purpose Corpora Using Automated Search Engine Queries. In: M. Baroni, S. Bernardini (eds.): *WaCky! Working papers on the Web as Corpus*. Bologna, 2006. <http://wackybook.sslmit.unibo.it/pdfs/sharoff.pdf>; 12.01.2023
7. Sharoff S. A Uniform Interface to Large-Scale Linguistic Resources. Leeds: 2006a: <http://corpus.leeds.ac.uk/serge/publications/lrec2006-cqp.pdf>; 10.01.2023
8. Schlaefter M. *Lexikologie und Lexikographie. Eine Einführung am Beispiel deutscher Wörterbücher*. Berlin: Erich Schmidt Verlag, 2002. 242 S.

РЕПРЕЗЕНТАЦІЯ ОБРАЗУ БАТЬКА В УКРАЇНСЬКІЙ ТА НІМЕЦЬКІЙ ПАРЕМІОЛОГІЇ

Башук Наталія Петрівна

ст. викладач кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», Україна

Сучасні науковці часто звертаються до дослідження паремій, їх аналізу, співставлення та порівняння в різних мовах. Пареміологічний фонд будь-якої мови – це лінгвокультурне надбання народу, яке ввїбрало в себе багатовіковий практичний досвід, культурно-історичні традиції, особливості світосприйняття, норми поведінки, моральні цінності, принципи виховання. Паремії також виступають інтерпретаційним полем культурних концептів, серед яких чільне місце займає концепт «сім'я».

Оскільки сім'я є основою буття людини та одним з найдавніших соціальних інститутів у її житті, вона стала об'єктом вивчення багатьох наук, їй присвячено чимало наукових розвідок. Систему традиційних поглядів на родину та родинне життя в українських прислів'ях та приказках розглядала Людмила Корнєва. Родинні цінності у польських паремійних одиницях досліджувала Тетяна Мороз. Роль і місце правового звичаю у прислів'ях і приказках німецької родини привернув увагу Людмили Водяної. У праці Ірини Осовської висвітлені стереотипи сімейних відносин у паремійному фонді німецької мови. Ґрунтовне дослідження концептів «батько» і «мати» в українській лексико-фразеологічній системі світу було проведено Аліною Черновою. Вербальній репрезентації концепту МАТИ в українських пареміях присвячена робота Валентини Калько. Про лінгвопоетичну репрезентацію концепту МАТИ йдеться у роботі Жанни Колоїз. Галина Палиця досліджувала мовне вираження концепту «учасник процесу виховання» на основі німецьких, українських та російських паремій.

Порівнюємо репрезентацію образу батька в паремійних одиницях німецької та української лінгвокультур. Батько був главою сім'ї, шанованою людиною, годувальником, захисником своєї родини, що знаходить підтвердження у пареміях обох етносів: *«Сім'я без батька, як хата без даху»*; *«Добре тому, хто має батька, бо в батька найтепліша хатка»*; *«Der Mann ist das Haupt der Familie»*. Батько дуже часто просто незамінний у житті дітей, його цінність беззаперечна: *«Нема такого краму, де би купив тата й маму»*; *«Ein Vater ist das Wichtigste auf der Welt, den kann man nicht mit allen Summen von Geld bezahlen»*; *«Ein Vater kann vieles ersetzen, aber niemand kann einen Vater ersetzen»*. У давнину в українській лінгвокультурі виявом шанобливого ставлення до батька було звертання на «Ви». Вітаючись з батьками або старшими людьми, діти мали вклонятися [3].

Батько, будучи уособленням чесності та порядності, мав великий авторитет у родині, слугував взірцем для сина, був зразком чоловічої поведінки та

характеру. Паремійні одиниці, якими послуговуються, коли хочуть підкреслити, що діти чимось схожі на своїх батьків, можна об'єднати в синонімічні ряди: «Який батько, такий син»; «Яка гребля, такий млин, який батько, такий син»; «Яке дерево, такий плід»; «Яке коріння, таке й насіння»; «Який дуб, такий тин, який батько, такий син»; «Wie der Vater, so der Sohn», «Wie der Acker, so die Rüben, wie der Vater, so die Buben»; «Wie der Baum, so die Frucht»; «Wie die Saat, so die Frucht»; «Wie das Korn, so das Mehl». Наведені приклади засвідчують, що подібні паремійні одиниці, маючи тотожне значення, характеризуються різним компонентним складом і різною образністю і залежать від життєвого досвіду представників національної спільноти, їх світосприйняття.

Синонімічні ряди паремій з використанням зооморфного компонента обох мов вказують, що діти відповідають соціальному та суспільному класу батьків: «Сова не приведе орла», «Орел орла плодить»; «Від лося – лосята, від свині – поросята»; «Adler brüten keine Tauben»; «Schlecht Ei, schlecht Kücken»; «Wie die Katze, so das Kätzlein».

У деяких родинах траплялося й так, що в гарних працюючих батьків виростили ледачі діти: «Буває, і від гарного отця родиться дурна вівця». Саме компонент вівця у даній паремії підкреслює негативну рису, оскільки вівцею зневажливо називали покірну, лякливо людину. Ледачкуватий син полюбляв весело проводити час, а не важко працювати: «Батько хай їде орать, його коні знають, а я піду гулять, мене гості чекають».

Виховання дітей було надто складною справою та вимагало надзвичайних зусиль від батька, адже він був більш вимогливий, стриманий на ласку, ніжність та пестощі: «Батько – не мати, не поцілує, не приголубить», його слово було законом для дітей, він був суворішим за матір: «Батькова лайка дужча за материну бійку».

В обох культурах засуджується надмірна опіка та потурання примхам дітей. Навіть люблячі батьки часто фізично карали своїх дітей: «Дитину люби як душу, а тряси, як грушу»; «Пусти дітей по волі, сам будеш в неволі»; «Хто на дітей різок жаліє, той їм петлю готує»; «Die beste Zucht sind gute Worte und harte Strafe»; «An einem Kind darf man nie die Rute sparen»; «Zu sanfter und barmherziger Vater macht seine Kinder unglücklich»; «Zuviel Pflege tötet das Kind». Звичайно ж виховання вимагало індивідуального підходу до виховання дітей, на гарну дитину можна було вплинути й словом, а не побиттям: «Добре дитя боїться кива, а ледаще не злякається й кива»; «Вдасться дитина – не потрібна їй хворостина, вдасться чорт зна що – не pomoже ніщо».

Підвалини гарного виховання дітей закладались ще змалечку, і це було важливо для майбутнього не лише дитини, а й батьків: «Гни дерево, поки молоде, учи дітей, поки малі»; «Як дуба не нахилиш, так великого сина на добре не навчиш»; «Ліпше щоб дитина плакала тепер, як батьки опісля»; «Так виховав сінка, що й сам тепер боїться»; «Einen jungen Zweig biegt man, wohin man will»; «Altes Holz lässt sich nicht biegen»; «Besser das Kind weine, denn der Vater»; «Gute Gewöhnung ist gute Erziehung».

Погане виховання дітей впливало і на подальшу долю батьків, а атрибути *добрий – злий* виступають у паремійних одиницях маркерами місця і ролі дітей у житті батьків і зумовлюють онтологічну перспективу існування батьків: «*Добрі діти – батькам вінець, а злі діти – кінець*»; «*Добрі діти на ноги поставлять, а лихі й з ніг звалять*»; «*Ungeratene Kinder sind Nägel zu der Eltern Sarg*». Меншим ступенем оцінної виразності та експресивності виступає маркер *поганий* у паремії: «*Від поганого сина батько сивіє*» [1].

Як в українських, так і в німецьких пареміях знаходимо підтвердження важливості поваги до старших, засудження зарозумілості та неповаги до батьків: «*Не годиться аби татів розум касували*»; «*Діти батька не вчать*»; «*Яйця курку не вчать*»; «*Das Ei will klüger sein als die Henne*»; «*Das Kalb will oft klüger sein als die Kuh*»; «*Junge Gänse wollen die alten zur Tränke führen*». Зооморфні метафори лише підсилюють безглуздість такої ситуації.

Шанобливе ставлення до своїх батьків часто слугувало взірцем для наслідування при вихованні дітей у родині, показником порядності: «*Як ти почитаєш своїх батьків, так і тебе шануватимуть твої діти*»; «*Хто батьків поважає, той повік не загине*»; «*Годуй діда на печі, бой сам там будеш*»; «*Wer seinen Vater ehrt, der wird auch Freude an seinen Kindern haben*»; «*Wer seinen Vater ehrt, der wird lange leben*», проте батьківська любов до дітей набагато сильніша за любов дітей до своїх батьків: «*Один батько прогодує десять дітей, а десять дітей не прогодують одного батька*»; «*Ein Vater kann eher zehn Kinder ernähren, als zehn Kinder einen Vater*». Важливою була роль батька не лише у вихованні, а й у навчанні дитини певному ремеслу або справі, адже він міг передати не лише професійні знання, а й всі секрети даного ремесла: «*Батько – рибалка, той діти у воду дивляться*», до того ж дітей досить рано залучали до роботи, оскільки працелюбність була однією з найважливіших моральних чеснот.

Як показав зіставний аналіз паремійних одиниць німецької та української лінгвокультури, образ батька має як універсальні, так і етноспецифічні риси.

Список літератури

1. Бобро М.П. Аксіологічні та лінгвокультурні параметри концепту життя як складника української концептосфери: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01/ Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Харків, 2018. 242с.
2. Кудіна О.Ф., Пророченко О.П. Перлини народної мудрості. Посібник для студентів та викладачів вищих навчальних закладів. Вінниця: НОВА КНИГА, 2005. 320с.
3. Палиця Г.С. Концепт учасник процесу виховання в розрізі німецьких, українських і російських паремій. Молодий вчений, 2018. №3.1 (55.1). С.127-131
4. Beyer H., Beyer A. Sprichwörterlexikon. Leipzig: VEB Bibliographisches Institut, 1989. 392 S.

ІЛЛОКУТИВНА СИЛА ТА ПЕРЛОКУТИВНИЙ ЕФЕКТ МОВЛЕННЄВИХ АКТІВ СХВАЛЕННЯ ТА ЗАОХОЧЕННЯ

Дьоміна Наталія Юхимівна,

Савілова Лариса Володимирівна,

кандидати філологічних наук,
доценти кафедри теоретичної та прикладної фонетики англійської мови
Одеського національного університету імені І. І. Мечникова

Актуальність пропонованого дослідження іллокутивної сили та перлокутивного ефекту висловлень схвалення та заохочення зумовлена загальною орієнтацією сучасної лінгвістики на аналіз мовленнєвої комунікації як важливої частини людської діяльності, інтерактивний характер якої передбачає активну взаємодію комунікантів з використанням особливих засобів впливу, що відповідають певній комунікативній ситуації з урахуванням усіх аспектів дискурсивної взаємодії.

Висловлювання схвалення та заохочення є важливими елементами комунікації, які дозволяють співрозмовникам розуміти та враховувати інтереси один одного.

Аналіз лінгвістичних джерел показує, що категорії «схвалення» та «заохочення» належать до різних семантичних груп: схвалення – до *оцінно-емотивної*, а заохочення – до *оцінно-директивної* категорії. Тим не менш, ці категорії характеризуються тенденцією до взаємного зближення, що можна зрозуміти з порівняння їхнього семантичного змісту. О.В. Ярошевич, наприклад, вважає, що категорія «заохочення» є різновидом категорії «схвалення» чи «спонукальним схваленням» [2].

Аналіз словникових визначень схвалення дозволяє вивести таке узагальнене визначення: *схвалення* – це таке ставлення до предмета мови, яке показує, що мовець визнає його добрим, правильним, таким, що задовольняє соціальні норми.

Категорія «схвалення» містить позитивну оцінку самого об'єкта мовлення, його дій, звичок, поведінки, а також рис предметів та речей.

Аналіз словникових визначень заохочення дозволяє вивести наступне узагальнене визначення: *заохочення* – це таке ставлення до предмета мовлення, яке показує, що мовець вважає його хорошим, правильним і стимулює слухача до вдосконалення дії, спонукає його до виконання певної дії за допомогою комунікативної нагороди.

Заохочувати означає позитивно оцінювати факти дійсності та казувати або продовження цієї дії, або початок нової дії, подібної до схваленої адресантом.

З наведених вище визначень видно, що відмінністю в семантичному змісті досліджуваних виразів є наявність семи «каузація дії за допомогою похвали чи

нагороди» у значенні заохочення. Це дозволило О.В. Ярошевич віднести категорію заохочення до сфери каузативних категорій [2]. Зі свого боку, Б. Бартшат уналежнює заохочення до директивних актів серед інших суміжних типів: вимога, військовий наказ, службова вказівка, інструкція, прохання, пропозиція і рекомендація, порада, загроза і застереження [3].

Загальним компонентом значення схвалення та заохочення є «визнання чогось хорошим, правильним, відповідним вимогам». Отже, категорію заохочення слід вважати різновидом категорії схвалення. У такому разі категорію «заохочення» можна назвати «спонукальним схваленням», оскільки таке визначення розкриває як сему «визнання правильним, хорошим», так і сему «стимулювання дії». Проте, комплексна диференціація актів схвалення та заохочення можлива тільки за умови визначення та порівняння їх іллокутивного та перлокутивного компонентів.

Початковим етапом будь-якого мовленнєвого акту є інтенція мовця, бажання повідомити адресату щось і тим самим впливати на нього певним чином [4, с.58].

Ілокутивна сила визначається семантичною функцією висловлювання.

Ілокутивними цілями адресанта схвалення ми вважаємо:

1. охарактеризувати дії чи риси адресата;
2. висловити позитивно-емоційне ставлення до дій чи рис адресата;
3. позитивно оцінити дії чи риси адресата.

Перлокутивний акт, на переконання Л.Р. Безуглої, є частиною мовленнєвого акту мовця. Перлокуція являє собою інтендований вдалий вплив мовця на думки, почуття і дії адресата або третьої особи через ілокутивний та іллокутивний акти [1, с. 122].

На нашу думку, мовленнєвий акт схвалення орієнтований на певний перлокутивний ефект:

1. вдячність,
2. відведення позитивного висловлювання з причини скромності,
3. приємне здивування.

Розглядаючи мовленнєвий акт заохочення, доходимо висновку, що іллокутивними цілями адресанта заохочення є:

1. звернути увагу адресанта до стану речей, реалізації якого повинен сприяти адресат;
2. висловити позитивно-емоційне ставлення до поведінки адресата стосовно певного стану речей;
3. прямо чи імпліцитно висловити позитивну оцінку поведінці чи діям адресата;
4. спонукати адресанта до подальшої дії.

Перлокутивним ефектом, на який розраховує адресант заохочення, вважаємо:

1. подяку,
2. бажання адресата діяти,
3. вчинення адресатом дії, до якої його спонукали.

У разі розбіжності пресупозицій адресанта та адресата перлокутивний ефект може бути провалений, тоді реакцією адресата заохочення буде подив,

незгода або відмова.

Таким чином, аналіз іллокуцій і перлокуцій мовленнєвих актів схвалення і заохочення дозволяє диференціювати їх з огляду на інтенції адресанта, оскільки при схваленні мовець характеризує предмет мови та надає йому позитивно-емоційну оцінку, а інтенцією адресанта заохочення є спонукання адресата до виконання дії, що наділяється адресантом позитивною оцінкою.

Основним очікуваним перлокутивним ефектом мовленнєвого акту схвалення вважаємо прийняття схвалення з подякою чи приємним подивом. Можливе також відведення схвалення зі скромності адресата.

Очікуваним перлокутивним ефектом мовленнєвого акту заохочення є, як мінімум, бажання адресата діяти в заданому адресантом напрямку, і, як максимум, здійснення адресатом дії, до якої його спонукав адресант.

Перелік літератури

1. Безугла Л. Р. Перлокуція в дискурсі (на матеріалі німецького діалогічного дискурсу). *Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен*. Харків: Константа, 2005. С. 118 – 144.
2. Ярошевич Е.В. Конструкции одобрения и поощрения в стилистико-синтаксическом аспекте (на материале современного английского языка): Дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Москва, 2003. 187 с.
3. Bartschat B. Struktur und Funktion verbaler Aufforderungen. *Linguistische Studien* 98, Reihe A, 1982. S. 67–121.
4. Leech G. *Principles of Pragmatics*. L.-N.Y.: Longman, 1983. 250 p.

ГЕНЕЗА УКРАЇНСЬКОГО КАЗКОЗНАВСТВА: ПЕРІОДИЗАЦІЯ ТА ПРОБЛЕМАТИКА ДОСЛІДЖЕНЬ

Карпенко Світлана Дмитрівна

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри славістичної філології,
педагогіки та методики викладання
Білоцерківський національний аграрний університет
(м. Біла Церква, Україна)

Українське казкознавство в наш час набуло конкретизованих ознак напряму фольклористики, що має на меті здійснювати дидактичну, психотерапевтичну та естетичну функції. Існує багато визначень щодо самої казки як виду фольклору. За нашим переконанням, казка – фольклорний розповідний сюжетний твір про вигадані, часто фантастичні події, що відбуваються з людиною чи твариною; вид усної народної прози, що охоплює епічні твори: алегоричного, повчально-розважального, чарівно-фантастичного, пригодницького, героїчного або побутового реалістичного змісту з установкою на вигадку і щасливу розв'язку для головного героя. Хоча інформативна та дидактична функції народної казки є головними, науковці ставлять на перед розважальну (емотивну) функцію. Пояснення цьому знаходимо у розумінні будь-якої оповіді як інформації та досвіду, а казка вимагала певного налаштування слухача на її сприйняття та включення творчої уяви учасників комунікації. Для розуміння народної казки як фольклорного феномена у світовому казкознавстві ХХ ст. компаративістська, антропологічна, психоаналітична, структуралістська теорії лише обумовили каталог художньої фактури сюжетів, заклали основу для подальшого вивчення казки. Спираючись на праці казкознавців ХІХ, ХХ та ХХІ століть, зокрема: О. Потебні, П. Куліша, М. Драгоманова, І. Франка, М. Грушевського, В. Гнатюка, Г. Сухобрус, І. Хланти, І. Березовського, Л. Дунаєвської, М. Дмитренка, О. Бріциної, М. Чорнописького, Л. Мушкетик, О. Івановської, І. Грищенко та інших, означимо періодизацію українського казкознавства. Умовно визначимо чотири періоди:

I період – *«від фіксації до вивчення»* (обумовлений історичним становленням науки та формуванням критеріїв вивчення народної казки);

II період – *теоретичний* (зумовлений дискурсами між українськими фольклористичними школами (міфологічною, культурно-історичною, психологічною, антропологічною); темпорально це кінець ХІХ – перша третина ХХ століття);

III період – *популяризаторський* (зумовлений переважанням публікацій популярних та науково-популярних збірників казок; в цей час вивчення природи малої епіки представлене переважно у вступних статтях до видань);

IV період – *пострадянський* (позначений пошуками нових шляхів фіксації та вивчення народної казки; темпорально збігається з відкриттям кафедр фольклористики в університетах Києва (1991 р.) та Львова (1992 р.)).

Усвідомлення потреби наукового осмислення опублікованих і рукописних збірників казок, накопичення регіонального і міжетнічного матеріалу обумовило звернення до світового досвіду, зокрема європейського. Немає чіткої межі між першим і другим періодами, тому що записи казок продовжують з'являтися як окремими підбірками, так і в етнографічних замальовках українського краю. Саме сформований методологічний апарат дає нам підстави сказати, що з двох останніх десятиліть ХІХ ст. розпочався другий період розвитку українського казкознавства. Кількість наукових праць досить велика, щоб конкретизувати заслугу кожного вченого, проте навіть невеличкі коментарі до фольклорних текстів у часописах важили для української науки про казку дуже багато.

Другий період розвитку українського казкознавства позначився формуванням методології записування та дослідження. Вчені впритул підступили до проблеми укладання міжнародних покажчиків сюжетів, створивши початковий реєстр казок, який можна було знайти не лише у збірниках, а й як складові окремих казкознавчих студій. Українські методологічні підходи до вивчення казки співпали з існуючими на той час науковими школами: міфологічною, етнографічною, історико-порівняльною (компаративістика), психологічною. Порушувалися проблеми: видової та жанрової належності; класифікації казок; критерії збору матеріалу; вивчення особистості казкаря; методика укладання збірника казок; мова збірників; стилізація та виправлення в текстах (заміна діалектизмів та просторіч на літературні відповідники); дидактична значущість казки та її використання під час навчання; належність сюжету до спадщини певного народу; переклад народних казок різними мовами з метою популяризації етнічних звичаїв та традицій; рецензування збірників та наукових праць з метою коригування науки та визначення перспектив розвитку.

Серед напрямів вивчення народної казки вітчизняними науковцями у другій половині ХХ ст. вирізняються філологічний та історико-етнографічний. Казковий пласт ідеально підходив для філологічних досліджень, зокрема статистичних. Матеріал для таких студій можна було взяти не лише із збірників, а й зі словників та подібних видань, де цитати використовувалися для ілюстрації. Вивчення синтаксису та фразеологічної системи в казках лежало на поверхні. Сюжети не лише показували кількість використаних фразеологічних одиниць, а й пояснювали способи використання їх у мовленні народу. Як приклад, дисертації Н. Дніпровської «Синтаксис сполучникового складного речення української народної казки. (На матеріалі казок у збірниках І. Рудченка та П. Чубинського)» (1955) та В. Хоменко «Фразеологічний склад українських народних казок, записаних на Полтавщині» (1962).

Проблематика міжжанрових та міждисциплінарних зв'язків у філології презентувала народну казку як постійне джерело поезики, дидактики (А. Щербо [14]), мовно-стилістичних одиниць для мовознавчих досліджень (М. Венгрєнівська [3], В. Васовчик [2]). Заслужують на увагу лінгвістичні праці Р. Зорівчак. У своїх дослідженнях вона розглянула збірник «Козацькі казки та народні оповіді», перекладені Р.Н. Бейном (видані в Лондоні 1894 року). Хоча у розвідках акцентовано на особливостях перекладу, проте Р. Зорівчак вказує і

на умови, що призвели до популярності збірника, його історію. Це статті Р. Зорівчак «Козацькі казки» Роберта Нізбета Бейна» та «Українські народні казки в перекладі Роберта Нізбета Бейна» [7]. Про інше видання вчена згадала у статті «Український казковий епос англійською мовою» (про збірник казок слов'янських народів, перекладених англійською мовою А. Вратіславом (Лондон, 1889)). Серед інших лінгвістів можна назвати Л. Пащина з розвідкою «Українська казка німецькою мовою»[9], М. Венгренівську зі статтею «Деякі зауваження з приводу перекладу українською мовою французьких народних казок» [3], В. Бабич «Відтворення колориту української казки» (про переклади українських казок англійською мовою) [1] та інші.

За спостереженнями М. Дмитренка, необхідність пізнання фольклору детерміноване передусім гуманістичними устремліннями, спрямованими на збереження людини, нації, людства загалом. Бурхливий розвиток інформаційних технологій забезпечує великі можливості обміну культурними цінностями, знанням традицій, звичаїв, усної творчості народів світу. Пам'ять з високо розвинутою традиційною культурою може стати гідним репрезентантом своїх надбань, у діалозі культур і традицій продемонструвати справжній атракціон унікального мистецтва, що творилося протягом тисячоліть [5]. Підводячи підсумки третьому періоду українського казкознавства, можемо зазначити, що динаміка розвитку науки про казку упродовж ХХ ст. мала три шляхи: традиційний український, європейський та радянський. Кожний з напрямків був зреалізованим через низку досліджень і завершився знаходженням раціональних способів вивчення казки як художньо-поетичної системи, артефакту, фольклорної традиції. Школи компаративістики та структуралізму мали ряд прихильників. Проте переважним способом вивчення казки стають регіональні збірники, що могли конкретизуватися тематикою, метою видань, видавничими серіями. В цей період маємо вчених, що уклали до сотні збірників: П. Лінтур, М. Зінчук, І. Хланта. Тема героя-богатиря розширилася темою жіночих образів у казках. Значного вивчення набув міжнародний аспект казкознавства та виокремлення його термінологічного апарату у словниках, довідниках та енциклопедіях.

На кінець ХХ – початок ХХІ століття в українській фольклористиці існувало багато білих плям у вивченні тих чи інших жанрів фольклору, власне, і напрями дослідження почасти були хибно визначені. Упродовж останнього десятиліття ХХ ст. було заплановано та зреалізовано безліч освітніх та творчих фольклорних проєктів, видано наукові та популярні книги різних фольклорних видів та жанрів. Вивчення народної казки переросло з наукових статей у кандидатські дисертації, де враховувався новий світовий досвід. Посттоталітарне відновлення в гуманітарній науці розвивалося доволі стрімко і фольклористична школа професора Л. Дунаєвської відкрила нові перспективні теми для сучасних досліджень. Професійна підготовка фольклористів сприяла формуванню в Україні міцного наукового, методологічного та практичного підґрунтя. Міждисциплінарний, міжнародний, антропологічний та соціокультурний аспекти казкознавства презентують сучасну науку про казку. У першій третині

XXI ст. з'явилося багато казкознавців, що охоплюють дослідження від робіт учнів МАН до кандидатських дисертацій (О. Собецька [11], Н. Тихолоз [13], Н. Годзь [4], І. Євтушенко [6], О. Прокопова [10], В. Солодухов [12], О. Кухаренко [8] та інші). Казковий жанр завжди був актуальний у дидактиці. Його інформативність полягала у символічності образів та філософському розумінні добра і зла. Нині ставлення до народної казки набуває нової сакралізації. Стаючи рідкісним явищем, казка переживає новий сплеск популярності, на зразок європейських хвилювань навколо казок братів Грімм. З цікавістю сприймає молодь наукову інформацію про міфічну природу казки, про приховані смисли та символи. Їхня ерудованість не дасть впасти в забуття народним сюжетам, а сприйняття казки як сакрального тексту не дозволить зруйнувати її структуру. Теоретичне обґрунтування жанру народної казки створює передумови для розуміння текстів як смислових конструкцій народної філософії.

Сучасні вчені переконані, що соціальне, економічне, політичне і культурне значення фольклору в історії надзвичайно велике. Завдяки фольклору забезпечено розмаїття й багатство загальнолюдської культури (збережено самобутність нації і культур). Можливими стають усунення таких негативних рис соціуму, як: перекотипольність, манкуртизм, «хатокрайність», знецінення статусу національної належності, соціальна пасивність, ізоляційність, конформізм, потурання носіям негативних ціннісних орієнтацій, послаблення рівня самодисципліни, подвійна мораль, відсутність мети, ідеалів тощо. Втрата чи знищення усних традиційних культур, їхній занепад може призвести до морально-духовних і світоглядних катастроф людства.

Список літератури

1. Бабич В. Відтворення колориту української казки // Теорія і практика перекладу. Зб. наук. пр. – К., 1987, Вип.14 – С.94-99.
2. Васовчик В. Лексичні мадяризи у збірнику українських казок «Біля райських воріт» під редакцією І.Сенька // Лексика української мови. – Ужгород, 1982 – С. 121-122.
3. Венгрєнівська М. Деякі зауваження з приводу перекладу українською мовою французьких народних казок // Теорія і практика перекладу. – К., 1985. – Вип. 12. – С.74-79.
4. Годзь Н. Культурні стереотипи в українській народній казці: автореф. дис... канд. філол. наук: спец. 09.00.04 «Філософська антропологія, філософія культури» - Харків, 2004. – 19 с.
5. Дмитренко М. Українська фольклористика: проблеми методології. – К., 2014. – 364 с. – С.176-177.
6. Євтушенко І. Роль архетипної символіки у вираженні інтимних почуттів суб'єкта до близьких йому людей (на основі дослідження міфів, казок та психомалюнків): автореф. дис... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». – К., 2004. – 20 с.

7. Зорівчак Р. «Козацькі казки» Роберта Нізбета Бейна на збірку «Козацькі казки та народні оповіді», перекл. Робертом Нізбетом Бейном англійською та видані у Лондоні 1894 р. // Всесвіт. – 1982. № 2. – С. 166-168.

8. Кухаренко О. Казки Слобожанщини: від перших фіксацій до публікацій ХІХ – початку ХХ ст. (Історія та критика текстів). Автореф. дис... канд. філол. наук. 10.01.07 – фольклористика. – К., 2009. – 16 с.

9. Пашин Л. Українська казка німецькою мовою // Теорія і практика перекладу – 1982. Вип. 5. – С. 14-19.

10. Прокопова О. Методика вивчення української казки з опорою на розкриття її космогонічного походження: автореф. дис. канд. пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія і методика навчання (з галузей знань)». – К., 2007. – 20 с.

11. Собецька О. Українська народна казка про тварин та індійська "Панчатантра": порівняльний структурно-семантичний аналіз сюжетів: автореф. дис. канд. філ. наук: 10.01.07 «Фольклористика». – К., 2008. – 20 с.

12. Солодухов В. Метафоричність казки як засіб активного соціально-психологічного навчання: автореф. дис... канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогічна та вікова психологія». – Івано-Франківськ, 2007. – 19 с.

13. Тихолоз Н. Жанрові модифікації казки у творчості Івана Франка. Автореф. дис... канд. філол. наук. – Львів, 2003. – 19 с.

14. Щербо А. Казка у духовному розвитку дітей // Початкова школа. – 1980. – № 12. – С. 18-23.

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСВОЄННЯ ЛЕКСИЧНОГО МАТЕРІАЛУ СТУДЕНТАМИ ВНЗ

Попчук Марія Анатоліївна

Викладач

Національний університет «Острозька академія»

Пошуки вирішення проблеми організації засвоєння лексичного матеріалу показують, що питання навчання лексиці в різні періоди розвитку методики навчання іноземних мов розглядалися багатьма дослідниками, такими як Т.В. Банкевіч, Б.В. Беляєв, М.А. Бурлаков, В.А. Бухбіндер, Н.І. Гез, П.Б. Гурвич, С.В. Калініна, Ю.І. Коваленко, М.С.Латушкіна, Л.З. Якушина, Морковкіна В.В. Психологічні основи засвоєння лексики висвітлюють Б.В. Беляєв, В.Д. Борщовецька, С.М. Бучацька, П.Б. Гурвич, В.С. Кондратьєва, З.М. Корнева, Г.В. Кудрявська, Ю.А. Кудряшов, І.Л. Онуфрієва, Л.А. Онуфрієва, Ю.О. Семенчук, О.Є. Сиземіна, Г.П. Татаурова, А.Г. Умаханова, А.О. Фетисова, О.М. Шапов, В.Г. Шатух та ін.

Для успішного оволодіння іншомовним мовленням необхідне засвоєння лексичних одиниць, формування і подальше розширення реального й потенційного словникового запасу, а також розвиток лексичної здогадки. Реалізація цієї мети вимагає тренування і розвитку цілого комплексу психічних процесів: уваги, сприймання, пам'яті, мислення, уяви тощо з безпосереднім врахуванням закономірностей їх функціонування.

Згідно із Морковкіним В.В. слова, якими повинен оволодіти студент, поділяються на лексичні одиниці, що підлягають і не підлягають засвоєнню, які, в свою чергу, покликані забезпечувати продуктивні види мовленнєвої діяльності та рецептивні види мовленнєвої діяльності. Засвоєння лексичних одиниць, що входять в продуктивні і рецептивні лексичні мінімуми, призводить до рецептивного засвоєння слів. Ці лексичні одиниці становлять ядро потенційного словника, що відіграє значну роль у становленні мовної компетенції студентів.[2]

Розуміння слова як основної структурно-семантичної одиниці мови, що містить в собі сукупність різноманітних (семантичних, фонетичних, граматичних) ознак (специфічних для кожної окремо взятої мови), стійких словосполук, клішованих зворотів чи виразів є чинником у вивченні іноземної мови, процес пізнання якої починається із відчуття та сприймання. Сприймання розвивається успішно лише за умови, коли воно є цілеспрямованим. Основною метою у навчанні лексики є використання лексичних одиниць у власному мовленні та розуміння їх у мовленні інших [4]

Врахування особливостей сприймання студентами іншомовних лексичних одиниць, правильно організоване спостереження, ціль якого помічати і знаходити істотні ознаки (схожості і відмінності) в предметах і явищах, визначати взаємозумовленість та взаємозв'язки між ними і на цій основі робити

узагальнення, використання диференційованого підходу у навчанні, як при поясненні, так й у використанні вправ на зіставлення і порівняння конкретного матеріалу, виділення певних ознак лінгвістичного явища, причинно-наслідкових зв'язків у ньому, неодмінно приведе студентів до успіху у засвоєнні іноземної мови.

Отже, лексичний матеріал – це той словесний матеріал, яким студенти повинні навчитися легко і швидко оперувати у процесі спілкування іноземною мовою, через це володіння нею – необхідна передумова використання мови як засобу спілкування. Основною метою навчання лексики є створення необхідних передумов для формування мовної діяльності, оскільки вона є однією із її найважливіших компонентів. У своїй праці Ямшинська Н.В. вказує, що відсутність достатньої кількості лексичних одиниць в словниковому запасі студентів ускладнює процес оволодіння іноземною мовою як засобом спілкування. У зв'язку з цим гостро встає необхідність пошуку таких засобів навчання, які б найефективніше сприяли засвоєнню і збереженню лексичних одиниць в пам'яті студентів протягом довгого часу і створювали потенційні можливості для виклику необхідних лексичних одиниць відповідно мовній задачі, стратегії і тактиці говоріння. Це питанням висвітлювалось в працях таких фахівців, як В.А.Бухбіндер, І.І.Богданова, Ю.А.Бурлаков; Л.Г. Вороніна, В.С.Коростельов С.С.Кукліна, Б.А.Лапідус, Е.І. Соловцова, Г.В.Рогова., Т.Е.Сахарова, В.Л.Скалкин і ін. Упродовж багатьох десятиліть науковці досліджували проблему навчання лексичного матеріалу. Але це питання й до сьогодні залишається актуальним.[5]

Працюючи над вивченням лексики виділяють три основні етапи: 1) ознайомлення; 2) первинне закріплення; 3) розвиток вміння використовувати вивчені лексичні одиниці у різних видах мовної діяльності. Перші два етапи часто об'єднують до одного – презентація (семантизація) лексики. Етап презентації відіграє велику роль у навчанні лексики. Способи семантизації поділяться на дві групи: перекладні і безперекладні. Перекладні способи пов'язані з використанням перекладу, проте, переклад може привести до інтерференції, оскільки об'єм слів в різних мовах не співпадає, тому даний спосіб семантизації повинен супроводжуватися аналізом решти значень слова. [4] Безперекладні способи мають особливу цінність, так як дозволяють використовувати і розвивати зоровий, артикуляційний, акустичний канали сприйняття та осмислення інформації.

Вибір способу семантизації залежить від цілого ряду факторів, насамперед від особливостей самого слова: його форми, значення, сполучуваності, збігу або розбіжності зі словами рідної мови. [3]

Обираючи спосіб семантизації, необхідно також брати до уваги належність слова до активного чи пасивного мінімуму, ступінь навчання (початковий, середній, старший), вікові особливості та мовну підготовку студентів. [1]

Досліджуючи формування іншомовних лексичних знань у студентів саме немовних спеціальностей, В. Терещук прийшла до висновку про необхідність навчання англomовної лексики у професійно - орієнтованому середовищі, що

потенційно слугує мотиваційним ресурсом. Ознайомлення студентів з іншомовними ЛО у контексті їх майбутньої професійної діяльності значно активізує пізнавальні мотиви, окрім того, розв'язання студентами завдань професійного характеру за допомогою використання іншомовних слів забезпечує можливість глибокого розуміння значень ЛО та їх практичного використання. [3]

Література:

1. Музичко Л.В. Особистісні чинники формування індивідуального стилю учіння студентів економічних спеціальностей : автореф. дис. на здобуття наук, ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 – педагогічна та вікова психологія /Л.В. Музичко. - К., 2009. - 26с.

2. Смульсон М.Л. Мова і мовлення в структурі інтелекту // Актуальні проблеми психології. – Т. 2. - Психологічна герменевтика. За ред. Н.В. Чепелевої. – К., 2002. – Вип. 2. - С. 14-23.

3. Терещук В. Ефективні способи семантизації іншомовних лексичних одиниць в умовах віртуального навчального середовища [Електронний ресурс] : Режим доступу: <http://www.stationline.org.ua/pedagog/106/19199-efektivni-sposobi-semantizacii-inshomovnix-leksichnix-odinic-v-umovax-virtualnogo-navchalnogo-seredovishha.html>

4. Conner Marcia L. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: <http://agelesslearner.com/assess/motivationstyle.html>

5. Roberts M.J., Erdos G. Strategy selection and metacognition. Educational Psychology, 1993. V. 13. pp. 259-266.

СТРУКТУРНА ТИПОЛОГІЯ БАЖАЛЬНИХ ОДНОСКЛАДНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Умрихіна Л. В.

кандидат філологічних наук,

доцент,

доцент кафедри українознавства

і лінгводидактики

Харківського національного педагогічного

університету ім. Г.С. Сковороди

Бажальні конструкції – синтаксичні одиниці, предикативний центр яких концептуалізує бажальну семантику – представлені, зокрема, формально-синтаксичними типами односкладних конструкцій $Vf_{des3sg(cop)}Adv$, $Vf_{des3sg(cop)(neg)}N_2$, $Adv_{quant} Vf_{des3sg(cop)}N_2$, Vf_{des3sg} .

Вихідними конструкціями для граматичної реалізації бажальних конструкцій структурних схем $Vf_{des3sg(cop)}Adv$, $Vf_{des3sg(cop)(neg)}N_2$, $Adv_{quant} Vf_{des3sg(cop)}N_2$ через синтаксичний ірреальний спосіб є такі: Adv , $N_{2(neg)}$, $Adv_{quant}N_2$. У творенні бажальних односкладних конструкцій визначальну роль відіграє видозміна службового дієслова як компонента складеного присудка у форму майбутнього часу + *(не)хай*. Бажальні конструкції структурної схеми Vf_{des3sg} є граматичною реалізацією вихідної конструкції Vf_{3sg} у формі синтаксичного ірреального способу, організованого через видозміну дієвідмінюваного дієслова-присудка у форму теперішнього/ майбутнього часу + *(не)хай*.

Значущим структурним компонентом конструкцій структурних схем $Vf_{des3sg(cop)}Adv$, $Vf_{des3sg(cop)(neg)}N_2$, $Adv_{quant} Vf_{des3sg(cop)}N_2$, $Vf_{des3sg(cop)}N_{2,3...}$ є дієслово-зв'язка *бути* способової форми *(не)хай* + дієслово у формі майбутнього часу – *(не)хай буде*. За вираження стану відповідає іменна частина складеного присудка – прислівник, іменник або займенниковий іменник у родовому відмінку: — *Хай буде так!* — *весело погодився принц* (О. Бердник); — *Написав, хай йому добра не буде*, — *відповів Данилюк* (О. Довженко); — *Запали, Феофано, більше свічок. Так, цю, цю, іще одну, отут перед іконою. Нехай буде багато світла* (С. Скляренко). Конструкції припускають випущення дієслова-зв'язки, проте така еліптичність трапляється зрідка: — *Нехай вам стонадцять лихорадок і півтора стільки ж чирячок і болячок* (Г. Квітка-Основ'яненко).

Помітною ознакою бажальних конструкцій структурних схем $Vf_{des3sg(cop)}Adv$, Vf_{des3sg} є відсутність структурного компонента на означення семантичного суб'єкта як активного діяча. Це пов'язано із семантико-синтаксичною специфікою безособових конструкцій загалом: підмет у них неможливий, оскільки немає суб'єкта в називному відмінку. Основною визначальною ознакою таких конструкцій вважають їхню майже повну функціональну некорельованість із двоскладними конструкціями. Завдяки цій

особливості безособові конструкції, як жодні інші односкладні конструкції, не викликають у мовознавців сумнівів щодо їхньої кваліфікації як односкладних чи двоскладних.

Через відсутність суб'єкта дії як її активного виконувача, що від його волі залежить настання певної дії чи стану, безособові конструкції органічно позначають бажання, що їхній предмет часто становлять ситуації, непідвладні людській волі. «В односкладних безособових конструкціях носій стану або дії пасивний: те, що відбувається з ним, настає само по собі, ніби нав'язане йому ззовні» [Дудик, Прокопчук 2010, с. 145]. Не маючи можливості вплинути на здійснення «непідконтрольного», суб'єкт мовлення проектує свої сподівання в площину бажаного майбутнього. Такі конструкції найприродніше відбивають неконтрольованість, увиразнюють важкодоступність і неосяжність надлюдського, світу мрій і сподівань.

Конструкції структурної схеми $Vf_{des3sg(cop)}Adv$ виражають бажаність наявності стану: фізичного, об'єктивного: — *Хай буде так!* — *весело погодився принц* (О. Бердник); психічного: *І все-таки вибір упав на Шентала, який вважав принизливим для себе цілий день ходити по колу або в упряжі по вулицях святкового міста (хай соромно буде людям, які загнуждали його, білого коня!)* (В. Дрозд).

Бажальні конструкції структурних схем $Adv_{quant}Vf_{des3sg(cop)}N_2$, $Vf_{des3sg(cop)(neg)}N_2$ належать до особливого типу синтаксичних структур – генітивних конструкцій – завдяки родовому відмінку як засобу вираження головного структурного компонента на означення суб'єкта. Специфіка генітивних конструкцій, що полягає у нетиповості формального засобу вираження суб'єктності за допомогою не називного, а родового відмінка як носія предикативної ознаки, зумовлює контроверсійність мовознавчих поглядів на їхній лінгвістичний статус. Здебільшого такі конструкції вважають односкладними, проте одні вчені кваліфікують їх як безособові, інші – як іменні (іменникові). Заперечувати безособовість генітивних конструкцій мовознавцям дозволяє наявність семантичного суб'єкта, завжди пов'язаного з категорією особи. Відомий також погляд на генітивні конструкції як варіантний вияв двоскладних речень: «їх статус як односкладних є сумнівним, оскільки вони здебільшого постають ситуативно і прагматично мотивованими і їх зміст стає зрозумілим тільки при врахуванні мовленнєвого і немовленнєвого контексту» [Загнітко, с. 340]. Мовознавці вказують на обмежену парадигматику генітивних конструкцій із цілком сприятливою, проте, можливістю утворювати ірреальноособові форми.

Бажальні конструкції структурної схеми $Adv_{quant}/QuantVf_{des3sg(cop)}N_2$ – квантитативно-генітивні – виражають бажаний стан, уточнений за кількісною ознакою, за допомогою прислівника міри і ступеня *багато/ більше/ сповна/ волю* тощо або числівника. Прислівник (або числівник) разом з іменником у формі родового відмінка становить конститутивну компонентну єдність квантитативно-генітивної конструкції, не припускаючи позиційної зміни. У таких конструкціях вбачають двокомпонентність структури як в семантичному плані, так й у формальному, проте не в поняттях підмета та присудка. Суб'єкт,

позначений незалежним родовим відмінком, і кількісно-прислівниковий або числівниковий предикат формують нерозкладне поєднання компонентів, що серед них неможливо визначити підмет чи присудок: разом вони становлять єдиний головний член: *Запали, Феофано, більше свічок. Так, цю, цю, іще одну, отут перед іконою. Нехай буде багато світла* (С. Скляренко); — *Нехай вам стонадцять лихорадок і півтора стільки ж чирячок і болячок* (Г. Квітка-Основ'яненко).

Бажальні конструкції структурної схеми $Vf_{des3sg(cop)(neg)}N_2$ – заперечно-генітивні – виражають бажаний стан відсутності об'єкта за допомогою предикативного слова *немає*, видозміненого відповідно до способової форми *(не)хай* + дієслово у формі майбутнього часу — *(не)хай не буде*, що вимагає обов'язкового родового відмінка іменника на означення небажаного предмета або особи. Головний структурний компонент заперечно-генітивних конструкцій – єдність предикативного слова негаційної семантики та родового суб'єкта – граматично нерозкладний. Здебільшого заперечно-генітивні конструкції визначають односкладними безособовими через відсутність вказівки на граматичну особу. Їх кваліфікують як буттєві заперечні конструкції або заперечно-генітивні модифікації буттєвих конструкцій. Буттєві конструкції особливо рельєфно підкреслюють незалежність названого в них стану від волі суб'єкта, що дозволяє легко інтегрувати в них бажальну модальність на противагу спонукальній: *<...> щезни з моєї землі! Хай тебе не буде!* (О. Довженко); *Нехай не буде в нього непередбачуваних зупинок* («Вінниччина»).

Бажальні конструкції структурної схеми Vf_{des3sg} мають в основі присудок, виражений безособовим дієсловом в теперішньому/майбутньому часі третьої особи однини або особовим дієсловом тієї ж форми в безособовому значенні. Суб'єкт, що на нього спрямований бажаний стан, як носій предикативної ознаки, у таких конструкціях є обов'язковим; він позначений іменником або займенниковим іменником у давальному відмінку. Тому такі конструкції потрактовують як одноядерно-двокомпонентні: — *Хай щастить тобі, синку! – Сірко обняв козака і трічі поцілував у щоки* (В. Малик); *Нехай нашим ворогам легенько гикнеться* (І. Нечуй-Левицький).

Список літератури

1. Березовська-Савчук Н. Семантико-синтаксична структура безсуб'єктних речень із дієслівними предикатами стану. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Вип. 15. Кривий Ріг, 2016. С. 5–16.
2. Вавринюк Т. І. Односкладні речення в художньому тексті. *Філологічні студії: Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету*. Вип. 8. Кривий Ріг, 2012. С. 155–168.
3. Горпинич В. О. Українська морфологія: навч. посіб. Дніпропетровськ: ДНУ, 2002.

4. Дудик П. С. Із синтаксису простого речення: навч. пос. Вінниця: Вінницький держ. пед. університет ім. М. Коцюбинського, 1999.
5. Дудик П. С., Прокопчук Л. В. Синтаксис української мови: підруч. Київ: ВЦ «Академія», 2010.
6. Загнітко А. П. Проблема односкладного речення у сучасній лінгвістиці. *Український синтаксис: навчально-практичний комплекс. Хрестоматія [в 2 ч] / А. П. Загнітко, М. О. Вінтонів, Л.В.Сегін.* Донецьк-Слов'янськ: ДонНУ, 2011.
7. Коваль Л. М. Семантико-синтаксична основа головного компонента односкладних речень в українській мові : монографія. Вінниця: ФОП Корзун, 2015.
8. Кулик Б. М. Курс сучасної української літературної мови. Синтаксис. Київ: Рад. школа, 1965
9. Курс сучасної української літературної мови / ред. Л.А.Булаховський. Т. II. Синтаксис. Київ: Рад. школа, 1951.
10. Рабанюк Л. С. Генітивні речення в сучасній українській мові : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Чернівці, 1998.
11. Слинько І. І., Гуйванюк Н. В., Кобилянська М. Ф. Синтаксис сучасної української мови: Проблемні питання. Київ: Вища школа, 1994.
12. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / ред. І. К. Білодід. Київ: Наукова думка, 1972.
13. Шульжук К. Ф. Синтаксис української мови. 2-ге видання, доповнене. Київ : Вид. Центр «Академія», 2004.

ОСОБЛИВОСТІ МОВЛЕННЄВИХ КОНСТРУКЦІЙ У СПІЛКУВАННІ БАТЬКІВ ТА ДІТЕЙ (НА МАТЕРІАЛІ ФРАНЦУЗЬКОЇ МОВИ)

Чудовська Т.С.,
старший викладач кафедри іноземних мов
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Харківська область, Україна

Гращенкова В.В.,
доцент кафедри іноземних мов
Національний технічний університет
«Харківський політехнічний інститут»
м. Харків, Харківська область, Україна

Сучасні психолінгвістичні дослідження закономірностей формування словникового запасу у дітей, які опановують французьку мову, займають вагомe місце у розробках методик викладання іноземної мови. У Франції, як і в кожній іншій країні, процес виховання дитини не може проходити безхмарно. Життя батьків і дітей часто минає крізь низку перешкод, перед тим, як стати спокійним, схожим на тиху мелодію річного потоку. Кожен вік є уособленням покарань та заохочувань, які віддзеркалюють різні етапи розвитку суспільства.

Спочатку заохочення: «Oh! Comme il est mignon, ce petit enfant!», «il est adorable!», «il marche déjà? ah ! il est en avance !». «Ой, яке ж маленьке це дитинча! Воно чарівне! Воно вже ходить?». І матуся, не зупиняючись, називає свого малюка: «mon petit chéri», «l'amour de ma vie», «mon petit chou», «ma puce». «Моя улюблена крихітко», «кохання мого життя», «моя коштовність», «моє малятко». Все це уособлення любові, що пестять малечу.

Час від часу можна також почути: «Oh! Le vilain ! Ce n'est pas beau!», «quel petit cochon! ». «Розбишако! Так не можна! Маленьке порося!». Слова такого роду починають засмучувати малюка.

У ранньому дитинстві, коли малеча слухняна, в її адресу летять «солодкі слова»: « tu as été très sage, maman est fière de toi». «Ти була дуже слухняною, мама пишається тобою». Але згодом вона чує цілий день: «ne réponds pas à ta mère!», «va te coucher», «si tu continues à crier, je te donne une bonne fessée!», «tu vas voir, je vais le dire à ton père!», «tu vas arrêter de courir?», «arrête de faire du bruit, ou je te mets au lit!». «Не відповідай так мамі!», «йди спати!», «якщо ти не припиниш, то я тебе добре відлупцюю!», «ось побачиш, я все розповім батькові!», «ти можеш не бігати?», «перестань гомоніти, бо вкладу спати!». При цьому не забуває жахливу погрозу: «puisque tu n'es pas sage, tu n'auras pas de dessert!». «Через неслухняність, ти не отримаєш десерт!». В силу словесних і

фізичних покарань, дитина стає більш зразковою, або навпаки не звертає на все це уваги. Коли вона отримує подарунок, то мама питає: «*qu'est-ce qu'on dit?*», «Що треба сказати?». Якщо хтось приходить до оселі: «*tu as dit bonjour à la dame? Dis bonjour poliment!*». «Ти привітався з гостею? Скажи це привітно!». Дуже скоро дитині буде подобатись грати з друзями, та коли повертається додому, то неодмінно пролунає в її адресу: «*D'où viens-tu? Qu'est-ce que tu as fait encore? Où étais-tu passé? Je t'ai cherché partout! Allez oust! Monte dans ta chambre.*». «Ти звідки? Що ти вже накоїв? Я тебе шукала повсюди». Можливо, щоб пом'якшити суворі слова, батьки пестять «вчорашнього розбишаку» на його улюблене свято, Новий рік, День народження. Саме тоді все погане та неприємне залишається в далекому минулому. Протягом всього шкільного життя дитина буде отримувати добрі та погані оцінки. Якщо щоденник прикрашений незадовільними досягненнями: «*Tu ne fais jamais rien, tu seras un bon à rien, combien de fois je t'ai dit d'étudier? Puisque c'est comme ça, tu n'iras pas au ski cet hiver!*». «Ти ніколи нічого не робиш, ти ніколи не виправишся! Скільки разів я повторювала тобі, що треба вчитись? Чому не слухаєшся? Цієї зими ти не будеш кататися на лижах». Та якщо результати добрі або відмінні, то вся родина сяє від радості: *dix-huit sur vingt en math, ça mérite une récompense! Qu'est-ce que tu veux avoir comme cadeau?*», «18 з 20 з математики? Це заслуговує на винагороду! Який ти хочеш собі подарунок?».

Коли закінчуються «літа ранньої юності», «доросла дитина» не любить залишатися в оточенні своїх «старих». Вона почуває себе краще з однолітками. «*Où vas-tu encore?*». «Куди ти знову йдеш?» – питає його мати. «*Ici se n'est pas un hôtel!*». «Це тобі не готель!» – кричить батько. Якщо юнаку необхідні гроші, то батьки кажуть: «*Mais tu crois que nous sommes millionnaires? Si tu as besoin d'argent, tu n'as qu'à gagner ta vie!*». «Ти думаєш, що ми мільонери? Тобі потрібні гроші – заробляй на життя!» – і чарівний вираз: «*Moi, à ton âge, je gagnais déjà ma croûte*»... «Я в твоєму віці вже заробляв собі на хліб»...

Трохи стомившись від такої «погоди», хлопець просто мовчить. Чи навпаки – в його словах починає відчуватись дух надмірності: «*Vous ne comprenez rien au monde actuel, ce n'est pas la reine de discuter avec vous!*». «Ви нічого не розумієте в сучасному світі. Цю тему не можна обговорювати з вами!» Родина дуже його любить, але сміливо не підтримує. Тоді одного дня він говорить: «*Puisque c'est comme ça, je vais habiter ailleurs!*». «Якщо так, то я житиму окремо!». Коли в його голосі відчувається вагання, то батько підштовхує неслухняного прийняти рішення: «*Mais dis donc? Personne ne te retient ici! Va donc voir ailleurs si c'est mieux!*». «І що? Ніхто тебе тут не затримує! Йди, якщо тобі буде так краще!».

Добре, що скоро «блудний син» повернеться. Вся родина знову збереться за смачною вечерею, приготованою з маминою любов'ю. Всі разом вони зможуть поскаржитись на дороге життя і жахливі податки.

Одного дня чути, як син, в свою чергу, говорить: «*Mais qu'est-ce qu'on dit à sa grand-mère? Allez, donnez un gros bisou à grand-mère.*». «А що треба сказати бабусі? Йдіть, поцілуйте її».

А щоб дізнатись про те, що буде далі, перечитайте першу частину!

Список літератури:

1. J. Courtilon, C.D. de Salins. Libre Echange 2. Méthode de français. Les Editions Didier. Paris. 1991. p. 84-85
2. Kern Sophie. De l'universalité et des spécificités du développement langagier précoce. 2005, Aux origines du langage et des langues.
https://www.academia.edu/1254995/De_luniversalité_et_des_spécificités_du_développement_langagier_précoce
3. Kern Sophie. Input et acquisition du lexique en français: rôle de la fréquence et de la densité de voisinage. 2011
https://www.academia.edu/3661075/Input_et_acquisition_du_lexique_en_français_rôle_de_la_fréquence_et_de_la_densité_de_voisinage

СИМВОЛКА ЧИСЛА ЯК МІСТИЧНИЙ ЕЛЕМЕНТ АВТОПРЕДСТАВЛЕННЯ Й.-В. ГЕТЕ

Шевців Галина Михайлівна

канд. філол. наук., ст. викладач кафедри німецької та французької мов
і методики їх навчання ДДПУ ім. Івана Франка

«Поезія і правда» – це найвідоміший європейський автобіографічний твір, який дав можливість найповніше зобразити людину в її індивідуальних стосунках із навколишнім світом. Створена на основі власного світорозуміння, ця автобіографія демонструє абсолютно новий підхід до вивчення особистості. Дослідження творчості Й.-В. Гете широке та багатовекторне (А. Анікст, М. Бахтін, М. Вільмонт, В. Жирмунський, Д. Затонський, І. Лагутіна, Д. Чавчанідзе, М. Шагінян), однак і сьогодні актуальність його не втрачена, зокрема в українській літературознавчій науці. Широко представлене в сучасному зарубіжному літературознавстві (навіть і на теренах азійського культурного простору) вивчення «Поезії і правди» сьогодні представоене лише окремими роботами українських дослідників (Д. Затонський, Б. Шалагінов, А. Цяпа). «Поезія і правда» здебільшого приваблює літературознавців як багатий матеріал для вивчення формування особистості Гете, а роль її художня специфіки виявляється на другому місці. Одним із таких важливих, але недостатньо вивчених моментів української гетеани є проблема символу, яка здатна сприяти виявленню функціональних ознак, здатних організувати творчість Гете як цілісну систему.

Метою нашої розвідки є інтерпретація числа дванадцять, яке підкреслено акцентується у першій фразі «Поезії і правди» Гете, а також виявлення взаємозв'язку цього числового символу із цілісністю художнього світу гетевської автобіографії. **Предметом** запропонованого дослідження є текст автобіографії Гете, зокрема її багатозначний астральний початок, що вже став хрестоматійним для численних наступників.

Німецький дослідник Е. Емріх вважає, що при аналізі художньої творчості Гете слід виходити з того, що кожен його твір скріплений єдиним центральним символом, у якому прихована та одночасно відкрита тайна всієї поезії [2, с. 186]. Мистецький символ є універсальною естетичною категорією, що розкривається через зіставлення із суміжними категоріями, це образ, узятий в аспекті своєї знаковості. Кожен символ є образом. Предметний образ і глибинний смисл виступають у структурі символу двома полюсами. Зрілий Гете розуміє усі форми людської творчості як символи живого, вічного становлення. Він пов'язує невловимість і неподільність символів не з містичним потойбіччям, а з життєвим обмеженням начал, які виражаються через символ [3, с. 160]. Пошук та інтерпретація головного символу є одним із завдань кожного дослідника літературної спадщини великого письменника.

У нашому випадку таким центральним символом «Поезії і правди» Гете виявляється дванадцятий удар годинника, що підсилюється його числовим

компонентом. Зауважимо, що в німецькому літературознавстві визначальними символічними елементами всієї гетевської поетичної творчості називаються дзеркало, граніт, світло, печера, золото. покривало. Саме ці елементи надають їй єдності та глибини, чуттєвості та чіткості висловлювання [4, с. 50]. У своїй творчості Гете створив надзвичайно велику кількість образів-символів, черпаючи їх з народних переказів, легенд і міфів, а також із світу своєї багатої фантазії.

Як відомо, у художньому творі числова символіка може бути представлена у трьох аспектах:

- 1) композиція тексту художнього твору, приклад того, як числова символіка, втілена в структурі художнього цілого, виражає ідейно-естетичний зміст твору;
- 2) просторово-часовий світ художнього твору, що найтісніше пов'язаний із міфопоетичною традицією числової символіки, котра відображає архаїчні уявлення про простір і час;
- 3) художній образ, що представляє випадки, коли числова символіка репрезентована поетичними образами даного художнього твору [7]. У розглядуваному нами випадку числова символіка перебуває у тісному зв'язку з міфопоетичною традицією та виражає ідейно-естетичний зміст усього твору.

Про своє народження Гете говорить коротко та лаконічно. Але дванадцятий удар годинника, рівно з яким, як стверджує Гете, він народився, надає цій події особливої піднесеності: «28 серпня 1749 року, в полудень, рівно з дванадцятим ударом годинника, я народився у Франкфурті на Майні» («Am 28. August 1749, mittags mit dem Glockenschlage zwölf, kam ich in Frankfurt am Main auf die Welt») (Тут і надалі переклад з німецької мій, Г.Ш.) [6, с. 13]. Акцентований Гете дванадцятий удар годинника можна проаналізувати в рамках нумерології, яка передбачає тлумачення символічного значення дат у житті людини, та в рамках символології, об'єктом дослідження якої є всі числа художнього тексту та всі символічні смисли цих чисел.

Бій годинника завжди символізує щось нове, переломне, досі незвідане. Дванадцятий удар годинника – це символічне проголошення народження особливої людини на порозі нового часу. І вже найперша фраза автобіографії Гете дає читачеві можливість відчути усвідомлення цією людиною своєї неординарності, особливості та вибраності. Принагідно слід зауважити, що Гете завжди проявляв неабиякий інтерес до числової символіки, про що йдеться у книзі німецьких авторів Ф.-К. Ендреса та А. Шіммель «Містерія числа» [7].

Глибоким символізмом наповнена вже хрестоматійна гетевська фраза, яку часто використовують як епіграф: «Розташування світил було щасливим: Сонце, знаходячись під знаком Діви, стояло в зеніті. Юпітер і Венера поглядали на нього дружелюбно, Меркурій без відрази, Сатурн і Марс нічим себе не проявляли; тільки повний Місяць був тим сильнішим у своєму протистоянні, що настав його планетний час» («Die Konstellation war glücklich: die Sonne stand im Zeichen der Jungfrau und kulminierte für den Tag; Jupiter und Venus blickten sie freundlich an, Merkur nicht widerwärtig, Saturn und Mars verhielten sich gleichgültig; nur der Mond, der soeben voll ward, übte die Kraft seines Gegenseins um so mehr, als zugleich seine Planetenstunde eingetreten war») [6, с. 13].

На думку І. Лаутіної, вплив Сатурна, Юпітера та Венери проголосили народження великого поета. До речі, саме ці планети є особливо виділені в роботах, присвячених астрологічній медицині та в дослідженнях Джордано Бруно. Створені Гете в «Новому Парісі» образи «трьох сильфід» корелюють з названими планетами та співвідносять вимисел казки, де розповідається про символічне народження Гете-поета, і правду автобіографії, де мова йде вже про реальне народження Гете-людини [2, с. 243]. Зауважимо, що ХІХ століття було позначене широким пануванням матеріалістичного світогляду. Престиж астрологічної науки на цей час був втрачений. В цілому можна сказати, що в кінці ХVІІІ – на початку ХІХ ст. європейська астрологія зникає зі світу академічної науки. Але Гете не втрачає до неї інтересу, багато часу віддає вивченню та складанню гороскопів, підтримує тісні контакти з людьми, що цікавилися питаннями цієї науки. Гете добре володів специфічною мовою астрології. Вивчення творчої спадщини Гельмонта (1579-1644), Агриппи Неттесгеймського (1486-1535, Парацельса (1493-1541) знайшло своє відображення при написанні «Фауста».

Зацікавленість Гете символікою числа дає нам підстави дещо глибше проаналізувати містичні погляди на число дванадцять і ширше торкнутися питання числової символіки. На сторінках згаданої книги про магію чисел ім'я Гете зустрічається неодноразово. Це є ще одним свідченням того, що числова символіка знаходить своє відображення у творчості Гете: «Те, що знання числових містичних зв'язків було дуже поширеним у німецькому класицизмі та романтизмі, видно з різних натяків Гете на таємницю окремих чисел, які повсюди зустрічаються у його творах» [7, с. 39]. Загальна ідея книги «Містерія числа» полягає у тому, що число впливає на суть речей, які йому є підпорядковані. Крім цього, число вважається посередником між божественним і земним. Висновок про те, що виконання з числами певних дій впливає на пов'язані з цими числами речі, близький до думки Гете, що числа не керують світом, а показують, як керується світ.

Поділ чисел на парні та непарні також відображає дві сторони будь-якої речі. Оскільки число дванадцять є парним, доречною буде наведена в даній книзі інформація про парні числа. Парні числа відповідають безмежності, оскільки безмежними є можливості їхнього ділення. Крім цього, парні числа несуть у собі численність і перебувають у зв'язку з темною чи навіть злою силою. Число відіграло важливу роль у ритуальних діях, у народних і літературних текстах. Деякі числа обожнювали, наділяли особливими магічними властивостями. Причина цього явища полягає в тому, що число було сакралізованим засобом, з допомогою якого репродукувалася структура космосу. Але звернемося знову до числа дванадцять і простежимо закладений у ньому символізм.

Числу дванадцять у всі часи відводилася особлива роль, як числу знаків зодіаку. Воно завжди вважалось універсальним числом, оскільки розглядалось як продукт тілесного та духовного та як символ «філософського каменя». На думку древніх вавилонців, місяць проходив дванадцять так званих станцій.

Дванадцять південних і дванадцять північних зір, відомих у давнину, виступали в міфології суддями живих і мертвих. У древні часи визнавалося існування дванадцяти небесних дверей і дванадцяти дверей до підземного світу. Число дванадцять зустрічається у стародавніх легендах, міфах, казках, переказах. Воно може використовуватися для позначення кількості (дванадцять богів чи героїв) та для позначення часу (події відбувалися протягом дванадцяти годин чи років). Міф про Геракла також включає в себе це число, оскільки Геракл повинен був здійснити дванадцять подвигів.

Глибокий символізм закладений у виведенні числа дванадцять множенням три на чотири. В цьому випадку число дванадцять виступає завданням для дванадцяти апостолів поширювати віру в Святу Трійцю на всіх чотирьох частинах світу. Символікою цього числа пронизаний образ церкви. Згадаймо і карту світу, намальовану в 1515 році відомим німецьким художником А. Дюрером (1471-1528), на якій наша планета зображена в оточенні дванадцяти вітрів. Число дванадцять є образом вищого порядку та повноти. З його допомогою структуруються простір і час, воно тісно пов'язане з символікою колеса та круга. Згідно з древніми уявленнями, людська доля розгортається у дванадцяти семиліттях.

Особливою магією наділена дванадцята година ночі – північ, коли за народними повір'ями, тварини та духи можуть розмовляти. Прикладом магічної сили дванадцятої години ночі є цитата з вірша Гете «Шукач скарбів» (1797):

Und ich sah ein Licht von weitem,
Und es kam gleich einem Sterne
Hinten aus der fernsten Ferne,
Eben als es Zwölfe schlug.

І я побачив вдалині світло // яке виходило наче зірка // позаду з дальньої даліни // якраз в той час, як било дванадцять/ [8, с. 44-45].

Для Гете числова символіка є невідповідною, тому що він серйозно цікавився цією проблемою. Ім'я Гете згадується також у розділі цієї книги, присвяченому числу два, яке виражає полярність усіх речей: «Гете, який дуже добре знав таємницю полярності...» [7, с. 63]. У контексті розгляду містичних особливостей чисел згадується не повністю закрити пентаграма символіки п'ятірки в кімнаті Фауста, яка робить можливим вхід для Мефістофеля. Наведені вище цитати дають можливість висловити припущення, що поява числа дванадцять на початку «Поезії і правди» аж ніяк не є простим називанням точного часу. Принагідно зауважимо, що в історичних і біографічних матеріалах йдеться про те, що Гете народився в обідній час між дванадцятою і тринадцятою годинами [9, с. 15]. Фактично вже найперші рядки автобіографії відзначені поетичним домислом, переплетінням «поезії» і «правди», прагненням надати своєму народженню особливої значущості. «Поезія і правда» є художнім втіленням концепції життя і творчості великого поета. У новітніх українських дослідженнях підкреслюється, що «народження Гете відбулося зі стійким курсом на цей світ, з яким йому і доведеться зійтися у найважливішому двобої, що, зрештою, життєвому кредо його всесторонньо спрямованій особистості цілком

відповідає» [10]. Наголосимо, що цей мотив простежується і в інших автобіографічних творах, що були написані задовго до Гете (наприклад, в автобіографії «De vita propria» відомого італійського математика, філософа та астролога Джіроламо Кардано (1501-1576), і в деяких автобіографіях наступників великого поета.

Стосовно числа дванадцять підсумуємо, що воно символізує замкнутий круг, а те, що настає після нього, завжди буде чимось новим, особливим. Уже у першому реченні «Поезії і правди» (як в одному з найсильніших місць цього твору) свідомо закладена висока авторська самооцінка власного життя. Символіка числа дванадцять, як і символіка удару годинника, є однією із загадок автобіографії Гете, розуміння якої вимагає вдумливого прочитання кожного її слова. На думку нумерологів, вплив долі в житті Гете як великої історичної постаті проявився через закономірне поєднання чисел дати і години його народження. Ці ж числа пояснюють схильність Гете до окультизму. Детальне вивчення тексту «Поезії і правди» та історичних джерел Гете дає підстави говорити про елементи поетичної трансформації автобіографом свого життя, яка забезпечується тісним переплетінням реального та фіктивного.

Список літератури

1. Лагутина И. Н. Символическая реальность Гете. Москва: Наследие, 2000. 280 с.
2. Emrich Wilhelm. Das Problem der Symbolinterpretation, Werkinterpretation. Darmstadt, 1967. S. 186.
3. Аверинцев С.С. Символ. София-Логос. Словарь. 2-е, испр. изд. Київ: Дух і Літера, 2001. С. 155-161.
4. Emrich Wilhelm. Die Symbolik von Faust II. Asternäum Verlag, 1981. S. 32-63.
5. Мних Л. М. Генеза та функціонування числової символіки у поезії ХХ століття // Автореф. дис... канд. філол. наук: 10.01.06 / Л.М. Мних; Донец. нац. ун-т. Донецьк, 2001. 20 с.
6. Goethe. Aus meinem Leben. Dichtung und Wahrheit. Band 13. Aufbau-Verlag Berlin und Weimar, 1967. – 1065.
7. Endres Carl Franz, Schimmel Annemarie. Das Mysterium der Zahl. Eugen Diederichs Verlag, München, 1984. 344 S.
8. Goethe. Ein Lesebuch für unsere Zeit. Aufbau-Verlag. Berlin und Weimar, 1975. 416 S.
9. Steigert Robert. Goethes Leben von Tag zu Tag. Eine dokumentarische Chronik. Bd. 1. 1749-1775. München, 1982. S. 15
10. Цяпа А.Г. Автобіографія Й.-В. Гете «Поезія і правда»: дороговкази до інтерпретації твору й художньої свідомості автора (на тлі зіставлення із українськими автобіографіями ХІХ-ХХ ст.) [Електронний ресурс] / Режим доступу:
<http://tnpu.edu.ua/php1/include/nauka/conferenc/online/global2/filolog/cyapa.pdf>.

ПРОТЕСТАНТСЬКА ЕТИКА І ДУХ СЕКУЛЯРИЗАЦІЇ

Мартиненко Олександр Петрович

Кандидат філософських наук

Докторант кафедри філософії ЧНУ імені Ю. Федьковича

Протестантська етика – логічний наслідок моральних експериментів, розпочатих мислителями Ренесансу у сфері вищих цінностей. Чим далі розвивалася протестантська релігія, тим далі вона ставала від цінностей традиційного християнства, наближаючись до ідеалів техногенної цивілізації. Нова протестантська етика суттєво різнилася від християнського канону. Вона стала основою так званого «ціннісно-нейтрального» наукового світогляду. Вищою метою протестанта-християнина стає не Благо в античному розумінні, а нажива. Процес утвердження корисливих настанов у аксіосфері західноєвропейської культури має багато спільного з тим, що істориками прийнято називати «секуляризацією». Аксіологічний аспект секуляризації був добре розкритий видатним німецьким філософом Максом Вебером.

Фундаментальна праця М. Вебера «Протестантська етика і дух капіталізму» виводить секуляризацію характерною рисою протестантської релігії – тим, що відрізняє її від католицизму [Вебер, 1990, с. 65]. Католики, на думку вченого з давніх давен противилися практиці секуляризації: «Вся історія статутів чернечих орденів в певному сенсі не що інше, як безперервна боротьба з секуляризуючим впливом власності» [Там же, с. 200]. Зауважимо, що секуляризація у М. Вебера пов'язана в першу чергу з економікою. По-друге, секуляризація для вченого – соціальний інструмент, рушій процесів, що володіють усіма атрибутами матеріалізації, є причиною соціальних та культурних трансформацій.

Секуляризація – сила, що здатна змінити реалії історично-культурної динаміки розвитку суспільства у її ціннісному полі. Щоб це довести, М. Вебер аналізує зміну ціннісного значення феномену жебрацтва у наслідок секуляризації [Там же, с. 203-204].

У Середні віки жебраком було бути почесно, так як традиційне християнство негативно відносилося до власності. Отцями Церкви зазначалося, що Христос не мав майна, жив жебрацтвом. Більш радикальною позицією Церкви було відношення до багатства. У Євангеліє від Матвія Христос каже: «І ще говорю вам: легше верблюду пройти крізь вушко голки, ніж багатому увійти в Царство Боже» (Мф.19, 24). Внаслідок цього злиденність дуже довго не сприймалася в середньовіччі як стан, з якого людина повинна прагнути вийти, навпаки, саме вона наближала людину до Бога. Тому ідеалом середньовічного суспільства був монах, аскет – людина, що максимально відмовилася від земних інтересів.

Звісно, у часи середньовіччя існували багаті люди, яким доволі важко було поєднувати свій розміри свого достатку із пануючими моральними приписами. Одним із окремих випадків зняття (Aufgeben) проблеми була роздача благ

жебракам та нужденним. Жебрацтво було тією віддушиною, завдяки якій багаті аристократи-землевласники могли проявити свою благородність, роздаючи милостиню, а заодно нівелювати дію небезпечної моральної настанови. Ще один спосіб полягав у знищенні благ – такий собі середньовічний «потlach»¹. А. Гуревич в роботі «Категорії середньовічної культури» наводить приклади середньовічного потлачу, здійснюючи який феодали показували відсутність прихильності до багатства, розуміння його як самоцілі: «Один лицар наказав засіяти оране поле шматочками срібла; інший замість дров на приготування їжі палив дорогі свічки; третій сеньйор ... спалив живцем тридцять своїх коней» [Гуревич, 1984, с. 257].

У епоху Стюартів такий порядок справ змінюється. Для протестантів жебрацтво стає гріхом, а бідність – чеснотою, шляхом до багатства. Жебрацтво як феномен зникає у протестантських общинах. «Вже Кальвіну належить часто цитований згодом вислів, що “народ” (робітники і ремісники. – *М.В.*) слухняні до волі Божої лише до тої пори, поки бідний. Нідерландці (Пітер де ля Кур та ін. – *М.В.*) “секуляризували” це положення таким чином: люди в своїй більшості працюють лише тоді, коли їх змушує потреба (злиденність. – *О.М.*)» [Вебер, 1990, с. 203]. На думку М. Вебера, подібний розмисел призвів до усталеного в капіталістичному суспільстві стереотипу про те, що «високі зарплати не можуть бути добрим стимулом для працівника» – мається на увазі те, що робітник отримавши більше того, що бажав, позбавляється стимулу до праці, стає лінивим.

Жебрацтво – лише інструмент, що дозволяв обходити середньовічним багатіям приписи традиційної християнської етики. Прибираючи цінність цього інструменту, ідеологи протестантизму звільняли шлях до багатства – легітимували його. Звісно, тепер багатство потрібно було прямо унормувати, щоб включити його у нову етику. М. Вебер вказує один із шляхів «виправдання багатства»²: «Якщо Бог вказує вам цей шлях, слідуючи якому, ви можете без шкоди для душі своєї і, не шкодячи іншим, законним способом заробити більше, ніж на якомусь іншому шляху, і ви відкидаєте це і обираєте менш прибутковий шлях, то ви тим самим перешкоджаєте здійсненню однієї з цілей вашого покликання..., ви відмовляєтеся бути повіреним Бога і приймати дари його для того, щоб мати можливість використати їх на благо Йому, коли Він того забажає» [Вебер, 1990, с. 190-191]. Отже, у нажитому чесною працею багатстві немає нічого злого – воно радує Бога і не потребує виправдань. Більше того, щирий протестант має прагнути множення багатства як богоугодної справи. І хоча, спочатку в протестантизмі багатство засуджувалося, через те, що «воно таїть у собі спокусу вдатися до лінощів, бездіяльності і грішних мирських насолод» [там само, с. 191], згодом ця ситуація докорінним чином змінилася – логіка розвитку ціннісного концепту «користі», започаткованого в епоху Ренесансу, розвинута

¹ Традиційне свято індіанців Північної Америки. Суть цього свята полягала в тому, що все плем'я, або окремі його представники урочисто і з великою помпою знищували частину своїх багатств. В якості філософсько-економічного поняття було обґрунтоване французьким філософом Ж. Батаєм. В його інтерпретації, означає політекономію трати – стоїть на противазі до економіки споживання та накопичення [Мартиненко, 2011].

² Гра слів: «виправдання багатства» як «виправдання Бога» (теодицея).

протестантським ставленням до наживи, вилилася в впевненість того, що вона «звільняє від гніту традиційної християнської етики, розриває кайдани, що обмежують прагнення наживи, перетворюють її у законне, а з ним й угодне Богу ... дійство» [Вебер, 1990, с. 197]. А будь-яка боротьба із прихильним ставленням до матеріальних благ – є «боротьбою не з раціональним прагненням наживи, а ірраціональним використанням власності» [там само].

Апофеозом такої настанови стає мораль деїста Б. Франкліна, яка, згідно М. Вебера полишена насолоди самої по собі і є квінтесенцією прагнення наживи: «*Summum bonum* цієї етики насамперед у наживі, у все більшій наживі при повній відмові від насолоди, дарованої грошима, від усіх евдемоністичних чи гедоністичних моментів; ця нажива настільки мислиться як самоціль, що стає чимось трансцендентним і навіть просто ірраціональним» [там само, с. 75]. Звернемо увагу на цей момент – М. Вебер доволі чітко фіксує відмінність вищого блага етики американського політика-деїста від християнського канону, показуючи його в тому виді, в якому мала би бути «користь» дана в абсолюті. Це схоже на суто стоїчний варіант у якому не знайшлося місця насолоді, але є відчуття корисності моралі самої по собі, що, звісно, є позицією чистого утилітаризму: «для Франкліна згадані чесноти (чесність, пунктуальність, старанність, поміркованість. – *О.М.*), як, втім, і всі інші, є чеснотами лише остільки, оскільки всі ці якості саме *in concreto* корисні цій людині, і видимістю чесноти можна обмежитися у всіх тих випадках, коли з її допомогою досягається той же ефект (корисність. – *О.М.*)» [там само, с. 74-75].

У підсумку зауважимо, що змінивши традиційну етику, Реформація зробила християнське віровчення надзвичайно вразливим, оскільки відкрила шлях його різноманітним інтерпретаціям – фрагментації релігійної картини світу. Її наслідком стало не зміцнення християнської віри, як сподівалися отці Реформації, а виникнення великої кількості конкуруючих релігійних організацій та множення точок зору. Плюралізація у свою чергу продовжує руйнувати єдину систему цінностей, через що виникає безліч конкуруючих між собою систем цінностей (життєвих світів), яким відтепер через конфлікти і сутички доводиться боротися за своє існування.

Список літератури

1. Вебер М. Избранные произведения: Пер. с нем., сост., общ. ред. и послесл. Ю.Н. Давыдова. Москва : Прогресс, 1990. 808 с.
2. Гуревич А.Я. Категории средневековой культуры. Москва : Искусство, 1984. 350 с.
3. Мартиненко О.П. Можливості потлача в рішенні проблеми світових фінансових криз. *Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. Економічні науки: збірник наукових праць*. Вип. 1 (20). Чернівці: Золоті литаври, 2011. С. 107-118

DIGITALIZATION OF THE ACTIVITIES OF PUBLIC AUTHORITIES

Oleksandr Popov,

postgraduate student of the department
of management and business administration,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
ORCID: 0000-0003-4066-4349
Ivano-Frankivsk, Ukraine

Digital technologies are a system of interconnected means, with the help of which the collection, processing, fixation, storage of incoming and outgoing information is carried out by a special (digital) method. Accordingly, digital technologies in public administration can be considered as a single system of appropriate means, organized at all levels and in all main areas of public administration, which allow to increase the efficiency of such administration [1, p. 110].

At the same time, the concepts of "electronic governance" and "electronic government" are more common in legal science, which denote the process of using digital (computer) technologies in public administration. Examining various scientific concepts of their definition, we note that along with these concepts, such as "electronic governance" and "electronic democracy" are used, and they are often interpreted as synonymous. However, the theoretical and normative framework of these concepts remains debatable, despite a number of definitions of these terms proposed by influential international organizations. Therefore, modern science has not yet developed a unified approach to their understanding, although the concepts of "electronic governance" and "electronic government" are central in the researched field.

The term "electronic government" began to be actively used at the end of the 20th century, due to the emergence of a new paradigm of using information and computer technologies to increase the efficiency of public administration [2, p. 2]. In the modern understanding, the term "e-governance" is interpreted not only as electronic government, but as electronic state management, that is, the use of modern technologies, including Internet technologies, in public administration bodies. And if we are talking about electronic management, as a certain technology, then a new concept of "electronic governance" appears [3, p. 82].

More successful is the definition proposed by V. Konoval, who believes that e-governance is a form of public administration organization, during which there is active interaction of state bodies, local self-government bodies with each other, with society, people and citizens, business, non-profit organizations with the help of information and communication technologies [2, p. 7].

A. Asanova notes that as a mechanism of state administration, electronic governance performs the role of a means of public self-government, which assumes interactivity and continuity of interaction between citizens and the state, the presence of public control over the activities of state authorities [4, p. 6].

In our country, a generalized definition of "e-governance" was proposed in the Concept of the Development of e-governance in Ukraine in 2010, according to which "e-governance" is a form of public administration organization that contributes to increasing the efficiency, openness and transparency of the activities of state authorities and local self-government bodies using information and telecommunication technologies for the formation of a new type of state focused on meeting the needs of citizens [5].

In the State Administration Reform Strategy of Ukraine for 2016–2020, the term "e-government" is defined as the use of information and computer technologies to improve the efficiency of the state administration system, its transparency and convenience, in particular the operational component that ensures the activities of state bodies [6].

Today, in the "digital" world, "leap-like" development actually has no alternatives, since any state that does not modernize its activities (primarily management) through the introduction of new technologies and innovations, consciously does not participate not only in the formation of the main economic trends in the world, but also inhibits the development of society. To implement the process of digital transformations (transformations) at the state level, national governments adopt strategic documents, which are often called "digital agenda" or "digital strategy".

Therefore, e-governance is a component of digital governance, not a synonymous name, and digital governance is defined as a new innovative paradigm of the organization and development of the management system, one of the trends of which is the implementation of digital transformations in combination with the introduction of modern digital technologies [7, p. 8].

The term "digital agenda" implies a certain list of planned activities in a certain sequence of their implementation. As for the term "digital strategy", some experts consider it synonymous with the concept of IT strategy. Mostly, the question of "digital strategy" or "IT strategy" arises in the period when organizations (institutions) complete the initial stage of investing in digital technologies and there is a need for further planning. IT strategy is the process of selecting information technologies for the use/implementation of which funding will be allocated [8].

Instead, a digital strategy in the field of public governance should be understood as a "road map" of the digitalization of the activity of a public authority, or the process of implementing relevant digital transformations (in the management system) [7, p. 8].

For the states of the European Union, the main current document on the development of digitalization of the activities of public authorities is the initiative of the European Commission "Digital Agenda for Europe" [9].

In Ukraine, the foundations and principles of the implementation of digital governance are determined by the Concept of the Development of the Digital Economy and Society of Ukraine for 2018-2020, essentially the "Digital Agenda (Agenda) of Ukraine", as well as the plan of measures for its implementation, which were approved by the Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine in 2018

This Concept is a short-term and initial tool for the development and stimulation of internal markets for consumption, implementation and production of digital technologies, contains a vision of the transformation of the economy from a traditional (analog) to an effective digital one, defines the priority steps for the implementation of relevant

incentives and the creation of conditions for digitalization in the real sector of the economy, society, education, medicine, ecology, etc., challenges and tools for the development of digital infrastructures, acquisition of digital competences by citizens, and also defines critical areas and projects of digitalization of the state [10].

References:

1. Bernaziuk O. O. Digital technologies in the sphere of public administration: definition of basic concepts. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University*. 2017. Issue 46. Volume 1. P. 109-113.
2. Konoval V. O. Methodological principles of electronic governance at the local level: concepts, principles, models and prerequisites. *Theory and practice of public administration*. 2016. No. 2 (53). P. 1-8.
3. Serenok A.O. From electronic government to electronic governance: transformation of the concept. The latest information and communication technologies in the modernization of public administration: foreign and domestic experience: scientific and practical materials. seminar, April 19, 2013, Dnipropetrovsk. D.: DRIDU NADU, 2013. 104 p.
4. Asanova A. A. Electronic government as an effective mechanism of interaction and a form of cooperation between the state and citizens in the information society. *Governance*. 2016. No 1. URL : <http://academy.gov.ua/ej/ej3/txts/TEXNOLOGIYA/03-ASANOVA.pdf>.
5. On the approval of the Concept of the development of e-governance in Ukraine: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 12.13.2010 No. 2250-r. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2250-2010-%D1%80>.
6. The strategy of reforming the state administration of Ukraine for 2016-2020: approved by decree CMU of June 24, 2016 No 474. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-%D1%80>.
7. Kuybida V. S., Karpenko O. V., Namestnik V. V. Digital governance in Ukraine: basic definitions of the conceptual and categorical apparatus. *Visn. NADU "Public administration"* series. 2018. No 1. P. 5-11.
8. McDonald's Mark. What is digital strategy? URL : <https://www.accenture.com/us-en/blogs/blogs-digital-what-is-digital-strategy>.
9. Communication from the commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A Digital Agenda for Europe. Brussels, 2010. URL : [http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0245R\(01\)&from=EN](http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52010DC0245R(01)&from=EN).
10. On the approval of the Concept of Development of the Digital Economy and Society of Ukraine for 2018-2020 and the approval of the plan of measures for its implementation: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated January 17 2018 No 67. URL : <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-shvalennya-koncepciyi-rozvitku-cifrovoyiekonomiki-ta-suspilstva-ukrayini-na-20182020-rokita-zatverdzhennya-planu-zahodiv-shodo-yiyi-realizaciyi>.

EXPANDING THE POWERS OF LOCAL SELF-GOVERNMENT BODIES AND OPTIMIZING THE PROVISION OF ADMINISTRATIVE SERVICES

Sviatoslav Oliinyk,
postgraduate student of the department
of management and business administration,
Vasyl Stefanyk Precarpathian National University
ORCID: 0000-0002-5715-8111
Ivano-Frankivsk, Ukraine

The democratization of society, the implementation of decentralization of power on the basis of subsidiarity are currently a priority for our state. One of the most important steps in this direction is the continuation of the reform of local self-government and the territorial organization of power. The state policy of Ukraine in the field of local self-government, first of all, is based on the interests of residents of territorial communities and provides for fundamental changes and systemic reforms, decentralization of power - that is, the transfer of a significant part of powers, resources and responsibility from executive authorities to local authorities.

A few years ago, it was even impossible to imagine that a local community would be able to independently decide its own destiny and radically change people's living standards, changing its own capacity through unification. In the course of decentralization, capable communities received wider powers, resources and responsibilities.

Today, the united territorial communities have received significant preferences from the state, which allow them to provide high-quality services for the provision of basic services to their residents. The list of services that can be provided locally is constantly expanding. Residents of united communities expect convenient and high-quality administrative services from local authorities.

That is why it is very important that each united community decides as soon as possible how to provide these services to residents in a mobile and accessible way. All services of authorities should be as close as possible to people, and this issue can be solved by the creation of such a structure as the Center for the Provision of Administrative Services (CPAS). The Law of Ukraine "On Administrative Services" defines the legal basis for the provision of administrative services through CPAS [1].

In its turn, the quality of the work of the Center for the Provision of Administrative Services determines the level of citizens' trust in the authorities, which directly depends on how the state performs its functions, where the provision of administrative services occupies one of the key positions. The need for fundamental changes in the system of power and its territorial basis at all levels, the implementation of real steps to stimulate the country's development, and the provision of a worthy response to modern challenges required legislative support.

In the European legal space, in particular, the European Charter of Local Self-Government, ratified by the Law of Ukraine of July 15, 1997 No. 452/97, advocates increasing the independence of local self-government bodies, including the provision of public services to the population. Similar principles are followed in the Recommendation of the Council of Europe on the financial resources of local authorities and their duties: subsidiarity test No. 79 (2000) and other European legal acts [2].

At the legislative level, the procedure for the provision of administrative services is regulated by the Law of Ukraine "On Administrative Services", the Concept of Development of the System of Provision of Administrative Services by Executive Power Bodies, Resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Approval of the Regulations on the Register of State and Administrative Services", "On Measures to Streamline State, in including administrative services", the Procedure for the formation and maintenance of the register of state and administrative services, as well as the order of the Cabinet of Ministers of Ukraine "Some issues of the provision of administrative services of executive power bodies through centers for the provision of administrative services" dated May 16, 2014, etc.

In accordance with the Law of Ukraine adopted in 2020 "On Amendments to Certain Laws of Ukraine Regarding Determining the Territories and Administrative Centers of Territorial Communities" [3], the Cabinet of Ministers of Ukraine determined the administrative centers and approved the territories of 1,470 capable territorial communities, in which local elections were held in the same year elections on a new territorial basis.

International experts call such rates of intermunicipal consolidation very high. At the legislative level, the institute of headmen was also introduced, who represent the interests of rural residents in the community council, the executive committee and can provide administrative services on the territory of the headship.

The adoption of laws on expanding the powers of local self-government bodies and optimizing the provision of administrative services made it possible to delegate to local self-government bodies the appropriate level of authority to provide basic administrative services: registration of the place of residence, issuance of passport documents, state registration of legal entities and individuals, entrepreneurs, citizen associations, registration acts of civil status, property rights, resolution of land issues, etc.

At the same time, the adoption of organizational, legal and other measures aimed at creating the possibility of providing a complex of electronic services, the creation and effective functioning of an information system for the provision of administrative services, which will include a system of electronic interdepartmental interaction [4].

Directions for improving the system of providing services by local self-government bodies are contained in the concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine adopted in April 2014. In particular, one of the tasks of the reform is to ensure the availability and quality of public services in accordance with state standards, taking into account the need to ensure:

- territorial availability, which involves the provision of services on the territory of the community where the person lives;
- the appropriate material and technical base for the provision of basic forms of public services;
- openness of information about services, the order and conditions of their provision;
- professionalism in the provision of public services [5].

Therefore, effective and transparent state regulation in the field of providing administrative services is the key to creating a service state.

References:

1. On administrative services: Law of Ukraine. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/5203-17>
2. On the ratification of the European Charter of Local Self-Government: Law of Ukraine. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/452/97-%D0%B2%D1%80#Text>
3. On making changes to some laws of Ukraine regarding the definition of territories and administrative centers of territorial communities: Law of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/562-20#Text>
4. Mykhailiuk Y. B. Theoretical principles of administrative services provision in the countries of the European Union and Ukraine. Administrative law and process: science and practice. Journal. URL : <http://applaw.knu.ua/index.php/holovna/item/451-teoretychni-zasadynadannya-administratyvnyh-poslug-u-krayinah-yevropeyskogo-soyuzu>
5. On the approval of the Concept of reforming local self-government and territorial organization of power in Ukraine: order of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 1, 2014 No. 333-r. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

IMPACT OF THE ACTIVE WARFARE ACTIONS INSIDE THE COUNTRY ON THE EMPLOYEES PRODUCTIVITY

Shevchuk Anton,
student

Zhytomyr Polytechnic State University

The full-scale Russian invasion started on 24 Feb 2022 and bring countless challenges for the macro and micro economy, as well as on the processes and ways of working for the organizations and individual contributors. Researchers have found that armed conflicts negatively affect tangible factors such as individuals' investment, income, and consumption, as well as less tangible elements such as psychological well-being and social trust [1]. For instance, Ukraine's GDP forecast for 2022 was revised to be downgraded by 35% [2]. Individual performance is also questionable due to the psychological impacts of warfare, including stress, depression, anxiety, post-traumatic stress disorder (PTSD), and other traumatic psychological disorders.

All the above impacts on the individual and organization's productivity and must be addressed from the management perspective. Measures that can help to keep Mental Health on track focus on interventions of direct managers, human resource managers, or professionals in the Psychology domain with root-cause analysis and mitigation plans for each of the risk cases which would be identified in this way. However, post-Covid reality brings us to the Work From Home policy in most companies. This can lead to the illusion that such an intervention might not be effective. Luckily, we have a result of research that provides evidence regarding online vs face-to-face interventions for managers, suggesting that online interventions could have the same efficacy as face-to-face interventions if the online intervention is completed [3].

In summary, traditional tools for managing psychological risk must be preserved to prevent productivity declines in wartime, following either the "Work from Home", or either "Work from Office" approach.

References:

1. Joan Barceló, David D. Laitin. (2020). The long-term effects of war exposure on civic engagement. Stanford University, Stanford, CA. <https://doi.org/10.1073/pnas.2015539118>
2. Irtysheva, I., Kramarenko, I., & Sirenko, I. (2022). THE ECONOMY OF WAR AND POSTWAR ECONOMIC DEVELOPMENT: WORLD AND UKRAINIAN REALITIES. *Baltic Journal of Economic Studies*, 8(2), 78-82. <https://doi.org/10.30525/2256-0742/2022-8-2-78-82>
3. Gayed A, Milligan-Saville JS, Nicholas J et al (2018) Effectiveness of training workplace managers to understand and support the mental health needs of employees: A systematic review and meta-analysis. *Occup Environ Med* 75:462–470. <https://doi.org/10.1136/oemed-2017-104789>

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПРОГРАМИ ІЗ СОЦІАЛЬНО- ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УКРАЇНІ

Іванов Євген Вікторович

доцент кафедри публічної служби
та управління навчальними й соціальними закладами
ДЗ «Луганський національний університет»
імені Тараса Шевченка

Участь у бойових діях загально визнано вважається стресовим чинником найвищої міри інтенсивності. Саме тому проблема збереження здоров'я і працездатності осіб, що беруть участь у військових конфліктах, що супроводжуються веденням активних бойових дій останнім часом привертає увагу великого числа дослідників. Проблема соціально-психологічної адаптації учасників бойових дій особливо актуальна сьогодні для України, коли триває повномасштабна агресія росії проти української державності.

Соціально-психологічна адаптація військовослужбовців, що брали участь в локальних бойових конфліктах і пошук ефективних шляхів її рішення займають сьогодні одне з центральних місць. Сьогодні сучасна зарубіжна і вітчизняна медицина і психологічна наука можуть запропонувати великий вибір техніки і методик психотерапевтичної і психологічної допомоги учасникам бойових дій, проте не усі вони застосовні в реальних умовах роботи спеціалізованих центрів медико-психологічної адаптації, оскільки недостатньо достовірно науково апробовані і вивчені з точки зору ефективності впливу на психіку учасників бойових дій

Уперше психологічні зміни у людей, які пережили ту або іншу екстремальну ситуацію, катастрофу глобального (війна, землетрус, повінь та ін.) або особистого плану, була описана Da Costa у солдатів під час Громадянської війни в Америці (1871 р.). Вони були названі «синдром солдатського серця». Українськими дослідниками вивчалися особливості переживання травматичних ситуацій з різними особистісними особливостями; розглядалося питання залежності світосприймання людини від характеру ситуації, яка стала причиною виникнення у нього психічної травми.

Соціальна адаптація — це процес входження особи в соціально-ролеві зв'язки і відносини, оволодіння нею соціальними нормами, правилами, цінностями, соціальним досвідом, соціальними відносинами і діями.

Соціально-психологічна адаптація особи — це процес придбання нею певного статусу, оволодіння тими або іншими соціально-психологічними ролевими функціями. В процесі соціально-психологічної адаптації особа прагне досягти гармонії між внутрішніми і зовнішніми умовами життя і діяльності. У міру здійснення такої адаптації підвищується адаптованість особи. При повній

адаптації досягається адекватність психічної діяльності людини заданим умовам середовища і її діяльності в тих або інших обставинах.

Характерна риса бойової обстановки – постійна загроза життя, в умовах якого солдат повинен діяти. Вимоги, що пред'являються до особи, перевищують її ресурси. Цією невідповідністю породжується бойовий стрес. Причини формування бойового стресу численні: жахи війни, страх бути убитим, пораненим, фізичне і психічне перенапруження, порушення режимів життєдіяльності, хвороби, травми і поранення, боязнь не впоратися з обов'язками, невизначеність і дефіцит інформації, незвичність ситуації, відсутність в колишньому досвіді запасу можливих реакцій у відповідь. Число психіатричних втрат зазвичай залежить від рівня втрат убитими і пораненими. Але важливе значення мають також і соціокультурний контекст, популярність війни, чинник соціальної підтримки.

У бойових умовах формується специфічний комплекс провини. Нажитими змінами особи є загострене почуття справедливості, гіпотимія, тривожність, ранимість, афективна нестабільність, сторожкість, імпульсивність і підозрлість, схильність до самоти, почуття спустошеності, напруженість міжособистісних стосунків, постійна готовність до реактивних утворень, вибухів люті, самоушкоджень. Можуть спостерігатися втрата уваги і зміна зовнішності, втрата ваги, швидке сп'яніння. Ці зміни трактуються як «синдром виживання», або апатична депресія.

Трансформація особистості може виникнути після першого вбивства ворога або після загибелі побратима. Первинна реакція на таку травму може бути зовні непомітною або супроводжуватися гострою психічною дезорганізацією. Після повернення з війни залишаються звичка оцінювати те, що оточує з точки зору потенційної небезпеки, і щонайменша провокація може несподівано викликати агресію. Часті дисфорії призводять до алкоголізації і зниження працездатності.

Результати дослідження підтверджують, що суспільно-корисна діяльність у рамках спілки ветеранів надає свої позитивні результати на психологічний стан її членів. А якщо ще й є можливість виявити спрямованість і інтереси ветерана й надати посильну допомогу в його зайнятості, прагненнях, то людина кардинально змінюється – немов «оживає».

Постановою кабінету Міністрів України від 11 серпня 2014 р. № 326 створена Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції. Державна служба України у справах ветеранів війни та учасників антитерористичної операції реалізує державну політику у сфері соціального захисту ветеранів війни та учасників антитерористичної операції, зокрема щодо забезпечення їх адаптації та психологічної реабілітації, забезпечення санаторно-курортним лікуванням, технічними та іншими засобами реабілітації, забезпечення житлом ветеранів війни, надання їм освітніх послуг, соціальної та професійної адаптації військовослужбовців, які звільняються з військової служби, інших учасників антитерористичної операції та осіб, звільнених з військової служби, організації їх поховання.

Діагноста психічних станів, рівня нервово-психічної діяльності, що проводиться психологами і психіатрами, має бути основним змістом роботи в ході медичного обстеження військовослужбовців після їх повернення з районів бойових дій. При цьому особлива увага має бути приділена проведенню групових і індивідуальних бесід, в ході яких необхідно зорієнтувати в проблемах, що виникають в процесі реадаптації учасників бойових дій до звичайних умов життєдіяльності.

Психологічна допомога повинна сприяти успішній адаптації військовослужбовця до нових умов життя. Термін «психологічна реабілітація» (від латинського *rehabilitatio* - відновлення) найточніше відбиває процес і результати діяльності психолога при наданні допомоги в процесі соціально-психологічної адаптації.

Психологічна реабілітація – це допомога особі на усіх етапах формування нової системи значимих стосунків : від виникнення первинного розладу самосвідомості у формі негативних значимих стосунків до формування позитивних значимих стосунків особи до себе в співвіднесеній зі світом у минулому, сьогоденні і майбутньому свого життя. Психолог допомагає військовослужбовцям і членам їх сімей відновити і затвердити свої зв'язки з природним, соціальним і культурним просторами життя, структурувати в самосвідомості реалії зовнішнього світу, зіставляючи їх з реаліями внутрішнього світу.

Психологічна допомога військовослужбовцям - учасникам бойових дій повинна включати декілька напрямів:

1. Діагностика синдрому соціально-психологічної дезадаптації у військовослужбовця на підставі результатів психодіагностики індивідуальних особливостей військовослужбовця.

2. Психологічне консультування (індивідуальне і сімейне).

3. Психокорекційна робота.

4. Навчання навичкам саморегуляції (прийомам зняття напруженості за допомогою релаксації, аутотренінгу і іншим методам).

5. Соціально-психологічні тренінги з метою підвищення адаптивності військовослужбовця і його особового розвитку.

6. Допомога в професійному самовизначенні, профорієнтація в цілях перенавчання і подальшого працевлаштування.

Одним із компонентів соціально-психологічної адаптації розглядаємо психокорекційну (психотерапевтичну) допомогу. Найвідомішими підходами в психотерапії посттравматичних стресових розладів, є програми управління стресом, підтримувальна недирективна роджеріанська психотерапія, гіпнотерапія, психодрама, а також інтерперсональна, психодинамічна, когнітивно-поведінкова психотерапія і терапія методом десенсибілізації й репроцесингу травматичної пам'яті за допомогою рухів очима. В той самий час когнітивно-поведінкова травмофокусована психотерапія охоплює різні схеми втручань, спрямовані на переосмислення та повторне переживання травматичних подій. Основними методами травмофокусованих втручань є

експозиція наживо, експозиція в уяві, пролонгована експозиція, стимульна конфронтація, повторне когнітивне опрацювання, когнітивна реструктуризація, а також наративна реконструкція. Але останній досвід українських психіатрів, зважаючи на біологічну природу психічного, свідчить, що повторне переживання травматичного досвіду не сприяє успішному подоланню (одужанню) наслідків стресових подій.

Список літератури

1. Сорока О. В. Теоретичні і методичні засади підготовки майбутніх вчителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій: дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2016. 534 с.
2. Резолюція арт-терапевтичної асоціації (16 травня 2009 г.). Зцілююче мистецтво. Міжнародний журнал арт-терапії. Одеса, 2009. Т. 12. 9–11с.
3. Словник практичного психолога. під ред. С. Ю. Головіна. АСТ, Харвест, Черкаси, 1998. 800 с. URL : <https://psychology.academic.ru/>
4. Carrie H. Kennedy, Eric A. Zillmer. Military Psychology. 2006. P. 142.

ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ КОНФОРМДЫ МІНЕЗ- ҚҰЛҚЫНДАҒЫ МОТИВАЦИЯЛЫҚ ФАКТОРЛАРДЫ ЗЕРТТЕУ

Салимова Гульнар Ерланқызы

магистрант, әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті,
Қазақстан, қ. Алматы

Токсанбаева Нүргүл Қорғалжанқызы

психология ғылымдарының докторы, профессор,
әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті,
Қазақстан, қ. Алматы

Салимова Күнсулу Батырбайқызы

магистр, педагог психолог,
Жұбанов атындағы дарынды балаларға арналған мектеп,
Қазақстан, қ. Алматы

Аннотация: Конформдылық анықтамалық топтың қысымына бейімделудің жеке тәсілі ретінде анықталады. Әр түрлі конформдылық тұжырымдамаларының жалпы сипаттамасы - бұл процестің алдында жеке тұлғаны өз пікіріне сәйкес әрекет етуге итермелейтін жеке тұлғаның ішкі күштері мен жеке тұлғаны топтың күткеніне сәйкес әрекет етуге мәжбүр ететін топтың күшті жақтары арасындағы қақтығыс болады. Психологияда ең жиі кездесетіндердің бірі - топтық қысым, конформизм. Бұл топтың нақты немесе болжамды қысымымен жасөспірімдердің көзқарасын немесе мінез-құлқын өзгертуден тұрады. Құбылыс топ пен жасөспірімдердің пікірлері арасында қақтығыс болған кезде пайда болады және бұл қақтығыс топтың пайдасына шешіледі.

Конформизм - топтық қысым нәтижесінде адамның мінез-құлқының немесе сенімдерінің өзгеруі - конформизм түрінде және мақұлдау түрінде көрінеді. Конформизм - бұл ішкі ауытқу кезінде топтың талаптарын сыртқы ұстану. Мақұлдау-бұл әлеуметтік қысымға сәйкес келетін мінез-құлық пен соңғысының талаптарына ішкі келісімнің үйлесімі [1].

Психологтардың конформизмді қалай зерттегені және адамдардың қаншалықты сәйкес келетіні туралы біз шерифтің классикалық зерттеулерінен білеміз. Музафер Шериф айналасындағылардың пікірлерінің қозғалатын жарық нүктесінің қаншалықты "ауысқандығы" туралы субъектілердің пікіріне әсерін зерттеді. Эксперименттер барысында нормативтік "дұрыс" жауаптар қалыптастырылды, олар ұзақ уақыт бойы сақталды және субъектілердің бір "ұрпағынан" екіншісіне берілді. Зертханалық эксперименттегі мұндай ұсыныс нақты өмірде байқалатын ұсынысқа сәйкес келеді [2].

Субъектілердің Шерифтің эксперименттерінде орындаған міндеті қаншалықты екіұшты болды, Соломан Аштың міндеті соншалықты айқын болды. Оның субъектілері алдымен басқа субъектілердің үш түзу сегменттің қайсысы стандартты сегменттің ұзындығына тең деген сұраққа жауаптарын тыңдады, содан кейін оған өздері жауап берді. Бірауыздан қате жауап бергендерден кейін жауап берген субъектілер 37% жағдайда олармен келіскен.

Бұл классикалық эксперименттер әлеуметтік күштердің күшін және конформдылыққа әкелетін жеңілдігін көрсетеді. Конформизмді эксперименттік зерттеу ғалымдарға оның пайда болу жағдайларын, соның ішінде оған ерекше қолайлы жағдайларды анықтауға мүмкіндік берді. Осылайша, конформизм топтың сипаттамаларына байланысты: ол көбінесе үш немесе одан да көп адамдардың қатысуымен көрінеді, олардың пікірлерінде бірауыздан және жоғары әлеуметтік мәртебеге ие. Көпшілік алдында (топтың қатысуымен) жауап беру қажеттілігі конформизмге, сондай-ақ адамның өз пікірін жариялауға әлі уақыты болмаған жағдайларда да осындай әсер етеді [3].

Әлеуметтік психологтардың әлеуметтік қысымның күшіне көбірек көңіл бөлуі жеке тұлғаның күшіне бірдей назар аударумен толықтырылуы керек. Әлеуметтік қысым шамадан тыс болған кезде, адамдар жиі қарсы тұру қажеттілігін оятады және өздеріне тән еркіндік рухын сақтау үшін мәжбүрлеуге қарсы тұра бастайды. Егер топтың барлық мүшелері бір уақытта осындай қарсылық қажеттілігін сезінсе, нәтиже бүлік болуы мүмкін.

Біз басқалардан мүлдем өзгеше болған кезде өзімізді жайлы сезінбейміз, бірақ "бәрі сияқты" болғымыз келмейді. Сондықтан біз өзіміздің жеке басымыздың сезімін сақтайтындай әрекет етеміз. Топ мүшесі ретінде біз басқалардан айырмашылығымызды өте жақсы білеміз. Табиғаты бойынша конформистік мінез-құлық механизмі топтық қысымның жеке адамның психикасына әсерімен байланысты. Мұндай әсер кез-келген адам басқа адамдар тарапынан қандай-да бір жолмен өзін-өзі ұнатпауға немесе теріс қарауға бейім екенін ескере отырып, өте үлкен әсер етеді [4].

Көптеген психологтар мен әлеуметтанушылар жүргізген зерттеулердің нәтижелеріне сүйене отырып, қоғам мүшелерінің 30% - дан астамы әртүрлі конформизмнің көріністеріне бейім деген қорытынды жасауға болады. Дегенмен, бұл құбылыс барлығына бірдей емес және әртүрлі факторларға байланысты. Жеке тұлғаның қалыптасқан конформизм деңгейіне әсер ететін маңызды факторлардың бірі-оның жеке басының сипаты, көпшіліктің пікірінің әсерінен (қысымымен) өз пікірін өзгертуге бейімділігі.

Осы тұжырымға сүйене отырып, әлеуметтік конформистердің бірнеше тобын ажыратуға болады. Сонымен қатар, оларды топтарға бөлуге олардың көпшіліктің пікірі мен жеке тұлғаның кейінгі мінез-құлқының сипатының қысымымен өз пікірлерін өзгертуге бейімділігі негіз болды.

Әлеуметтік конформистердің алғашқы тобы ситуациялық конформистер болды. Бұл топтың өкілдері қоғамның басқа мүшелерінен нақты жағдайларда топқа ең жоғары тәуелділіктің көрінісімен ерекшеленеді. Бұл адамдар әрдайым

дерлік, өмір бойы, көпшіліктің пікірін ұстанады. Олардың қоршаған әлем туралы өз пікірлері мүлдем жоқ [5].

Екінші топты ішкі конформистер ұсынады, яғни олардың пікірі көпшіліктің пікірімен қайшылықты болған жағдайда, оның жағын қабылдайтын және осы пікірді іштей игеретін, яғни көпшілік мүшелерінің біріне айналатын адамдар. Бұл жерде мұндай конформизм топпен жанжалды топтың пайдасына шешудің нәтижесі деп айту керек. Мұндай адамдар, бірінші топтың өкілдері сияқты, қоғам үшін өте қауіпті, егер мұндай өкілдердің саны көп болса, олар барлық нұсқауларды, бұйрықтарды еріксіз орындауға дайын құлдар қауымдастығына айналады, күшті адамдардың пікіріне бағынудан тартынбайды. Конформистердің осы екі түрінің өкілдері қысқа уақыт ішінде оларды өз еркіне біржола бағындыра алатын көшбасшы үшін Құдайдың сыйы болып табылады.

Әлеуметтік конформистердің үшінші тобы-сыртқы конформистер, олар көпшіліктің пікірін тек сыртқы жағынан қабылдайды, бірақ іс жүзінде оған қарсы тұра береді. Мұндай адамдардың өз пікірлері бар, бірақ мінезінің әлсіздігі мен қорқақтығына байланысты олар оны топта қорғай алмайды. Олар жанжалды жағдайдың алдын алу үшін дұрыс емес деп санайтын пікірмен сырттай келісе алады. Мұндай адамдар өздерін көпшілікке қарсы қоймау, алаяқтық жасамау үшін дұрыс емес пікірмен келіскендерін айтады [6].

Конформистердің төртінші түрі-негативистер (ішкі конформистер). Сәйкестік зерттеулерінде эксперименттік деңгейде бекітуге болатын тағы бір ықтимал позиция табылды. Бұл теріс ұстаным. Топ жеке адамға қысым жасағанда және ол барлық жағынан осы қысымға қарсы тұрып, бір қарағанда өте тәуелсіз позицияны көрсетіп, топтың барлық стандарттарын жоққа шығарған кезде, бұл негативизмнің жағдайы. Тек бір қарағанда, негативизм конформизмді жоққа шығарудың экстремалды түрі ретінде көрінеді. Шындығында, көптеген зерттеулерде көрсетілгендей, негативизм шынайы тәуелсіздік емес. Керісінше, бұл конформизмнің нақты жағдайы, былайша айтқанда, "Ішкі сәйкестік" деп айтуға болады: егер адам кез-келген жағдайда топтың пікіріне қарсы тұруды мақсат етсе, онда ол қайтадан топқа тәуелді болады, өйткені ол белсенді түрде топқа қарсы мінез-құлық, топқа қарсы позиция немесе норма, яғни. топтық пікірге байланысты болу, бірақ тек қарама-қарсы белгімен (негативизмнің көптеген мысалдары, мысалы, жасөспірімдердің мінез-құлқымен көрінеді). Мұндай адамдар қоғам үшін өте қауіпті, өйткені кез-келген жағдайда олар әлеуметтік құндылықтарды мойындамайды, тіпті олардың ұстанымдары дұрыс емес екенін түсінген кезде де қоғаммен ашық қақтығысады. Сонымен қатар, бір қызығы, егер сіз көпшіліктің пікірін өзгертіп, оны негативистердің көзқарасына сәйкес келтірсеңіз де, соңғысы өз кезегінде өз ойын өзгертеді, өйткені оларға көпшіліктің пікірі әсер етеді [7].

Конформистердің барлық аталған түрлеріне кез-келген жағдайда, тіпті көпшіліктің күшті және бағытталған әсерінен де, өз пікірлерінде қалып, өз ұстанымдарын қорғау үшін шаралар қабылдайтын Конформист емес адамдар қарсы тұрады. Мұндай адамдар өзіне деген сенімділікпен, тәуелсіздікпен ерекшеленеді, нәтижесінде олар өздерін барлық күштерімен сіңіруге,

қарсылықтарын бұзуға және өз еркіне бағындыруға тырысатын қоғамның шеттетілуіне әкеледі. Көбінесе бұл қоғамды даму жолында итермелейтін, шынайы әлеуметтік құндылықтарды игеретін және оған жаңа мүмкіндіктер ашатын қозғаушы күш болып табылатын конформистер емес.

Конформизм-бұл жеке адамға және жалпы қоғамға тән әлеуметтік-психологиялық құбылыс. Конформды мінез-құлық ғасырлар бойы адамның өз отбасына, тобына немесе ұжымына қатысуға деген терең ниетінен дамыды.

Мортон Дойч пен Гарольд Джерард 1955 жылы адамдардың неге конформист болатыны туралы теорияны алға тартты: осылайша нормативтік және ақпараттық гипотезалар пайда болды.

- ақпараттық әлеуметтік әсер адам шындық туралы нақты ақпарат алу үшін өз тобының мүшелеріне жүгінген кезде пайда болады. Басқа адамдарға қарап, сіз өз таңдауыңызды жеңілдете аласыз, бірақ, өкінішке орай, адамдар әрқашан дұрыс бола бермейді.

Ақпараттық гипотезаға сәйкес конформизмнің пайда болу себептері:

- Бұл, әдетте, адамда білім жетіспеген кезде пайда болады және олар басшылықты алу және дұрыс бейімделу үшін топты бақылайды.
- Конформизмнің бұл түрі әдетте ішкі көріністі қамтиды-адам топтардың көзқарастарын қабылдап, оларды жеке тұлға ретінде бейімдеген кезде.
- Адам екіұшты (яғни түсініксіз) жағдайда болғанда және оның мінез-құлқын топпен (Шериф эксперименті) әлеуметтік тұрғыдан салыстырады [8].

Музафер Шериф (1936) оны топтың пікіріне сәйкестендіру үшін қанша адам өз ойын өзгертетінін білгісі келді. Оның экспериментінде қатысушылар қараңғы бөлмеге орналастырылды және жарықтың кішкене нүктесін 15 фут қашықтықта қарауды сұрады. Содан кейін олардан осы нүктенің қанша фут қозғалғанын бағалау сұралды. Трюк қозғалыстың болмауында болды, мұның бәрі автокинетикалық әсер деп аталатын визуалды иллюзиядан туындады. Бірінші күні топ мүшелері әр түрлі баға берді, бірақ төртінші күні бұл бәріне сәйкес келді. Шериф бұл экспериментті конформизмге еліктеу деп ұсынды.

Реттеуші әлеуметтік әсер біреу топтың қалған мүшелерін қабылдауға және бағалауға ұмтылған кезде пайда болады. Әлеуметтік мақұлдау мен қабылдаудың бұл қажеттілігі біздің қажеттіліктеріміздің бір бөлігі болып табылады.

Реттеуші әсер үш компоненттен тұрады:

Адамдар саны: бұл компонент таңқаларлық әсер етеді-Сан көбейген сайын әр адам аз және аз әсер етеді.

Топтың күші. Бұл топ адам үшін қаншалықты маңызды. Біз бағалайтын топтардың үлкен әлеуметтік әсері бар.

Жеделдік. Уақыт пен кеңістікте топ қаншалықты жақын.

Нормативтік гипотезаға сәйкес, мұның негізгі себептері:

- Бас тартудан қорқу.
- Конформизмнің бұл түрі, әдетте, сәйкестікті білдіреді: егер адам топтың көзқарасын көпшілік алдында қабылдаса, бірақ оларды жеке қабылдаса.

- Адам топқа сәйкес келгісі келетіндіктен топтық қысымға бой алдырады (Аша эксперименті) [9].

Соломанн Э. Аш (1951) экспериментке қатысатын адамдар тобына бір сілтеме сызығын, содан кейін қалған үшеуін көрсетіп, қайсысы стандартқа сәйкес келетінін айтуды өтінді. 18 адамның 12-сі бір-бірін бақылап қате жауап берді (бірақ жауап өте айқын болды) [10].

Өзінің басқа эксперименттерінің нәтижесінде Аш адамдардың шамамен 74% Конформист екенін анықтады.

Адам топтық қысымға тап болғаннан кейін, олар мүлдем басқаша әрекет етуі мүмкін.

Адам топтың шешімімен көпшілік алдында келісетін, бірақ онымен жеке келіспейтін жағдайға тап болғанда, үнсіз келісім пайда болады. Өз кезегінде, трансформация, әйтпесе жеке бала асырап алу деп аталады, топтың шешімімен мемлекеттік және жеке келісімді білдіреді. Бұл жағдайда адам өз ойын өзгертеді.

Конформизмді қамтымайтын әлеуметтік реакцияның тағы бір түрі конвергенция деп аталады. Мұнда топ мүшесі бастапқыда топтың пікірімен келіспейді және өз көзқарасын өзгертпейді.

Бұл мінез-құлық конформистік емес деп те аталады. Конформизм-бұл белгілі бір қоғамда немесе топта үстемдік ететіндерге тікелей қайшы келетін нормаларды, пікірлерді, қабылдауды және мінез-құлықты ұстануға және қорғауға деген ұмтылыс. Бұл конформизмге қарама-қарсы болып саналады, бірақ бәрі оңай емес.

Конформизм формада көрінуі мүмкін:

Тәуелсіздік (келіспеушілік) - топтың қысымымен иілуге құлықсыздық. Осылайша, адам топтың стандарттарын қабылдаудың орнына өзінің жеке стандарттарына адал болып қалады. Бұл көпшілікке таныс конформизм ұғымы.

Антиконформизм-бұл топтағы пікірлерге қарама-қарсы пікірлерді қабылдау. Мұндай адам статус-квоға қарсы шығу қажеттілігінен туындаған, ол "қарсы, өйткені ол қарсы". Ол Гарри Поттерді оқымайды немесе "Аватар" фильміне бармайды, өйткені бұл көптеген адамдар тек принцип бойынша жасайды. Немесе мұның бәрін жасаңыз, бірақ басқалардың алдында Конформист емес мәртебеңізді жоғалтпау үшін оны мойындамаңыз [11].

Әр түрлі жағдайларда бір адамдар үнсіз келісімнен антиконформизмге дейінгі әртүрлі әлеуметтік реакцияларды көрсетуге бейім. Алайда, егер адамдар топтарда бірдей мінез-құлықты ұстанатын болса.

Біздің қоғамда көптеген адамдар өздерін өзін - өзі алдаумен айналысатын конформист емес деп санайды, сонымен қатар конформизм міндетті түрде жаман нәрсе деп санайды. Мүмкін сіз бұл жағдайда да шектен шығып, наразылық білдіру оңай екенін түсінген боларсыз, өйткені көпшілігі сәйкес келеді. Ішкі негіздер

Әсер ету күшіне қарамастан, егер адам бала кезінен қалыптасқан конформды мінез-құлыққа бейім болмаса, нәтиже бере алмайды. Немесе сәйкестікке итермелейтін жеке тұлғалық қасиеттер мен ішкі мәселелер белгіленбейді.

Адамның конформист бола алатын себептері:

- ішкі қақтығыстар, бар қорқыныш; ерекшеленуден қорқу, сырттан назар аудару, басқа адамдардың қатты негативтілігіне тап болу;
- өмірдегі дағдарыстар мен өзгерістерден аулақ болу ниетімен қатар өмір сүретін пассивтілік; конформистерге таныс ортаны өзгерту, жаңа біреумен байланыс орнату өте қиын;
- өзін-өзі бағалаудың төмендігі, қателіктер жіберуден және сынға ұшыраудан қорқу, жауапкершілікті өз мойнына алғысы келмеу, Тәуелсіздіктің болмауы, бала кезінен "тәрбиеленген" ортаға тәуелділік;
- мазасыздық, күдік, таңдау жасай алмау, сәйкестік;
- белгісіздік, әрқашан біреуді ұстануға деген ұмтылыс (беделге ие болу);
- дамымаған ерік, мақұлдауға деген ұмтылыс, оқшаулану және жариялылықтан қорқу, адамдармен қарым-қатынас пен байланысқа тәуелділік;
- көшбасшылық қасиеттердің болмауы.

Кейбір жағдайларда конформистік адамның қазіргі әлеуметтік мәртебесі, оның топқа деген көзқарасы және топ ішіндегі өзара әрекеттесуі, сондай-ақ интеллект деңгейі, қатаң ойлаудың болуы басқарылатын мінез-құлыққа бейімділіктің дамуына негіз болады [12].

Пайдалаған әдебиеттер:

1. Леонтьев Д.А. Понятие мотива у А.Н. Леонтьева и проблема качества мотивации. // Вестник Московского университета. Серия 14. Психология. — 2016.— №2 — с.3-18.
2. Авдулова Т.П., Кузнецова О.В. Особенности самооценки и склонность к конформизму у дошкольников. Журнал Психологические исследования 2018 N 1
3. Московичи, С. Социальная психология / С. Московичи. – 7-е изд. – СПб. : Питер, 2019. – 592 с.
4. Н. В. Розенберг, И. А. Ушкина КОНФОРМИЗМ КАК СОЦИАЛЬНЫЙ ФЕНОМЕН / А. В. Кидинов. – М. : ЮНИТИ-ДАНА.;, 2019. – 127 с.
5. Х о л о д о в с к а я , А . В . Некоторые социально-психологические механизмы формирования конформизма / А. В. Холодовская // Вестник Брянского государственного технического университета. – 2019. – No 1. – С. 113–118.
6. Холодовская, А. В. Конформизм современного общества, его виды и особенности проявления / А. В. Холодовская // Вестник Брянского государственного технического университета. – 2018. – No 3. – С. 112–122.
7. Асмолов А.Г. Общая психология. Словарь. – М.: Просвещение, 2002. – 205 с.

8. Васильев А.П. Влияние конформизма на формирование ценностных ориентаций в процессе социокультурной адаптации женщин. Кандидатская диссертация. Л.: 2005.
9. Васильева И.А. Конформность как элемент континуума реакций индивида на ситуацию конфликта мнений // Интегративный подход в психологии: сборник научных статей под ред. В.Н. Панфёрова и Е.Ю. Коржовой СПб.: изд-во РГПУ им. Герцена, 2003. - с.276-285.
10. Ильин Е.П. Мотивация и мотивы. - СПб.: Питер, 2006. - С. 66.
11. Вилюнас В. К. Психология развития мотивации. — СПб.: Речь, 2006. — 458 с..
12. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность: В 2-х т. /Под ред. Б.М. Величковского. – М.: Педагогика, 1968. – Т. 1. – 400 с., Т. 2. – 500 с.

ДЕВИАНТТЫ МІНЕЗ-ҚҰЛЫҚТАҒЫ ЖАСӨСПІРІМДЕРДІҢ КОПИНГ-СТРАТЕГИЯСЫН ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ЗЕРТТЕУ

Талет Анель Нурқанатқызы

магистрант, әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті,
Қазақстан, қ. Алматы

Токсанбаева Нұргүл Қорғалжанқызы

психология ғылымдарының докторы, профессор,
әл Фараби атындағы Қазақ Ұлттық университеті,
Қазақстан, қ. Алматы

Аннотация: Девиантты мінез-құлқы бар жасөспірімдердің өзіне деген тұрақты көзқарасы мен эмоционалды қабылдауын сақтауға көмектесетін стратегияларды жеңу тетіктерін қалыптастыруды талдауға қызығушылық артып келеді. Мәселенің өзектілігі мінез-құлқында ауытқулары бар жасөспірімдер санының арту тенденциясында көрінеді. Жоғарыда келтірілген жағдайлар жеңу стратегияларын зерттеуді Қазіргі психологияның маңызды проблемасы ретінде қарастыруға мүмкіндік береді. Бұл проблема девиантты мінез-құлқыға бейім жасөспірімдерде ерекше өзектілікке ие болады. Қиын жағдайдың ерекшеліктері- бұл психикалық шиеленіс, өмірлік оқиғаларды немесе жарақаттарды түсіну және жеңу, өзін-өзі бағалаудың өзгеруі, сонымен қатар оларды түзету мен психологиялық қолдаудың айқын қажеттілігі сияқты маңызды тәжірибелер.

"Копинг" - бұл өзінің логикасына сәйкес, негізінен адамның өміріндегі және оның психологиялық мүмкіндіктеріндегі жағдаймен өзара әрекеттесудің жеке тәсілі [1].

Гиндина Е. Д., Кузнецова И. В., Лобаскова М. М., девиантты мінез-құлқы бар жасөспірім кейбір психологиялық ерекшеліктердің үйлесімі тән, мысалы: жоғары эмоциялардың қалыптаспауы, мүдделердің шектелуі, әлеуметтік маңызды көзқарастардың болмауы, өзін-өзі бақылаудың төмендігі, психикалық теңгерімсіздік, қажеттіліктерді минималды күш-жігермен тез қанағаттандыруға орнату, өмірлік перспективаның белгісіздігі, психологиялық бейімделу механизмдерінің бұзылуы. Мұның бәрі сіздің психикалық күйіңізді өзгертуге деген ұмтылысқа әкелуі мүмкін [2].

Копингтің алғашқы теорияларының жағымсыз жағы-олар ойлар мен іс-әрекеттер арқылы адамның әртүрлі стресстік жағдайларды, мысалы, ауру, жақын адамынан айырылу, өмірдің белгілі бір жағдайларында пайда болатын басқа интерпсихикалық және интрапсихикалық қауіптерді қалай шешетінін егжей-тегжейлі сипаттамаған [3]. Күрес стратегияларына деген қызығушылық психологияда салыстырмалы түрде жақында және қиындықтармен күресу

құбылысының күрделілігіне байланысты пайда болғандықтан, ғалымдар күрес мінез-құлқының бірыңғай классификациясын әлі белгілеген жоқ.

Копинг-стратегияларын зерттеуді қазіргі психологияның маңызды мәселелерінің бірі ретінде қарастыруға болады. Бұл мәселені жасөспірім кезінде шешу әсіресе өзекті, бұл, біріншіден, қарқынды физиологиялық өзгерістерге, нақты психологиялық мазмұнға және ерекше әлеуметтік жағдайларға байланысты онтогенездің маңызды кезеңдерінің бірі ретінде осы жастағы осалдығымен түсіндіріледі. Екіншіден, жасөспірімдердің ғана емес, ересектердің де қылмысының алдын алу үшін психологиялық қорғаныс жүйесін ерте диагностикалау, психологиялық түзету және күресу қажеттілігі. Осылайша, осы саладағы ең маңызды мәселелердің бірі девиантты мінез-құлқы бар жасөспірімдердің күресу стратегияларының механизмдерін қалыптастыру ерекшеліктерін зерттеу болып табылады.

Психолог И. Г. Малкинаның пікірінше, мінез-құлықты жеңу стратегиялары бейімделу процесінің әртүрлі нұсқалары болып табылады. Стратегиялар соматикалық, жеке және әлеуметтік бағдарланған болып бөлінеді, бұл жеке және семантикалық саланың белгілі бір өмір сүру деңгейінің бейімделу процесіне басым қатысуына байланысты[4].

Шетелдік және отандық заманауи ғылыми еңбектерді талдау келесі тұжырымдарды жасауға мүмкіндік береді: зерттеушілер қиын өмірлік жағдайларда адамдар жүзеге асыратын жеңетін мінез-құлықтың әртүрлі стратегиялары мен стильдерін сипаттайды, сонымен қатар зерттеушілер күресу мінез-құлқының бірыңғай классификациясына әлі келген жоқ. Бұл қиындықтармен күресу құбылысы өте күрделі болғандықтан және оған ғылыми қызығушылық психологияда жақында пайда болды.

Р. Лазарус пен С. Фолкманның пікірінше, копинг мінез-құлықтың бірнеше негізгі міндеттері бар: жағдайлардың теріс әсерін азайту, өмірлік жағдайларды өзгерту, жағымды, жағымды имиджді сақтау, өз қабілеттеріне деген сенімділік, эмоционалды тепе-теңдікті сақтау [5]. Қазірдің өзінде анықтамадан девиантты мінез-құлықтың бұл түрі бар адамдар қарқынды эмоцияларды дамыту үшін психикалық күйін өзгерту немесе белгілі бір әрекетке үнемі шоғырлану арқылы шындықтан кетуге тырысады деп болжауға болады.

Біздің ойымызша, девиантты мінез-құлқы бар жасөспірімдер жеке және қоршаған ортаны қорғау ресурстарының тиімділігінің төмендеуімен сипатталады. Девиантты жасөспірімдердегі жеке және қоршаған ортаны қорғау жүйесінің өнімділігінің төмендеуі оның алғышарттарының жеткіліксіз қалыптасуымен де анықталады: өзіндік Тұжырымдаманың қалыптаспауы, тиімді әлеуметтік қолдаудың болмауы, эмпатия көрсеткіштерінің төмендеуі, жауапкершілікті қабылдай алмау және т. б.

Мұндай жасөспірімдерде күресу стратегияларын таңдау хаотикалық, импульсивті сипатқа ие және, ең алдымен, жағдайды барабар, ұтымды, ойластырылған шешуге емес, психоэмоционалды шиеленісті жеңілдетуге бағытталған. Өмірдегі қиындықтарды жеңе алмау көбінесе орынсыз, ауытқу, девиантты мінез-құлықтардың пайда болуын тудырады.

Осыған байланысты күресу механизмдері мен психологиялық қорғаныс жүйесін ерте диагностикалау, психологиялық бағалау және түзету жасөспірімдердің ғана емес, ересектердің де қылмысының алдын алу көзі бола алады[6].

Мінез-құлықтың белгілі бір формасының негізі жағдайға жауап берудің белгілі бір стилі болып табылады. Дәстүр бойынша, жауап беру стилі адамның күрделі жағдайлармен өзара әрекеттесу тәсілдерін сипаттайтын және травматикалық тәжірибелерден психологиялық қорғаныс түрінде немесе мәселені шешуге бағытталған жеке тұлғаның сындарлы белсенділігі түрінде көрінетін жеке мінез-құлық параметрін білдіреді[7].

Осы мінез-құлық әдістерінің ерекшеліктерін көрсету үшін қорғаныс және күрес ұғымдары қолданылады. Бірлескен мінез-құлық пен психологиялық қорғаныс арасындағы байланыс бейімделу психологиясының пікірталас мәселелерінің бірі болып табылады.

Психологиялық қорғаныс тетіктері адамның күйзеліске ұшыраған жағдайларда бар шындықпен татуласуына қызмет етеді және уақытша оң нәтиже береді. Сонымен қатар, қорғаныс механизмдерін таңдау адамның өзін-өзі дамытуына және өзін-өзі жүзеге асыруына кедергі келтіреді. Психологиялық қорғаныс бейсаналық механизм болып табылады және өзекті қабілетсіздікті (оның ішінде өз алдына) бүркемелеуге, мазасыздықты азайтуға, жағымсыз, ауыр ақпаратты есіткісіз етуге бағытталған [8]. Қорғаныс механизмдері шындықты жою арқылы психотравманы жоюға мүмкіндік береді [9].

Керісінше, күресу стратегиялары стрессті жеңуге ықпал етеді, адамның қоршаған ортамен тепе-теңдігін қалпына келтіру мақсатында бейімделу мінез-құлқын ынталандырады [10]. Күрес стратегиясын адам саналы түрде қолданады, жағдайға сәйкес өзгереді және жағдайды да, өз жағдайын да белсенді түрде өзгертуге бағытталған. Күрес процестері когнитивті, моральдық, әлеуметтік және мотивациялық құрылымдарды тудыратын қиындықты қабылдаудан басталады, олардың жиынтық әрекеті барабар жауап үшін негізгі болып табылады.

Қорғаныс мінез-құлқының тиімсіздігі әлеуметтік бейімделудің жалпы көрсеткішінің төмендеуіне әкеледі, оның әлеуметтік ортасына бейімделуді қиындатады және жеке тұлғаның жанжал деңгейін арттырады. Аутодеструкцияны қалыптастыру механизмдерінің бірі психологиялық механизмдер (психологиялық тәуелділік, жалған компенсаторлық қызмет, мотивтің мақсатқа ауысуы, психологиялық қорғаныс, тәжірибенің деформациясы, патологиялық қажеттіліктің қалыптасуы) болып табылады [10]

Айта кету керек, әлеуметтануда, криминологияда, психологияда "девиантты мінез-құлық" ұғымын қолданудың ұзақтығы мен кеңдігіне қарамастан, оның түсіндірмесі әлі де түсініксіз. Девиантты мінез-құлық дегеніміз-ең маңызды әлеуметтік нормаларды орындаудан ауытқып, қоғамға немесе жеке тұлғаның өзіне нақты зиян келтіретін, сондай-ақ оның әлеуметтік бейімделуімен бірге жүретін тұлғаның тұрақты мінез-құлқы. Бұзылған әлеуметтік норманың түріне және девиантты мінез-құлықтың жағымсыз салдарына байланысты

антисоциалды (азғындық), асоциалды және аутодеструктивті (өзін-өзі бұзатын) мінез-құлықты бөліп көрсету керек [11].

Бүгінгі таңда тұлғаның девиантты мінез-құлқы мәселесі өзекті емес, өйткені мінез-құлық ауытқулары көбірек таралуда [11]. Жасөспірімдер мен жасөспірімдер ортасында аутодеструктивті мінез-құлықтың таралуы ерекше алаңдаушылық тудырады, осылайша бүкіл ұрпақтың денсаулығына және тіпті өміріне қауіп төндіреді. Аутодеструктивті (өзін – өзі бұзатын) мінез-құлық-бұл өзіне қасақана зиян келтіру немесе жеке адамға жағымсыз салдары бар әрекеттерді жасау, атап айтқанда жеке тұлғаның тұтастығы мен дамуына қауіп төндіреді. Бұл мінез-құлық Медициналық және психологиялық нормалардан ауытқу болып табылады.

Т. Н.Горобец атап өткендей, қазіргі уақытта аутодеструктивті мінез-құлық формаларының жаппай сипатқа ие болуына әкелетін механизмдердің бүкіл жүйесі бөлінуі мүмкін. Бұл процестің детерминистік факторы Әлеуметтік және рухани қажеттіліктердің блокадасы болып табылады, нәтижесінде көптеген адамдардың мінез-құлқында бейсаналық доминантқа және аутодеструкция түрі бойынша жалған компенсаторлық әрекетке өзгеріс болады [11].

Қорғаныс пен күресу механизмдерін ажыратуда қиындықтар бар:

1. Уақыт бағыты. Қорғаныс, әдетте, қазіргі жағдайды болашақ жағдайлармен байланыстырмай, "қазір" жағдайды шешуге тырысады. Бұл тұрғыда психологиялық қорғаныс қазіргі психологиялық жайлылыққа қызмет етеді.

2. Аспаптық фокус. Қорғаныс тек өзі туралы "ойлайды", егер ол қоршаған ортаның мүдделерін ескерсе, онда олар өз кезегінде оның мүдделеріне қызмет етуі үшін.

3. Функционалдық-мақсатты маңыздылығы реттеу механизмдері қоршаған орта мен жеке тұлға арасындағы бұзылған қатынастарды қалпына келтіру функциясы (күресу механизмдері), дәлірек айтсақ, тек эмоционалды күйлерді реттеу функциясы (қорғаныс механизмдері).

4. Реттеу модальділігі. Ақпаратты іздеу, тікелей әрекеттер, рефлексия (жеңуге тән) немесе репрессия, күтім және т. б. [12].

Күресу процестері әрекеті барабар жауап үшін негізгі болып табылатын когнитивті, моральдық, әлеуметтік және мотивациялық құрылымдарды тудыратын шақыруды қабылдаудан басталады. Жеке тұлға үшін жаңа талаптар жағдайында, қолданыстағы жауап сәйкес келмейтін жағдайда, күрес процесі пайда болады. Егер жеке тұлға үшін жаңа талаптар басым болса, онда күресу процесі қорғаныс түрінде болуы мүмкін. Қорғаныс механизмдері шындықты жою арқылы психотравманы жоюға мүмкіндік береді.

Алайда, мұндай демаркация өте шартты. Біріншіден, психологиялық қорғаныс азды-көпті бейімделгіш, азды-көпті жетілген болуы мүмкін. Атап айтқанда, регрессия, проекция, соматизация әдетте интеллектуализация мен сублимацияға қарағанда аз жетілген болып саналады. Екінші жағынан, барлық мақсатты және саналы күрес әрекеттері проблемалық жағдайды шешуге немесе оған бейімделуге әкелмейді.

Копинг стратегияларының әртүрлі жіктелімдері бар. Кейбір копинг мінез-құлық теорияларында келесі негізгі стратегиялар ерекшеленеді:

- 1) мәселелерді шешу;
- 2) әлеуметтік қолдауды іздеу;
- 3) проблемалардан аулақ болу.

Э. Хейм психиканың иерархиялық құрылымының үш саласын анықтайды, онда мінез-құлықтың күресу стратегиялары жүзеге асырылады: эмоционалды, когнитивті және мінез-құлық. Бұл ретте күрес-мінез-құлық стратегияларының барлық түрлері олардың бейімделу мүмкіндіктерінің дәрежесін ескере отырып, бейімделгіш, ішінара (салыстырмалы) бейімделгіш және бейімделмейтін болып бөлінеді.

Мұндай жүйелеуге сәйкес эмоционалды күресу стратегияларының арасында наразылық пен оптимизм бейімделгіш; ішінара бейімделгіш - эмоционалды разряд және пассивті ынтымақтастық; бейімделмейтін - эмоцияны басу, мойынсұну, өзін-өзі кінәлау және агрессивтілік. Когнитивті күресудің адаптивті стратегияларына проблемалық талдау, өзіндік құндылыққа ие болу және өзін - өзі ұстай білу жатады; ішінара бейімделгіштікке - салыстырмалылық, мағына беру және діндарлық; бейімделмегендерге-кішіпейілділік, шатасу, диссимуляция және елемеу. Мінез-құлықты жеңу ынтымақтастық, оптимизм сияқты бейімделгіш формалармен ұсынылған; ішінара бейімделгіш-өтемақы, алаңдаушылық және сындарлы белсенділік; бейімделмейтін - белсенді аулақ болу және шегіну [12].

Копинг стратегияларымен (күресу әрекеттерімен) қатар жеке тұлғаның күресу ресурстары-стрессті жеңуге ықпал ететін жағдайлар жиынтығы бөлінеді. Копинг ресурстарының келесі түрлері бөлінеді: физикалық (денсаулық, төзімділік); әлеуметтік (жеке әлеуметтік желі, әлеуметтік қолдау жүйелері); психологиялық (сендіру, тұрақты өзін-өзі бағалау, көпшілдік, интеллект, мораль, өзіл); материалдық (ақша, жабдық).

Мінез-құлық ауытқуларын анықтаған жасөспірімдердің қорғаныс мінез-құлқының тиімсіздігі олардың көңіл-күйге төзімділігінің төмен деңгейімен байланысты. Бұл әлеуметтік бейімделудің жалпы көрсеткішінің төмендеуінде де кездеседі, бұл оның әлеуметтік ортасына нашар бейімделуін және бір жағынан жанжалдың жоғары деңгейін көрсетеді, ал екінші жағынан, әлсіздікті, Жетілмегендікті көрсететін эго-қорғаныс реакцияларының нормадан асатын үлкен мөлшерінде.

Алайда, қорғаныс-жеңу мінез-құлқының әртүрлі стильдері бар жасөспірімдер көңіл-күйге төзімділік деңгейімен және қиын өмірлік жағдайларда қолданылатын реакциялардың сипатымен ерекшеленеді.

Қорғаныс-жеңу мінез-құлқының салыстырмалы түрде бейімделу стилі бар жасөспірімдер фрустрациялық төзімділіктің ең жоғары деңгейін анықтайды.

Девиантты мінез-құлқы бар адамдар жеке және қоршаған ортаны қорғау ресурстары блогының тұтастай алғанда да, оның құрылымының жекелеген компоненттерінің де төмен тиімділігімен сипатталады: тұрақсыз, теріс, бұрмаланған өзіндік тұжырымдама; салалар бойынша біркелкі бөлінбейтін және

әлеуметтік қолдауды төмен деңгейде қабылдау; қарқындылығы жағынан екіұшты және ең алдымен жеткіліксіз әлеуметтік желілерден алынатын әлеуметтік қолдау; қызметтің жекелеген салаларындағы қоршаған ортаны бақылаудың тұрақсыз, төмен деңгейі; салыстырмалы түрде дамыған эмпатия; өзін-өзі бағалаудың нақты және идеалды компоненттері арасындағы алшақтықтың болмауы. Жеке және қоршаған орта ресурстары блогының жұмысының төмен тиімділігі (теріс, нашар қалыптасқан өзіндік тұжырымдама, әлеуметтік қолдауды қабылдаудың төмен деңгейі, эмпатия, бақылаудың ішкі локусы, қоршаған орта тарапынан тиімді әлеуметтік қолдаудың болмауы және т.б.) бейімделмеген күресу мінез-құлық стильдерінің қалыптасуына ықпал етеді.

Пайдалаған әдебиеттер:

1. Абабаков В.А., Пере М., Кайдановская Е.В. Семейная жизнь и профессиональная деятельность // Вопросы психологии. - 2004. - № 6. - с.44-53
2. Абабаков В.А., Пере М. Адаптация к стрессу. Основы теории, диагностики, терапии. - СПб: Речь, 2004
- Воеводин И.В. Копинг-поведение при аддиктивных состояниях: относительность критериев адаптивности // Обозрение психиатрии и мед. психологии им.В.М. Бехтерева. - 2004. - № 4
3. Войцех В.А. Суицидолгоия/В.А. Войцех. - М: Миклош, 2007. - 280 с.
4. Гилинский Я.И. Девиантология: социология преступности, наркотизма, проституции, самоубийств. - СПб, 2004.
5. Гилинский Я.И. Криминология: теория, история, эмпирическая база, социальный контроль. - СПб, 2002.
6. Ефремов В.С. Основы суицидологии/ В.С. Ефремов. - СПб: Диалект, 2009. - 480 с.
7. Змановская Е.В., Рыбников В.Ю. Девиантное поведение личности и группы/Е.В. Змановская, В.Ю. Рыбников. - СПб: Питер, 2011. - 352 с.
8. Макарычева Г.И. Коррекция девиантного поведения. Тренинги для подростков и их родителей. - СПб: Речь, 2007. - 368 с.
9. Марищук В.Л., Евдокимов В.И. Поведение и саморегуляция человека в условиях стресса. - СПб: Питер, 2001
10. Никольская И.М., Грановская Р.М. Психологическая защита у детей. - СПб: Речь, 2001
11. Психоаналитические термины и понятия: Словарь/Под ред.Э. Мура и Б. Файна. - М, 2000
12. Психотерапия детей и подростков/Под ред.Х. Ремшмидта. - М, 2000

COULUMBIC EFFICIENCY OF THE NEGATIVE ELECTRODE OF AN ALL-IRON REDOX FLOW BATTERY

Bondar Andrii

PhD student

National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Linyucheva Olga

Doctor of technical sciences, Professor
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Byk Mykhaylo

Ph.D., Associate Professor,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

In recent years there has been significant growth in the installation of wind and solar power plants supported by a political and social demand for a transition to renewable energy. Despite this, the energy sector's contribution to total carbon dioxide emissions is 55% which makes it necessary to take initiatives to reduce this percentage and the absolute amount of carbon dioxide produced [1,2]. By increasing the amount of unpredictable generation of renewable energy generation, it is necessary to increase the amount of flexible electricity generation that can be used to balance the power in the power grid. In this regard, there is a need to develop a tool for the long-term accumulation of "green" electricity which will increase the predictability of renewable energy production and act as a flexible generation [3]. Thanks to this development, society will be able to increase the number of solar and wind power plants without parallel deployment of coal generation.

Promising candidates for medium- (hours and days) and long-term (weeks and months) storage technologies can be:

- hydropower plants;
- hydrogen production and transformation technologies;
- mechanical (gravity) storage technologies;
- compressed air storage technology;
- redox flow batteries.

Redox flow batteries (RFB) have relatively high efficiency and independence from the landscape variety compared to other technologies. Among the various types of flow batteries, the most researched and developed are batteries based on the following pairs of chemical elements [4–8]:

- $V^{2+}/V^{3+} | V^{4+}/V^{5+}$;
- $Zn/Zn^{2+} | O_2/OH^-$;
- $Zn/Zn^{2+} | Br_2/Br^-$;
- $H_2/H^+ | Br_2/Br^-$;
- $Fe^{2+}/Fe^{3+} | Cr^{2+}/Cr^{3+}$;
- $Fe/Fe^{2+} | Fe^{2+}/Fe^{3+}$.

Considering the availability and simplicity of iron extraction, and the availability of graphite and other materials necessary for large-scale production in Ukraine, the research and development of industrial energy storage systems based on $Fe/Fe^{2+} | Fe^{2+}/Fe^{3+}$ redox (Fe/Fe-RFB) couple is quite promising.

The configuration for Fe/Fe-RFB contains an aqueous solution containing an iron salt such as $FeCl_2$ or $FeSO_4$ as a redox material and an electrochemically inert supporting electrolyte salt such as NH_4Cl or $NaCl$ to improve electrolyte conductivity and reduce ohmic losses. During Fe/Fe-RFB charging Fe^{2+} ions are oxidized to Fe^{3+} ions on the positive electrode (Fig. 1).

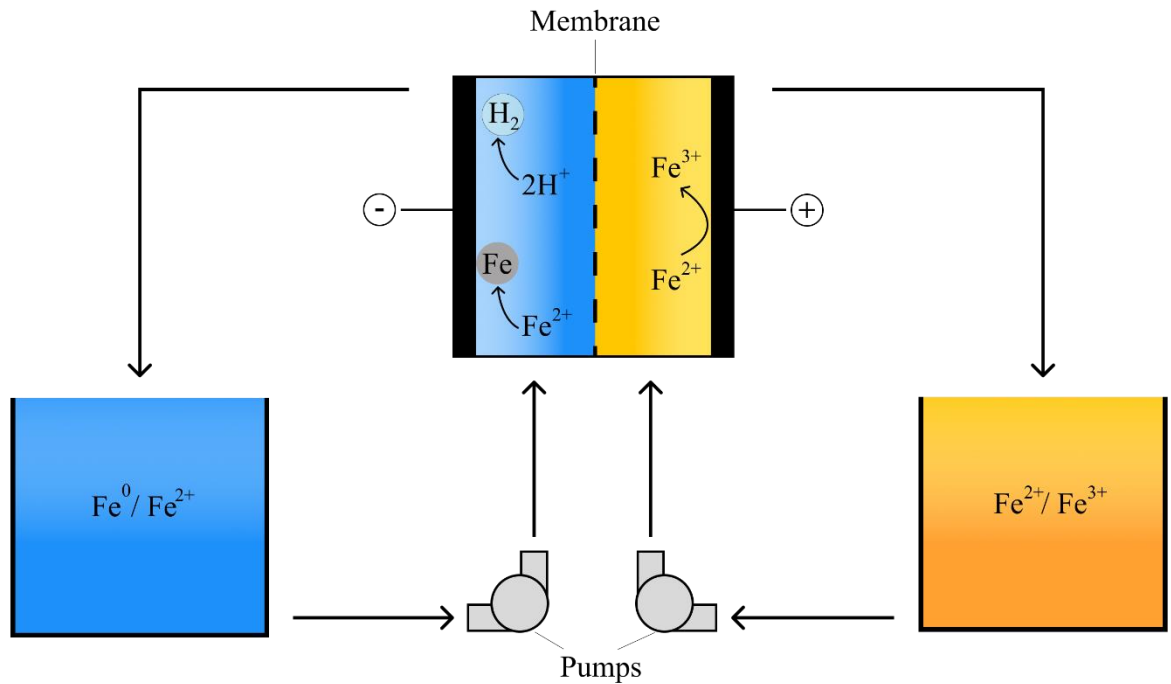
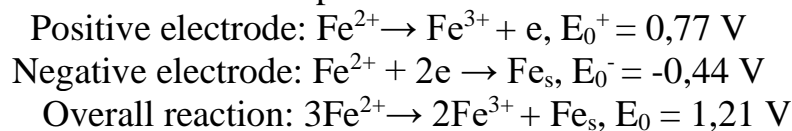

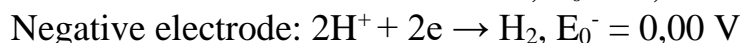
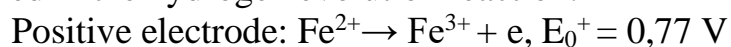
Figure 1. Schematic representation of an all-iron RFB.

The main drawback of an all-iron redox flow battery is the side process of hydrogen evolution (HER - hydrogen evolution reaction) which occurs on the negative electrode during battery charging and discharging.

At the negative electrode ferrous ions are reduced and metallic iron is deposited. During battery discharge these processes occur in the opposite way: metallic iron is oxidized and dissolves again in the electrolyte at the negative electrode while ferric ions are reduced to ferrous ions at the positive electrode:

The standard reaction potential of ferrous ion reduction is 440 mV more negative than that of a standard hydrogen electrode. Thus during the charge mode the concentration of H⁺ ions (H₃O⁺) will also decrease at the negative electrode where gaseous H₂ is formed in the hydrogen evolution reaction:

A significant influence on the process of hydrogen release is exerted by the cation of the conductive salt additive which can be sorbed on the surface of the electrode and block active centers for the sorption of hydrogen ions. In order to study this effect and the potential of the negative electrode of the half-cell of an all-iron flow battery approaching real values and the coulombic efficiency of the process of charging and discharging the electrode galvanostatic potentiometry was carried out in a three-electrode cell at different current densities: 20, 35 and 50 mA/cm². The current density data were chosen in view of the potential industrial implementation of the results. Experiments were carried out in solutions of 0.3 M iron chloride salt and a conductive additive (lithium, sodium, potassium, ammonium chloride) with a concentration of 1 M.

The summarized research results are described in table 1.

Table 1.

Experimental data of galvanostatic potentiometry in chloride solutions of studied metal cations

Current density	Additive	$E_{\text{charge average, V}}$	$E_{\text{discharge average, V}}$	Coulombic efficiency, %
1	2	3	4	5
20 mA / cm ²	LiCl	-0,83	-0,39	68,3
	NaCl	-0,86	-0,39	66,7
	KCl	-0,87	-0,49	76,5
	NH ₄ Cl	-0,88	-0,47	68,3
35 mA / cm ²	LiCl	-0,85	-0,42	71,6
	NaCl	-0,89	-0,42	71,6
	KCl	-0,9	-0,44	68,3
	NH ₄ Cl	-0,89	-0,52	81,6
50 mA / cm ²	LiCl	-0,87	-0,39	75,0
	NaCl	-0,94	-0,33	68,3
	KCl	-0,94	-0,38	68,3
	NH ₄ Cl	-0,91	-0,55	83,3

The coincidence of the numerical results of the Coulombic efficiency is explained by the large interval of data collection which was equal to 5 seconds. Accordingly to these, the accuracy of the measurement has fallen but the general dependencies can be understood. In further research, it is necessary to consider this fact and conduct galvanostatic potentiometric measurements with an interval of 0.2 s.

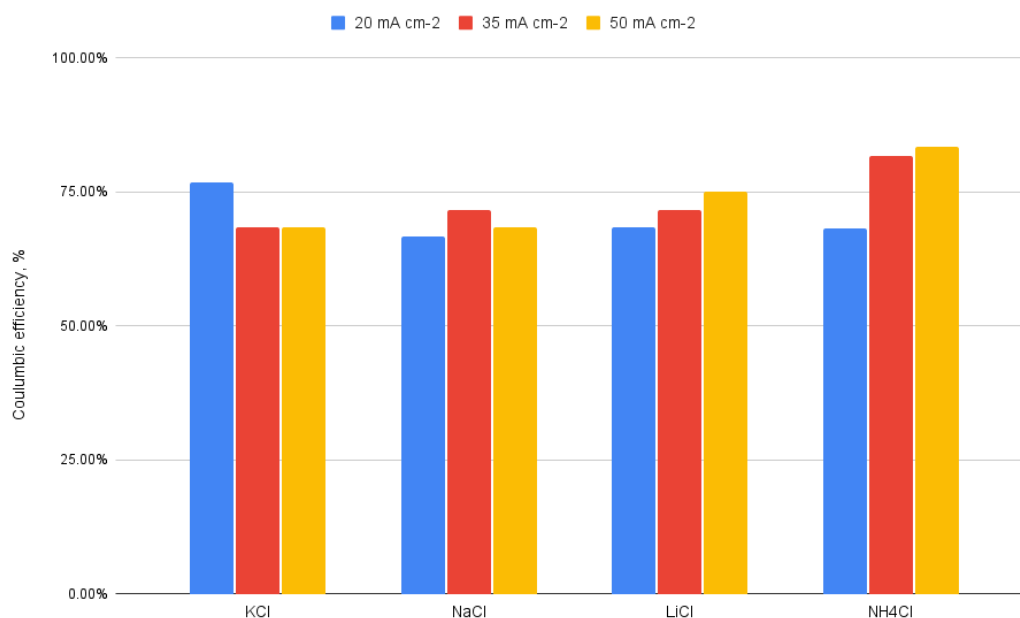

Figure 2. Graph of dependences of the Coulombic efficiency of the charge and discharge process of the negative electrode.

According to the obtained data, solutions based on ammonium chloride show the highest values of Coulombic efficiency among others (68.3% / 81.6% / 83.3%). These results can be explained by the strong binding of the ammonium cation to the electrode surface which prevents the sorption of the hydroxonium cation and its further reduction. Ammonium chloride is a promising candidate for the industrial introduction of an electrolyte based on it in the design and development of all-iron redox flow batteries.

The highest potential of the charging process of the negative electrode of an all-iron flow battery half-cell is observed in the solution based on lithium chloride which can be explained by the larger amount of hydrogen released on the electrode during the charging process due to the significant hydration of the lithium-ion due to the high polarization of the surface of the lithium-ion and its lower mobility and ability to sorb on the surface compared to hydrogen ions.

The next steps in improving an all-iron redox flow battery are to investigate the maximum capacity of the negative electrode material which will allow us to understand the maximum capacity and efficiency of the battery.

References:

1. International Renewable Energy Agency (IRENA), (2020), 10 Years: Progress to Action.

2. IRENA (2019), Renewable Power Generation Costs in 2018, International Renewable Energy Agency, Abu Dhabi.
3. D. Gielen et al., Energy Strategy Reviews, 24, 38 (2019). Journal of The Electrochemical Society, 2021 168 040529
4. Eduardo Sánchez-Díez, Edgar Ventosa, Massimo Guarnieri, Andrea Trovò, Cristina Flox, Rebeca Marcilla, Francesca Soavi, Petr Mazur, Estibaliz Aranzabe, Raquel Ferret, Redox flow batteries: Status and perspective towards sustainable stationary energy storage, Journal of Power Sources, Volume 481, 2021, 228804, ISSN 0378-7753, <https://doi.org/10.1016/j.jpowsour.2020.228804>.
5. Changkun Zhang, Leyuan Zhang, Yu Ding, Sangshan Peng, Xuelin Guo, Yu Zhao, Gaohong He, Guihua Yu, Progress and prospects of next-generation redox flow batteries, Energy Storage Materials, Volume 15, 2018, Pages 324-350, ISSN 2405-8297, <https://doi.org/10.1016/j.ensm.2018.06.008>.
6. Holland-Cunz, M.V., Cording, F., Friedl, J. *et al.* Redox flow batteries—Concepts and chemistries for cost-effective energy storage. *Front. Energy* **12**, 198–224 (2018). <https://doi.org/10.1007/s11708-018-0552-4>
7. Ding, Yu & Zhang, Changkun & Zhang, Leyuan & Zhou, Yangen & Yu, Guihua. (2017). Molecular engineering of organic electroactive materials for redox flow batteries. *Chem. Soc. Rev.* 47. 10.1039/C7CS00569E.
8. Zhao, Q., Zhu, Z., Chen, J., Molecular Engineering with Organic Carbonyl Electrode Materials for Advanced Stationary and Redox Flow Rechargeable Batteries, *Adv. Mater.* 2017, 29, 1607007. <https://doi.org/10.1002/adma.201607007>.

MIRROR COATINGS FOR MILITARY OPTICAL DEVICES

Drobiazko Atemii Anatoliyovich,

PhD student

National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Linyucheva Olga Volodumirivna

Doctor of technical sciences, Professor
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Byk Mykhaylo Volodumurovych

Ph.D., Associate Professor,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

According to the experience of combat operations, including during the conduct of the anti-terrorist operation (ATO), to date, military specialists pay a lot of attention to the development and improvement of optical and optical-electronic means. This is due to the continuous improvement and development of new-generation weapons systems that have improved performance characteristics, which allow reducing the time they stay in the detection and damage zone, reduces the visibility of objects, increases their immunity and countermeasures to reconnaissance means, and changes the tactics of their actions.

Calculated estimates of the components of firing on hitting a target show that information about a target on the battlefield (detection, aiming, tracking and targeting), for aiming weapons, have a great advantage in comparison with the components of the combat power of weapons (projectile power, rate of fire, inertia). Informative indicators significantly affect the effectiveness of the combat use of OVT (reaction time, firing accuracy, probability of defeat) [1-3].

A periscope is an optical device for observation from cover. The simplest form of a periscope is a tube, at both ends of which mirrors are fixed, tilted relative to the axis of the tube by 45° to change the course of light rays. In more complex versions, prisms are used instead of mirrors to deflect the rays, and the image received by the observer is magnified using a system of lenses. The most famous types of periscope - such as periscopes on submarines, hand periscopes and stereo tubes (they can also be used as a periscope) - are widely used in military affairs.

A mirror periscope consists of two mirrors, parallel to each other and inclined to the horizon at an angle of 45° . Light rays are reflected by the upper mirror, fall on the lower one, and after being reflected in it, enter the eye of the observer. The mirrors in the periscope can be replaced by one or more prisms. The periscope makes it impossible to damage during observation and the need to use thick protective layers of

glass. It provides a viewing angle of 60-90°. It can easily be made adjustable to increase the viewing angle up and down as well as to the sides.

Most of the existing tanks were inherited by Ukraine and today are physically and morally obsolete and need renovation and improvement, in particular optical components - prisms, mirrors, lenses, etc.

Therefore, the task of our work was the study of chemical and electrochemical processes used in the manufacture of reflective elements of military equipment.

The processes of applying a mirror coating to the prisms of a tank periscope and methods of fixing the mirror coating were studied on prisms made of VK-7 optical glass.

The process of chemical silver deposition was used to apply the mirror coating. The preparation of prisms before silver layer deposition included etching in concentrated nitric acid, treatment in an alkaline solution (100 g/L NaOH), and sensitization in a stannous chloride solution (0.5 g/L SnCl₂, 30 g/L HCl).

After that, silvering was carried out by immersing the prism in a mixture of a silver salt solution and a reducing agent. Recovery of silver from the ammonia complex was carried out by a soft reducing agent - potassium sodium tartrate. The silver coating was applied by mixing equal amounts of silver salt solution and reducing agent and immersing a previously prepared prism into it.

After the silvering process was completed, the resulting silver coating was fixed.

Bakelite varnish with fillers was used as fasteners, which is recommended by the technical conditions for military optical devices; spray varnish, varnish with a volatile solvent and metallic coatings.

When Bakelite varnish with fillers was tested, its chemical aggressiveness against fresh deposited silver coating was established. As a result of which yellowish separations and etching of the mirror layer appeared on the coating.

The use of an alkyd quick-drying spray varnish gave slightly better results, but it was applied unevenly and due to the undercoating of the paint, the outer coating was also uneven and translucent. This also led to the reflected image distortion. The second method of fixing the mirror layer is the application of galvanic coatings.

For fastening, a nickel plating electrolyte was used, which gives the most stress-free nickel coatings and is non-aggressive towards the thin silver layer.

The proposed nickel plating electrolyte was previously tested in the technology of obtaining reflective elements of laser rangefinders [4].

Nickel plating electrolyte of the following composition was used (g/L): Nickel sulfate - 180-200; Nickel chloride - 18-30; Boric acid - 30-50; Magnesium sulfate - 50-70.

The temperature of the electrolytes for chemical silver coating and nickel plating should be the same. The deposition of the nickel coating was carried out at a current density of 0.5 A/dm² until a coating with a thickness of 7-8 μm was obtained. With a greater thickness or temperature difference of the electrolyte of nickel plating and chemical silver coating, peeling of the overall coating occurs due to mechanical or thermal stresses.

After that, the resulting nickel film was grown in a copper electrolyte to a thickness of 20-50 μm .

The standard composition of the copper electrolyte without leveling and gloss-forming additives was used (g/L): Copper vitriol - 200-250; Sulfuric acid - 80-100.

To simplify the technology, the copper coating was also added directly to the mirror silver coating. The possibility of two layer (silver-copper) coating without loss of reflectivity and other technical characteristics was shown.

It is proposed to use a silvering solution with a mild reducing agent - potassium sodium tartrate to obtain a microcrystalline mirror coating. It has been established that organic fixatives have an aggressive effect on freshly deposited mirror coating and deteriorate its quality. The proposed nickel plating electrolyte with minimal stresses is suitable as a protective coating of the mirror layer. The best quality protective coating turned out to be a two-layer nickel-copper coating.

References:

1. Kablukov, O.A. (2010), "Osoblivosti zastosuvannya zasobiv maskuvannya vijs'k i ob'ektiv vid optiko-elektronnih zasobiv povitryanoï rozvidki protivnika: istorichnij aspekt" [Features of the use of means of masking the troops and objects from opto-electronic means of air reconnaissance of the enemy: the historical aspect], Science and Technology of the Air Force of Ukraine, No. 1, pp. 180-181.

2. Pasko, I.V. (2009), "Artylerijski optyko-elektronni zasoby rozvidky, sposterezhennia ta tsilevkazannia" [Artillery opticelectronic means of reconnaissance, observation and targeting], Prospects and ways of development of combat support of missile troops and Artillery of the Land Forces of the Armed Forces of Ukraine, Sumy State University, Sumy, pp. 29-30.

3. Biryukov, I.Yu. (2012), "Eksperymentalne doslidzhennia optychnoi prymitnosti obektiv ABTT dlia okhorony perymetra ob'ektu" [Experimental study of the optical properties of ABTT objects for the protection of the perimeter of the object] report on research work. Acad. VV of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, Kharkiv, 85 p.

4. Byk M.V., Linucheva O.V., Hulian R.I., Hulian A.O., Redko R.M. Die funktionale Mehrfachbeschichtung der Oberflache von quarzartigen Resonatoren // Austrian Journal of Technical and Natural Sciences, № 11–12, 2014, November-December. - P. 116 - 119.

RESEARCH OF THE PROTECTION LEVEL AGAINST VULNERABILITIES OF THE IOT TELECOMMUNICATION NETWORK WITH INTEGRATION OF FOG CLOUDING AND CLOUD COMPUTING TECHNOLOGIES

Marchuk Volodymyr Stepanovich,

Ph.D., associate professor
Kharkiv National University of Radio Electronics

Laribi Fouad,

Master's degree
Kharkiv National University of Radio Electronics

Jakduwa Usman Hassan

Master's degree
Kharkiv National University of Radio Electronics

Introduction

In practice, various ways for organizing information security systems are possible. To reduce the cost of the system, as a rule, a single-stage security system is used. But such an architecture is not always effective. In the case of an IoT network with the integration of Fog Computing and Cloud Computing technologies, it is important to choose a protection system that makes it possible to increase the probability of repelling threats [1,2].

An increase in the overall effectiveness of the protection system can be achieved due to the correct choice of the security system architecture and security system elements with the corresponding probabilities of repelling threats.

The purpose of the work

It is important to study the general function of the probability of threat repelling in the IoT network under a two-stage architecture with separate security systems in Fog Computing and Cloud Computing networks.

Methods

When calculating the total probability of repelling a threat in case of using several protection means (P_i), it should be taken into account that the presence of separate protection means are joint events. This means that a common event occurs only when all of these events occur.

The formula for two non-mutually exclusive events has the form

$$P(A+B) = P(A) + P(B) - P(A)P(B) \quad (1)$$

Results and discussion

According to formula (1), the overall probability of repelling a threat increases with an increase in the level of protection at each stage. In the case of using two security

systems with a protection probability of each equal to one, it does not make sense. The maximum value of the total probability of threat repelling is equal to one.

Consider two-level protection with $P_1(t) = P_2(t) = P_p(t)$. Formula (1) takes the form

$$P_c = 2P_p(t) - P_p^2(t) \quad (2)$$

We will conduct a study of what gains ΔP the use of two-level protection gives with different levels of protection at each level.

Fig. 1 presents a graph of the dependence of the increase in the probability of threat repelling ΔP in relation to one-stage protection.

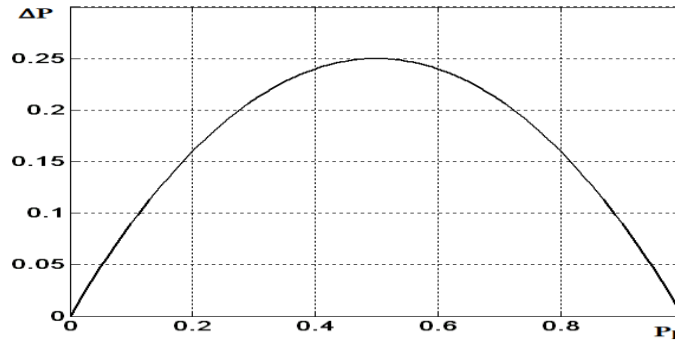

Figure 1. Increasing the probability of threat repelling ΔP in relation to single-stage protection

The maximum growth occurs at $P_1 = P_2 = 0,5$ and is $\Delta P = 0.25$.

According to the results of the analysis, with a two-stage architecture with separate security systems in Fog Computing and Cloud Computing networks in the IoT network, it is not always appropriate to use protection systems with the probabilities at each level tending to a value of one. At the same time, the growth of the overall probability of repelling the threat ΔP slows down, and the costs of such systems, as a rule, increase.

Conclusions

The use of two-stage protection of the IoT network with separate security systems in Fog Computing and Cloud Computing networks, instead of a general one-stage, leads to an increase in the probability of threat repelling.

The greatest increase in the overall probability of threat repelling for systems with the same protection at each level occurs at $P_i = 0.5$ and is $\Delta P = 0.25$.

Using systems with higher threat repulsion probabilities at each level increases the level of overall protection, but the growth of threat repulsion decreases. In this case, it is necessary to evaluate the gain in general protection and the costs of protection systems with a high level of threat repelling. As a rule, systems with a high level of threat reflection cost more.

References

1. Yunusa Simpa Abdulsalam, Mustapha Hedabou. Security and Privacy in Cloud Computing: Technical Review. [Electronic resource]. - Access mode: <https://www.mdpi.com/1999-5903/14/1/11>

2. Shanhe Yi, Zijiang Hao, Zhengrui Qin, and Qun Li. Fog Computing: Platform and Applications. [Electronic resource]. - Access mode:
<https://www.researchgate.net/publication/301691282>

THE CHOICE OF THE OPTIMAL METHOD OF DIAGNOSTICS OF THE HUMAN BODY IN THE SPHERE OF MEDICINE OF DISASTER

Roman Antoshchenkov

DSc., professor
State Biotechnological University

Ihor Cherepnov

PhD, Senior Researcher, Associate Professor
State Biotechnological University

Viktor Kolokolnikov

student
State Biotechnological University

As noted in [1], according to the International Labor Organization, more than 2.3 million people die every year from industrial accidents or occupational diseases. At the same time, the most traumatic sectors of the economy in [1] include the mining and construction industries, as well as agriculture. However, road traffic accidents (RTA) are no less dangerous in terms of the number of deaths and injuries. These people can include not only drivers and passengers, but also pedestrians. According to the World Health Organization [2], road traffic injuries are the leading cause of death among children and young people aged 5 to 29 years. Every year, about 1.3 million people die as a result of road accidents, and between 20 and 50 million people suffer severe injuries leading to disability. Very often, these lesions are complex in the form of burns, fractures, wounds, internal bleeding, and other pathologies [3]. In the case of a railway accident, these are mechanical injuries, thermal and chemical burns, acute poisoning, radiation injuries, and combined injuries [4]. In the latter case, additional problems inevitably arise due to a sharp increase in the time required for the arrival of medical workers at the crash site, as well as for the evacuation of victims to a hospital or hospital in order to provide professional assistance. In such a situation, there is a real threat of violating the so-called “golden hour” rule, which was formulated on the basis of the experience gained by international specialists in the field of disaster medicine. This term refers to the period of time that has passed since the injury, in which medical care will be most effective and the chances of survival increase [3]. But in general, the success of treatment is determined by the timeliness and reliability of the diagnosis, as well as constant monitoring of the state of the body of the victim for the timely correction of therapeutic effects. Modern classical medicine is based on these postulates. Thus, in medicine in Germany, the principle that was born in the era of antiquity is more strictly implemented than in other countries: “Before therapy, the gods made a diagnosis” [5].

Given that the focus of pathology, as a rule, is located in the depths of the human body, objective and operational information about the processes can be obtained mainly using the methods of radiation diagnostics. In [6, 7], a comparative analysis of the advantages and disadvantages of the most common instrumental diagnostic methods was carried out. As noted in [6], the assessment of the adequacy of the treatment of most pathologies accompanied by an inflammatory reaction requires monitoring the severity of inflammation. The use of biochemical markers of inflammation is often limited by their inertia. The variability and individual scatter of the parameters of biological objects, their interconnectedness, the nonlinearity of these relationships, the presence of a high level of interference - all this makes the task of an objective assessment of the state of a biological object very difficult. In [7], diagnostic equipment operating on different physical principles was compared on the basis of the following three criteria: price, complexity, and resolution (table 1).

Table 1.

Comparison of various methods of radiation instrumental diagnostics

Modality	Cost	Hardware complexity	Resolution
X-ray	Moderate	Moderate	High
PET	High	High	High
Gamma camera	Moderate	Moderate/High	Moderate
MRI	High	High	High
Ultrasound	Moderate	Moderate	Moderate
IR	Moderate	Moderate/High	High
Radiometry	Low	Low	Low

From Table. 1 it follows that the equipment for radiometry has a low cost and is quite easy to use. This facilitates the training of maintenance personnel. The disadvantage of radiometry should be considered noted in Table. 1 low resolution. However, as noted in [8], the required spatial resolution for obtaining information about the absolute body temperature and its depth distribution can be achieved by conducting temperature measurements using several wavelengths, namely the millimeter and centimeter ranges. Other options are also possible - for example, in [9] it is proposed to scan the patient's body using infrared and radio wave measurement channels. In addition, radiometric diagnostic methods have such an advantage over others that they are completely harmless to humans, since the subjects are not exposed to any influences [10]. Therefore, unlike fluoroscopy, there are no restrictions on the frequency of diagnostic sessions, the age and gender of the patient, as well as the pregnancy factor.

Given that clothing and plaster bandages are not an obstacle to electromagnetic waves, microwave radiometry can be used in conjunction with other methods of instrumental diagnostics, and in an extreme situation, replace them.

References:

1. Значення вищої професійної освіти для зниження ризику виробничого травматизму / І. А. Черепньов та ін. *Інженерія природокористування*. 2021. № 1 (19). С. 120–132.
2. Road traffic injuries. *World Health Organization*: веб-сайт. URL: <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/road-traffic-injuries> (06.01. 2023).
3. Черепньов І. А. Застосування методів радіотермографії в телемедицині в умовах надзвичайних ситуацій. *Сучасні напрями розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та засобів управління*: тези доповідей 11-й Міжнарод. наук. технічн. конф. Баку – Харків – Київ – Жиліна, 2021. С. 110–111.
4. Богомольний Б. Р., Кононенко В. В., Чуєв П. М. Медицина екстремальних ситуацій: навч. посіб. Одеса: ОДМУ, 2001. 412 с.
5. Diagnostik und Therapie. *Sayt Die Germanische Heilkunde*: веб-сайт. URL: <https://germanische-neue-medizin.de/diagnostik-und-therapie> (07.01.2023 р.).
6. Черепнёв И. А., Лупиков В. С., Ляшенко Г. А. Основные требования к диагностической аппаратуре на основе измерения собственных электромагнитных излучений биологических объектов. *Системи управління навігації та зв'язку*, 2011. Вип.4 (20). С. 124 – 131.
7. Yuvamaliga V. M., Dr. V. Latha. Survey on microwave radiometric techniques in medical applications. *IJCRT*, 2018. Vol. 6. Iss. 2. PP. 1517–1522.
8. И. А. Черепнев та ін. Экспериментальное обоснование медико-технических требований к аппаратуре радиотеплового картирования биологических объектов. *Збірник наукових праць ХВУ*, 2002. Вип. 1(39). С. 126–130.
9. Насыров В. А., Буваев Ш. И. Микроволновая радиотермометрия как метод функциональной диагностики в медицине. *Медицина Кыргызстана*, 2011. № 3. С. 95–98.
10. Е. М. Прохоренко и др. Доработка методик тепловизионного контроля поверхности биологических объектов. *Восточно-европейский журнал передовых технологий*, 2012. № 5 (59). т. 5. С. 22–27.

ELECTROCHEMICAL SYSTEM OF REGENERATION CELL BASED ON Fe/H₂ COUPLE FOR FLOW BATTERY

Yaroslav Kolosovskyi,

PhD student

National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Olga Linyucheva,

Doctor of technical sciences, Professor
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

Oleksii Kosohin,

Ph.D., Associate Professor,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

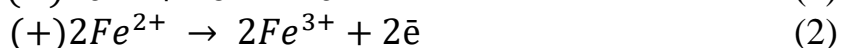
ЕЛЕКТРОХІМІЧНА СИСТЕМА РЕГЕНЕРАЦІЙНОЇ КОМІРКИ НА ОСНОВІ ПАРИ Fe/H₂ ДЛЯ ПРОТОЧНОГО АКУМУЛЯТОРУ

Відновлювані джерела енергії значно стали значно доступнішими завдяки ініціативам, спрямованим на боротьбу з глобальним потеплінням, і тому швидко впроваджуються такі технології, як генерація електроенергії за рахунок енергії сонця та вітру. У 2017 році в світі встановлено 178 ГВт потужностей відновлюваної енергії, що становить понад дві третини зростання потужності глобальної чистої електроенергії. Більша частина цього зростання потужностей була у формі сонячних і вітрових технологій, які лише періодично забезпечують енергію. Повідомлялося, що при високих рівнях розповсюдження, при частці на ринку енергії більше 20%, ці нові технології можуть дестабілізувати електричні мережі, якщо вони не супроводжуються накопиченням енергії [1-3]. Для того, щоб підтримати розгортання виробництва електроенергії з відновлюваних джерел, надзвичайно важливі високоефективні та дешевші методи зберігання надлишкової енергії та забезпечення електроенергією за потреби.

Проточні акумулятори вважаються перспективними для рішень, які вимагають тривалого розряду – близько трьох годин або більше, але на даний момент вони занадто дорогі та ненадійні для широкого розповсюдження даної технології [4]. Велика кількість оглядів присвячена обговоренню різних типів електрохімічних систем для проточних акумуляторів, їхніх переваг та недоліків порівняно з іншими технологіями накопичення енергії та проблеми, які перешкоджають їх розвитку. Для систем довготривалого накопичення енергії гібридні проточні батареї на основі заліза мають такі переваги, як безпека,

стійкість і низька вартість. Тим не менш, деякі проблеми, такі як термін служби та ефективність пристрою, обмежили їх розвиток.

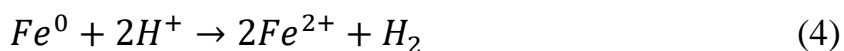
Під час заряду залізо-залізного проточного акумулятору відбувається відновлення іонів заліза Fe^{2+} до металевого заліза Fe^0 , що супроводжується побічною реакцією виділення водню, а спряженим анодним процесом є окислення іонів заліза Fe^{2+} до іонів Fe^{3+} .

Під час розряду відбувається окислення металевого заліза в іони заліза.

Проте під час роботи проточних залізних акумуляторів спостерігається процес зменшення струмової ефективності. Це відбувається через процеси:

- корозії заліза, яка перебігає за низьких значень рН і супроводжується виділенням водню

- копропорціонування заліза, в результаті чого металеве залізо окислюється іонами заліза в розчині (перехід іонів заліза Fe^{3+} з позитивної сторони комірки у негативну через сепаратор)

- побічний процес виділення водню на негативному електроді. Частина струму йде на утворення водню. Цей процес не лише зменшує ефективність роботи акумулятору, а й з часом погіршує продуктивність роботи акумулятору через зміни у хімічному складі електролітів. Тобто позитивний електроліт стає надмірно концентрований іонами заліза, в той час, як негативний – збіднений на іони заліза. Втрата протонів призводить до зростання рН та утворення гідроксиду заліза, забруднення електродів тощо.

Метою роботи було дослідити принципову можливість роботи комірки регенерації електролітів та провести попередній порівняльний аналіз доступних електродних матеріалів.

Для проведення експериментальних досліджень було виготовлено прототип комірки регенерації з робочою площею електроду 10 см² (рис. 1).

Для порівняльного дослідження електродних матеріалів катодного електроду мембранно-електродного блоку (МЕБ) регенеративної комірки було обрано два найпоширеніші комерційно доступні матеріали – графітизований папір AvCarb® та графітизована тканина Cetech® товщиною 200 мкм.

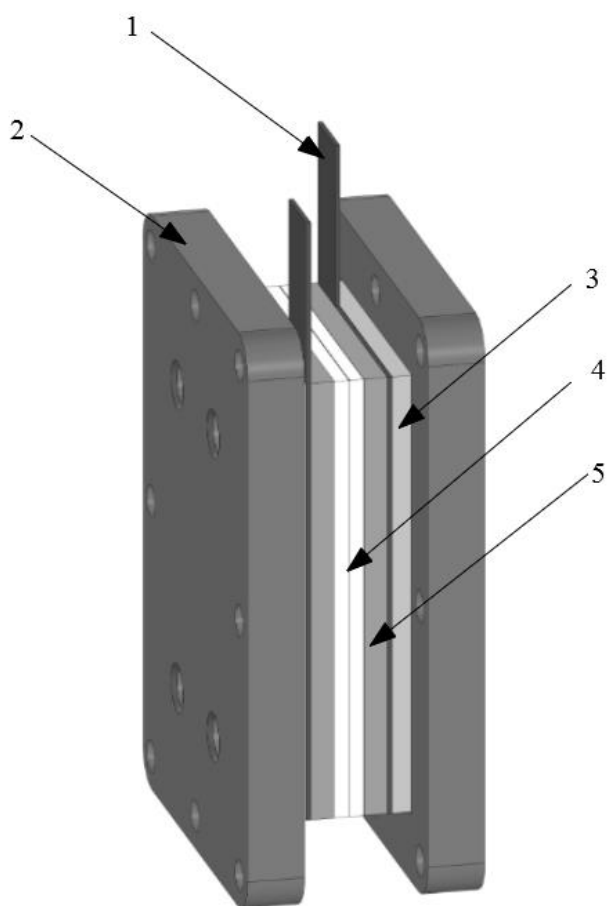

Рисунок 1. Модель регенеративної комірки: 1 - мідний струмопідвід; 2 - запірна плита; 3 - ізолююча плита; 4 - мембранно-електродний блок; 5 - графітовий електрод.

Тестування проводились на 2М розчинах FeCl_3 для нівелювання впливу дифузійних обмежень та більш якісної оцінки впливу матеріалу електродів. Для порівняння впливу матеріалу катодного електроду було виготовлено серію мембранно-електродних блоків на основі мембрани Nafion 211 та анодного електроду з графітізованого паперу AvCarb®, вкритого платиновим каталізатором на вуглецевому носії з навантаженням по металу $0,2 \text{ мг/см}^2$ активною площею 10 см^2 , в якості катодних електродів відповідно були використані графітізований папір AvCarb® та графітізована тканина Cetech® товщиною 200 мкм , активною площею 10 см^2 . Для оцінки питомих характеристик проведено потенціостатичні дослідження на двоелектродному потенціостаті IVIUM XR40, в якості електроду порівняння в дослідженнях був використаний водневий електрод регенеративної комірки, робочим електродом виступав катод.

На рис. 2 зображені результати хроноамперометричних досліджень при потенціалі $0,5 \text{ В}$ відносно водневого електроду регенеративної комірки. Як видно з графіку, при використанні графітізованої тканини в якості матеріалу катоду, струм відновлення йонів Fe^{3+} вдвічі вищий, ніж на електроді, виготовленому з графітізованого паперу.

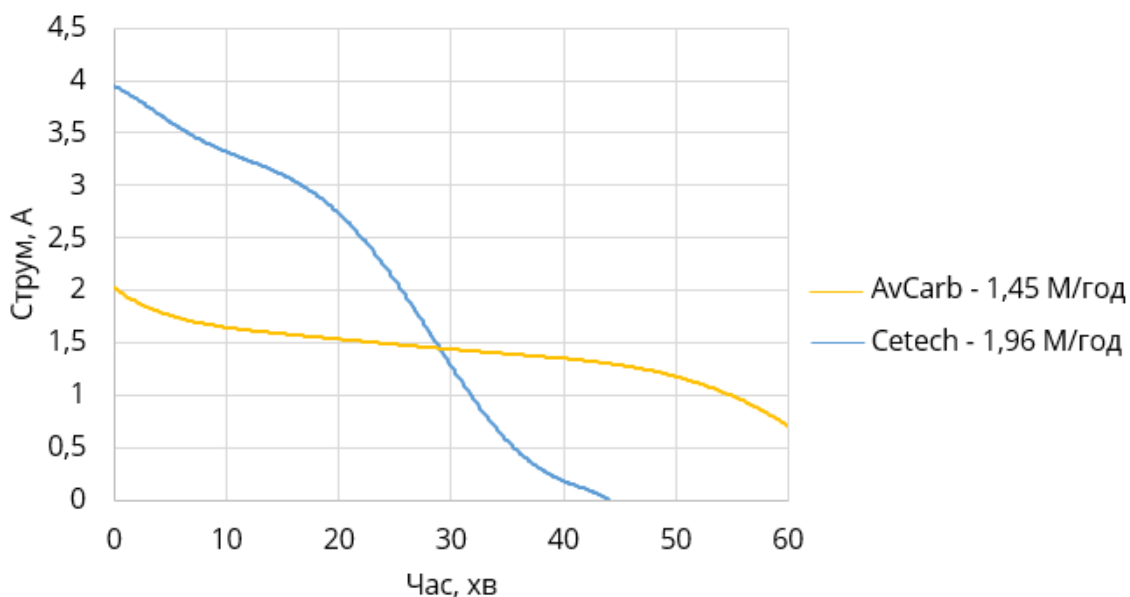

Рисунок 2. Графік залежності зміни струму від тривалості відновлення електроліту при використанні 2-х типів графітизованих носіїв.

Для визначення циклічної стабільності роботи регенеративної комірки було проведено серію експериментів з регенерацією встановленого об'єму електроліту, при цьому визначали зміну напруги на комірці при розряді залежно від циклу розряду (рис 3.).

Напруга на комірці від 1 до 50 циклу впала орієнтовно на 150 мВ (30% падіння напруги), що спричинено деградацією МЕМБ, яка пов'язана з дифузією компонентів електроліту крізь мембрану з анодного простору в катодний, що спричиняє отруєння каталізатору.

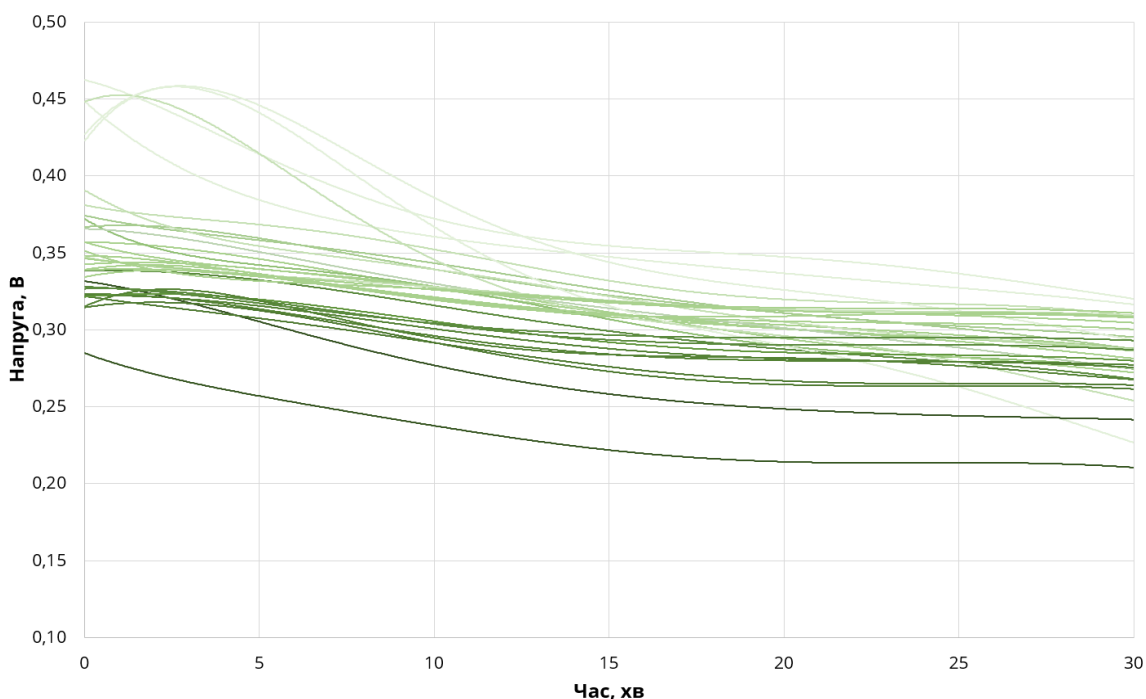

Рисунок 3. Залежність зміни напруги з часом для 50-ти послідовних циклів на регенеративній комірці з використанням мембрани Nafion 211.

В процесі роботи було досліджено принципову будову системи регенерації електролітів залізо-залізного проточного акумулятора.

У рамках проведених експериментів порівнювались різні матеріали катодного електроду для комірки рекомбінації. Крім того, було досліджено циклічну стабільність роботи регенеративної комірки. Матеріал електроду мав значний вплив на питомі характеристики роботи досліджених мембранно-електродних блоків. Вуглецева тканина Cetech® продемонструвала найвищі показники із значенням максимальної густини струму відновлення порядку 470 мА/см². З результатів проведених досліджень встановлено, що кінетика процесу відновлення йонів Fe³⁺, в основному, залежить від дифузійних обмежень на катоді мембранно-електродного блоку регенеративної комірки, його структури та стану поверхні. Для покращення питомих характеристик МЕБ необхідно провести додаткові дослідження впливу матеріалу катоду, причин виникнення деградації МЕБ та способів боротьби з ними.

При використанні регенераційної комірки створюється складна динамічна рівновага за рахунок транспортування протонів у позитивну камеру проточного акумулятору, що необхідно додатково дослідити, щоб зменшити втрату ємності та підвищити ефективність системи проточного акумулятору.

Список літератури

1. International Energy Agency, Renewables 2018. 2018. p. 3-4.
2. Helm, C. and M. Mier, On the efficient market diffusion of intermittent renewable energies. Energy Economics, 2019. 80: p. 812-830.
3. Committee for The National Academies Summit on America's Energy, F., The National Academies summit on America's energy future: summary of a meeting. 2008,
4. E. Sanchez-Díez ' et al, Redox flow batteries: Status and perspective towards sustainable stationary energy storage, Journal of Power Sources Volume 481, 2021,

ТЕЛЕПАТІЯ ЯК НОВИЙ ВИД КОМУНІКАЦІЇ ДЛЯ ПЕРЕДАЧІ ІНФОРМАЦІЇ

Блащук Світлана Миколаївна,
кандидат технічних наук,
провідний науковий співробітник,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Чекунова Оксана Миколаївна,
кандидат технічних наук, доцент
провідний науковий співробітник,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Щербак Олег Володимирович,
науковий співробітник,
Харківський національний університет
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

Термін «телепатія» був вперше вжитий в 1882 році Фредеріком Вільямом Генрі Майерсом, одним із засновників британського Товариства психічних досліджень [1]. У 1894 Френк Подмор видав книгу «Явища і передача думок: дослідження свідчень телепатії», де стверджував, що довів існування телепатії експериментально. Вільям Крукс, хоча й не вживав терміна «телепатія», ще в 1874 оприлюднив свої досліди в «Дослідженнях феномена спіритизму», де описував телекінез і передачу думок. Їх підґрунтям Крукс вважав певні «ефірні хвилі». Збором письмових та усних свідчень телепатії займалися Шарль Ріше та Каміль Фламаріон. В 1876 році Вільям Беррет зробив доповідь для Британської асоціації поширення наук, де відстоював реальність телепатії. У 1881 році він опублікував статтю, де обґрунтовував передачу думок термодинамічними явищами та явищами розсіювання світла. Бернارد Кажинський проводив з 1910-х років експерименти з навіювання думок тваринам і описав це як «біологічний радіозв'язок», порівнявши клітини організму з радіо. У 1940 році Ганс Бергер, спираючись на дослідження електричної активності мозку, також припустив, що електромагнітні поля можуть забезпечувати зв'язок між віддаленими особами, подібно до радіо. Володимир Бахтерев припускав, що можливості мозку можливо розширити пристроями, зокрема можливості до комунікації, створивши за допомогою радіотелеграфа телепатію. Подібної позиції дотримувався Джозеф Ліклайдер, прогнозуючи злиття в майбутньому людського тіла з машинами. Леонід Васильєв у 1960-і досліджував телепатію як спосіб комунікації за участю невідомих органів чи засобів [1]. Євген Золотов розумів телепатію як комунікацію за допомогою магнітних полів біологічного

походження і створив у 1967 році рукописний підручник з тренування телепатії [2]. У 2004 році Каліфорнійським Дослідним центром НАСА ім. Еймса створено комп'ютерну програму, що зчитувала з датчиків сигнали, які надсилаються головним мозком язика, горлу і голосовим зв'язкам. Це дозволяло передбачати, що скаже людина до того, як вона виразить думку словами [3]. У 2007 році було здійснено експеримент з розпізнання бажань і намірів людини за допомогою апарату магнітно-резонансної томографії, коли шляхом сканування активності мозку фіксувалося, які нейрони активуються [4].

Отже, чи бачимо, що експерименти, пов'язані зі спробами довести існування телепатії, проводилися в Європі, США та Радянському Союзі, але, незважаючи на повідомлення про деяку кількість попередніх позитивних результатів, спроби відтворити їх призводять до негативних результатів [5], чому реальність феномена, як і раніше, залишається недоведеною. Вчені часто розглядають уявлення про існування телепатії як псевдонаукові [6-9].

Чому вчені не визнають телепатію і вважають будь-які теорії її існування псевдонауковими? Відповідь очевидна: ніхто не знає самого принципу телепатії, механізму та умов її функціонування.

Аналіз літератури [6, 10] показує, що на теперішній час про телепатію згадують, переважно, як про гіпотетичну здатність мозку передавати і приймати думки, образи, почуття та несвідомий стан іншому мозку чи організму на відстані, яка не має жодних експериментальних доказів, без використання будь-яких відомих засобів комунікації чи маніпуляції.

У роботі телепатію буде розглянуто з точки зору виду комунікації. З огляду на такий підхід, дамо нове визначення телепатії.

Телепатія – це вид комунікації, який може використовувати людина-комунікатор (абонент, споживач, тощо), для передачі інформації у вигляді мови, думки, образу чи відчуття за допомогою свого власного каналу телепатичного зв'язку.

З визначення видно, що канал телепатичного зв'язку у кожної людини-комунікатора власний. Він залежить від того, наскільки вона "правильна". Що означає "правильна"? Це значить, що для того, щоб людина-комунікатор змогла активувати свій власний канал телепатичного зв'язку, їй необхідно:

1. Відмовитись від вживання алкогольних виробів.
2. Відмовитись від вживання тютюнових виробів та будь-яких наркотичних речовин.
3. Відмовитись від будь-яких фармацевтичних препаратів.
4. Відмовитись від використання нецензурної брані.

Звичайно, це усе повинно відбуватися поступово: із зменшення кількості і до повної відмови. Чим менше усього цього у житті людини-комунікатора, тим чистіше його власний канал телепатичного зв'язку, а значить, надійніший і стійкіший зв'язок з іншою людиною-комунікатором чи групою комунікаторів.

Список літератури:

1. Самостиенко Е. В.. Телепатия как утопия коммуникации. Эскиз истории. *Практики и Интерпретации. Журнал филологических, образовательных и культурных исследований*. 2018. №3(3). С. 104-122. <https://doi.org/10.23683/2415-8852-2018-3-104-122>.
2. Телепатія. *Матеріал з Вікіпедії - вільної енциклопедії*: веб-сайт. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%A2%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BF%D0%B0%D1%82%D1%96%D1%8F> (дата звернення 22.01.2023).
3. Braukus M., Bluck J.: NASA - NASA Develops System To Computerize Silent, "Subvocal Speech". *NASA NEW*: web site. URL: https://www.nasa.gov/home/hqnews/2004/mar/HQ_04093_subvocal_speech.html (accessed 21.01.2023).
4. Christopher deCharms R.. Reading and controlling human brain activation using real-time functional magnetic resonance imaging. *Trends in Cognitive Sciences*. 2007. № 11(11). С. 473–481. <https://doi.org/10.1016/j.tics.2007.08.014>.
5. Rabeyron T. Why Most Research Findings About Psi Are False: The Replicability Crisis, the Psi Paradox and the Myth of Sisyphus. *Front Psychol*. 2020. № 11. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2020.562992>.
6. National Science Board. Chapter 7: Science and Technology: Public Attitudes and Understanding. *National Science Board. Science Engineering Indicators 2018*: web site. URL: <https://www.nsf.gov/statistics/2018/nsb20181/assets/404/science-and-technology-public-attitudes-and-understanding.pdf>. (accessed 20.01.2023).
7. Dalkvist J. Telepathic Group Communication of Emotions as a Function of Belief in Telepathy. *Department of Psychology, Stockholm University*. 1994. P. 16: web site. URL: https://books.google.com.ua/books?id=lhsRAQAIAAJ&redir_esc=y. (accessed 20.01.2023).
8. Drees W. B. Religion, Science and Naturalism. *Cambridge University Press*. 1998. P. 332. web site. URL: https://books.google.com.ua/books?id=MbOuzgEACA AJ&dq=inauthor%3A%22Willem%20B.%20Drees%22&hl=ru&source=gbs_book_o ther_versions. (accessed 15.01.2023).
9. Rathus S. Psychology: Concepts and Connections. *Cengage Learning*. 2006. P. 143: web site. URL: https://books.google.rw/books?id=H9GCPgAACAAJ&source=gbs_navlinks_s. (accessed 20.01.2023).
10. Price H. H. Some Philosophical Questions about Telepathy and Clairvoyance. *Philosophy dictionary*. 1940. Vol. 15. No. 12. URL: <https://www.jstor.org/stable/3746086> (accessed 06.01.2023).

ПІДВИЩЕННЯ НАФТОВИЛУЧЕННЯ НА ЗАВЕРШАЛЬНІЙ СТАДІЇ РОЗРОБКИ НАФТОВИХ РОДОВИЩ

Купер Іван Миколайович
Доцент Івано-Франківського
національного технічного університету
нафти і газу

На сучасному етапі розвитку нафтогазовидобувної галузі багато родовищ вступили на завершальну стадію розробки. При цьому часто виявляються низькі коефіцієнти нафтовилучення в результаті утворення так званих застійних зон невикористаних запасів. Існує ряд методів підвищення нафтовилучення за рахунок залучення цих зон пласта у розробку. Однак ці методи потребують великих затрат і тому у більшості випадків не впроваджуються з причини високих економічних затрат на їх реалізацію на родовищі в цілому. Тому нами пропонується запровадження таких методів на окремих вибраних ділянках – дослідних полях. Для виявлення ефективності того чи іншого процесу, що застосовується для модернізації заводнення дослідне поле повинно включати одну нагнітальну свердловину і оточуючі видобувні свердловини, на які досліджується вплив закачуваного агента.

Для визначення взаємодії нагнітальної і видобувних свердловин дослідної ділянки застосовується метод кореляційного аналізу. Тіснота кореляційної залежності визначалась з використанням коефіцієнта рангової кореляції Кендала.

Розглянемо результати досліджень, проведених на дослідному полі однієї з нагнітальних свердловин Долинського родовища. Видобувні свердловини дослідного поля обладнані свердловинними штанговими насосами, які працюють із заданими режимними параметрами. Ці параметри залишались незмінними до і після проведення впливу на пласт (тампування високо проникних каналів). Після такого тампування вода, що нагнітається починає рухатися в інших напрямках і охоплення пласта заводненням зростає. Коефіцієнта нафтовилучення в результаті збільшується. По свердловині, в напрямку до котрої після тампування тріщин збільшувались фільтраційні опори при незмінному режимі відкачування повинен зменшитись вибіийний тиск. Разом з тим, перекриття водопровідних каналів буде супроводжуватись зміною співвідношення між припливом води і нафти до вибою свердловини, тобто повинно змінитися обводнення продукції свердловини.

В умовах водонапірного режиму при $P_{пл} < P_{нас}$ відносне збільшення припливу нафти до свердловини приводить до збільшення розхідного газовмісту, а це супроводжується зниженням коефіцієнту вилучення і може призвести навіть до зриву подачі насоса. Тому для визначення зв'язку між роботою нагнітальної і видобувної свердловин [1] в якості розрахункових

параметрів вибрані об'єм місячної закачки води в нагнітальну свердловину і, незалежна від режиму роботи насоса, обводненість продукції нафтових свердловин. По нагнітальній свердловині і кожній із видобувних свердловин дослідного поля брались n замірів об'єму місячної закачки води в нагнітальну свердловину і середньомісячної обводненості продукції видобувної свердловини. Значення замірів рангувались в порядку їх спадання. Ранги однієї із перемінних розташовувались в порядку зростання, відповідно цьому перебудовувались ранги другої перемінної. Розглядались перебудовані ранги другої змінної і брались значення ранга, яке стоїть на першому місці. Після цього розраховувалось, яке число рангів із інших перевищують його значення і яке не перевищують. Перше число позначається S_i^+ , а друге S_i^- . Аналогічну процедуру проводили для залишених рангів і розраховували різності $S_i^+ - S_i^-$ і отримані значення сумували

$$S = \sum_{i=1}^n (S_i^+ - S_i^-) \quad (1)$$

і визначали коефіцієнт Кендала r_k :

$$r_k = \frac{S}{0,5(n-1)} \quad (2)$$

У випадку, коли були однакові ранги, коефіцієнт Кендала визначається як:

$$r_k = \frac{S}{\sqrt{\left[\frac{1}{2}n(n-1) - T_x\right] \cdot \left[\frac{1}{2}n(n-1) - T_y\right]}} \quad (3)$$

Після визначення коефіцієнта рангової кореляції оцінювали його значимість Z при рівні значимості $\alpha=0,05$.

$$Z = \frac{S}{\sqrt{\left[\frac{1}{2}n(n-1) - T_x\right] \cdot \left[\frac{1}{2}n(n-1) - T_y\right]}} \quad (4)$$

Для визначення рангової кореляції Кендала ранги приймальності нагнітальної свердловини перестроювали в порядку зростання. Для рангу обводненості видобувної свердловини, які стоять на першому місці, число рангів, які перевищують його значення $S_i^+ = 1$, число рангів, менших по величині $S_i^- = 10$. Для рангу, який стоїть на другому місці, $S_i^+ = 2$, а $S_i^- = 8$ і т. д. Сума різностей $S = \sum_{i=1}^2 (S_i^+ - S_i^-) = 36$. По другій змінній є 2 групи зв'язаних рангів 1 і 3. Тоді

$$T_y = \frac{1}{2} [2 \cdot (2 - 1) + 2(2 - 1)] = 2 \quad (5)$$

Значення коефіцієнту Кендала r_k при $\alpha=0,05$.

Таким чином встановлюють наявність впливу закачки води в пласт на кожну видобувну свердловину. Разом з тим, для підтвердження висновків

проведених результатів додатково можна виконати аналіз впливу нагнітальної свердловини на навколишні видобувні по видобутку рідини і нафти.

Список літератури:

1. Технология добычи нефти /А.Х.Мирзаджанзаде, И.М.Аметов, А.М.Хасаев, В.Н.Гусев. Под рук. А.Х.Мирзаджанзаде.-М.:Недра, 1986.-382 с.

ЕЛЕКТРОХІМІЧНІ ВЛАСТИВОСТІ НІКЕЛЕВИХ ПОКРИТТІВ ПІСЛЯ КОРОЗІЙНОЇ ОБРОБКИ В КОНЦЕНТРОВАНІЙ ОЦТОВІЙ КИСЛОТІ

Підвашецький Гліб,
аспірант,
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Забалуєв Андрій,
аспірант,
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Дмитро Ущатовський
к.т.н., старший викладач
КПІ ім. Ігоря Сікорського

Оксиди та халькогеніди металів групи заліза є доволі перспективними каталізаторами, що можуть використовуватись у процесах електролізу води та альтернативних джерелах електричної енергії, таких як паливні елементи. Електродні матеріали на основі таких сполук можуть виступати заміном високовартісних аналогів на основі металів платинової групи [1].

Одним з перспективних методів отримання електрокаталізаторів на основі оксидів і халькогенідів металів групи заліза є так званий «корозійний синтез» [2]. Цей метод полягає у хімічній чи електрохімічній обробці відповідних металів в агресивних окислювальних середовищах за умов, що стимулюють утворення на поверхні продуктів окислення (корозії) у вигляді оксидних шарів. Сформований оксидний шар при подальшій обробці може бути перетвореним на халькогенідний. Також відомо, що при корозії нікелю у структуру якого введено сірку на його поверхні може формуватись шар із сульфідів нікелю [3], що зокрема може виступати перспективними каталізаторами процесу електровідновлення кисню [1].

В ході EDX-досліджень елементного складу поверхні блискучих нікелевих покриттів, електроосаджених з електролітів із сірковмісними блискоутворювачами, встановлено збільшення вмісту сірки на поверхні покриття після експонування в концентрованій оцтовій кислоті [4].

У даній роботі для порівняння електрохімічних властивостей електродних матеріалів були зняті циклічні вольт-амперні криві на платині (Pt), блискучих нікелевих покриття (Ni) та блискучих нікелевих покриттях після корозійної обробки (NiSx) в концентрованій оцтовій кислоті (орієнтовний час обробки 3 доби). Криві знімали у потенціодинамічному режимі в 0,1 М розчині KOH при швидкості сканування потенціалу 10мВ/с, у стандартній триелектродній комірці з використанням насиченого хлор-срібного електрода порівняння (рис.1). Початкове значення потенціалу становило -0,1 В.

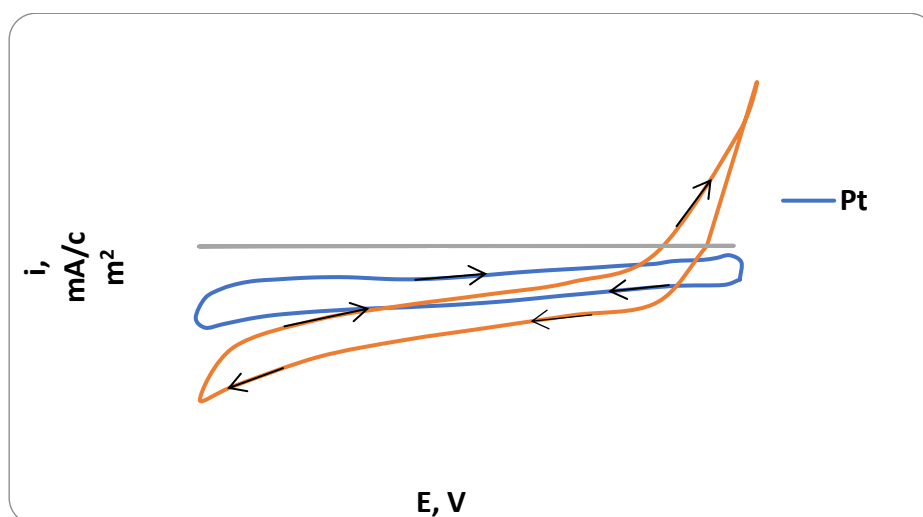

Рисунок.1. Циклічні вольт-амперні криві

Як видно з рис.1, у досліджуваному інтервалі потенціалів гальванічне нікелеве покриття знаходиться у пасивному стані. У той же час значення катодної густини струму прямого ходу кривої на платиновому електроді в інтервалі потенціалів $-0,2 \dots -0,6$ В варіюється в межах $-0,04 \dots -0,067$ mA/cm^2 і відповідає значенню граничної густини електровідновлення кисню. На корозійно обробленому нікелі струми є дещо вищими $-0,057 \dots -0,1$ mA/cm^2 , що з одного боку пов'язане зі збільшенням істинної поверхні. З іншого боку в ході корозійної обробки можна стверджувати проте, що відбувається підвищення електрохімічної активності поверхні нікелевих покриттів.

Посилання:

1. Heazlewoodite, Ni₃S₂: a potent catalyst for oxygen reduction to water under benign conditions / J. M. Falkowski, N. M. Concannon, B. Yan, and Y. Surendranath // J. Am. Chem. Soc, 2015, 137(25), 7978 – 7981.
2. Y. Liu, X. Liang, L. Gu, Yu. Zhang, G.-D. Li, X. Zou, and J.-S. Chen Corrosion engineering towards efficient oxygen evolution electrodes with stable catalytic activity for over 6000 hours / Nat Commun. 2018, 9, 2609 – 2619.
3. Ph. Marcus, Corrosion Mechanisms in Theory and Practice, Third Edition, Boca Raton: “CRC Press”, 2012, 395 – 416.
4. Ushchapovskiy, D.Y., et al, Corrosion resistance of bright nickel coatings in the vapor of acetic acid”, Mater. Sci., 2020, 55, 656–663.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗРОБКА КОНСТРУКЦІЙ БАГАТОЧАСТОТНИХ ПОГЛИНАЧІВ ВІБРАЦІЇ КАНАТНО-ПРОФІЛЬНИХ ПРОВІДНИКІВ

Рубель Андрій Олександрович,
Ph.D. (Tech.), головний енергетик,
ДП «ОК «Укрвуглереструктуризація», м. Київ

Кураєва Альона Вікторівна,
магістр,
ООО «Пфайзер Україна», м. Київ

Вертикальні шахтні стовбури гірничих підприємств – це особливо відповідальні шахтні виробки для видобутку корисних копалин у підземний спосіб.

На теперешній час досить гостро стоїть проблема сталого електропостачання та теплопостачання споживачам, яку неможливо вирішити без відновлення видобутку вугілля та руди шляхом забезпечення безаварійного функціонування основних транспортних артерій шахти вертикальних стовбурів.

Глибина вертикальних стовбурів в нашій країні вже досягла близько 800 – 1100 м для вугільних підприємств та максимальних значеннях для рудних шахт – близько 1800 м.

Тип армування грає суттєву роль у визначенні: діаметру стовбура і дорівнює до 15% його вартості, а також термінів будівництва, продуктивності, надійності, економічності роботи підйомних установок.

Великого значення набуває завдання вибору найбільш раціональних конструкцій армування для стовбурів у місцевостях зі складними горно-геологічними умовами.

Аналіз розвитку техніко-економічних показників стану вертикальних стовбурів показав, що протягом останніх 40 років їх суттєвого покращення не спостерігається, незважаючи на окремі безперечні практичні та науково-технічні досягнення.

Типи армування шахтних стовбурів (жорстке та гнучке) існують вже більше 100 років та разом із перевагами мають численну кількість недоліків.

Жорстке армування має наступні недоліки:

складність при спуску негабаритів у шахту через завантаженість перерізу стовбура;

високу металомісткість, яка збільшується з ростом глибини стовбурів;

значне порушення цілісності кріпії стовбура;

високу трудомісткість виготовлення, монтажу та обслуговування елементів армування;

значні динамічні навантаження в системі «посудина-армування», що виникають під час руху посудин у викривлених провідниках стовбура;

- значний обсяг робіт із закладенням розстрілів у кріплення стовбура;
- високий аеродинамічний опір перерізу стовбура, який збільшується зі зростанням глибини стовбурів;

Гнучке армування також має суттєві недоліки:

- неможливість ремонту окремої частини провідника, лише заміна канатного провідника повністю;

- складне обслуговування причіпних пристроїв у зумпфі через обводнення стовбура;

- значне збільшення капітальних витрат при кріпленні стовбуру у порівнянні із жорстким армуванням;

- короткий термін служби канатних провідників (4 роки), потім- обстеження та продовження терміну служби (необхідно виконувати щорічно);

- високу вартість канатів закритої конструкції;

- горизонтальний рух посудин, ускладнений дією сил кручення, що виникають при розтягуванні головних канатів, аеродинамічних сил;

- велику кількість провідникових та відбійних канатів у стовбурі;

- необхідність мати значну глибину зумпфу для розташування в ньому натяжних вантажів та обладнання для обслуговування сходів, тощо;

- необхідність жорсткого армування на проміжних горизонтах та в копрі стовбуру;

- необхідність збільшення поперечного перерізу стовбура на 600-800мм більше, ніж для аналогічних параметрів підйому для жорсткого армування.

З переходом гірничих робіт на великі глибини нерідко відбувається погіршення гірничо-геологічних умов, що призводить до збільшення витрат на матеріали кріплення в 1,5 - 2,0 рази, трудомісткість робіт - у 2 - 2,5 рази, і зменшення продуктивності праці в 1,3 – 1,8 рази.

Крім об'єктивних гірничо-геологічних передумов, однією з причин низької техніко-економічної ефективності, кріплення та експлуатації глибоких стовбурів є неналежний стан армування стовбура, близько 70% мають порушення кріплення та армування.

Для зменшення порушень кріплення стовбура заділками ярусів розстрілів, крок яких для жорсткого армування складає близько 4.162м по глибині стовбура, найбільш ефективним рішенням є застосування канатно-профільного армування (далі – КПП) з консольно-демпферними розстрілами (далі – КДР) [6, 7], які, у порівнянні з існуючими видами армування, дозволяють зменшити вплив вище наведених недоліків.

Конструкція ярусу складається із КДР довжиною до 1м, на які гнучко закріплені КПП, крок армування (крок встановлення ярусів КДР) складає 60м, а у місці зустрічі посудин він (крок армування) ступенево змінюється за схемою 24-12-6-6-12-24 м, або їм подібним [1-6].

КДР значно знижує великі коливання КПП (від 10мм), тобто більше зазору у лапі кріпленні КДР до КПП, які виникають від горизонтальних навантажень у результаті руху посудин по глибині стовбуру. Але крім значних ударів лапи

посудини по КПП, в довгих провідниках можуть виникати вібрації, які гасяться демпферними властивостями канатів.

Для збільшення рівня безпечної експлуатації армування, та зниження вібрацій перед КДР (особливо розташованими у місці зустрічі посудин) встановлюються поглиначі вібрації типу ГВП -4.0-13-600 (або інші), які кріпляться плашкою за закріпленій на задній стінці КПП відрізок ліфтового рельсу типу Т90 (або іншого типу); один -горизонтально, для зменшення «лобових» коливань, а другий- вертикально для зменшення «бокових» коливань (див. табл.1). Кількість штук встановлених на рельсу типу Т90, для зниження рівня вібрацій визначається розрахунком для кожній схеми армування підйомній установки.

Таблиця 1.
Технічні характеристики поглиначів вібрації

Марка поглиначів	Діаметр проводу Dпр, мм	Розміри, мм		Розрахункова частота, Гц			Вага важеля, кг.
		dt	L	1-я	2-я	3-я	
1	2	3	4	5	6	7	8
ГВП-4,0-13-600	26,1-47,0	13	600	4,7	19,0	40,1	4,0

Висновки.

Таким чином, досліджено різні поглиначі вібрацій та розроблено конструкції для встановлення їх на КПП, у різній кількості як у середині стовбуру (в місці зустрічі посудин), так і по довжині стовбуру. Ефективна робота поглиначів вібрації на різних частотах виключає виникнення резонансних гармонік у армуванні, що, в свою чергу, дозволяє:

- знизити рівень динамічної завантаженості системи «посудина-армування»;
- збільшити термін служби армування за рахунок зниження горизонтальних коливань провідників;
- збільшити надійність кріплення болтових з'єднань;
- продовжити термін служби численних з'єднань у коробі КПП;
- збільшити ресурс роботи КПП;
- знизити аеродинамічний вплив на вібрації;
- підвищити рівень безпечної експлуатації обладнання стовбура та підйомного комплексу;
- знизити експлуатаційні витрати на ремонт та обслуговування армування.

Поява КПП із найсучаснішими конструкціями поглиначів вібрації на різних частотах дозволяє значно збільшити ефективність та безпеку роботи вертикальних стовбурів шахтних підйомних комплексів, у відповідності з вимогами «Правил безпеки у вугільних шахтах: НПАОП 10.0-1.01-10.» та всіма іншими правилами та вимогами України [1-18].

References:

1. «Нормы безопасности на проектирование и эксплуатацию канатных проводников многоканатных подъемных установок», утвержденных Минуглепромом СССР 09.08.89 и Госгортехнадзором СССР 22.02.82 и «Нормы безопасности на проектирование и эксплуатацию канатных проводников одноканатных подъемных установок» утвержденных Минуглепромом СССР 09.08.89 и Госгортехнадзором СССР 22.02.82, Макеевка - Донбасс: МакНИИ, 1982.

2. Методика расчета жестких армировок вертикальных стволов шахт, – НИИГМ им. М.М. Федорова. – Донецк, 1985 г.

3. Правила безпеки у вугільних шахтах: НПАОП 10.0-1.01-10. - [Дійсні від 22.03.2010]. – Офіційне видання. – Київ: Основа, 2010. – 430с. – (Нормативний документ Мінуглепрому України. Стандарт).

4. Волошин А.И. Армировки вертикальных стволов и методы их совершенствования / Волошин А.И., Рубель А.А., Рубель А.В. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.–Днепропет-ровск, 2016.–Вып.126.– С. 137-145.

5. Волошин А.И. Консольно-демпфирующие расстрелы армировки вертикальных шахтных стволов / Волошин А.И., Рубель А.А., Рубель А.В. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.–Днепропет-ровск, 2016.–Вып.127.– С. 89-98.

6. Рубель А.А. Исследование существующих конструкций ярусов армировки вертикальных стволов и разработка схем ярусов с канатно-профильными проводниками / Рубель А.А. // Геотехнічна механіка: Міжвідомчий збірник наукових праць. – Днепр, 2017, - Вып. 134 – С. 211-227.

7. Рубель А.А. Исследования влияние аэродинамических сил на конструкции сосудов при движении их по глубине стовбура / Рубель А.А., Рубель А.В., Жалилов А.Ш. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2017.– Вып.135.– С. 266-274.

8. Рубель А.А. Исследование аэродинамического сопротивления различных типов конструкций армировки стовбура./ Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2017.–Вып.136.– С. 221-232.

9. Рубель А.А. Зниження динаміки системи «попопосудина-армування» шляхом розробки конструкції демпфіруючого натяжного пристрою / Рубель А.А., А.В. Рубель // Збірник наукових праць Донбаського державного технічного університету. - 2018. - Вып. 1. - С. 20-27.

10. Рубель А.А. Исследование и разработка оптимальных конструкций армировок стовбура с канатно-профильными проводниками / Рубель А.А., Рубель А.В. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т

геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2018.– Вып.139.– С. 31-48.

11. Рубель А.А. Исследование и совершенствование конструкций боковых направляющих устройств подъемных сосудов / Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Институт геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2018.–Вып.141.– С. 18-26.

12. Рубель А.А. Исследование различных типов канатов и выбор оптимальных для конструкций канатно-профильного проводника / Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Институт геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2018.–Вып.142.– С. 121-133.

13. Рубель А.А. Исследование аэродинамического сопротивления сосудов и различных типов армировки стовбура / Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2018.–Вып.143.– С. 20-30.

14. Рубель А.А. Исследование и разработка конструкций крепления канатно-профильных проводников к расстрелам армировки стовбура / Рубель А.А., Бойко Б.И., Рубель В.А., Кураева А.В. // Гірничя електро механіка та автоматика. Транспорт та гірничя механіка: Науково техн. сб.трудов / Національний ТУ «Дніпровська політехніка».– Днепр, 2019.–Вып. 102.– С. 68-78.

15. Рубель А.А. Исследование и разработка конструкций крепления канатнопрофильных проводников в копре / Рубель А.А. // Геотехническая механика: Межвед. сб. науч. трудов / Ин-т геотехнической механики им. Н.С. Полякова НАН Украины.– Днепр, 2019.–Вып.149.– С. 16-25.

16. Рубель А.А. Дослідження особливостей експлуатації і розробка вимог до технічного обслуговування конструкцій канатно-профільних провідників армування стовбура / Рубель А.А. // Геотехнічна механіка: Міжвідомчий збірник наукових праць / Інститут геотехнічної механіки ім. М.С. Полякова Національна Академія Наук України.– Дніпро, 2022.–Вип.162.– С. 48-65.

17. Шахтні підвісні пристрої і парашути. Вимоги до контролювання: СОУ 10.1.00174094.006:2005. – Офіц. вид. – К.: Мінвуглепром України, 2005. – 63с.

18. Временные отраслевые указания по обследованию состояния крепи и армировки вертикальных стволов шахт. Утвержденные Министерством угольной промышленности СССР от 10 апреля 1964 г: РТМ 12.58.022-84 // ВНИМИ, ВНИИОМШС – Харьков 1964.

THE INFLUENCE OF MODERN EUROPEAN INTEGRATION PROCESSES ON THE DEVELOPMENT OF THE TOURISM INDUSTRY IN THE POST-WAR UKRAINE

Pohrebniak L.V.

PhD in Economics, Associate Professor of the Department of Tourism
Lviv National Environmental University, Ukraine

International tourism is a priority sector of the economy of many countries and a source of well-being for the local population. The development of international tourism in post-war Ukraine is significantly influenced by modern European integration processes.

The purpose of the study is to analyze the perspectives of the impact of European integration processes on the national and international tourism market.

The theoretical and methodological basis of the research is the scientific works of domestic and foreign scientists, in particular: L.V. Pohrebniak [1], S.F. Solyanyk [2], T.V. Sobol, [3] and others.

Tourism is a sphere of economy and life of society, which integrates all fields (economic, educational, social, cultural, etc.). During the trip, tourists have various needs, and that is why the development of international tourism in Ukraine in the post-war period will be a powerful engine of economic development.

The development of the potential of the Ukrainian tourism industry is significantly influenced by European integration processes.

The course towards European integration is a conscious choice of Ukraine. The main task of Ukraine is to return to the European space of civilization. For Ukraine, movement in the direction of European integration is a question of the effectiveness of its inclusion in the existing system of distribution of functions and roles in the modern world economic and political system.

To develop the tourism market, Ukraine carries out international tourism cooperation within the framework of the WTO, the Central European Initiative (CEI), cooperates with the European Union, the Council of Europe, etc. The formats of Ukraine-EU cooperation in wartime are, of course, largely determined by Ukraine's needs (joint arms purchases). However, there was also a decision-making process on granting Ukraine the status of a candidate state for EU membership. Within the framework of the Ukraine-EU Association Agreement, it contains plans for the liberalization of trade in goods and services. The Ukraine-EU Deep and Comprehensive Free Trade Area (CFTA) contributes to improving the business climate in Ukraine. The agreement reached in June 2022 on the liberalization of road transportation [4] allows Ukrainian carriers to carry out bilateral and transit transportation without permits.

To restore the tourism industry, the road will be thorny and long. What is important now is the existence of Ukraine, Ukrainians, language, culture and history. However,

it is known from the experience of countries that have lived in similar situations that after the war the share of tourists only increases. The main task today is what exactly we want to convey to the people who will come to us after the end of hostilities.

Today, the whole world admires the Ukrainian people. And speaking of the courage and heroism of our people, it is important for us to build the involvement of foreigners in the reconstruction and restoration process. The slogan "Stand with Ukraine", which today for most foreigners sounds like a call for help in meeting refugees, treating the sick, is important to transform it into "visit and help" in order for the country to recover. Tourism is one of the easiest and fastest ways to attract foreign funds to the economy of Ukraine.

In modern socio-cultural practices, tourism, with its cultural means and social orientations, is one of the important factors in coordinating public and individual interests, ensuring peace. Today, the need for tourism has become a basic human need and one of the main features of an individual's mentality. It is thanks to tourism that we can both contrast and compare ourselves with many other communities, societies, peoples, nationalities and, thus, gain a deeper understanding of our identity, which is the core of our personality.

Undoubtedly, one of the important steps for bringing the domestic tourism industry closer to European consumers of tourist services is the European integration measures.

One of such integration events "Days of Ukrainian-Swiss Culture in Ticino" took place (January-February 2023) in Switzerland (Lugano) - a landmark in the restoration of Ukraine. Lugano is a place of mobilization of large resources and effective initiatives for the reconstruction and revival of our state.

In Ukraine, there is a city with a name consonant with Lugano - Luhansk. It is currently under Russian occupation. With the support of the whole world, I am sure that Ukraine will return him. And we will create new destinations there for tourists to go there. I am sure that many people will want to visit those places that have already become symbols of this war. If until now people traveled to the places of Cossack glory - to Kholodny Yar, Cherkasy, Khortytsia - then soon the places of our present glory will be added to them. It is important for us to create similar tourist programs now so that Ukrainians have an understanding of what happened and tell their children and grandchildren about our struggle and victory. For now, the main condition is that it should be safe there.

And not the last role in the reintegration of lands and population will be played by culture. The language of art is universal, understandable, insightful, powerful. The same unconditional power of goodness - support, help, humanity, justice. When guns are thundering on the territory of Ukraine, Ukrainian muses are not silent. Our artists sound loudly all over the world so that Ukraine is heard. Such events are our connection with the Motherland, our native home, and Switzerland's acquaintance with Ukraine: culturally diverse, interesting, talented, but currently wounded by war.

Thus, there is a dialectical relationship between culture and tourism: to preserve and develop cultural values for the development of tourism; to develop tourism in order to effectively preserve and develop cultural values.

Therefore, in order to improve the state of the tourist industry of Ukraine in the post-war period, it is necessary to implement systematic, comprehensive and integrated measures for the development of the tourism industry, to overcome the existing negative trends, and to create effective conditions for the work of tourist enterprises, institutions and organizations in the post-war period.

Therefore, it is necessary to continue the successful practice of carrying out integration activities in order to improve the state of the tourist industry of Ukraine in the post-war period.

List of references

1. Pohrebniak L.V. The main trends in the development of international tourism // Geography, economics and tourism: national and international experience / Proceedings of the XVI International Scientific Conference. – Lviv, 2022. – 236 p.
2. Solyanyk S.F. (2010). Tourism as a socioethical factor of social life [Abstract of the dissertation of the candidate of pedagogical sciences, National Pedagogical University named after M. P. Drahomanov].
3. Sobol T.V. (2012). The problem of the formation of social identity in the context of global social changes. Philosophy and cosmology, 211–231.
4. The text of the Agreement on the Liberalization of Road Transport was agreed
URL: <http://landlord.ua/news/ukraina-spilno-z-ies-pohodyly-tekst-uhody-pro-liberalizatsiiu-avtoperevezen/>

THE PROBLEM OF CLASSIFICATION OF INTERNATIONAL TOURISM FUNCTIONS

Tatiana Chaika

Ph.D in Economics, Associate Professor
Associate Professor of Department of Tourism and Hospitality Business
National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»
Kharkiv, Ukraine

Nowadays, there is a certain inconsistency in approaches to the classification of the functions of international tourism. In part, this is also due to some disagreement regarding the definition of the concept of «*function*». We believe it would be useful to approach this issue from a systems analysis perspective. In systems theory, system function refers to the actions that a system performs (or can perform) to achieve its goals and realize its purpose [1]. It is from this perspective that we will approach the study of the functions of international tourism.

The analysis of the main approaches to the typology of international tourism functions has led us to conclude that it is appropriate to consider the classification system of international tourism functions as a hierarchical structure (that is, such a structure in which each successive level details the previous one).

Supporting the point of view of Yu. V. Karpenko (2016), we believe that at the first (least detailed) level of the classification system it is appropriate to single out three main blocks of functions of international tourism:

- social;
- economic;
- humanitarian [2].

At the next hierarchical level, it is possible to detail the content of the above-mentioned blocks of international tourism functions.

Social functions of international tourism:

- provides a person with the opportunity to relax, restore strength and working capacity (and thereby contributes to the restoration of the psychological and physiological resources of society);
- enables people to use their free time rationally;
- being an environmentally friendly field of activity, contributes to increasing the proportion of time that humanity spends on environmentally safe activities;
- contributes to the development of social, cultural and economic infrastructure;
- promotes social, cultural and business contacts at the international level.

Economic functions of international tourism:

- is a source of income and foreign exchange earnings for the host country;
- contributes to the development of related industries and the diversification of the host economy;
- contributes to the growth of employment, reduction of unemployment and improvement of living standards in the host country;

– contributes to balancing the balance of payments of countries participating in international tourism;

– internationally, serves the function of smoothing out differences (leveling out the level of economic development) between poor and rich countries and regions.

Humanitarian functions of international tourism:

– allows to combine recreation and cognitive activities;

– contributes to broadening the mind, to studying the history, culture, customs, life of representatives of other countries and peoples and, thereby, strengthening intercultural understanding;

– promotes intercultural interaction and the establishment of friendly contacts between representatives of different countries and peoples;

– contributes to the preservation and promotion of cultural heritage;

– involvement of the younger generation in international tourism contributes to its upbringing in the spirit of tolerance and respect for cultural differences.

A comparison between the functions of tourism and those of international tourism leads to the conclusion that international tourism is a phenomenon in its own right with a significant impact on the evolution of the global human community in the context of sustainable development.

References:

1. Дивак М. П. Методичний посібник з дисципліни «Системний аналіз». Тернопіль: ТАНГ, 2004. 136 с.

2. Карпенко Ю. В. Опорний конспект лекцій з навчальної дисципліни «Міжнародний туризм». Полтава: ПУЕТ, 2016. 40 с.

АНАЛІЗ ПОШИРЕННЯ ІНФЕКЦІЙНОЇ БУРСАЛЬНОЇ ХВОРОБИ У ПТАХІВНИЧИХ ГОСПОДАРСТВАХ УКРАЇНИ ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ СЕРОЛОГІЧНОГО МОНІТОРИНГУ

Гаврюшенко О.О.,

мол. наук. співробітник

Національний науковий центр «Інститут експериментальної і клінічної ветеринарної медицини», м. Харків

Гонтарь А.М.,

кандидат ветеринарних наук, доцент

Державний біотехнологічний університет, м. Харків

Северин Р.В.

кандидат ветеринарних наук, доцент

Державний біотехнологічний університет, м. Харків

В переліку інфекційних захворювань птиці особливе місце посідає інфекційна бурсальна хвороба (ІБХ). Захворювання значно поширене у більшості країн, навіть з розвиненим промисловим птахівництвом [2]. РНК-геномний вірусний збудник родини *Birnaviridae*, роду *Avibirnavirus* уражає молодняк 2-7 тижневого віку та зумовлює патології імунної системи і викликає високий рівень загибелі птиці. Варіантні штами є нелетальними, проте викликають імунодефіцити у птиці, що негативно впливає на якість виконання програм вакцинацій [1, 4]. Тому захворювання потребує постійного контролю. Висока стійкість збудника, здатність долати поствакцинний імунітет птиці, а також поява нових штамів вірусу, потребує проведення постійного епізоотологічного моніторингу та ретельного дослідження нових ізолятів. На сучасному етапі прогресивним методом сероконтролю є метод імуноферментного аналізу [3, 5].

Завдання дослідження. Проведення імуномоніторингу інфекційної бурсальної хвороби у птахогосподарствах України для оцінки епізоотичної ситуації щодо даного захворювання.

Матеріал і методи дослідження. Для проведення серологічних досліджень використовували сироватки крові різновікових груп курей. Матеріал для лабораторних досліджень одержували з птахогосподарств з південно-східного регіону України в останній період. Для виявлення специфічних до вірусу ІБХ антитіл в сироватках крові використовували метод непрямого імуноферментного аналізу, який здійснювали за допомогою комерційного тест-набору «Набір компонентів для визначення антитіл до вірусу інфекційної бурсальної хвороби імуноферментним методом» виробництва IDEXX IBD

(США). Всю послідовність аналізу здійснювали за рекомендаціями виробника.

Результати дослідження. Був проведений аналіз динаміки коливання титрів антитіл у сироватках крові курей птахівничих господарств південно-східного регіону України за даними відділу вивчення хвороб птиці ННЦ «ІЕКВМ». Зведені дані результатів серологічних досліджень представлені в таблиці.

Таблиця 1.

Моніторинг ІБХ у птахогосподарствах південно-східного регіону України за результатами ІФА

№ з/п	Рік	Загальна кількість господарств	Кількість проб	Кількість позитивних проб, %	CV, %	
					min	max
1.	2017	6	289	94,5	22,2	110,0
2.	2018	8	219	30,6	26,2	70,9
3.	2019	5	235	68,3	30,4	43,4

Так у 2017 році було досліджено 289 проб сироваток крові різновікової птиці у віці від 5 діб до 220 днів із 6-ти птахогосподарств Харківської, Донецької та Запорізької областей. За результатами досліджень епізоотична ситуація щодо ІБХ у птахогосподарствах зазначених областей виявилась благополучною, але у результаті дослідження сироваток крові від курчат 33-добового віку, виявили недостатню напруженість імунітету, кількість серонегативної птиці коливалася від 30 до 60 %, титри антитіл коливалися в межах від 0 до 1239. При дослідженні сироваток крові від курчат Запорізької області напруженість трансваріального імунітету становила 100 % при середньому титру антитіл 4233 ± 1740 . Всього за рік кількість позитивних проб складала 94,5 %.

У 2018 році при дослідженні методом ІФА сироваток крові від птиці із 8-ми господарств Харківської та Запорізької областей було встановлено, що напруженість імунітету до ІБХ складала від 100% до 3,7-8,3%. Були виявлені значні коливання титрів антитіл до вірусу ІБХ від максимальних 5704 ± 1904 до мінімальних 157 ± 291 . Всього за рік кількість позитивних проб складала 30,6 %. Привертають увагу результати імуномоніторингу, проведеного у 2019 році у 5-ти господарствах Запорізької області. Досліджували сироватки крові курчат 3-5 добового віку. Напруженість імунітету становила 100%, максимальні титри антитіл складали від 9472 ± 1068 до мінімальних 907 ± 274 .

Результати серологічного моніторингу поширення ІБХ в Україні збігаються із загальноєвропейською та загальносвітовою тенденцією [7]. Антитіла до вірусу ІБХ виявляли в усіх досліджуваних вікових групах. Високий рівень материнських антитіл здатний знищувати вакцинний вірус та погіршувати ефективність вакцинації. І, навпаки, при достатньо напруженому імунітеті у птахогосподарствах, коливання титрів («строкатість») може свідчити про можливу циркуляцію польових вірусів. Тому, з метою контролю епізоотичної ситуації щодо хвороби Гамборо в Україні необхідно постійно

проводити імунологічний моніторинг щодо даного захворювання. Застосування відповідного наукового супроводу у вивченні даної проблеми дає можливість краще розуміти етіологію цього захворювання, факторів вірулентності, факторів захисту, мінливості збудника і відповідних механізмів захисту проти нього [6].

Висновки

1. Інфекційна бурсальна хвороба відноситься до економічно збиткових захворювань, тому потребує обов'язкової вакцинації у птахівничих господарствах України.
2. Високий рівень материнських антитіл здатний знищувати вакцинний вірус та погіршувати ефективність вакцинації.
3. Коливання титрів («строкатість») може свідчити про можливу циркуляцію польових вірусів.

Список літератури

1. Пастиря А.С. Серологічний моніторинг поширення вірусу інфекційної бурсальної хвороби в господарствах України в період з 2014 по 2016 роки / А.С. Пастиря, І.О. Собко, Є.О. Шайхет, В.П. Поліщук // Мікробіологія і біотехнологія.- 2017.- № 2 (38).- С. 33-39.
2. Рула О.М. Шляхи забезпечення епізоотичного благополуччя птахогосподарств України щодо інфекційної бурсальної хвороби / О.М. Рула // Ветеринарна медицина: між. темат. зб., Харків.- 2012.- Вип. 96.- С. 230 – 232.
3. Стегній Б.Т. Науковий супровід ветеринарних проблем птахівництва України / Б.Т. Стегній, Д.В. Музика // Ветеринарна медицина України.- 2013.- №10.- С. 19-22.
4. Zorman-Rojs, O. Very virulent infectious bursal disease virus in southwestern Europe/ O. Zorman-Rojs [et al.] // Avian Dis. 2003. -V. 47, № 1 - P. 186-192.

Scientific publications

MATERIALS

The V International Scientific and Practical Conference
«Priority directions of science development»

Hamburg, Germany. 342 p.

(February 06 – 08, 2023)